DIAGNOZA
SPOŁECZNO-GOSPODARCZA
CZĘSTOCHOWA 2015

Opracowanie „Diagnozy Społeczno-Gospodarczej, Częstochowa 2015”

Referat Strategii i Rozwoju, Wydział Funduszy Europejskich i Rozwoju Urzędu Miasta Częstochowy:
- Barbara Ruksza,
- Jarosław Kapsa.

Spis treści

WSTĘP 1
DEMOGRAFIA 3
PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO 10
Warunki fizjogeograficzne 10
Warunki klimatyczne 18
Kształtowanie przestrzeni 21
Stan środowiska 33
SPOŁECZNOŚĆ 37
Stan zdrowia i opieka medyczna 37
Zjawiska ubóstwa, starzenie się populacji, pomoc społeczna 49
Warunki życia w świetle NSP 2011 i Diagnozy Społecznej 59
Kapitał ludzki i bezpieczeństwo 63
WARUNKI MIESZKANIOWE 66
Bezpieczeństwo energetyczne i infrastruktura bytowa 73
Zaopatrzenie w wodę i odprowadzanie ścieków 79
GOSPODARKA 83
Rynek pracy 101
Wpływ polityki miasta na poprawę aktywności gospodarczej 105
UKŁAD KOMUNIKACYJNY I TRANSPORT MIEJSKI 110
Transport pasażerski 119
Komunikacja kolejowa 120
Komunikacja autobusowa 122
Komunikacja miejska i podmiejska 123
Integracja systemu, węzły przesiadkowe i systemy inteligentnego sterowania 127
Transport rowerowy 130
EDUKACJA I WYCHOWANIE 132
Wychowanie przedszkolne 134
Edukacja w szkołach podstawowych 144
Gimnazja 149
Szkoły ponadgimnazjalne ogólnokształcące 154
Szkolnictwo zawodowe 160
Szkolnictwo policealne 163
System wsparcia edukacji 168
Szkolnictwo Wyższe 173
KULTURA 178
Szkolnictwo artystyczne 197
Ochrona dziedzictwa kulturowego 200
SPORT, REKREACJA, TURYSTYKA 202
Turystyka 210
PODSUMOWANIE 214

Spis tabel

Tabela 1: Liczba ludności, gęstość zaludnienia, przyrost i przyrost naturalny na 1000 ludności w latach 2010-2014. 4
Tabela 2: Zmiany liczby ludności w dużych miastach województwa śląskiego. 4
Tabela 3: Liczba osób zameldowanych na pobyt stały w Częstochowie według dzielnic w latach: 2007, 2013 i wg stanu na dzień 23 marca 2016 r. 5
Tabela 4: Liczba ludności Częstochowy w podziałem na grupy wiekowe (0-18, 19-64 i powyżej 65 lat) oraz dzielnice w 2007 r. i 2013 r. 6
Tabela 5: Przyrost naturalny i saldo migracji gminnych na pobyt stały na 1000 osób w latach 2010-2014 dla podczęstochowskich gmin wiejskich i miejsko-wiejskich: Blachownia, Kłobuck, Konopiska, Mstów, Mykanów, Olsztyn, Poczesna, Rędziny i Wręczyca Wielka. 8
Tabela 6: Funkcja użytkowania terenów miasta Częstochowy. 25
Tabela 7: Powierzchnia użytków rolnych na obszarze miasta Częstochowy w latach 2010-2015. 25
Tabela 8: Tereny zieleni publicznej miasta Częstochowy (stan na 2003 r.). 25
Tabela 9: Struktura własności gruntów komunalnych (stan na 2003 r.). 27
Tabela 10: Zestawienie Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego dla obszaru Miasta Częstochowy (stan na dzień 31 marca 2016 r.) 29
Tabela 11: Wybrane dane dotyczące ścieków, odpadów, wodociągów i kanalizacji dla miasta Częstochowy w 2014 r. 33
Tabela 12: Pomiary zanieczyszczeń powietrza na terenie miasta Częstochowy w latach 2010-2012. 35
Tabela 13: Stan zdrowia dzieci i młodzieży w wieku 0-18 lat będących pod opieką lekarza podstawowej opieki zdrowotnej. 37
Tabela 14: Stan zdrowia osób w wieku 19 lat i więcej będących pod opieką lekarza podstawowej opieki zdrowotnej w latach 2013-2014. 40
Tabela 15: Zachorowania na choroby zakaźne (liczby bezwzględne) w latach 2013-2014. 41
Tabela 16: Zachorowania na gruźlicę latach 2013-2014. 41
Tabela 17: Zachorowania na nowotwory złośliwe w latach 2011-2012. 41
Tabela 18: Liczba zgonów w latach 2013-2014. 41
Tabela 19: Przyczyny zgonów mieszkańców Częstochowy w latach 2012-2013 (współczynnik na 100 tys. mieszkańców). 42
Tabela 20: Wybrane dane dotyczące ochrony zdrowia w Częstochowie w latach 2013-2014. . 42
Tabela 21: Liczba orzeczeń o niepełnosprawności w latach 2014-2015 48
Tabela 22: Wybrane rodzaje pomocy i udzielonych świadczeń. 49
Tabela 23: Dane o korzystających z pomocy i wsparcia. 52
Tabela 24: Dane o korzystających z pomocy i wsparcia. 53
Tabela 25: Powody przyznania świadczeń przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Częstochowie w latach 2012-2014. 53
Tabela 26: Dane dotyczące bezdomności na terenie miasta Częstochowy w latach 2010-2012. 57
Tabela 27: Placówki dla osób bezdomnych. 57
Tabela 28: Populacje osób, u których występują różne kategorie problemów alkoholowych. .. 58
Tabela 29: Fragment rankingu 28 dużych miast Polski w kategoriach: Poziom cywilizacyjny, Dobrostan społeczny, Dobrobyt materialny, Patologie, Kapitał społeczny, Dobrostan fizyczny, Dobrostan psychiczny, Stres życiowy. 61
Tabela 30: Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w Częstochowie w latach 2013-2014. 63
Tabela 31: Przestępczość w wybranych dużych miastach województwa śląskiego. 64
Tabela 32: Wykrywalność przestępstw w wybranych dużych miastach województwa śląskiego. 64
Tabela 33: Liczba stowarzyszeń, związków zawodowych i izb gospodarczych rejestrowanych przez KRS w Częstochowie w latach 2010, 2013 i 2014. 66
Tabela 34: Zestawienie zasobów mieszkaniowych, liczby mieszkań i izb, powierzchni użytkowej mieszkań oraz wyposażenia w instalacje techniczno-sanitarne w latach 2013-2014 67
Tabela 35: Liczba zamieszkanych mieszkań wg Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r. .. 67
Tabela 36: Mieszkania zamieszkane wg okresu budowy budynku wg Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r. 68
Tabela 37: Mieszkania oddane do użytkowania w latach 2012-2014. 69

Tabela 38: Mieszkania w zasobach mieszkaniowych wyposażone w instalacje w Częstochowie w 2014 r. 70
Tabela 39: Odbiorcy oraz zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych w Częstochowie w 2014 r. 70
Tabela 40: Sieć gazowa oraz odbiorcy i zużycie gazu z sieci w gospodarstwach domowych w Częstochowie w 2014 r. 70
Tabela 41: Wodociągi i kanalizacja w Częstochowie w 2014 r. 70
Tabela 42: Rynek nieruchomości w Częstochowie. 71
Tabela 43: Średnie ceny za metr kwadratowy lokali w Polsce w 2013 r. 71
Tabela 44: Ceny rynkowe nieruchomości (w zł za m²) w wybranych miastach w Polsce. 71
Tabela 45: Liczba i kwoty dodatków mieszkaniowych wypłacanych w latach 2013-2014. 72
Tabela 46: Skala roszczeń odszkodowawczych za lata 2011-2015. 72
Tabela 47: Podmioty gospodarcze w Częstochowie. 91
Tabela 48: Podmioty gospodarcze (stan na 31.XII.2014 r.). 91
Tabela 49: Wyniki finansowe przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 10 osób (I-XII 2013 r., mln zł). 92
Tabela 50: Relacje ekonomiczne w podmiotach powyżej 10 zatrudnionych. 92
Tabela 51: Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w mln zł. 92
Tabela 52: PKB na 1 mieszkańca w podregionach województwa śląskiego. 92
Tabela 53: Rynek nieruchomości w Częstochowie. 95
Tabela 54: Budynki mieszkalne w Polsce. 95
Tabela 55: Budynki mieszkalne w wybranych miastach w Polsce. 95
Tabela 56: Ilość punktów sprzedaży napojów alkoholowych według stanu na dzień 31.12.2010-31.12.2015 r. 96
Tabela 57: Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego w Częstochowie w latach 2005-2014. 98
Tabela 58: Atrakcyjność inwestycyjna podregionów dla działalności przemysłowej w 2015 r. 100
Tabela 59: Struktura bezrobotnych w lutym 2016 r. 101
Tabela 60: Osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy. 102
Tabela 61: Bezrobocie w Subregionie Północnym (powiat częstochowski, kłobucki, myszkowski i Miasto Częstochowa) w latach 2010-2014. 102
Tabela 62: Zmiany w podstawie opodatkowania podatku od nieruchomości od osób prawnych na przestrzeni ostatnich 5 lat. 106
Tabela 63: Wpływy z tytułu podatku od środków transportowych w latach 2010-2015. 107
Tabela 64: Efekty zwolnień na podstawie uchwał Rady Miasta Częstochowy 108
Tabela 65: Organizacje przedsiębiorców i pracodawców w Częstochowie. 109
Tabela 66: Stan techniczny dróg publicznych. 112
Tabela 67: Wyniki pomiarów ruchu pojazdów w 2015 r. 113
Tabela 68: Ilość wybranych pojazdów w Częstochowie oraz powiatach: częstochowskim, myszkowskim i kłobuckim w latach 2011-2014. 114
Tabela 69: Zapotrzebowanie mieszkańców subregionu na wybierany rodzaj transportu. 119
Tabela 70: Tabor MPK Częstochowa Sp. z o.o. 124
Tabela 71: Wydatki oświatowe w budżetach miast powyżej 100 000 mieszkańców w 2014 r. - Częstochowa na tle innych miast. 133
Tabela 72: Informacja o opiece żłobkowej w 2015r.: ilość miejsc, etaty opiekunów. 134
Tabela 73: Miejskie przedszkola oraz oddziały przedszkolne w Częstochowie. 138
Tabela 74: Niepubliczne przedszkola i punkty przedszkolne w Częstochowie. 141
Tabela 75: Dane dotyczące szkół podstawowych w Częstochowie w latach 2005-2014. 144
Tabela 76: Miejskie szkoły podstawowe w Częstochowie. 145
Tabela 77: Miejskie szkoły specjalne i placówki oświatowe w Częstochowie. 146
Tabela 78: Niepubliczne szkoły podstawowe w Częstochowie. 147
Tabela 79: Dane dotyczące gimnazjów w Częstochowie w latach 2005-2014. 150
Tabela 80: Miejskie gimnazja w Częstochowie. 151
Tabela 81: Niepubliczne gimnazja w Częstochowie. 152
Tabela 82: Dane dotyczące szkół średnich i liceów profilowanych w Częstochowie latach 2010-2014. 154
Tabela 83: Miejskie szkoły ponadgimnazjalne w Częstochowie. 157
Tabela 84: Niepubliczne szkoły ponadgimnazjalne w Częstochowie. 158
Tabela 85: Dane dotyczące zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży w Częstochowie

w latach 2005-2014. 160
Tabela 86: Niepubliczne szkolnictwo zawodowe w Częstochowie. 162
Tabela 87: Niepubliczne szkoły policealne w Częstochowie. 165
Tabela 88: Niepubliczne placówki stanowiące część systemu wsparcia edukacji w Częstochowie. 169
Tabela 89: Wykaz projektów dofinansowanych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na lata 2007-2013. 171
Tabela 90: Wartość najpilniejszych potrzeb remontowych w latach 2011- 2015. 172
Tabela 91: Dane dotyczące szkół wyższych w Częstochowie w latach 2012-2014. 173
Tabela 92: Miejskie placówki biblioteczne w Częstochowie w latach 2010-2014. 180
Tabela 93: Wykaz muzealiów. 181
Tabela 94: Frekwencja zwiedzających Muzeum Częstochowskie w latach 2010-2015. 182
Tabela 95: Dane dotyczące przedstawień i widzów w Teatrze im. Adama Mickiewicza w Częstochowie w latach 2010-2014. 183
Tabela 96: Dane dotyczące przedstawień/koncertów i widzów/słuchaczy w Filharmonii im B. Hubermana w Częstochowie w latach 2010-2014. 184
Tabela 97: Frekwencja widzów/ słuchaczy Filharmonii im B. Hubermana w latach 2010-2015. 184
Tabela 98: Frekwencja zwiedzających Miejską Galerię Sztuki w latach 2010-2015. 185
Tabela 99: Frekwencja widzów Ośrodka Kultury Filmowej w latach 2010-2015. 186
Tabela 100: Frekwencja widzów Ośrodek Promocji Kultury „Gaude Mater" w latach 2010-2015. 187
Tabela 101: Szkoły artystyczne w Częstochowie w latach 2010-2014. 197
Tabela 102: Kluby sportowe w latach 2010 i 2014. 202
Tabela 103: Tabela Kluby sportowe w miastach woj. śląskiego. 203
Tabela 104: Przyszkolne obiekty sportowe. 204
Tabela 105: Frekwencja w miejskich obiektach sportowych. 206
Tabela 106: Klasyfikacja najlepszych szkół w roku szkolnym 2014/2015. 208
Tabela 107: Miejsca noclegowe w wybranych miastach województwa śląskiego w 2014r. 210
Tabela 108: Turystyczne obiekty noclegowe[a] według podregionów w 2014r. (stan w dniu 31 VII) 211
Tabela 109: Wykorzystanie turystycznych obiektów noclegowych[a] według podregionów w 2014r. 211

Spis map

Mapa 1: Dzielnice miasta Częstochowy 5
Mapa 2: Jednostki fizycznogeograficzne w obrębie miasta Częstochowy. 10
Mapa 3: Wzniesienia terenu na obszarze miasta Częstochowy. 11
Mapa 4: Układ sieci hydrograficznej w regionie częstochowskim. 13
Mapa 5: Mapa sytuacyjna stref i stanowisk przyrodniczych Częstochowy (zredukowany zrzut z Map Info) 17
Mapa 6: Najważniejsze osiedla bloków wielomieszkaniowych w Częstochowie. 23
Mapa 7: Wskazany krajobraz priorytetowy cenny ze względów kulturowych. 26
Mapa 8: Obszary krajobrazowe dziedzictwa przemysłowego. 27
Mapa 9: Tereny wskazane do objęcia planami miejscowymi w ramach wieloletniego programu sporządzania MPZP na lata 2015-2018. 33
Mapa 10: Umiejscowienie terenów objętych statusem SSE na terenie miasta. 86
Mapa 11: Obszar KSSE przy ul. Kusięckiej. 87
Mapa 12: Obszar objęty statusem SSE Euro-Park Mielec. 87
Mapa 13: Atrakcyjność inwestycyjna podregionów dla działalności przemysłowej w 2015 r. 100
Mapa 14: Dojazdy uczniów do szkół ponadgimnazjalnych województwa śląskiego w roku szkolnym 2011/2012 (powiązania powyżej 50 uczniów). 112
Mapa 15: Dojazdy do pracy w województwie śląskim w roku 2010 (powiązania powyżej 250 osób). 113

WSTĘP

Polityka zintegrowanego rozwoju miejskiego oznacza dla nas jednoczesne i sprawiedliwe uwzględnianie obaw i interesów związanych z rozwojem miejskim. Polityka ta jest procesem, w ramach którego następuje koordynacja kluczowych obszarów polityki miejskiej z punktu widzenia przestrzeni, przedmiotu działania i czasu. Konieczne jest zaangażowanie podmiotów gospodarczych, zainteresowanych stron i ogólnie społeczeństwa. Polityka zintegrowanego rozwoju miejskiego jest kluczowym warunkiem wdrażania strategii zrównoważonego rozwoju UE. Jej realizacja jest zadaniem o wymiarze europejskim, lecz musi ono także uwzględniać warunki i potrzeby lokalne oraz zasadę pomocniczości /.../ Europa potrzebuje silnych miast i regionów, w których dobrze się żyje.

KARTA LIPSKA na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich, Lipsk, 25 maja 2007 r.

Częstochowa jest średniej wielkości miastem europejskim, 13. pod względem liczby mieszkańców miastem w Polsce. Wprowadzona w 1999 r. reforma samorządowa ulokowała Częstochowę w województwie śląskim jako miasto na prawach powiatu. Oznacza to, że wybierane organy samorządowe, Rada Miasta i Prezydent Miasta, decydują o wykonywaniu zadań własnych i zleconych samorządu gminy i samorządu powiatu. Jednocześnie, Częstochowa jest siedzibą władz samorządu powiatu częstochowskiego i miejscem funkcjonowania innych instytucji administracji rządowej i specjalnej obsługującej poziom powiatu.

W Wojewódzkim Planie Zagospodarowania Przestrzennego i w Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego określony został obszar Subregionu Północnego, którego miejscem centralnym, dominującym swym potencjałem, jest miasto Częstochowa. W Koncepcji Zagospodarowania Przestrzennego Kraju (KZPK 2030) określono Częstochowę jako ośrodek o znaczeniu regionalnym, choć swoim potencjałem przewyższa część miast uznanych za ośrodki o znaczeniu krajowym ze względu na lokalizacje w nich siedzib władz wojewódzkich.

Położone nad Wartą, na obszarze Wyżyny Śląsko-Krakowskiej, miasto ulokowane jest na styku trzech dużych mezoregionów geograficznych: Wyżyny Częstochowskiej (zwanej też Jurą), Wyżyny Wieluńskiej i Obniżenia Górnej Warty (współrzędne geograficzne: 50°49'N i 19º08'E).

Charakter miasta kształtowała historia. W końcu XIV w. powstały niezależne od siebie, sąsiadujące jednostki osadnicze: miasto królewskie nad Wartą – Częstochowa oraz osada (od XVIII w. także miasto) Częstochówka, obsługująca założony w 1382 r. Klasztor O.O. Paulinów na Jasnej Górze. Przez okres I Rzeczpospolitej rola tych miejsc była zróżnicowana. Częstochowa, ośrodek kupiecki i rzemieślniczy, ze średniowiecznymi tradycjami rozwoju hutnictwa, była jednym z większych miast Małopolski. Z tą dzielnicą łączyły ją losy historyczne, a tym samym związki kulturowe, ujawniające się w prawie, zwyczaju i obyczaju. Jasna Góra była od XV w. najważniejszym ośrodkiem pielgrzymkowym dla całej

Rzeczpospolitej, a od czasu obrony Klasztoru przed szwedzkim agresorem w 1655 r. uznawana była za „duchową stolicę Polski".

Połączenie obu miast nastąpiło w 1826 r. decyzją rządu, zależnego od Rosji, Królestwa Kongresowego. Pod zaborem rosyjskim nastąpił rozwój tworzący z Częstochowy silny ośrodek przemysłowy; czwarte pod względem liczby mieszkańców i potencjału produkcyjnego miasto Królestwa Kongresowego (ziem polskich pod zaborem rosyjskim). Najbardziej dynamiczny okres rozwoju miał miejsce w latach 1890-1910. Po odzyskaniu przez Polskę Niepodległości miasto utrzymało dualną ścieżkę rozwoju. Jasna Góra umocniła swoją pozycję jako centrum duchowe i najważniejszy w Europie Środkowej ośrodek pielgrzymkowy. Miasto Częstochowa nadal była silnym (10 w kraju) ośrodkiem przemysłowym.

Zmiany ustrojowe po II wojnie światowe spowodowały poważny zwrot w planowaniu rozwoju miasta. Widoczne to było w układzie przestrzennym: historyczna oś rozwojowa wschód-zachód (nadwarciańska Stara Częstochowa – Klasztor Jasnogórski) zastąpiona została osią południkową (Huta Częstochowa – ulokowane na północ od centrum dzielnice mieszkaniowe). Rządowy program narzucił wizję rozwoju przemysłu ciężkiego (Huty im. B. Bieruta) i włókienniczego. Marginalizowana miała być Jasna Góra i jej otoczenie funkcjonalne.

W 1975 r. w wyniku zmian podziału administracyjnego kraju powstało województwo częstochowskie. W części obejmowało ono obszary od dawna zintegrowane z Częstochową (istniejący od 1867 r. powiat częstochowski). Utworzenie województwa spełniało aspiracje mieszkańców; jego likwidacja w 1998 r. odebrana była jako poważna strata społeczna. Odzyskanie samorządności mieszkańców w 1990 r., jako część zmian ustrojowych związanych z przywróceniem suwerenności narodowej, wiązało się z poważną restrukturyzacją gospodarczą. W Częstochowie uwidoczniło się to przez ograniczenie roli tradycyjnych branż (włókiennictwa, hutnictwa) na rzecz rozwoju nowych, przy równoczesnej likwidacji dużych przedsiębiorstw państwowych i erupcji małych i średnich przedsiębiorstw prywatnych. Zmiany ujawniły nowe problemy społeczne: bezrobocie, rozwarstwienie majątkowe, wykluczenie społeczne. Jednocześnie w warunkach gospodarki rynkowej zdecydowanie poprawiły się warunki życia mieszkańców.

Historia kształtowała charakter miasta i mieszkańców. Widoczne są różne cechy osobowości, formowane według granic zaborczych (inne w zaborze pruskim, inne w rosyjskim). Dynamika rozwoju Częstochowy, w tym dwa etapy skokowe (okres 1890-1910 oraz okres 1952-1960), spowodowały dominację ludności napływowej: drugiego lub trzeciego pokolenia mieszkającego w Częstochowie. Ta otwartość powodowała, że kultura lokalna, zwyczaje i obyczaje, styl życia są wytworem mieszaniny różnych kultur. Mniejszy w związku z tym jest poziom utożsamienia częstochowian ze swoją „małą Ojczyzną".

Pomimo cyklicznych zmian politycznych we władzach samorządowych, przejść od prawicy do lewicy, konsekwentnie utrzymywano nakreślony w 1990 r. kierunek zmian. Ambicją samorządu miasta był rozwój Częstochowy jako ośrodka przemysłowego i handlowo-

usługowego oraz centrum akademickiego i kulturowego o znaczeniu krajowym, przy jednoczesnym kultywowaniu tradycyjnej funkcji „Miasta z Jasną Górą”.

Takiemu kierunkowi rozwoju służyć miała przyjęta w 2009 r. Strategia Rozwoju Miasta „Częstochowa 2025”. Wyznaczone w niej były 4 priorytety:

- Wspieranie rozwoju gospodarczego jako warunku szybszego rozwoju miasta we wszystkich dziedzinach;
- Rozwój potencjału intelektualnego miasta oraz wzrost poziomu i jakości życia mieszkańców;
- Kształtowanie ładu przestrzennego i funkcjonalnego miasta;
- Kształtowanie i umacnianie pozycji Częstochowy jako centrum subregionu wypełniającego funkcje regionotwórcze dla całego obszaru jego oddziaływania.

Po uchwaleniu Strategii zaszły poważne zmiany w zakresie programowania rozwoju Unii Europejskiej i Polski. Świat dotknął kryzys instytucji finansowych. Odczuwalne zaczęły być negatywne zmiany klimatyczne. Wojny, toczone na peryferiach świata cywilizowanego, przeniosły swoje skutki na obszar państw UE w postaci terroru i uciekających przed przemocą i głodem mas uchodźców. Świat stał się mniej bezpieczny i mniej przewidywalny.

Nie tylko wymogi formalne związane z rządowym i samorządowym systemem programowania rozwoju, ale także wpływające na nasze miasto zmiany lokalne, nakazują ponownie podjąć prace diagnostyczne, by w drodze publicznej debaty wypracować optymalne kierunki rozwoju Częstochowy.

Celem przedłożonej Diagnozy jest przedstawienie stanu obecnego w sposób możliwie obiektywny i wierny wobec rzeczywistości. Stanowić ma ona materiał pod dyskusję o najbliższej przyszłości miasta.

Przywoływane w tekście opisowym dane, jeżeli nie ma innego odniesienia, są danymi GUS lub danymi własnymi Urzędu Miasta Częstochowy

DEMOGRAFIA

Częstochowa, miasto o powierzchni 160 km², w 2014 r. liczyła 230 123 mieszkańców, w tym 121 999 kobiet i 108 124 mężczyzn. Gęstość zaludnienia wynosiła 1441 na km².

Ludność w wieku przedprodukcyjnym wynosiła 34 852 osób (15,1%), produkcyjnym: 143 075 (62,2%), w tym w wieku produkcyjnym mobilnym (18-44 lata): 84 834, poprodukcyjnym (22,7%). Wskaźniki obciążeń demograficznych określają:

- ludność w wieku nieprodukcyjnym na 1000 osób w wieku produkcyjnym – 60,8,
- poprodukcyjnym na 1000 osób w wieku przedprodukcyjnym – 149,8,
- poprodukcyjny na 1000 osób w wieku produkcyjnym – 36,5.

Wskaźnik feminizacji w 2014 r. wynosił 113 kobiet na 100 mężczyzn.

Ilość mieszkańców zmniejszyła się w porównaniu z 2013 r. o 2 195 osób. Zmiana bilansu na 1000 mieszkańców wynosiła: -9,5.

W 2014 r. odnotowano: urodzenia żywe 1785 (mężczyzn 867, kobiet 918), zgony 2739 (mężczyzn 1379, kobiet 1360). Przyrost naturalny wyniósł: - 954 (mężczyzn -512, kobiet -442); wskaźnik na 1000: -4,1. W omawianym roku zawarto 1035 małżeństw (na 1000 – 4,5), odnotowano 485 rozwodów (na 1000 – 2,1).

Zameldowano 1204 nowych mieszkańców (mężczyzn 551, kobiet 653), w tym z zagranicy: 132 (mężczyzn 65, kobiet 67). Wśród nich w wieku przedprodukcyjnym było 212 osób, w wieku produkcyjnym: 881 osób, poprodukcyjnym: 111 osób. Wymeldowano 1927 osób, w tym mężczyzn: 905, kobiet: 1022. Wśród nich za granice wyjechało 228 osób (mężczyzn 107, kobiet 121); w wieku przedprodukcyjnym: 386, produkcyjnym: 1380, poprodukcyjnym: 161. Ujemne saldo migracji wyniosło: -723 (mężczyzn: -354, kobiet: -369); w tym saldo migracji za granice: -96 (mężczyzn: -42, kobiet: -54).

Dane meldunkowe prowadzone przez Wydział Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta wskazują w dniu 23.02.2016 r. liczbę mieszkańców Częstochowy: 225 079. Według tych danych 219 453 osób jest zameldowanych stale, 5 626 czasowo.

Liczba mieszkańców Częstochowy wynosiła na koniec 2011 r. 235 798 mieszkańców; w końcu 2010 r.: 238 042, w końcu 2008 r.: 240 612. Od ponad dziesięciu lat trwa proces zmniejszania się stanu ludności, wynikający z niekorzystnego połączenia dwóch zjawisk: ujemnego przyrostu demograficznego i odpływu migracyjnego. Porównywalną do obecnej liczbę mieszkańców Częstochowa osiągnęła w roku 1980: 234 681; w 1975 r. była miastem 200-tysięcznym. Wzrost liczby mieszkańców trwał od 1946 r. do 1993 r., w szczytowym okresie w Częstochowie mieszkały 259 864 osoby. Poziom bliski 259 tys. mieszkańców utrzymywał się do 1997 r., potem nastąpił okres przyspieszonego zmniejszania. W ciągu ostatnich 12 lat Częstochowa straciła ok. 24 tys. mieszkańców.

Tabela 1: Liczba ludności, gęstość zaludnienia, przyrost i przyrost naturalny na 1000 ludności w latach 2010-2014.

Kryterium	**Rok odniesienia**				
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Liczba ludności	237 203	235 798	234 472	232 318	230 123
Gęstość zaludnienia	1 485	1 476	1 468	1 455	1 441
Przyrost naturalny	- 546	- 621	- 725	- 945	- 954
Przyrost naturalny na 1000 ludności	- 2,3	- 2,6	- 3,1	- 4,1	- 4,1

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 2: Zmiany liczby ludności w dużych miastach województwa śląskiego.

Miasto	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**	**2011**	**2012**	**2013**	**1014**
Bielsko-Biała	176864	176453	175690	175677	175402	174755	174503	174370	173699	173013
Częstochowa	246890	245030	242300	240612	239319	237203	235798	234472	232318	230123
Gliwice	199451	198499	197393	196669	196167	187830	186868	186260	185450	184415
Katowice	317220	314500	312201	309621	308548	311421	309304	307233	304362	301834

Rybnik	14158	141388	141080	141177	141372	141036	140944	140709	140179	140052
Sosnowiec	22803	224244	222586	221259	219300	216961	215262	213513	211275	209274

Źródło: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Najbardziej zaludnionymi dzielnicami w mieście są: Północ (27 910), Tysiąclecie (26 968), Wrzosowiak (24 360) Raków (21 300). Wysoka gęstość zamieszkania cechuje także dzielnice Śródmieście (14 313), Trzech Wieszczów (10 122), Ostatni Grosz (8 514), Parkitka (8 694), Podjasnogórska (3 229), Stare Miasto (10 608). Charakter podmiejskich, z przewagą budownictwa jednorodzinnego, mają dzielnice: Dźbów (5 623), Gnaszyn-Kawodrza (5 332), Grabówka (4 370), Kiedrzyn (2 984), Mirów (2 274), Stradom (11 474), Wyczerpy Aniołów (8 920), Zawodzie Dąbie (8 768) i Błeszno (4 123). W dzielnicach o wysokiej gęstości zamieszkania, o przewadze zabudowy wielomieszkaniowej, mieszka 71% mieszkańców Częstochowy, w dzielnicach o niskiej zabudowie jednorodzinnej: 29%.

Mapa 1: Dzielnice miasta Częstochowy

W stosunku do liczby mieszkańców odnotowanej w 2007 r., największy spadek nastąpił w dzielnicach Północ (było w 2007 r. 30 229), Tysiąclecie (było 31 328), Wrzosowiak (było 29 815), Śródmieście (było 17 090), Stare Miasto (było 13 745). Lekki przyrost mieszkańców nastąpił w dzielnicy Błeszno, Częstochówka-Parkitka i Ostatni Grosz.

Tabela 3: Liczba osób zameldowanych na pobyt stały w Częstochowie według dzielnic w latach: 2007, 2013 i wg stanu na dzień 23 marca 2016 r.

Dzielnica	Liczba osób zameldowanych na pobyt stały w Częstochowie		
	2007	2013	dn. 23.02.2016 r.
Błeszno	3 853	4 127	4 129

Czestochówka-Parkitka	8 455	8 648	8 694
Dźbów	5 628	5 576	5 623
Gnaszyn-Kawodrza	5 459	5 394	5 332
Grabówka	4 086	4 316	4 370
Kiedrzyn	2 824	2 938	2 984
Lisniec	9 064	9 443	9 561
Mirów	2 138	2 267	2 274
Ostatni Grosz	7 100	6 523	8 514
Podjasnogórska	3 716	3 308	3 229
Północ	30 229	28 701	27 910
Raków	24 093	22 126	21 300
Stare Miasto	13 745	11 509	10 608
Stradom	11 330	11 598	11 474
Śródmieście	17 090	14 721	14 313
Trzech Wieszczów	11 824	10 727	10 122
Tysiąclecie	31 238	27 953	26 968
Wrzosowiak	29 815	27 581	24 360
Wyczerpy-Aniołów	9 100	9 249	8 920
Zawodzie-Dąbie	9 210	8 978	8 768
Suma	239 997	225 683	219 453

Źródło: Dane Wydziału Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta Częstochowy.

W dzielnicy Tysiąclecie ludność powyżej 65. roku życia stanowi 31%, natomiast ludność w wieku do 18 lat: 12,5% w stosunku do ogólnej liczby mieszkańców tej dzielnicy. Podobnie wygląda sytuacja w Śródmieściu, gdzie osoby powyżej 65. roku życia stanowią 24%, a do 18. roku życia: 13%. Najmniejszy odsetek osób powyżej 65 lat (12%) zamieszkuje dzielnice: Częstochówka-Parkitka oraz Północ. W dzielnicach Północ i Wrzosowiak wysoki odsetek ludności (odpowiednio 25% i 20%) stanowią osoby w wieku 55-64 lata.

Tabela 4: Liczba ludności Częstochowy w podziałem na grupy wiekowe (0-18, 19-64 i powyżej 65 lat) oraz dzielnice w 2007 r. i 2013 r.

Dzielnica	**0-18**		**19-64**		**>65**		**Różnica**		
	2007	**2013**	**2007**	**2013**	**2007**	**2013**	**0-18**	**19-64**	**>65**
Błeszno	787	784	2 438	2 715	628	628	*-3*	*277*	*0*
Częstochówka - Parkitka	1 588	1 470	5 996	6 170	871	1 008	*-118*	*174*	*137*
Dźbów	1 176	972	3 581	3 753	871	851	*-204*	*172*	*-20*
Gnaszyn - Kawodrza	1 088	884	3 552	3 621	819	889	*-204*	*69*	*70*
Grabówka	878	774	2 725	2 920	483	622	*-104*	*195*	*139*
Kiedrzyn	578	560	1 867	1 918	379	460	*-18*	*51*	*81*
Lisiniec	1 705	1 626	6 052	6 269	1 307	1 548	*-79*	*217*	*241*
Mirów	472	430	1 381	1 499	285	338	*-42*	*118*	*53*
Ostatni Grosz	1 270	1 017	4 772	4 211	1058	1 295	*-253*	*-561*	*237*

Podjasnogórska	705	498	2 287	2 153	724	657	*-207*	*-134*	*-67*
Północ	4 615	4 461	2 3590	20 769	2 024	3 471	*-154*	*-2 821*	*1 447*
Raków	4 225	3 473	1 5714	14 413	4 154	4 240	*-752*	*-1 301*	*86*
Stare Miasto	2 781	2 027	8 663	7 579	2 301	1 903	*-754*	*-1 084*	*-398*
Stradom	2 141	1 971	7 412	7 700	1 777	1 927	*-170*	*288*	*150*
Śródmieście	2 509	1 901	10 425	9 336	4 156	3 484	*-608*	*-1 089*	*-672*
Trzech Wieszczów	2 132	1 662	7 728	6 876	1 964	2 189	*-470*	*-852*	*225*
Tysiąclecie	4 356	3 498	18 849	15 886	8 033	8 569	*-858*	*-2 963*	*536*
Wrzosowiak	5 054	4 315	2 1957	19 300	2 804	3 966	*-739*	*-2 657*	*1 162*
Wyczerpy - Aniołów	1 916	1 735	6 130	6 299	1 054	1 215	*-181*	*169*	*161*
Zawodzie - Dąbie	1 749	1 397	6 095	6 239	1 366	1 342	*-352*	*144*	*-24*
suma:	**41 725**	**35 455**	**161 214**	**14 9626**	**37 058**	**40 602**	***-6 270***	***-11 588***	***3 544***

Źródło: Dane Wydziału Spraw Obywatelskich Urzędu Miasta Częstochowy.

Spadek dzietności i liczby zawieranych małżeństw dotyczy całego województwa śląskiego. W stosunku do 2010 r., w 2011 r. liczba urodzeń zmniejszyła się o 6,3%, w tym w miastach o 7,2% a na wsiach 3,2%. Zastępowalność pokoleń gwarantuje współczynnik dzietności ogólnej powyżej 2,0. W 2011 r. w województwie śląskim ten współczynnik wynosił 1,255 (1,330 w 2010 r). Najwyższe wskaźniki powyżej 1,4 odnotowano w powiatach ziemskich: rybnicki, pszczyński, mikołowski, bieruński, cieszyński; najniższe: w powiecie ziemskim raciborskim (1,048) oraz w miastach Dąbrowa Górnicza, Zabrze, Bytom, Sosnowiec, Częstochowa (1,169), Gliwice. Średni wskaźnik przyrostu demograficznego był ujemny: -0,6, przy tym najwyższy odnotowano w powiatach: pszczyńskim (+4,8), bieruńskim, w mieście Żory; najniższy - w miastach: Chorzów (-3,8%), Sosnowiec, Katowice oraz w powiecie zawierciańskim.

Dane dotyczące naturalnego przyrostu pokrywają się z obszarowym zróżnicowaniem dotyczącym liczby zawartych małżeństw (największa w powiecie rybnickim i pszczyńskim; najmniejsza: w powiecie będzińskim), liczby rozwodów (najwyższy wskaźnik Sosnowiec, Częstochowa). Charakterystyczną zmianą jest rosnący wiek osób zawierających małżeństwo: średnio dla kobiet 26,4 lat, dla mężczyzn: 28,3; w miastach 26,8 i 28,7, na wsi 25,1 i 27,2. Im wyższy średni wiek zawieranych małżeństw na danym terenie, tym niższe wskaźniki dzietności. Analizując dane dotyczące przyrostu demograficznego w województwie śląskim można zauważyć, że wskaźniki nie są zależne od poziomu dobrobytu. Ujemny przyrost demograficzny także dotyka miast, gdzie średnia płaca jest najwyższa (Katowice, Gliwice, Tychy) i gdzie istnieje najlepszy dostęp do usług publicznych. Zjawisko spadku urodzeń ma charakter kulturowy, dotyka przede wszystkim dużych miast. Częstochowa nie jest tu wyjątkiem.

Problemem dla Częstochowy staje się zjawisko „rozlewania miast". Jest to też proces trwający od kilkudziesięciu lat, choć wyraźnie nasilający się wraz z wzrostem dobrobytu. Analizy strumieni dojazdów codziennych do szkół i zakładów pracy są potwierdzeniem, że ten

charakter migracji nie oznacza przecięcia więzi z Częstochową. Na przestrzeni ostatnich 10 lat dodatnie saldo (przyrost mieszkańców) dotyczyło gmin: Konopiska, Mstów, Mykanów, Olsztyn, Poczesna, Rędziny, Starcza, Wręczyca, Kłobuck, Poraj. Wpływ migracji z Częstochowy widoczny był także w gminach Kamienica Polska, Kruszyna, Kłomnice, Janów. Mamy więc zjawisko podobne jak w przypadku Krakowa, Poznania, Warszawy, Katowic- narastającą migrację polegającą na przesiedleniu się z centrum miast na tereny podmiejskie. Największy odpływ migracyjny w Częstochowie dotyczy dwóch grup: osób w wieku 35-45 lat, oraz młodzieży w wieku 18-25 lat. Przyjąć można, z dużym prawdopodobieństwem, że mamy dwa rodzaje migracji: przesiedlenie się osób o pewnym dorobku materialnym i wyższych od średniej dochodach na tereny podmiejskie (realizacja marzeń o własnym domu w atrakcyjnym otoczeniu); drugi rodzaj: migracja młodych ludzi na studia i do lepszej pracy (przeniesienie do miast metropolitalnych i za granicę).

Tabela 5: Przyrost naturalny i saldo migracji gminnych na pobyt stały na 1000 osób w latach 2010-2014 dla podczęstochowskich gmin wiejskich i miejsko-wiejskich: Blachownia, Kłobuck, Konopiska, Mstów, Mykanów, Olsztyn, Poczesna, Rędziny i Wręczyca Wielka.

Gmina podczęstochowska	Przyrost naturalny					Saldo migracji gminnych na pobyt stały na 1000 osób				
	2010	2011	2012	2013	2014	2010	2011	2012	2013	2014
Blachownia	-52	-46	-73	-56	-33	1,0	0,9	-0,5	1,9	0,5
Kłobuck	8	26	-7	-1	-62	0,7	-1,4	2,7	-3,4	-1,6
Konopiska	-24	-27	7	-26	-12	6,6	5,8	3,4	3,4	2,9
Mstów	9	31	-20	-5	-29	7,8	8,8	1,0	6,1	5,4
Mykanów	31	2	12	6	-11	9,1	5,6	4,7	7,5	3,7
Olsztyn	4	4	11	-6	-14	1,4	4,9	-0,1	6,2	5,2
Poczesna	-16	-48	-44	-27	-6	6,9	5,5	2,7	5,3	-0,2
Rędziny	1	-29	-7	-2	-36	4,6	4,5	4,4	5,7	1,1
Wręczyca Wielka	39	-19	25	-21	-37	2,1	2,9	3,1	3,3	1,6

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Brak danych uniemożliwia analizę wpływu na demografię miasta czasowej migracji w poszukiwaniu pracy do innych, dużych polskich miast i za granicę. Są to w większości wyjazdy sezonowe, nie odnotowywane w danych o zameldowaniu. Pewnym wskaźnikiem ilustrującym skale problemu są dane zebrane przez Częstochowskie Przedsiębiorstwo Komunalne Sp. z o.o., organizatora zadań z zakresu zbierania i transportowania odpadów komunalnych. Z zebranych deklaracji wynika, że liczba osób objętych systemem zbiórki odpadów, a więc mieszkających na obszarze miasta Częstochowy, nie przekracza 200 tys. Przyjmując duży margines błędu (niezłożenie deklaracji przez część mieszkańców), założyć na tej podstawie można, że zjawisko sezonowej migracji dotyczy ok. 10 tys. mieszkańców Częstochowy.

Z obserwowanych trendów demograficznych, przy świadomości ograniczonego wpływu

na ograniczenie negatywnych skutków, wnioskować można:

- w ciągu najbliższych 15 lat liczba mieszkańców Częstochowy zmniejszy się poniżej poziomu 200 tys.;
- postępować będzie proces starzenia się populacji miejskiej, w największym stopniu dotyczyć to będzie takich dzielnic Częstochowy jak: Tysiąclecie, Śródmieście, Stare Miasto, Trzech Wieszczów, Wrzosowiak i Raków;
- za pięć lat liczba dzieci rozpoczynających naukę szkolną spadnie poniżej poziomu 1800 osób. Największy spadek przewidywany jest w dzielnicach o wysokim nasyceniu infrastrukturą szkolną: Śródmieście, Trzech Wieszczów i Tysiąclecie;
- nawet przy utrzymaniu przedłużonego wieku przechodzenia na emeryturę (67 lat), w perspektywie do 10 lat 25% mieszkańców Częstochowy będzie w wieku poprodukcyjnym; przy założeniu skrócenia wieku emerytalnego (65 lat mężczyźni, 60 lat kobiety) w perspektywie najbliższych 10 lat ponad 30% mieszkańców Częstochowy będzie emerytami;
- liczba osób wchodzących na rynek pracy (25-29 lat) wynosi 15,5 tys., liczba osób kończących aktywność zawodową (60-64 lata) ponad 20 tys. Oznacza to niebezpieczne dla rozwoju gospodarczego wyczerpywanie się zasobu pracowniczego w wieku produkcyjnym mobilnym;
- stały spadek liczby osób w wieku 20-24 lat, przy podobnym trendzie spadowym zauważalnym w całej Polsce, stanowi zagrożenie dla rozwoju, a nawet istnienia, w Częstochowie szkolnictwa wyższego;
- obecnie Częstochowa odczuwa korzyści z migracji sezonowej; zmniejsza ona presję na rynek pracy, transfery zarobionych przez migrantów pieniędzy poprawiają koniunkturę na rynku. W dłuższej perspektywie migracja sezonowa może jednak zmienić się w trwałe opuszczanie Częstochowy, a więc zuboży miasto o cenne zasoby przedsiębiorczych i dobrze wykształconych ludzi w mobilnym wieku produkcyjnym.

Demografia rodzi problemy społeczne w sposób istotny ograniczające możliwości rozwojowe Częstochowy. Miasto ponieść będzie musiało poważne koszty reorientacji usług publicznych, tak by ukierunkowane zostały na potrzeby starzejącej się populacji. Dostosowana do zmian demograficznych powinna zostać sieć usług edukacyjnych i zdrowotnych. Ciężar reorientacji usług publicznych nie będzie rekompensowany wzrostem dochodów budżetowych. Przeciwnie, zwiększenie liczby mieszkańców w wieku poprodukcyjnym spowoduje wyraźne ubytki w dochodach, zwłaszcza w zakresie dochodów z udziału w podatku PIT.

Samorząd nie dysponuje narzędziami pozwalającymi na realizację polityki skutecznie odwracającej negatywne trendy demograficzne. Wzrost dzietności, z 1,06 obecnie na 2,1, pozwalający uzyskać dodatni przyrost naturalny, wymaga zmian kulturowych: obniżenia średniego wieku zawierania małżeństw, zwiększenia trwałości instytucji rodziny, podejmowania przez kobiety, w wieku nie wyższym niż 24 lata, decyzji o pierwszym dziecku. Tego typu zmian kulturowych nie da się uzyskać poprzez stosowanie bodźców materialnych. Realniejszą

możliwością odwrócenia negatywnych zjawisk demograficznych, blokujących rozwój miasta, jest otwarcie Częstochowy na migrację zewnętrzną.

PRZESTRZEŃ I ŚRODOWISKO

Warunki fizjogeograficzne

Częstochowa leży w północnej części województwa śląskiego, między 50°43'46" i 50°53'23" szerokości geograficznej północnej oraz 19°0'39" i 19°14'5" długości geograficznej wschodniej. Według historyków i etnografów obszar ten stanowi północno-zachodnią część Małopolski. Geografowie wydzielają w obrębie miasta następujące jednostki fizycznogeograficzne: na północy - Wyżynę Wieluńską, na wschodzie – Wyżynę Częstochowską, a na południowym zachodzie – Obniżenie Górnej Warty (Gilewska, 1972; Kondracki, 1994)[1].

Mapa 2: Jednostki fizycznogeograficzne w obrębie miasta Częstochowy.

Źródło: J. Waga, M. Fajer: „Charakterystyka fizjogeograficzna Częstochowy".

Podłożem geologicznym miasta są przede wszystkim skały wapienne ukształtowane w epoce jurajskiej. Budowa geologiczna zdeterminowała rzeźbę krajobrazu miasta. Najstarszymi elementami rzeźby terenu na obszarze Częstochowy są ostańce denudacyjne, zbudowane z wapieni górnojurajskich. Są to: w lewobrzeżnej części miasta wzniesienia Jasnej Góry, Rakowa i Błeszna, a także na północy pojedyncze pagórki w sąsiedztwie Rząsaw,

1 Gilewska S. - Wyżyny Śląsko - Małopolskie, [w:] Klimaszewski M. [red.], Geomorfologia Polski, t.1. PWN, Warszawa 1972.
Kondracki Jerzy: Geografia fizyczna Polski. (wyd. IV). PWN, Warszawa 1981.

Łapajówki i Żabińca. Na wschodzie należą do nich: Złota Góra, Góra Prędziszowska (zwana także Góra Prędziszów), Góra Osona (najwyższa w granicach miasta, o wys. 316,7 m n.p.m.) i inne okoliczne kulminacje. Bezwzględne wysokości obszaru miejskiego zamykają się w przedziale 236 - 305 m n.p.m. Najniżej jest położone miejsce nad rzeką Wartą na wschód od Mirowa. Stosunkowo nisko, bo na poziomie 240 – 245 m n.p.m., są położone tereny miejskie nad rzeką Wartą oraz jej dopływami: Stradomką i Konopką. Od osi dolin na zewnątrz wysokości rosną. Na wschodzie osiągają one: 281 m – Złota Góra, 286,6 m – Kamyk, 305 m – Ossona, 316,7 m – Prędziszów, 285 m – Modosowa (Dębowa Góra); na północy – 297,6 m w Górach Kawich; na północnym zachodzie: 293,1 m – Parkitka, 280,0 m – Grabówka, 296,8 m – Liszka; na południu: 268,5 m – Raków, 298,7 m – Błeszno, 302,1 m – Wrzosowa. Śródmieście leży na wysokości 250 – 255 m, a Jasna Góra wznosi się na wysokość 295 m n.p.m.

Mapa 3: Wzniesienia terenu na obszarze miasta Częstochowy.

Źródło: J. Waga, M. Fajer: „Charakterystyka fizjogeograficzna Częstochowy".

Na atrakcyjność krajobrazową wschodniej części miasta wpływają odsłonięte skałki wapienne. Skałki takie można zobaczyć na szczycie Góry Osona i Kokocówce, a także na stromych zboczach doliny Warty w obrębie Przełomu Mirowskiego – na Górze Skałki,

Skarpie Mirowskiej, Górze Kamień, w Bramie Mirowskiej (Skała Balikowa) oraz poniżej Grodziska w uroczysku „Gąszczyk". Występują tu także formy krasu podziemnego – jaskinie i schroniska, choć nie tak liczne i okazałe jak w innych częściach Wyżyny Krakowsko-Wieluńskiej. Najdłuższą sieć otwartych korytarzy ma obecnie Jaskinia w Kamieniu (ok. 150 m dł.), kolejne to: Jaskinia Mysia (80 m dł. i 20,5 m głębokości), Jaskinia w Prędziszowie (26 m dł.) i inne.

U podstawy wapiennych wzniesień rozciągają się faliste równiny denudacyjne, równiny moreny dennej, równiny sandrowe i wodnolodowcowe, należące wiekowo do zlodowacenia odrzańskiego. W północnej części miasta tworzą one pasmo czołowych moren recesyjnych, tzw. Kawie Góry i Wzgórza Bory.

Falisty krajobraz miasta dzielony jest dolinami rzecznymi. Rzeki płyną konsekwentnie do nachylenia płyty mezozoicznej, w kierunku północnowschodnim lub wschodnim (Konopka, Szarlejka, Stradomka, Warta poniżej ujścia Stradomki) lub wzdłuż kuesty jurajskiej (południkowy odcinek Warty). Bardzo interesującą formą terenu jest Mirowski Przełom Warty. Powstał w wyniku przelania się przez płytę jurajską połączonych wód zlewni górnej Warty i wód roztopowych z lądolodu odrzańskiego do doliny Pilicy. Wody tak intensywnie żłobiły skały starszego podłoża, że rozcięły wapienie jurajskie, tworząc atrakcyjny krajobraz kanionu zdobionego odsłoniętymi ostańcami wapiennymi.2

Rzeka Warta bierze swój początek w źródle krasowym w Kromołowie na wschód od Zawiercia, na wysokości ok. 380 m n.p.m. Minąwszy Zawiercie, rzeka kieruje się na północny zachód przez Myszków i Poraj do Częstochowy, której południowe granice osiąga poniżej Słowika. Jej koryto znajduje się tutaj na wysokości 250 m n.p.m. Rzeka opuszcza granicę administracyjną Częstochowy na wschód od dzielnicy Mirów, na wysokości 235 m n.p.m.; spadek na obszarze miasta wynosi 14,5 m. Średni wieloletni przepływ Warty w przekroju Korwinów wynosi 3,22 m³/s, w Mstowie przepływy wynoszą 4,56-11,0 m³/s. Prawym korytem Warty jest Kucelinka (dziś kanał ulgi). Z lewej strony, wody licznych rowów odwadniających zbierają się w bardzo dobrze rozwiniętym dorzeczu Stradomki i Konopki, w dzielnicy Ostatni Grosz, i łączą ze sobą na 1 km przed ujściem do Warty.

2 Waga J., Fajer M. „Charakterystyka fizjogeograficzna Częstochowy", [w]: Cabała St. i in. 2010. Przyroda Częstochowy. Urząd Miasta Częstochowy, msk.

Mapa 4: Układ sieci hydrograficznej w regionie częstochowskim.

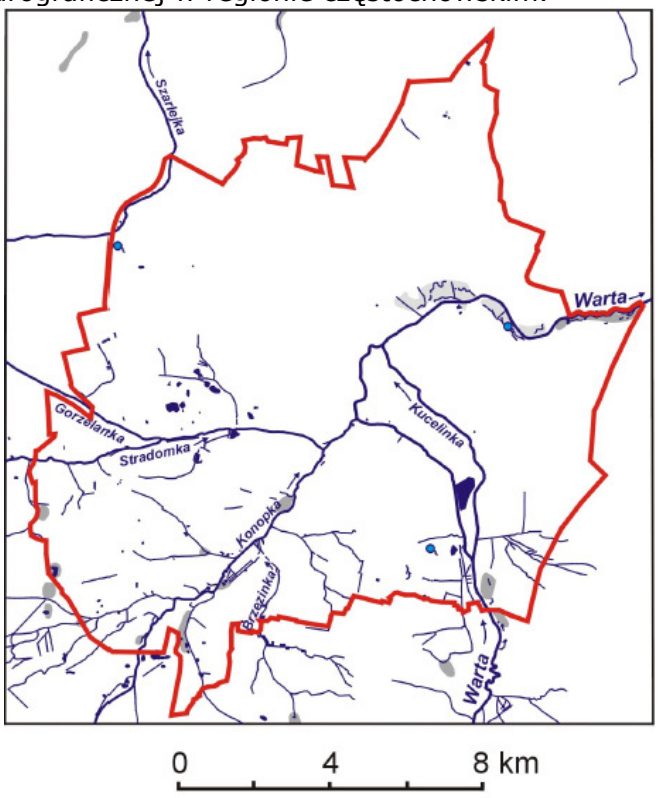

Źródło: J. Waga, M. Fajer: „Charakterystyka fizjogeograficzna Częstochowy".

Stradomka bierze początek na Garbie Herbskim w rejonie Herbów. Płynie na wschód przez Blachownię, obok której są duże stawy. Pomiędzy Łojkami a Gnaszynem wpływa na teren Częstochowy i płynie dalej przez Kawodrzę Dolną oraz Stradom. W Kawodrzy Dolnej do Stradomki uchodzi od północy niewielki jej dopływ – Gorzelanka, a pomiędzy ulicami Barbary i Herbską niewielki rów odwadniający, który prowadzi wody od Lisińca, obok stawów „Bałtyk" i „Adriatyk". Naprzeciwko jego ujścia do Stradomki uchodzi też z prawej strony niewielki rów płynący od Kawodrzy Górnej.

Konopka bierze początek koło Dębowej Góry na Garbie Herbskim i płynie na północny wschód przez Korzonek, koło Konopisk i Wygody, a następnie już w granicach miasta, przez Dźbów i Stradom. Jej dorzecze jest bardzo rozgałęzione.

Północno-zachodnią i północną część miasta odwadniają Szarlejka - dopływy Kocinki.

Ogólna powierzchnia wód płynących i rowów zajmuje w mieście 154 ha.

Na terenie miasta znajdują się także zbiorniki powstałe w głównej mierze w wyniku nagromadzenia wód w wyrobiskach iłów ceramicznych, tzw. gliniankach, m.in. w dzielnicach Gnaszyn i Kawodrza Dolna. Poza tym w Kucelinie znajduje się podpiętrzenie dla ujęcia wód przemysłowych, osadniki i zbiorniki retencyjne w sąsiedztwie kanału Kucelinka oraz starorzecza w dolinie Warty w okolicach dzielnicy Mirów i dzielnicy Wyczerpy - Aniołów. Dwie duże glinianki „Bałtyk" i „Adriatyk" na terenie Parku Wypoczynkowego „Lisiniec" są zagospodarowane dla celów rekreacyjnych. Zbiorniki wodne zajmują razem w Częstochowie powierzchnię 91 ha (0,57% obszaru miasta).

Warta i jej dopływy – Stradomka z Konopką - na obszarze Częstochowy prowadzą wody ponadnormatywnie zanieczyszczone (w klasyfikacji ogólnej, dane z 2002 r.) mimo, że odbierają oczyszczone ścieki. Z Warty pobierane są duże ilości wody dla celów produkcyjnych i technologicznych.

Wyłącznym źródłem zaopatrzenia mieszkańców Częstochowy w wodę do celów komunalnych są wody z ujęć podziemnych, położonych na terenie miasta i w jego najbliższym sąsiedztwie. Na terenie Częstochowy występują dwa Główne Zbiorniki Wód Podziemnych (GZWP). Zbiornik piętra środkowojurajskiego (GZWP 325) z wodami niskiej jakości występuje w południowozachodniej części miasta. Podziemna eksploatacja rud żelaza doprowadziła tam do obniżenia zwierciadła wód gruntowych o 3-6 m. Powstał rozległy lej depresji, który obecnie powoli wypełnia się. Zbiornik piętra górnojurajskiego (GZWP 326) z wodami o bardzo dobrych właściwościach fizykochemicznych obejmuje północnowschodnią część miasta. Jest on jednym z najbardziej zasobnych zbiorników wód podziemnych w Polsce. Budowa geologiczna utworów wodonośnych (słaba izolacja warstw wodonośnych i szybka migracja wód w skrasowiałe podłoże wapienne) powoduje jednak, że zbiornik jest stale narażony na zanieczyszczenia i degradację jakości wód. Szacunkowe zasoby dyspozycyjne całego zbiornika wynoszą 1020000 m^3/d. Wydajności poszczególnych studni niniejszego zbiornika charakteryzują się dużą zmiennością rzędu od 70 do kilkuset m^3/h.

Dodatkowo dla celów przemysłowych i uzupełniających zaopatrzenie w wodę pitną eksploatowane są zasoby wód z warstw czwartorzędowych (ujęcia na terenie Huty Częstochowa z doliny Warty – ujęcie „Zawodzie", ujęcie „Wielki Bór", ujęcie na Gnaszynie z doliny Stradomki, ujęcie z doliny Konopki przy b. ZGH Sabinów.

Gleby gruntów ornych na terenie Częstochowy są średniej i niskiej jakości. Ocena przydatności rolniczej wg IUNG wskazuje, że dominują gleby zaliczane do kompleksów żytnich (klas 4-7). Klasy bonitacyjne gruntów rolnych na terenie miasta są na ogół słabe lub średnie. Około 89% wszystkich gruntów rolnych przypada na klasy IV i V. Najlepsze warunki glebowo-rolnicze na terenie Częstochowy występują w części północnej miasta, w rejonie Parkitki i Rząsaw. W pokrywie glebowej Częstochowy dominują gleby brunatnoziemne (brunatne i płowe) i bielicoziemne (bielicowe i rdzawe). Zajmują one ponad 75% powierzchni miasta. Mniejszy udział mają rędziny i gleby bagienne (mułowo-torfowe) oraz czarne ziemie i mady. Na terenach zabudowanych oraz przekształconych wskutek działalności przemysłowej i górniczej pokrywa glebowa została zniszczona lub występują tam gleby antropogeniczne o przekształconych właściwościach mechanicznych i chemicznych. Do gleb antropogenicznych zaliczono również gleby ogródków działkowych, parków i skwerów.

Lasy: Częstochowa posiada 568 ha lasów leżących w granicach miasta. Lasy te występują głównie na peryferiach miasta. Główne kompleksy leśne zlokalizowane są w północno - zachodniej części miasta, w dzielnicy Żabiniec i Grabówka oraz we wschodnim i południowo - wschodnim obrzeżu miasta, w dzielnicy Mirów i Bugaj. Na terenie miasta znajduje się również park o charakterze leśnym w dzielnicy Aniołów - „Las Aniołowski". Typem siedliskowym, który

przeważa w lasach miasta jest bór świeży oraz bór mieszany świeży. Dodatkowo pojawiają się fragmenty boru mieszanego wilgotnego, lasu mieszanego wilgotnego i lasu mieszanego świeżego. Sosna zwyczajna stanowi podstawowy gatunek lasotwórczy, w znacznym stopniu także dąb szypułkowy. Poza tym, w domieszce występuje olsza czarna, modrzew europejski, dąb bezszypułkowy, brzoza brodawkowata, grab zwyczajny, a także dąb czerwony, który został wprowadzony w sposób sztuczny. Podszyt zbudowany jest z różnych gatunków krzewów, takich jak leszczyna, kruszyna, trzmielina i jałowiec.
Miasto Częstochowa sąsiaduje z trzema nadleśnictwami. Od wschodu - z Nadleśnictwem Złoty Potok, od strony północnej - z Nadleśnictwem Kłobuck i od południowego zachodu - z Nadleśnictwem Herby.

W mieście zostały wyznaczone strefy ochronne i cenne przyrodniczo stanowiska. Dla stref przyjęto trzystopniową skalę cenności przyrodniczej:
I Strefa - ekosystemy o charakterze naturalnym lub półnaturalnym, charakteryzujące się bardzo wysoką bioróżnorodnością oraz udziałem rzadkich biocenoz, rzadkich i regionalnie rzadkich oraz chronionych prawnie gatunków oraz elementów kierunkowych. Do strefy tej kwalifikowane są lasy o naturalnym charakterze, łąki i murawy, reprezentujące zanikające typy fitocenoz, chronione dyrektywami międzynarodowymi.
II Strefa - ekosystemy półnaturalne lub powstałe w wyniku naturyzacji obszarów antropogenicznie przekształconych, charakteryzujące się wysoką bioróżnorodnością oraz udziałem gatunków rzadkich, regionalnie rzadkich, chronionych prawnie oraz osiągających skraj zasięgu. Do strefy tej kwalifikowane są łąki, młaki, murawy, zbiorniki wodne i lasy, noszące wyraźne ślady antropogenicznych przekształceń. W większości przypadków biocenozy te wymagają ochrony czynnej, polegającej na koszeniu lub przebudowie drzewostanu.
III Strefa - obszary o podwyższonej bioróżnorodności, odznaczające się mozaikowatością ekosystemów oraz istnieniem stref ekotonowych, które stanowią o ich dużych walorach krajobrazowych i zróżnicowaniu występowania gatunków. Należą tu zadrzewienia, przekształcone lasy, zbiorniki wodne, kamieniołomy, agrocenozy, remizy śródpolne, ugory ulegające sukcesji w kierunku ciepłolubnych muraw. Właściwą formą gospodarowania na tych terenach jest ekstensywne rolnictwo, a w niektórych przypadkach zagospodarowanie parkowe lub turystyczno-rekreacyjne.

Oprócz wyróżnionych stref, na mapie miasta wytypowano także tzw. **stanowiska**. Są to miejsca cenne przyrodniczo, znajdujące się na obszarze całego miasta, zarówno w obrębie wyznaczonych stref, jak i poza nimi. Podstawową różnicą między strefą przyrodniczo cenną a stanowiskiem jest ich wielkość. Mimo niewielkiej powierzchni stanowiska mają szczególne znaczenie dla ochrony bioróżnorodności oraz podniesienia walorów estetycznych miasta.

W sumie wyznaczono na obszarze miasta dziesięć stref kategorii I, czternaście stref kat. II, dziewiętnaście stref kat. III, oraz siedemdziesiąt cztery stanowiska.

Strefa I	Strefa II	Strefa III
Łęg w Wyczerpach	Mirowski Przełom Warty	Mirowski Przełom Warty
Gąszczyk	Bory za Hutą	Złota Góra
Jar w Mirowie	Starorzecza Warty w Bugaju	Jurajskie Pagóry
Góra Kokocówka	Łąki w Błesznie	Starorzecza Warty w Bugaju
Góra Modosowa	Łąki Błeszeńskie	Łąki Błeszeńskie
Młaka w Błesznie	Starorzecza Konopki	Dolina Brzezinki
Dolinka w Sabinowie	Kompleks „Smugi”	Dolina Konopki
Łąki w Walaszczykach	Łąki trzęślicowe w Skorkach	Łąki w Dźbowie
Źródlisko w Szarlejce	Łąki storczykowe w Skorkach	Łąki w Skorkach
Łęg w dolinie Szarlejki	Torfowisko przy ul. Sokolej	Łąki w Kawodrzy
	Łąki w Walaszczykach	Warpie w Walaszczykach
	Młaka w Liszce	Łąki w Gnaszynie
	Dolina Górnej Szarlejki	Okolice kopalni „Barbara”
	Dolina Szarlejki	Dolina Stradomki
		Dolina Gorzelanki
		Park Lisiniecki
		Dolina Szarlejki
		Łąki Łapajówki
		Las Aniołowski

Źródło: praca zbiorowa pod red. prof. St. Cabały "Przyroda Częstochowy - monografia".

Mapa 5: Mapa sytuacyjna stref i stanowisk przyrodniczych Częstochowy (zredukowany zrzut z Map Info)

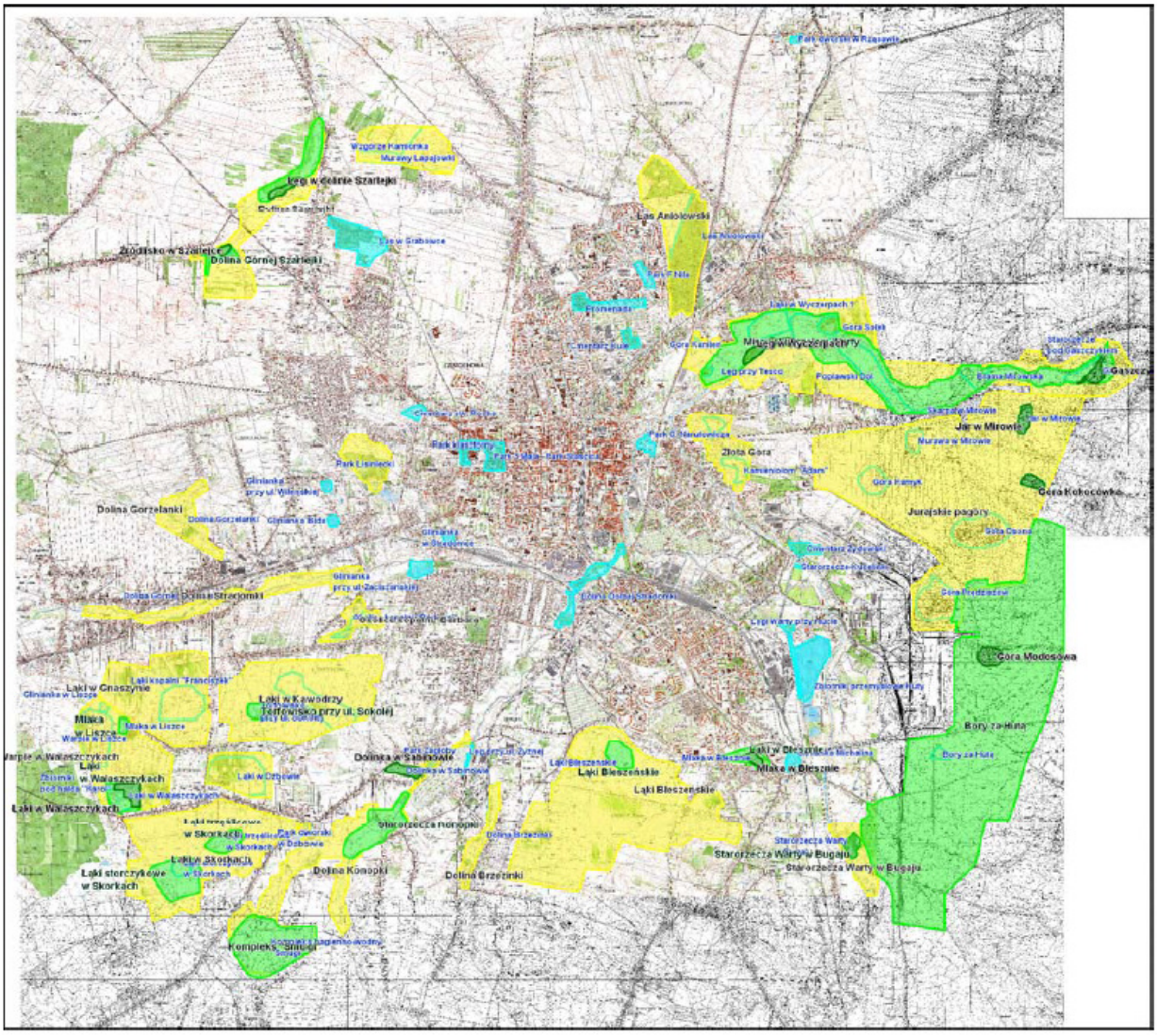

Źródło: praca zbiorowa pod red. prof. St. Cabały "Przyroda Częstochowy - monografia".

Wnioski:

Atrakcyjność turystyczna miasta i jakość zdrowotna życia mieszkańców nakłania do ochrony posiadanych zasobów przyrodniczych. Podstawowymi narzędziem ochrony powinny być zapisy uchwał z zakresu planowania przestrzennego. Godnym rozważenia jest wprowadzanie we wskazanych najcenniejszych obszarach form ochrony rezerwatowej lub krajobrazowej.

Zwrócić też szczególną uwagę należy na zachowanie wartości dolin rzecznych i ciągów przestrzennych terenów zielonych. Są one naturalnymi korytarzami ekologicznymi, pełniąc tym rolę tras migracyjnych zwierząt i roślin a także przyczyniając się do poprawienia warunków napowietrzania miasta.

Charakterystykę poszczególnych elementów przyrodniczych wraz z diagnozą stanu środowiska na obszarze miasta zawiera Opracowanie ekofizjograficzne dla miasta Częstochowy, opracowane w 2004 r. przez Biuro Rozwoju Regionu Sp. z o.o., zaktualizowane w Miejskiej

Pracowni Urbanistyczno – Planistycznej w 2015 r. na potrzeby zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Częstochowy.
Podstawowym źródłem informacji jest zamówiona przez WOŚR UM Częstochowy monografia przyrodnicza Częstochowy *"Przyroda Częstochowy - monografia" pod red. prof. St. Cabały.*

Warunki klimatyczne

Częstochowa leży w umiarkowanie ciepłym regionie pluwiotermicznym o optymalnym uwilgotnieniu. Średnia roczna temperatura powietrza z wielolecia 1971-2000 wynosi 8,0ºC, a amplituda temperatur miesięcznych przekracza 20ºC. Średnia temperatura stycznia wynosi -4ºC, a lipca 17ºC. Odchylenia od podanej wartości średniej temperatury rocznej mogą być uwarunkowane czynnikami lokalnymi (np. rzeźbą terenu, ekspozycją stoków, stosunkami wodnymi, zagospodarowaniem terenu). Okres wegetacyjny trwa 200-210 dni. W ciągu roku notuje się średnio 10 dni z przymrozkiem występującym w okresie od kwietnia do października.

W Częstochowie niewiele jest dni bezwietrznych. Okresy ciszy w skali roku stanowią średnio 9,2%. Przeważają tu wiatry zachodnie – 18% i południowo–zachodnie – 18,2%. Jednocześnie osiągają one z tych kierunków największe prędkości – 2,2 m/s. Najrzadziej występują wiatry północne - 7,7% i północno–wschodnie – 7,4%. Ze względu na usytuowanie źródeł zanieczyszczeń powietrza, korzystne dla Częstochowy są wiatry z kierunku zachodniego i północno–zachodniego. Maksimum prędkości wiatru w Częstochowie, podobnie jak w całej Polsce, przypada na ogół w styczniu. W styczniu, prawie jedna trzecia dni cechuje się występowaniem wiatrów silnych powyżej 10 m/s. Sierpień jest natomiast miesiącem o najmniejszych średnich prędkościach wiatru. Średnie roczne prędkości wiatru zawierają się w granicach 3 - 4 m/s.

Średnie roczne sumy opadów dla wielolecia 1961-2000 wynoszą 612 mm. W ciągu ostatnich lat nastąpiły niekorzystne zmiany skutkujące zagrożeniami. Sezon zimowy 2009/2010 był wyjątkowo mroźny i bardzo wilgotny z ponadnormatywnymi opadami, głównie w postaci śniegu. Na otaczających Częstochowę terenach wiejskich doszło przez to do utrudnień komunikacyjnych i do czasowych przerw w dostawach energii elektrycznej (zerwanie linii). W maju 2010r. miesięczna suma opadów w Częstochowie stanowiła 284% normy wieloletniej. Doszło przez to do powodzi na obszarze miasta i gmin otaczających Częstochowę. W przypadku Warty w profilu wodowskazowym Mstów, zanotowany maksymalny stan wody był wyższy o 150 cm od stanu alarmowego oraz o 74 cm większy od kulminacyjnego stanu podczas wezbrania w lipcu 1997 roku. Zagrożenia powodują także huraganowe wiatry, które dwukrotnie (w 2006 i 2010) doprowadziły do poważnych zniszczeń na obszarze subregionu. Ostatnie lato 2015 r. charakteryzowała wysoka temperatura, doprowadzająca do suszy. Odnotowano zjawiska ekstremalne: huragany, gwałtowne burze i gradobicia.

Zidentyfikowane zagrożenia związane ze zmianami klimatycznymi obejmują:

- powódź (prawdopodobieństwo duże): Duże zagrożenie powodziowe dla terenu miasta stanowi

rzeka Warta. W przypadku przerwania tamy zbiornika retencyjnego w Poraju, następuje niekontrolowany wypływ wody i utworzenie dużej fali powodziowej, szczególnie niebezpiecznej dla budynków i obiektów przemysłowych usytuowanych wzdłuż rzeki Warty. Bezpośrednio zagrożone będą budynki mieszkalne usytuowane wzdłuż rzeki Warty na kierunku północ-południe (dzielnice: Zawodzie, Stare Miasto i Raków) oraz obiekty dużych zakładów przemysłowych takich jak: b. Huta „Częstochowa", b. Zakłady Przemysłu Lniarskiego „Stradom".

- ekstremalne temperatury: mrozy, susze (prawdopodobieństwo duże): Nagłe ataki mrozu, mogą sparaliżować życie poprzez izolację całych osiedli lub gospodarstw domowych, brak dostawy wody, gazu, energii elektrycznej oraz brak funkcjonowania transportu kołowego, kolejowego itp., to podstawowe kryteria wpływające na funkcjonowanie społeczności. Powszechnie przyjmuje się, że silny mróz występuje wówczas, gdy temperatura powietrza spadnie poniżej -20°C. Zjawisko suszy, czyli braku wody na określonych obszarach jest bardzo niebezpieczne ze względu na możliwość występowania na dużym obszarze lub przez długi czas. Może ona powodować duże szkody pod względem ekonomicznym i społecznym.
- intensywne opady śniegu, deszczu, gradu (prawdopodobieństwo duże). Najpoważniejsze zagrożenia (śnieg):katastrofy budowlane spowodowane zawaleniem się obiektów (dachów) pod wpływem ciężaru śniegu i lodu; zerwanie linii wysokiego napięcia pod ciężarem śniegu i powstanie przerw w zaopatrzeniu społeczeństwa w energię elektryczną. Zagrożenia intensywnym deszczem: powodzie, podtopienia terenu, w tym domów, piwnic, łąk i upraw; zakłócenia w komunikacji spowodowane podtopieniami odcinków dróg; torowisk. Zagrożenia gradem: zagrożenie dla zdrowia ludzi i zwierząt; straty w uprawach rolnych, uszkodzenia budynków mieszkalnych i gospodarczych; zniszczenia środków transportowych.

Doświadczenia z 1997 r. i w maju 2010 r. szczególnie uwrażliwiają na zagrożenie powodziowe. W maju 2010 roku w wyniku intensywnych opadów deszczu sięgających do 96 mm/m^2 doszło do wezbrania wód wszystkich rzek przepływających przez teren miasta Częstochowy. W wyniku zaistniałej sytuacji na wszystkich rzekach doszło do przekroczenia stanów alarmowych, a w konsekwencji do powodzi na terenach zalewowych, w szczególności w dzielnicach: Błeszno, Dźbów, Gnaszyn – Kawodrza, Mirów, Ostatni Grosz, Stradom, Wyczerpy – Aniołów, Zawodzie – Dąbie. Na zaistniałą sytuację powodziową największy wpływ miały: częściowy brak klap zwrotnych na wylotach kanalizacji deszczowej do rzek, budowa osiedli mieszkaniowych na terenach zalewowych: Błeszno – osiedle Bugaj, Zawodzie – Dąbie – ul. Kucelin Łąki, Wyczerpy – Aniołów – os. Grajdołek; braki i niedostateczny stan obwałowania rzek; niedrożne przydrożne rowy i przepusty.

Znaczący wpływ na sytuację powodziową na terenie miasta ma zbiornik retencyjny w miejscowości Poraj. Zbiornik wodny „Poraj" został wybudowany w latach 1970-78 r. jako obiekt służący celom technologicznym Huty „Częstochowa". W latach 90. XX w przekształcono funkcję zbiornika „Poraj", najpierw w zbiornik dwuzadaniowy (funkcja wyrównawcza i przeciwpowodziowa), obniżając możliwości spiętrzenia do 276,00 m n.p.m. Obecnie

po przejęciu zbiornika przez RZGW Poznań oraz dalszego ograniczenia poboru wody przez Hutę Częstochowa, zbiornik w Poraju pełni funkcję przeciwpowodziową – redukuje fale powodziowe oraz zapewnia w okresie suszy nienaruszalny przepływ biologiczny poniżej zbiornika w ilości 0,55 m^3/s. Drugim istotnym zabezpieczeniem Częstochowy jest zbiornik na rzece Stradomce w Blachowni. Przewidując katastrofalny przybór wód zdefiniowane zostały tereny zalewowe.

Rzeka Warta: Obszar zalań i podtopień obejmuje zabudowania, grunty orne i łąki przyległe do rzeki w dzielnicach:

- Mirów (ulice: Mirowska, Morenowa, Komornicka, Mstowska, Mączna),
- Błeszno (zabudowania po prawej stronie, przed mostem, w kierunku Olsztyna oraz zabudowa za mostem wzdłuż ul. Bugajskiej),
- Wyczerpy – Aniołów (Brücknera, Brzóski, Drogowców, Osterwy, Sasankowa, Szajnochy, Warszawska, Zelwerowicza),
- Zawodzie-Dąbie (teren Miejskiego Szpitala Zespolonego oraz Centralnej Przepompowni Ścieków, teren od trasy DK – 1 do ul. Faradaya).

Rzeka Warta o przebiegu na obszarze miasta 15,35 km, jest uregulowana; prace regulacyjne i przeciwpowodziowe prowadzone były jeszcze w okresie przedwojennym. Od 2002 r. trwa modernizacja i budowa nowych wałów przeciwpowodziowych. Dodatkowym zabezpieczeniem są dwa stopnie rzeczne i jaz na węźle rzecznym Bugaj.

Kanał ulgi Kucelinka: obszar zalań i podtopień obejmuje zabudowania przyległe: Zawodzie-Dąbie (ulice Kucelin Łąki, Żużlowa, Olsztyńska, Faradaya i wszystkie uliczki przylegające do wałów przeciwpowodziowych Kucelinki). Kanał wybudowany w latach 1941-43 i zmodernizowany w latach 50-tych ma długość 6,87 km. Budową wodną na wlocie jest jaz „Bugaj". Kanał jest obustronnie obwałowany.

Rzeka Stradomka: obszar zalań i podtopień obejmuje grunty orne i łąki przyległe do rzeki w dzielnicach: Gnaszyn-Kawodrza, Stradom (ulica Piastowska, Królewska) i Ostatni Gorsz (chłodnie składowe na ulicy Gazowej, ulica Twarda i Rzeźnicka).

Rzeka Stradomka, o długości przebiegu na obszarze miasta 9 km, jest uregulowana i tylko częściowo obwałowana (wał prawobrzeżny 1 km, wał lewobrzeżny 2 km). Lewym dopływem Stradomki jest potok Gorzelanka, płynący na odcinku 2,4 km w dzielnicy Kawodrza.

Potok Konopka: obszar zalań i podtopień obejmuje grunty orne, łąki i zabudowania przyległe dzielnic: Stradom (ulice: Wawelska, Mieszka Starego, Królewska) i Dźbów.

Rzeka Konopka, o przebiegu na obszarze miasta 8,41 km, uregulowana na większości przebiegu, nie chroniona obwałowaniem. Poniżej ulicy Malowniczej Konopka zasolana jest wodami potoku Sobuczyna (3 km przebiegu na obszarze Częstochowy). Na obszarze Bór Wypalanki rzeka zasilana jest ciekiem Brzezinka (zwana także Potok od Brzezin).

Przez północno-zachodni obszar Częstochowy przepływa na odcinku 3,19 km rzeka Szarlejka, nieuregulowana.

Odprowadzanie wód opadowych oraz regulacja stosunków wodnych stanowi wielki problem w funkcjonowaniu miasta. Sieć kanalizacji deszczowej o długości ponad 300 km obejmuje

dzielnice: Śródmieście, Tysiąclecie, Ostatni Grosz, Błeszno, Raków, Zawodzie-Dąbie oraz Stradom.

W pozostałych dzielnicach miasta występują pojedyncze fragmenty kanałów deszczowych lub całkowity brak kanalizacji deszczowej. Brak odpowiedniej ilości kanałów deszczowych powoduje zagrożenie w dzielnicach Dźbów, Gnaszyn-Kawodrza, Kiedrzyn, i Wyczerpy - Aniołów. Wody opadowe odprowadzane są bezpośrednio do wyżej wymienionych cieków wodnych i następnie kumulują się w korycie rzeki Warta.

Wnioski:

Przyjmując, że zjawiska ekstremalne będą stałym zagrożeniem wynikającym z globalnych zmian klimatycznych, polityka miasta skoncentrować się powinna na działaniach prewencyjnych. Inwestycje w zabezpieczenia przeciwpowodziowe nie powinny być jedyną formą działań. Istotne znaczenie ma zwiększenie możliwości retencji wody na obszarze miasta, tak w formie minizbiorników, jak i poprzez utrzymanie odpowiedniej wielkości terenów zielonych. Na obszarach gęsto zabudowanych wskazane jest promowanie „domowych" zbiorników na wodę deszczową lub/i „zielonych dachów" (pokrytych roślinnością). Na pozostałych terenach plany zagospodarowania przestrzennego powinny zapobiegać nadmiernemu uszczelnianiu gruntu. Istotnym jest także ograniczanie zabudowy terenów zalewowych, czyniąc na nich – w miarę możliwości – rezerwy terenowe pozwalające przyjąć nadmiar wody w czasie katastrofy powodzi.

Kształtowanie przestrzeni

Zabudowa Częstochowy odzwierciedla historyczny proces kształtowania się miasta. Pierwotna Częstochowa ulokowana była w XIV w. nad Wartą na obszarze współczesnej dzielnicy Stare Miasto, pozostała tam zabudowana powstała na średniowiecznym planie lokacyjnym. Częstochowę otaczały większe i mniejsze osady, kształtujące się od XIV w., największa z nich Częstochówka, otaczająca Klasztor Jasnogórski, uzyskała w XVIII w. prawa miejskie. W 1818 r. doszło do wytyczenia Alei Najświętszej Maryi Panny i połączenia w 1826 r. Częstochówki z Częstochową. Decyzja ta wyznaczyła równoleżnikową oś rozwoju miasta, determinującą kształt miasta do czasu II Wojny Światowej. Koniec XIX w. i pierwsza dekada XX w. była czasem dynamicznego przekształcania miasta w ośrodek przemysłowy. Efektem przestrzennym było powstanie w dolinach rzek zespołów fabrycznych z przyległymi osiedlami robotniczymi (dolina Warty: Częstochowianka, zakłady włókiennicze Warta, zakłady włókiennicze Motte; dolina Stradomki: zakłady włókiennicze na Gnaszynie, zakłady włókiennicze Stradom i Peltzery). Oprócz tego powstawały osady robotnicze w pobliżu innych dużych zakładów, w tym osiedle Raków przy Hucie Częstochowa, Ostatni Grosz (Częstochowianka), Wyczerpy przy hucie szkła. W okresie przedwojennym (1928-1934) w granice miasta włączono osiedla robotnicze i podmiejskie osady: Raków, Ostatni Grosz, Lisiniec, Stradom, Kamień, Mirów, część Błeszna.

Po II wojnie światowej, decyzja rządowa o rozbudowie Huty im. B. Bieruta, zmieniła

w istotny sposób kształt przestrzenny miasta. Wyznaczono nową oś rozwojową, południkową, łączącą robotniczą dzielnicę Raków ze Śródmieściem. Kierunek dalszego rozwoju zabudowy mieszkaniowej biegł wzdłuż wybudowanej w 1959 r. linii tramwajowej: powstała dzielnica Tysiąclecie i dzielnica Północ. W latach 50-tych włączenie części Błeszna i Grabówki powiększyło obszar miasta do 90 km². Następny okres rozrostu terytorialnego miasta nastąpił po powstaniu województwa częstochowskiego. Obszar miasta powiększono do 160 km², włączając pozostałą część Grabówki, Gnaszyn, Kawodrzę, Wielki Bór, Kuźnicę, Brzeziny Małe i Wielkie, Kiedrzyn, Wyczerpy, Zagajnik i Rząsawy.

Efektem tych historycznych procesów rozwojowych jest kształt przestrzenny miasta, z wyraźnym, centralnym pasem (od dzielnicy Raków przez Śródmieście po dzielnice Północ) gęsto zaludnionych obszarów z zabudową wielomieszkaniową, oraz otaczającym go obszarem zabudowy rozproszonej, niskiej, jednorodzinnej. Na kształt centralnego pasma składają się:

- spółdzielcze osiedla bloków mieszkaniowych w dzielnicy Wrzosowiak i Raków budowane w latach 80-90. XX w.,
- osiedla mieszkaniowe Rakowa i Alei Pokoju, budowane w latach 50. XX w.,
- osiedle bloków w dzielnicy Ostatni Grosz, budowane w latach 70. XX w.,
- osiedla mieszkaniowe Trzech Wieszczów budowane w latach 70. XX w.,
- osiedla domów w dzielnicy Śródmieście, między ul. Jana III Sobieskiego a ul. Waszyngtona, budowane w latach 50. XX w.,
- osiedle spółdzielczych bloków mieszkalnych Tysiąclecie budowane w latach 60-70. XX w.,
- osiedle spółdzielczych bloków mieszkaniowych Północ, budowane w latach 80-90. XX w.,
- osiedle spółdzielczych bloków mieszkalnych Parkitka, budowane w latach 80-90. XX w.,
- osiedle bloków mieszkalnych Wyczerpy, budowane w latach 90. XX w.

Osiedla modernistycznych bloków mieszkalnych sąsiadują w tym pasie ze starą zabudową powstającą od XIX w.

Mapa 6: Najważniejsze osiedla bloków wielomieszkaniowych w Częstochowie.

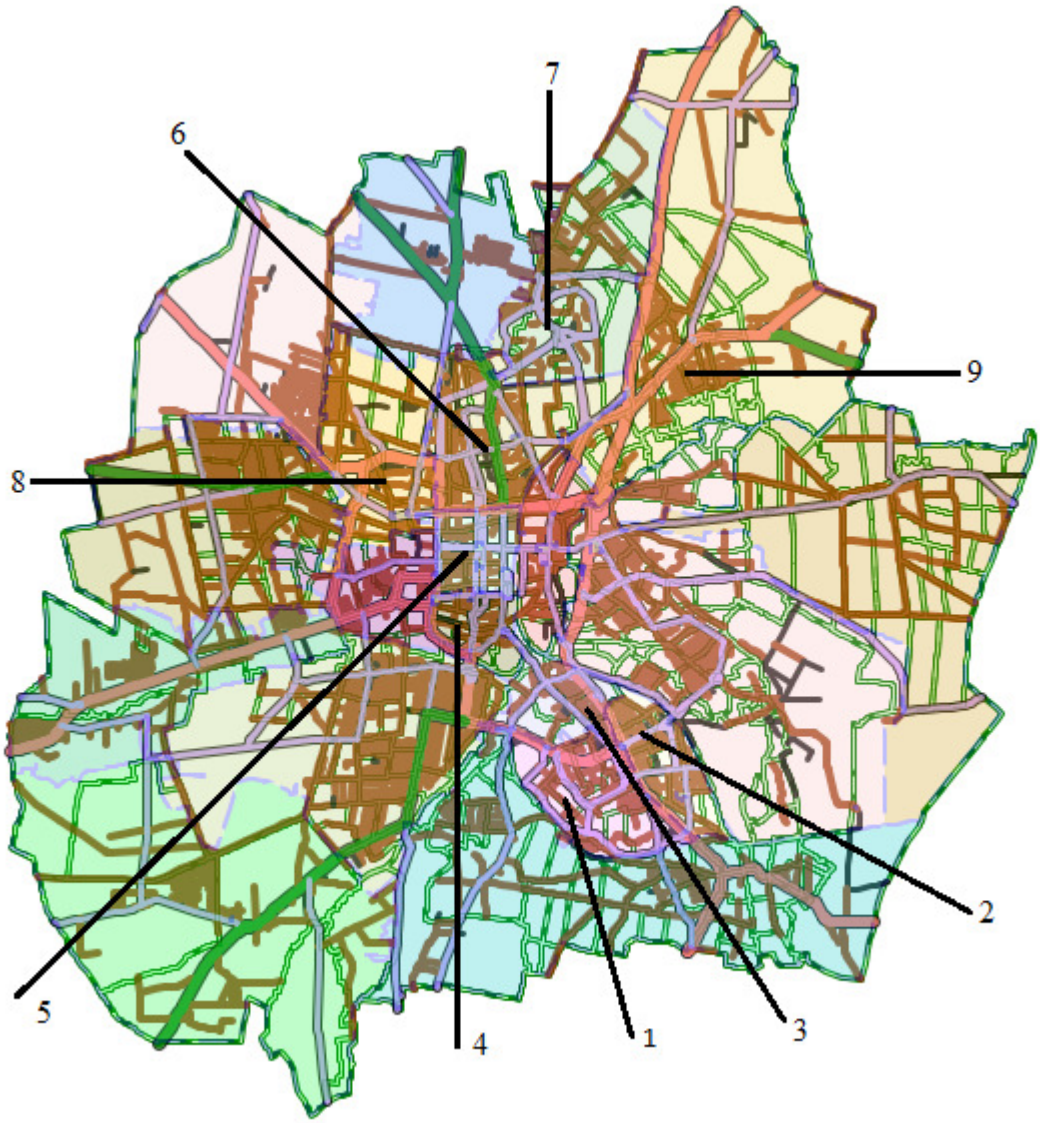

Legenda:

1. Wrzosowiak
2. Raków
3. Ostatni Grosz
4. Trzech Wieszczów
5. Śródmieście
6. Tysiąclecie
7. Północ
8. Parkitka
9. Wyczerpy

Rozwój budownictwa jednorodzinnego na obszarach otaczających centrum zatarł w większości tradycyjny kształt przestrzenny dawnych osad podmiejskich. Wprowadzony w latach 90-tych podział miasta na dzielnice w wielu przypadkach nie uwzględniał historycznej

tożsamości dawnych wsi i osad. O wyraźnej odrębności, widocznej w zagospodarowaniu przestrzeni i w tożsamości mieszkańców można mówić w dawnych wsiach i osadach wcielonych w ramach procesu rozszerzenia w latach 70-tych (Kiedrzyn, Grabówka, Dźbów, Mirów, Rząsawy). Przechowały się także pewne różnice tożsamościowe dzielące Raków (i nowe dzielnice na południu miasta) od Śródmieścia.

W Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego z 2005r. zdiagnozowano, że struktura przestrzenna Częstochowy czyni wrażenia klarownej na co składa się:

- regularny kształt obszaru zurbanizowanego,
- czytelny układ zabudowy historycznego centrum,
- struktura zabudowy otaczającej centrum ze stopniowo rozluźniająca się i obniżającą zabudową, z dzielnicami budownictwa wielorodzinnego skupionymi na dwóch obszarach przylegających do śródmieścia z południa i północy,
- podstawowy układ dróg o czytelnej strukturze, z drogami o wysokich parametrach.

Jednocześnie w Studium zauważono niepokojące zjawiska braku ładu przestrzennego w postaci:

- przestrzennego rozproszenia zabudowy jednorodzinnej oraz wprowadzania tam obok funkcji mieszkalnej funkcji gospodarczej,
- niedokończonych, a przez to niefunkcjonalnych układów dróg lokalnych,
- brak ukształtowanych lokalnych centrów usługowo-handlowych w dzielnicach peryferyjnych,
- różnorodność form architektonicznych tworząca poczucie chaosu,
- niekontrolowane przestrzennie procesy powstawania nowych, dużych centrów handlowo-usługowych,
- brak zagospodarowania ulokowanych w centrum miasta terenów poprzemysłowych.

Rozwój przestrzenny Częstochowy nie jest ograniczony granicami administracyjnymi.

Proces rozlewania się miasta powoduje nie tylko przyrost nowych domów i liczby mieszkańców w gminach otaczających miasto. W wielu miejscach tworzy się ciągłość zabudowy ponad granicą administracyjną. Wyraźnym tego przykładem jest wieś Łojki w gminie Blachownia (część zwartej zabudowy znajduje się w Częstochowie), w mniejszym stopniu dotyczy to pasm ciągłości zabudowy między częstochowską dzielnicą Kiedrzyn a wsiami w gminie Mykanów, między Błesznem a osadami w gminie Poczesna, miedzy Wyczerpami a Jaskrowem (gmina Mstów).

Analizując rozwój przestrzenny w Subregionie Północnym wyznaczyć można rodzaj bezpośredniego otoczenia funkcjonalnego Częstochowy obejmującego tereny z gmin: Kłobuck, Wręczyca, Blachownia, Konopiska, Poczesna, Poraj, Olsztyn, Mstów, Mykanów.

Tabela 6: Funkcja użytkowania terenów miasta Częstochowy.

Funkcja (rodzaj użytkowania terenu)	Powierzchnia terenów zainwestowanych (ha)		
	ukształtowana	kształtująca się	do przekształceń
zabudowa jednorodzinna	2 369,7	1 366,3	4,5
zabudowa wielorodzinna	452,4	44,5	-
zabudowa śródmiejska	145,3	28,9	-
usługi komercyjne	107,7	61,5	2,0
usługi publiczne	300,8	5,7	0,3
dworce, zajezdnie	19,0	2,2	-
produkcja, usługi, handel	308,0	187,7	1,9
przemysł	567,4	60,5	103,3
stacje paliw	7,2	0,8	-
parkingi, garaże	14,2	16,8	-
ogródki działkowe	216,7	44,4	-
parki, sport i rekreacja	116,2	39,6	2,2
cmentarze	54,7	19,8	-
obsługa produkcji rolnej, hodowla, ogrodnictwo	78,8	220,1	37,8
infrastruktura techniczna	90,8	2,1	-
tereny nieurządzone	0,7	-	5,0
OGÓŁEM (ha) :	4 849,5	2 100,9	157,0
% gruntów miasta ogółem (15961 ha):	30,4%	13,2%	0,010%

Źródło: Dane Wydziału Zarządzania Kryzysowego, Ochrony Ludności i Spraw Obronnych.

Tabela 7: Powierzchnia użytków rolnych na obszarze miasta Częstochowy w latach 2010-2015.

Stan na dzień 31.12	Powierzchnia użytków rolnych (ha)
2010	8329
2011	8249
2012	8264
2013	8241
2014	8219
2015	8136

Źródło: Dane Wydziału Geodezji i Kartografii Urzędu Miasta Częstochowy

Tabela 8: Tereny zieleni publicznej miasta Częstochowy (stan na 2003 r.).

Istniejące tereny zieleni miejskiej	Powierzchnia (ha)	Udział %
Parki spacerowo-wypoczynkowe	145,5	26,75 %
Zieleńce	30,8	5,66 %
Zieleń uliczna	109,7	20,17 %
Tereny zieleni osiedlowej	240,0	44,12%
Lasy gminne	18,0	3,31%
Razem:	**544,0**	**100,00%**

Źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Częstochowy.

Dążenie do zachowania dziedzictwa kulturowego, a w tym historyczne ukształtowanie przestrzeni miejskiej, wymaga wprowadzenia form ochrony obiektów i obszarów zabytkowych. Najcenniejszym zabytkiem Częstochowy jest zespół Klasztoru Ojców Paulinów na Jasnej Górze,

uznany przez Prezydenta RP Pomnikiem Historii.

Ochrony też wymaga strefa śródmiejska, wskazana w projekcie Wojewódzkiego Planu Zagospodarowania Przestrzennego, jako krajobraz chroniony ze względu na wartości kulturowe. Obszar ten obejmuje otoczenie Jasnej Góry (ul. Wieluńska, Rynek Wieluński, ul. św. Rocha do ul. św. Jadwigi, ul. 3 Maja, ul. 7 Kamienic, ul. św. Barbary do kościoła), Parki Podjasnogórskie, Aleję Najświętszej Maryi Panny, część ulic Wolności i Kościuszki, plac Daszyńskiego z ulicami przyległymi, Stare Miasto).

Mapa 7: Wskazany krajobraz priorytetowy cenny ze względów kulturowych.

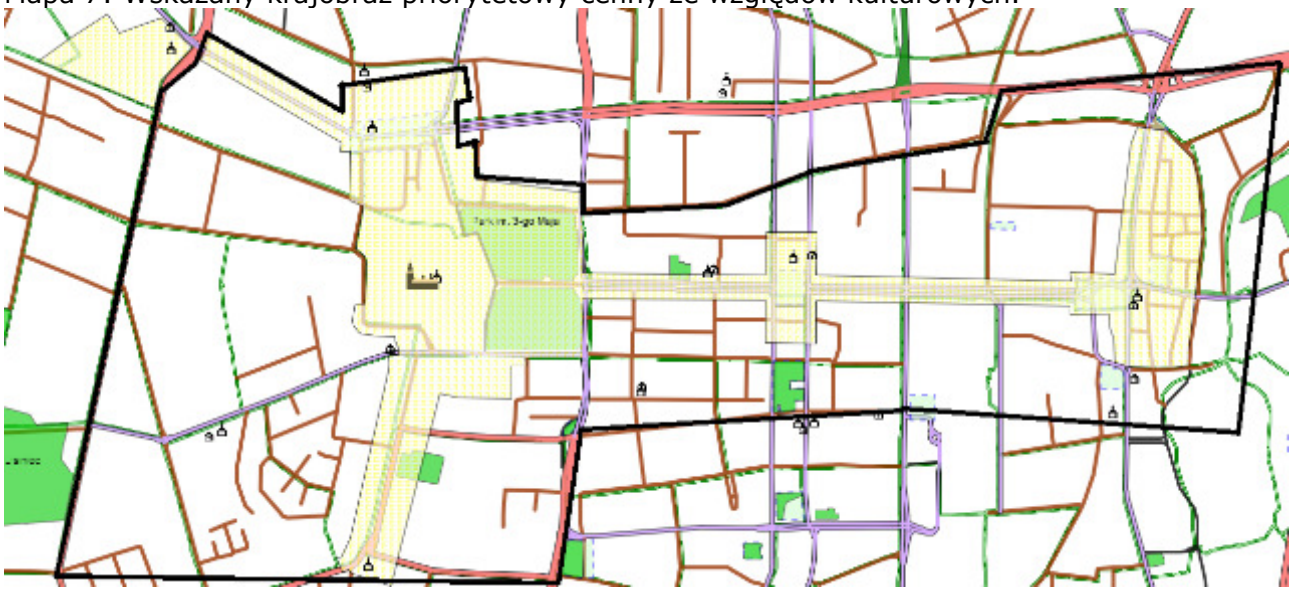

Wzgląd na zachowanie dziedzictwa przemysłowego nakazuje ochronę starych obiektów fabrycznych oraz dawnych osiedli robotniczych:

1. osiedle Raków z dawnym pałacem Hantkego i domami robotniczymi,
2. zespół fabryczny Motte z osiedlem robotniczym i pałacykami,
3. zespoły fabryczne nad Stradomką (fabryka Peltzera i Stradom), z osiedlem domów robotniczych i pałacykiem),
4. zespół fabryczny b. zakładów włókienniczych „Warta”.

Mapa 8: Obszary krajobrazowe dziedzictwa przemysłowego.

Oczywistym jest także troska o otoczenie przestrzenne innych obiektów wpisanych do rejestru wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Istotnym problemem w utrzymaniu właściwego ładu przestrzennego jest rozdrobnienie własnościowe gruntów na obszarze miasta Częstochowy. Do gminy należy ok 2250 ha, do Skarbu Państwa ok. 5600 ha, ponad 10 000 ha jest własnością prywatną.

Tabela 9: Struktura własności gruntów komunalnych (stan na 2003 r.).

Struktura własności gruntów komunalnych	Liczba działek	Łączna powierzchnia (w ha)
Grunty Gminy Miasta Częstochowy	**10 493**	**2 239**
Własność	6 083	1 177
W użytkowaniu wieczystym osób fizycznych	1 804	86
W użytkowaniu wieczystym osób prawnych	1 428	642
Spółdzielnie Mieszkaniowe	633	237
Inne Osoby Prawne	795	405
W użytkowaniu	129	31
W trwałym zarządzie	706	263
szkoły, przedszkola	86	54
Drogi	547	155
inne podmioty	73	54
W dzierżawie (powyżej 3 lat)	18	6

W administracji budownictwa komunalnego i TBS	325	34
Grunty Miasta Częstochowy na prawach powiatu	**31**	**11**
Grunty Skarbu Państwa	**7 807**	**3 369**
Własność	2 827	1 309
W użytkowaniu wieczystym Gminy Miasta Częstochowy	22	8
W użytkowaniu wieczystym osób fizycznych	523	102
W użytkowaniu wieczystym osób prawnych	1 198	1 019
Uczelnie wyższe	43	23
W trwałym zarządzie	38	27
W dzierżawie (powyżej 3 lat)	1	0,1
W użytkowaniu	627	171
Władanie, współwładanie	2 528	710
Grunty Samorządu Województwa Śląskiego	**38**	**17**
Grunty kościołów i związków wyznaniowych	**319**	**143**

Źródło: Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego miasta Częstochowy.

W większości własność prywatna jest w dużym stopniu rozproszona. Zwłaszcza na obszarach niezainwestowanych, dostrzegalne są anachroniczne podziały na wąskie i długie działki, niemożliwe do zagospodarowania. Chcąc uzyskać tereny rozwojowe, pod budownictwo lub przemysł, niezbędne są prace scaleniowe.

Zgodnie z ustawą o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym podstawowym dokumentem kreującym politykę przestrzenną gminy jest Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego.

Obowiązujące Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania miasta Częstochowy uchwalone zostało w dniu 21 listopada 2005 r. (Uchwała Nr 825/LI/2005 Rady Miasta Częstochowy). Dotychczas studium to zostało 9 -krotnie zmienione:

1. uchwałą nr 795/LXVII/2010 Rady Miasta Częstochowy z dnia 8 listopada 2010 r.,
2. uchwałą nr 38/V/2011 Rady Miasta Częstochowy z dnia 15 lutego 2011 r.,
3. uchwałą nr 457/XXV/2012 Rady Miasta Częstochowy z dnia 30 sierpnia 2012 r.,
4. uchwałą nr 459/XXV/2012 Rady Miasta Częstochowy z dnia 30 sierpnia 2012 r.,
5. uchwałą nr 507/XXVIII/2012 Rady Miasta Częstochowy z dnia 22 listopada 2012 r.,
6. uchwałą nr 726/XL/2013 Rady Miasta Częstochowy z dnia 11 lipca 2013 r.,
7. uchwałą nr 915/LI/2014 Rady Miasta Częstochowy z dnia 10 kwietnia 2014 r.,
8. uchwałą nr 34.VI.2015 Rady Miasta Częstochowy z dnia 15 stycznia 2015 r.,
9. uchwałą nr 120.XIII.2015 Rady Miasta Częstochowy z dnia 2 lipca 2015 r.

W myśl ustawy o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym studium było poddawane okresowej (co najmniej raz na 4 lata) ocenie aktualności. Ostatnia ocena studium, przeprowadzona w lipcu 2015 r., wskazała na częściową dezaktualizację zapisów w nim zawartych. Przeprowadzone analizy zmian w zagospodarowaniu przestrzennym gminy (lata 2011-2014) wykazały, że:

- w Częstochowie postępuje proces nadmiernego rozwoju nieprzystosowanych do tego dzielnic peryferyjnych, efektem czego jest podupadanie strefy centrum,

- należy zaktualizować kierunki rozwoju układu komunikacyjnego miasta,

- działania planistyczne należy skupić w granicach Aglomeracji Częstochowa,

- należy wyłączyć z zainwestowania miejskiego tereny zielone i otwarte.

W związku z powyższym w dniu 2 lipca 2015 r. Rada Miasta Częstochowy podjęła uchwałę nr 120.XIII.2015 w sprawie zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego miasta Częstochowy w granicach administracyjnych. W chwili obecnej trwają prace projektowe nad sporządzeniem nowego dokumentu.

W celu ustalenia na terenie miasta przeznaczenia terenów oraz określenia sposobów ich zagospodarowania i zabudowy nieustannie opracowywane są miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego. Sporządzając Wieloletni program sporządzania miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego przyjęto, aby działania planistyczne w latach 2015-2018 skoncentrować w granicach Aglomeracji Częstochowa. Realizując zadania wskazane na 2015 r. Rada Miasta podjęła uchwały w sprawie przystąpienia do sporządzenia miejscowych planów głównie w rejonie ścisłego centrum miasta, w zakresie niewielkich obszarów miasta.

Tabela 10: Zestawienie Miejscowych Planów Zagospodarowania Przestrzennego dla obszaru Miasta Częstochowy (stan na dzień 31 marca 2016 r.).

Miejscowy Plan Zagospodarowania Przestrzennego		
Lp.	**Nazwa planu**	**Obszar objęty planem**
1	Uchwała Nr 337/XL/97 Rady Miasta Częstochowy z dnia 22 maja 1997 r.- Zmiana w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego miasta Częstochowy dla terenu położonego między ulicami: Aleją Jana Pawła II, Księdza Jerzego Popiełuszki, Edwarda Mąkoszy oraz Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury.	Teren położony między ulicami Aleją Jana Pawła II, Księdza Jerzego Popiełuszki, Edwarda Mąkoszy oraz Franciszka Żwirki i Stanisława Wigury.
2	Uchwała Nr 351/XXIX/2000 Rady Miasta Częstochowy z dnia 26 czerwca 2000 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obejmujący teren ośrodka usługowego w dzielnicy Parkitka.	Teren położony u zbiegu ulic Bialskiej, Ignacego Mościckiego i pasażu Eugeniusza Stasieckiego.
3	Uchwała Nr 817/LXII/02 Rady Miasta Częstochowy z dnia 16 maja 2002 r.- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego miasta Częstochowy.	Tereny oznaczone w planie symbolami 10.08-9; 10.09-9; 10.10-9 w jednostce bilansowej Huta położonych w rejonie ulicy Kucelińskiej i ulicy Kucelin Łąki.
4	Uchwała Nr 883/LXVI/02 Rady Miasta Częstochowy z dnia 27 sierpnia 2002 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ulicy Kucelin Łąki w Częstochowie.	Rejon ulicy Kucelin Łąki.
5	Uchwała Nr 72/IX/2003 Rady Miasta Częstochowy z dnia 7 kwietnia 2003 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ul. Tatrzańskiej w dzielnicy Gnaszyn w Częstochowie.	Rejon ulic Tatrzańskiej, Podbiałowej, Wichrowej i Wigoniowej.
6	Uchwała Nr 230/XXI/2003 Rady Miasta Częstochowy z dnia 24 listopada 2003 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenów położonych w rejonie ulic Bardowskiego i Daniłowskiego w Częstochowie.	Rejon ulic Bardowskiego, Daniłowskiego i torów PKP przy ul. Rejtana.
7	Uchwała 320/XXIX/2004 Rady Miasta Częstochowy z dnia 5 kwietnia 2004 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ulic Drzewnej i Zbawiciela w dzielnicy Gnaszyn w Częstochowie.	Rejon ulic Drzewnej i Zbawiciela.
8	Uchwała 612/XLIII/2005 Rady Miasta Częstochowy z dnia 18 kwietnia 2005 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla realizacji gazociągu wysokiego ciśnienia DN 500 relacji Lubliniec – Częstochowa – odcinek I.	Odcinek od granicy z gminą Konopiska do zespołu przyłączeniowego wraz ze stacją redukcyjno-pomiarową I-go stopnia „Wypalanki” przy ul. Sabinowskiej w Częstochowie.
9	Uchwała 613/XLIII/2005 Rady Miasta Częstochowy z dnia 18 kwietnia 2005 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla realizacji gazociągu wysokiego ciśnienia DN 500 relacji Lubliniec – Częstochowa – odcinek II.	Odcinek od stacji redukcyjno-pomiarowej I-go stopnia „Wypalanki” przy ul. Sabinowskiej do istniejącego węzła rozdzielczego gazu przy ul.

		Legionów w Częstochowie.
10	Uchwała 610/XLIII/2005 Rady Miasta Częstochowy z dnia 18 kwietnia 2005 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla realizacji gazociągu wysokiego ciśnienia DN 500 Częstochowa – Bobry.	Odcinek od istniejącego węzła rozdzielczego gazu przy ul. Legionów w Częstochowie do granicy z gminą Mstów.
11	Uchwała 611/XLIII/2005 Rady Miasta Częstochowy z dnia 18 kwietnia 2005 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla realizacji gazociągów wysokiego ciśnienia DN 200.	odcinki: - od istniejącego węzła rozdzielczego gazu przy ul. Legionów do stacji redukcyjno-pomiarowej przy ul. Drogowców w Częstochowie, - od stacji redukcyjno-pomiarowej przy ul. Zarankiewicza w Częstochowie do granicy z gminą Rędziny.
12	Uchwała 727/XLVI/2005 Rady Miasta Częstochowy z dnia 27 czerwca 2005 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego miasta Częstochowy dla zmiany przebiegu zachodniej obwodnicy miasta na odcinku od ul. Okulickiego w kierunku ul. Małopolskiej i zmiany zagospodarowania terenów przyległych.	Rejon ulic Okulickiego, Nowobialskiej, Mazowieckiej.
13	Uchwała nr 997/LXI/2006 Rady Miasta Częstochowy z dnia 10 lipca 2006 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla potrzeb połączenia komunikacyjnego projektowanego węzła drogowego na drodze krajowej Nr 1 (Aleja Wojska Polskiego) z projektowanym północnym korytarzem - połączeniem komunikacyjnym dzielnicy Północ i dzielnicy Wyczerpy.	Rejon Alei Wojska Polskiego i ul. Makuszyńskiego.
14	Uchwała nr 1015/LXII/2006 Rady Miasta Częstochowy z dnia 28 sierpnia 2006 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w dzielnicy Wyczerpy.	Rejon ulic Warszawskiej i Kontkiewicza.
15	Uchwała nr 1062/LXIV/2006 Rady Miasta Częstochowy z dnia 23 października 2006 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w dzielnicy Parkitka.	Rejon ulic Poleskiej, Łódzkiej, Obrońców Westerplatte i Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego na Parkitce.
16	Uchwała nr 42/VII/2007 Rady Miasta Częstochowy z dnia 5 lutego 2007 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla terenu położonego w rejonie ulicy Krakowskiej w Częstochowie.	Rejon ulic Krakowskiej, Strażackiej i Alei Wojska Polskiego.
17	Uchwała nr 66/VIII/2007 Rady Miasta Częstochowy z dnia 5 marca 2007 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ulicy Kanonierów w dzielnicy Stradom.	Rejon ulic Weteranów, Polna, Skrzetuskiego, Kanonierów.
18	Uch wała nr 183/XVII/2007 Rady Miasta Częstochowy z dnia 8 października 2007 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ulic: Piastowskiej, Fałata, Chopina i Chełmońskiego.	Rejon ulic Piastowskiej, Fałata, Chopina i Chełmońskiego.
19	Uchwała nr 223/XIX/2007 Rady Miasta Częstochowy z dnia 3 grudnia 2007 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ulic Lwowskiej i Bytomskiej w Częstochowie.	Rejon ulic Lwowskiej i Bytomskiej.
20	Uchwała nr 224/XIX/2007 Rady Miasta Częstochowy z dnia 3 grudnia 2007 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w dzielnicy Grabówka w rejonie ulic Goździków, Św. Rocha i Ikara w Częstochowie.	Rejon ulic Goździków, Św. Rocha i Ikara.
21	Uchwała nr 280/XXIV/2008 Rady Miasta Częstochowy z dnia 17 marca 2008 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ulic: Sikorskiego, Bialskiej i Kujawskiej w Częstochowie.	Rejon ulic Sikorskiego, Bialskiej i Kujawskiej w dzielnicy Częstochówka-Parkitka.
22	Uchwała nr 540/XLVI/2009 Rady Miasta Częstochowy z dnia 28 września 2009 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ulic: Legionów, Hallera i Złotej w Częstochowie.	Rejon ulic Legionów, Hallera i Złotej w Częstochowie.
23	Uchwała nr 710/LXII/2010 Rady Miasta Częstochowy z dnia 28 czerwca 2010 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w dzielnicy Kiedrzyn w rejonie ulic Narcyzowej, Św. Brata Alberta i Ludowej w Częstochowie.	Rejon ulic Narcyzowej, Św. Brata Alberta i Ludowej w Częstochowie.
24	Uchwała nr 727/LXIII/2010 Rady Miasta Częstochowy z dnia 25 sierpnia 2010 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Częstochowie w dzielnicy Mirów w rejonie ulic: Komornickiej, Mirowskiej, Mstowskiej, Mącznej i granicy miasta.	Rejon ulic Komornickiej, Mirowskiej, Mstowskiej, Mącznej i granicy miasta Częstochowy.
25	Uchwała nr 159/XI/2011 Rady Miasta Częstochowy z dnia 25 sierpnia 2011 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Częstochowie w dzielnicy Dźbów w rejonie ulic: Leśnej, Powstańców Warszawy, Malowniczej i granicy miasta.	Rejon ulic Leśnej, Powstańców Warszawy, Malowniczej i granicy miasta.
26	Uchwała nr 160/XI/2011 Rady Miasta Częstochowy z dnia 25 sierpnia 2011 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Częstochowie w dzielnicy Błeszno w rejonie ulic: Bohaterów Katynia i Różanej.	Rejon ulic Bohaterów Katynia i Różanej.

27	Uchwała nr 212/XV/2011 Rady Miasta Częstochowy z dnia 22 listopada 2011 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Częstochowie w dzielnicy Lisiniec w rejonie ulic: Radomskiej i Legnickiej.	Północny fragment dzielnicy Lisiniec w Częstochowie, położony między ulicami: Radomską, Wadowicką, Legnicką i Tczewską.
28	Uchwała nr 213/XV/2011 Rady Miasta Częstochowy z dnia 22 listopada 2011 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Częstochowie w dzielnicy Częstochówka – Parkitka w rejonie ulic: Nowobialskiej, Okulickiego, Łódzkiej i Poleskiej.	Rejon ulic: Nowobialskiej, Okulickiego, Łódzkiej i Poleskiej.
29	Uchwała nr 290/XVIII/2012 Rady Miasta Częstochowy z dnia 26 stycznia 2012 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Częstochowie w dzielnicy Śródmieście w rejonie Alei Wolności oraz ulic: Jana III Sobieskiego, Śląskiej i Focha.	Południowy fragment centrum miasta dzielnicy Śródmieście w Częstochowie, położony między Aleją Wolności oraz ulicami: Jana III Sobieskiego, Śląską i Focha.
30	Uchwała nr 264/XVII/2011 Rady Miasta Częstochowy z dnia 29 grudnia 2011 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Częstochowie w dzielnicy Zawodzie - Dąbie w rejonie Alei Pokoju oraz ulic: Szpitalnej i Brzegowej.	Rejon ulic: Szpitalnej i Brzegowej oraz Alei Pokoju.
31	Uchwała nr 374/XXII/2012 Rady Miasta Częstochowy z dnia 24 maja 2012 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Częstochowie w dzielnicy Grabówka w rejonie ulic: Św. Rocha, Ikara, Radomskiej i Goździków.	Rejon ulic: Św. Rocha, Ikara, Radomskiej i Goździków.
32	Uchwała nr 478/XXVI/2012 Rady Miasta Częstochowy z dnia 26 września 2012 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Częstochowie w dzielnicy Częstochówka - Parkitka w rejonie ulic: Małopolskiej, Łódzkiej, Traugutta.	Rejon ulic: Małopolskiej, Łódzkiej, Traugutta.
33	Uchwała nr 479/XXVI/2012 Rady Miasta Częstochowy z dnia 26 września 2012 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie, w dzielnicy Kiedrzyn, w rejonie ulic: Sejmowej, Ludowej i Młodości.	Obszar położony między ulicami: Sejmową, Ludową, Młodości i granicami administracyjnymi miasta Częstochowy.
34	Uchwała nr 587/XXXII/2013 Rady Miasta Częstochowy z dnia 28 lutego 2013 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie, w dzielnicy Wyczerpy - Aniołów w rejonie Alei Wojska Polskiego oraz ulic Makuszyńskiego i Solnej.	Obszar położony w północnej części miasta, w bezpośrednim sąsiedztwie węzła drogowego na DK-1 (Aleja Wojska Polskiego) w rejonie ul. Makuszyńskiego.
35	Uchwała nr 588/XXXII/2013 Rady Miasta Częstochowy z dnia 28 lutego 2013 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie, w dzielnicy Zawodzie - Dąbie w rejonie ulicy Korfantego.	Obszar położony między ulicą Korfantego oraz terenami kolejowymi.
36	Uchwała nr 570/XXXI/2013 Rady Miasta Częstochowy z dnia 31 stycznia 2013 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie, w dzielnicy Lisiniec pomiędzy ulicami: Wejherowską i Białostocką.	Obszar położony pomiędzy ulicami Wejherowską i Białostocką.
37	Uchwała nr 650/XXXVI/2013 Rady Miasta Częstochowy z dnia 24 kwietnia 2013 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie, w dzielnicy Lisiniec w rejonie ulic: Wręczyckiej, Podhalańskiej, Wyszyńskiego i Św. Jadwigi.	Obszar, którego granice wyznaczają: od strony wschodniej ulica Św. Jadwigi, od strony południowej ulica Wyszyńskiego, od strony zachodniej ulica Podhalańska, a od strony północnej ulica Wręczycka i linia wyznaczona przez granicę istniejącego cmentarza.
38	Uchwała nr 760/XLII/2013 Rady Miasta Częstochowy z dnia 30 września 2013 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie, w dzielnicy Dźbów w rejonie ulic: Kopalnianej, Leśnej i Wilgowej.	Obszar ograniczony ulicami Leśną i Kopalnianą, przebiegiem planowanej drogi głównej - zachodniej obwodnicy miasta oraz granicami obowiązującego miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla realizacji gazociągu wysokiego ciśnienia relacji Lubliniec - Częstochowa - odcinek I, uchwalonego Uchwałą Nr 612/XLIII/2005 Rady Miasta Częstochowy z dnia 18 kwietnia 2005 r.
39	Uchwała nr 862/XLIX/2014 Rady Miasta Częstochowy z dnia 20 lutego 2014 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie, w dzielnicy Zawodzie - Dąbie, w rejonie ulic: Legionów i Kusięckiej.	Obszar w rejonie ulic Legionów i Kusięckiej.
40	Uchwała nr 861/XLIX/2014 Rady Miasta Częstochowy z dnia 20 lutego 2014 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie w dzielnicy Trzech Wieszczów w rejonie Alei Bohaterów Monte Cassino i Alei Niepodległości oraz ulicy 1 Maja.	Obszar w rejonie Alei Bohaterów Monte Cassino i Alei Niepodległości oraz ulicy 1 Maja.
41	Uchwała nr 960/LIII/2014 Rady Miasta Częstochowy z dnia 26 czerwca 2014 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru	Obszar w rejonie ulic: Korfantego i Koksowej.

	położonego w Częstochowie w dzielnicy Zawodzie - Dąbie, w rejonie ulic: Korfantego i Koksowej.	
42	Uchwała nr 988/LV/2014 Rady Miasta Częstochowy z dnia 25 września 2014 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie w dzielnicy Stradom w rejonie ulic: Piastowskiej, Sabinowskiej oraz rzeki Konopki. Plan częściowo zmieniony dla terenu u zbiegu ulic Wawelskiej i Królewskiej -Uchwała nr 251.XXI.2016 Rady Miasta Częstochowy z dnia 28 stycznia 2016 r.	Obszar w dzielnicy Stradom w rejonie ulic: Piastowskiej, Sabinowskiej oraz rzeki Konopki.
43	Uchwała nr 69.IX.2015 Rady Miasta Częstochowy z dnia 19 marca 2015 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie w dzielnicy Zawodzie - Dąbie, przy ulicy Legionów.	Obszar położony w Częstochowie w dzielnicy Zawodzie-Dąbie, w rejonie ulic: Legionów i Kusięckiej.
44	Uchwała nr 86.X.2015 Rady Miasta Częstochowy z dnia 20 kwietnia 2015 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie w dzielnicy Północ w rejonie Alei Wojska Polskiego oraz ulic: Makuszyńskiego i Klonowicza.	Obszar położony między ulicami: Makuszyńskiego, Klonowicza, Grabary i Aleją Wojska Polskiego.
45	Uchwała nr 96.XI.2015 Rady Miasta Częstochowy z dnia 21 maja 2015 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie w dzielnicy Raków w rejonie ulic: Łukasińskiego, Limanowskiego i terenów kolejowych.	Obszar położony w rejonie ulic: Łukasińskiego, Limanowskiego i terenów kolejowych.
46	Uchwała nr 158.XV.2015 Rady Miasta Częstochowy z dnia 24 września 2015 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie, w dzielnicach Dźbów i Błeszno, w rejonie ulic: Malowniczej, Powstańców Warszawy, Żyznej oraz granicy administracyjnej miasta.	Obszar położony w Częstochowie, w dzielnicach Dźbów i Błeszno, w rejonie ulic: Malowniczej, Powstańców Warszawy, Żyznej oraz granicy administracyjnej miasta.
47	Uchwała nr 183.XVI.2015 Rady Miasta Częstochowy z dnia 29 października 2015 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie w dzielnicy Częstochówka - Parkitka, w rejonie ulic: Poleskiej, Łódzkiej i Obrońców Westerplatte.	Obszar położony w Częstochowie w dzielnicy Częstochówka - Parkitka, w rejonie ulic: Poleskiej, Łódzkiej i Obrońców Westerplatte.
48	Uchwała nr 227.XIX.2015 Rady Miasta Częstochowy z dnia 30 grudnia 2015 r.- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ulic: Okulickiego i Łódzkiej w Częstochowie.	Teren położony w rejonie ulic: Okulickiego i Łódzkiej w Częstochowie.
49	Uchwała nr 251.XXI.2016 Rady Miasta Częstochowy z dnia 28 stycznia 2016 r.- Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Częstochowie w dzielnicy Stradom w rejonie ulic: Piastowskiej, Sabinowskiej oraz rzeki Konopki.	Teren położony w Częstochowie w dzielnicy Stradom w rejonie ulic: Piastowskiej, Sabinowskiej oraz rzeki Konopki.
50	Uchwała nr 183.XVI.2015 Rady Miasta Częstochowy z dnia 29 października 2015 Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie w dzielnicy Częstochówka - Parkitka, w rejonie ulic: Poleskiej, Łódzkiej i Obrońców Westerplatte.	Teren położony w Częstochowie w dzielnicy Częstochówka - Parkitka, w rejonie ulic: Poleskiej, Łódzkiej i Obrońców Westerplatte.
51	Uchwała nr 227.XIX.2015 Rady Miasta Częstochowy z dnia 30 grudnia 2015 r. - Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w rejonie ulic: Okulickiego i Łódzkiej w Częstochowie.	Teren położony w Częstochowie w rejonie ulic: Okulickiego i Łódzkiej.
52	Uchwała nr 251.XXI.2016 Rady Miasta Częstochowy z dnia 28 stycznia 2016 r. - Zmiana miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego terenu położonego w Częstochowie w dzielnicy Stradom w rejonie ulic: Piastowskiej, Sabinowskiej oraz rzeki Konopki.	Teren położony w Częstochowie w dzielnicy Stradom w rejonie ulic: Piastowskiej, Sabinowskiej oraz rzeki Konopki.
53	Uchwała nr 274.XXIII.2016 Rady Miasta Częstochowy z dnia 31 marca 2106 r. - Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie w dzielnicach: Zawodzie-Dąbie i Stare Miasto, pomiędzy ulicami: Targową, Strażacką, Krakowską, Warszawską, Aleją Jana Pawła II, Aleją Wojska Polskiego oraz terenami Galerii Jurajskiej.	Teren położony w Częstochowie w dzielnicach: Zawodzie-Dąbie i Stare Miasto, pomiędzy ulicami: Targową, Strażacką, Krakowską, Warszawską, Aleją Jana Pawła II, Aleją Wojska Polskiego oraz terenami Galerii Jurajskiej.
54	Uchwała nr 275.XXIII.2016 Rady Miasta Częstochowy z dnia 31 marca 2106 r. - Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie w rejonie ulic Kisielewskiego, Michałowskiego, Dmowskiego i Alei Wyzwolenia.	Teren położony w Częstochowie w w rejonie ulic Kisielewskiego, Michałowskiego, Dmowskiego i Alei Wyzwolenia.

Źródło: Opracowano na podstawie: http://www.czestochowa.pl/page/3215,miejscowe-plany-zagospodarowania-przestrzennego.html .

Mapa 9: Tereny wskazane do objęcia planami miejscowymi w ramach wieloletniego programu sporządzania MPZP na lata 2015-2018.

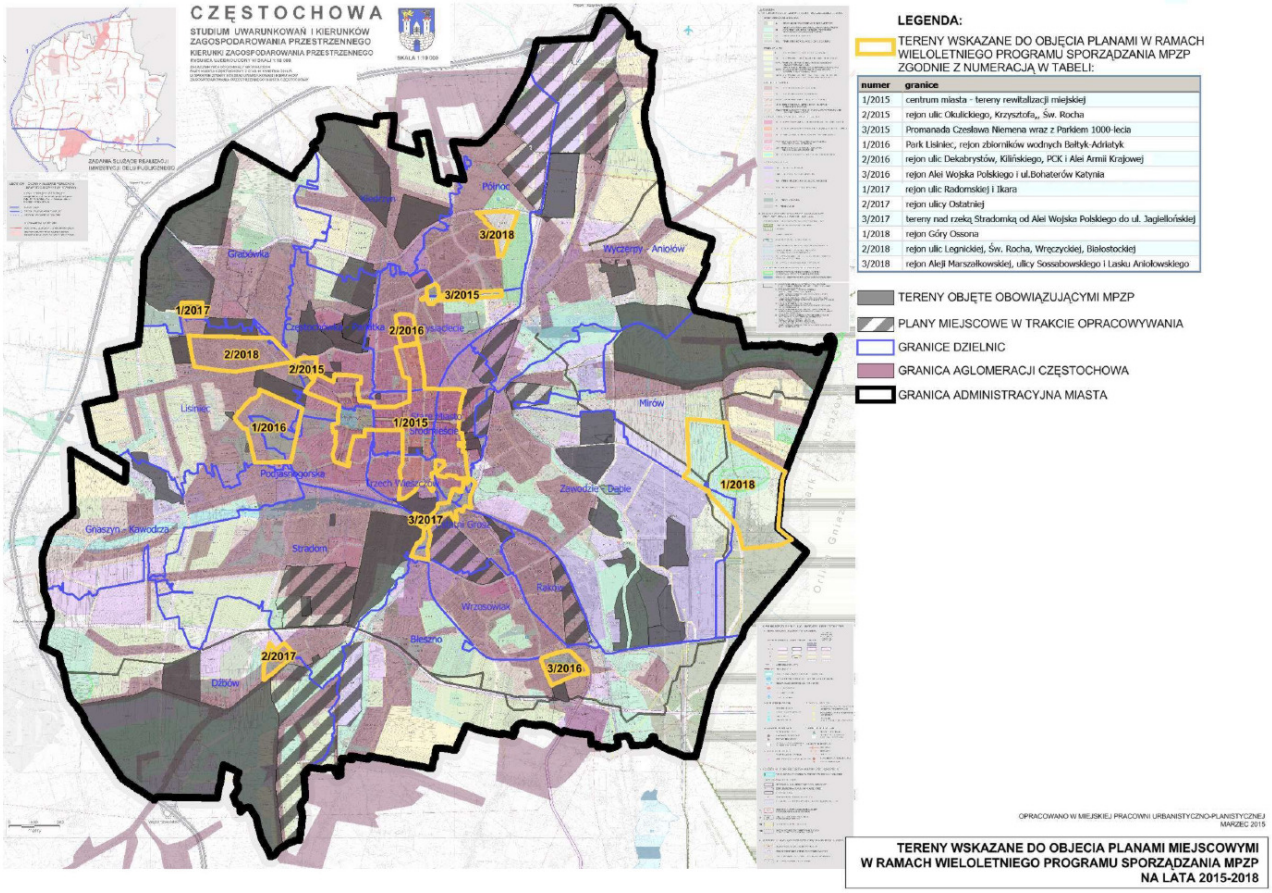

Źródło: Opracowano w Miejskiej Pracowni Urbanistyczno-Planistycznej Urzędu Miasta Częstochowy. Marzec 2015 r.

Wnioski:

Mankamentem jest brak środków na realizacje zadań wynikających z planów zagospodarowania przestrzennego. W praktyce plany pozostają „martwymi zapisami" nie wpływając na ograniczenia chaosu przestrzennego. Wraz ze zjawiskiem „rozlewania się" miasta następuje swoista „walka o przestrzeń"; powodująca budowę obiektów na nieuzbrojonych terenach, odległych od linii komunikacyjnych i magistrali dostarczających wodę, gaz, energię oraz odbierających ścieki. W efekcie takiego „rozciągnięcia" miasta rosną koszty inwestycji komunalnych i bieżące koszty dostaw niezbędnych mediów. Racjonalna polityka miasta powinna dążyć do skupienia zabudowy, w tym wykorzystania już uzbrojonych obszarów w centrum.

Stan środowiska

Tabela 11: Wybrane dane dotyczące ścieków, odpadów, wodociągów i kanalizacji dla miasta Częstochowy w 2014 r.

Kryterium	Ilość
Przemysłowe i komunalne oczyszczalnie ścieków	
oczyszczalnie	
ogółem	5 szt.
z podwyższonym usuwaniem biogenów	2 szt.

przepustowość	
ogółem	191 935 m³/dobę
z podwyższonym usuwaniem biogenów	90 800 m³/dobę
ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków miejskich i wiejskich	
ogółem	208 397 os.
z podwyższonym usuwaniem biogenów	208 397 os.
Oczyszczalnie przemysłowe	
mechaniczne	2 szt.
biologiczne	1 szt.
przepustowość projektowa oczyszczalni	
mechaniczne	101 115 m³/dobę
biologiczne	20 m³/dobę
Ludność korzystająca z oczyszczalni	
ogółem	208 397 os.
Odpady wytworzone w ciągu roku	
ogółem	194,6 tys. t
poddane odzyskowi	38,4 tys. t
Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku	
ogółem	67 171,86 t
ogółem na 1 mieszkańca	290,1 kg
Gromadzenie i wywóz nieczystości ciekłych	
zbiorniki bezodpływowe	3 500 szt.
oczyszczalnie przydomowe	112 szt.
stacje zlewne	1 szt.
odprowadzone ogółem	9 754,0 dam³
Ścieki przemysłowe odprowadzone w ciągu roku	
ścieki odprowadzone ogółem	2 927 dam³
ścieki odprowadzone do sieci kanalizacyjnej	1 917 dam³
Ścieki przemysłowe i komunalne wymagające oczyszczania odprowadzone do wód lub do ziemi w ciągu roku	
ogółem	10 764,0 dam³
Osady wytworzone w ciągu roku	
ogółem	3 288 t
Zużycie wody na potrzeby gospodarki narodowej i ludności w ciągu roku	
ogółem	14 325,6 dam³
Wodociągi	
długość czynnej sieci rozdzielczej	600,3 km
ludność korzystająca z sieci wodociągowej	221 462 os.
zużycie wody w gospodarstwach domowych ogółem na 1 mieszkańca	37,0 m³
Kanalizacja	
długość czynnej sieci kanalizacyjnej	562,0 km
ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	201 908 os.

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Aktualna liczba podłączonych do kanalizacji wynosi 215895.
Ilość ścieków na dopływie do oczyszczalni w 2015 r. wynosiła 13449,6 tys. m^3.
Długość kanalizacji deszczowej 454,6 km.

Tabela 12: Pomiary zanieczyszczeń powietrza na terenie miasta Częstochowy w latach 2010-2012.

Wyniki pomiarów	2010	2011	2012
Pył zawieszony PM10			
stanowisko pomiarowe: automat Częstochowa ul. Baczyńskiego			
stężenie średnioroczne [µg/m³]	35	36	46
Liczba dni z przekroczeniem normy 24-godz. 50 [µg/m³]	61	76	83
stanowisko pomiarowe: Częstochowa ul. Baczyńskiego manualna			
stężenie średnioroczne [µg/m³]	39	43	41
Liczba dni z przekroczeniem normy 24-godz. 50 [µg/m³]	69	87	81
Pył zawieszony PM 2,5			
stanowisko pomiarowe: Częstochowa ul. Zana			
stężenie średnioroczne [µg/m³]	41	37	30
benzo(a)piren			
stanowisko pomiarowe: manualne Częstochowa ul. Baczyńskiego			
stężenie średnioroczne [ng/m³]	4	4	5
Dwutlenek siarki			
stanowisko pomiarowe: automat Częstochowa ul. Armii Krajowej			
Liczba przekroczeń normy 24-godz. 125 [µg/m³]	0	0	2
stanowisko pomiarowe: automat Częstochowa ul. Baczyńskiego			
Liczba przekroczeń normy 24-godz. 125 [µg/m³]	0	0	2
Dwutlenek azotu NO2			
stanowisko pomiarowe: automat Częstochowa ul. Armii Krajowej			
stężenie średnioroczne [µg/m³]	32	43	41
stanowisko pomiarowe: automat Częstochowa ul. Baczyńskiego			
stężenie średnioroczne [µg/m³]	23	25	21

Źródło: Program ochrony powietrza dla terenu województwa śląskiego mający na celu osiągnięcie poziomów dopuszczalnych substancji w powietrzu oraz pułapu stężenia ekspozycji, Katowice 2014.

Stan jakości powietrza w Subregionie Północnym został zdiagnozowany w przyjętym 17 listopada 2014 r. Programie ochrony powietrza dla terenów województwa śląskiego (uchwała Sejmiku Województwa Śląskiego nr IV/57/3/2014). Zauważalna jest poprawa: w ciągu ostatnich trzech lat emisja PM10 zmniejszyła się na terenie Częstochowy o 5%, emisja PM2,5 o 36%. Blisko 40% ogółu zanieczyszczeń PM10 powstaje w wyniku „niskiej emisji" z domowych kotłowni i palenisk. Istotnym źródłem zanieczyszczeń dla miasta jest emisja komunikacyjna (19% ogółu emisji zanieczyszczeń PM10). Obszar przekroczeń stężeń normatywnych pyłów, jak i benzo(a)pirenu obejmuje praktycznie całą centralną część miasta, w tym dzielnice: Śródmieście, Stare Miasto, południową część Dzielnicy Północ, Wyczerpy-Aniołów, Zawodzie, Dąbie, Raków, Wrzosowiak, Błeszno, Ostatni Grosz, Bór, Stradom, Podjasnogórską, Trzech Wieszczów i Parkitkę. Występuje on na powierzchni ok. 31,5 km² i jest zamieszkiwany przez ok. 80% populacji Częstochowy, czyli ok. 180 tys. osób.

Walory przyrodnicze Subregionu, a także konieczność skutecznej ochronny cennego zasobu wód podziemnych, powoduje konieczność prowadzenia skutecznych form ograniczania niebezpieczeństwa zanieczyszczania powierzchni ziemi odpadami stałymi i płynnymi.

Na obszarze Częstochowy wytworzono 66 852,51 Mg odpadów, w tym w gospodarstwach domowych: 48 404,51 Mg. Subregion częstochowski w Wojewódzkim Planie Gospodarki Odpadami włączony został do rejonu I, obejmującego powiaty: Częstochowa, powiat częstochowski, kłobucki, lubliniecki, myszkowski i zawierciański. W tym Rejonie wytwarzanych jest 229 959 Mg odpadów, w tym 124 421 Mg odpadów ulegających biodegradacji. Zrealizowane i zaplanowane do realizacji inwestycje regionalnego zakładu gospodarki odpadami oraz wprowadzone przez gminy zasady zbiórki i recyklingu „u źródeł" odpadów komunalnych, wskazują na możliwość realizacji w Subregionie unijnych wskaźników zmniejszenia składowania odpadów. Wyznaczonym centrum, instalacją o regionalnym znaczeniu w gospodarce odpadami komunalnymi, jest częstochowski Zakład Zagospodarowania Odpadów Częstochowskiego Przedsiębiorstwa Komunalnego Sp. z o. o znajdujący się w Sobuczynie gm. Poczesna.

W samej Częstochowie funkcjonują trzy firmy przetwarzające sprzęt elektroniczny i elektryczny: ich łączne możliwości przerobowe szacowane są na 5 000 Mg/rok. Niezbędne wydaje się zwiększenie potencjału i uzyskanie poziomu gwarantującego ochronę środowiska w komercyjnych instalacjach przetwarzających wycofane z użytkowania samochody. Problemem oczekującym pilnego rozwiązania jest utylizacja suchej masy osadów pościekowych z komunalnych oczyszczalni. Tylko aglomeracja częstochowska przysparza rocznie 3,4 tys. Mg suchej masy osadów. Poziom zanieczyszczeń osadów uniemożliwia wykorzystanie większości masy osadowej w celach rolniczych lub dla rekultywacji terenów. Istnieje możliwość ich termicznej utylizacji w cementowni CEMEX w Rudnikach, przy ewentualnym wykorzystaniu popiołów do produkcji betonowej masy dla pokrywania nawierzchni dróg.

Problemem istotnym pozostaje usuwanie i unieszkodliwianie z obiektów mieszkalnych i przemysłowych materiałów zawierających azbest. Brak lokalnych możliwości składowania odpadów zawierających azbest zwiększa koszt ich usuwania. Stosowane przez samorządy zachęty materialne są niewspółmiernie niskie w stosunku do kosztów. Pilnym wyzwaniem jest usuwanie materiałów z azbestem z bloków mieszkalnych (materiał ten powszechnie używany był jako forma docieplania budynków) oraz z dachów budynków mieszkalnych i gospodarczych na obszarach zabudowy niskiej. Szacowana w wojewódzkim programie usuwania azbestu (projekt 2009) ilość w Częstochowie: 849 Mg u osób fizycznych i 1261 Mg u osób prawnych, łącznie na usunięcie czeka 2110 MG. Koszt usunięcia 849 Mg azbestu znajdującego się u osób fizycznych oszacowano na 2 597 tys. zł; koszt nowych materiałów: 3 651 tys. zł.

Wnioski

Nie tylko zobowiązania podjęte przez Polskę przy wejściu do UE, ale przede wszystkim wzgląd na warunki zdrowotne życia w Częstochowie powodują konieczność skupienia się na działaniach ograniczających emisję zanieczyszczeń ze źródeł komunikacyjnych i „niskiej emisji". Docelowo miasto powinno skupić się na eliminowaniu jako paliwa w domowych kotłowniach i paleniskach gorszej jakości gatunków węgla. Plany działań niskoemisyjnych powinny dążyć do zwiększenia liczby gospodarstw domowych, w ściśle zabudowanym centrum,

korzystających z sieci centralnego ogrzewania. Ograniczeniu emisji komunikacyjnej sprzyjać może nie tylko wzrost niskoemisyjnych pojazdów, lecz także inwestycje umożliwiające płynność ruchu i zwiększenie w nim udziału komunikacji zbiorowej. Problemem niezdiagnozowanym są potencjalne zagrożenia z tytułu „historycznych" zanieczyszczeń powierzchni ziemi, które mogą blokować powtórne wykorzystanie terenów poprzemysłowych.

SPOŁECZNOŚĆ

Stan zdrowia i opieka medyczna

Zgodnie z definicją Światowej Organizacji Zdrowia (WHO), zdrowie to stan dobrego samopoczucia fizycznego, psychicznego i społecznego, a nie tylko brak choroby lub niepełnosprawności. Zdrowy człowiek ma większe szanse na samorealizację, satysfakcjonujące pełnienie ról społecznych, czy też dobrą adaptację do zmian środowiska. Tylko zdrowe społeczeństwo może tworzyć dobra materialne i kulturowe oraz zapewnić rozwój społeczny i gospodarczy.

O stanie zdrowotnym społeczności świadczą następujące dane.

Tabela 13: Stan zdrowia dzieci i młodzieży w wieku 0-18 lat będących pod opieką lekarza podstawowej opieki zdrowotnej.

Rozpoznanie - według najczęstszych schorzeń		**Rok**	
		2013	**2014**
Niedokrwistość		379	184
Choroby tarczycy		242	146
Niedożywienie		196	174
Otyłość		597	421
Zaburzenia refrakcji i akomodacji oka		1 694	1 273
Alergie:	dychawica oskrzelowa	1 612	1 105
	pokarmowe	566	355
	skórne	513	308
Zniekształcenia kręgosłupa		1 472	1 274
Choroby układu moczowego		228	171
Zaburzenia rozwoju:		413	348
w tym:	fizycznego	260	232
	psychomotorycznego	135	108

Źródło: opracowanie Wydziału Zdrowia Urzędu Miasta Częstochowy na podstawie danych Wydziału Nadzoru nad Systemem Opieki Zdrowotnej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach – stan zdrowia mieszkańców województwa Śląskiego 2014 – powiaty/m. Częstochowa.

W 2015 r. na terenie miasta Częstochowy obowiązkowymi szczepieniami ochronnymi zgodnie z Programem Szczepień Ochronnych objęto 39 494 osoby w wieku od 0 do 19 roku życia. Wykonawstwo szczepień we wszystkich rocznikach było na poziomie roku poprzedniego:

- dzieci w pierwszym roku życia – szczepienia pierwotne przeciwko błonicy, tężcowi, krztuścowi, poliomyelitis, haemophilus influenzae typu b zaszczepiono – 49,68% (w 2014 r. – 52.06 %),
- dzieci w drugim roku życia – szczepienia pierwotne i uzupełniające przeciwko błonicy, tężcowi, krztuścowi, poliomyelitis, haemophilus influenzae typu b zaszczepiono – 96,01% (w 2014 r. 96,00%),
- dzieci w drugim roku życia – szczepienia pierwotne i uzupełniające przeciwko WZW typu B zaszczepiono – 98,37 % (w 2014 r. -99,07%),
- dzieci w drugim roku życia – szczepienia podstawowe przeciwko odrze, śwince i różyczce- 70,99 % (w 2014 r. -72,05%),
- dzieci w szóstym roku życia – szczepienie pierwsze przypominające przeciwko błonicy, tężcowi, krztuścowi i poliomyelitis – 63,35 % (w 2014 r.– 74,42%).

Wykonawstwo szczepień przypominających u dzieci i młodzieży w wieku szkolnym:

- młodzież w 14 roku życia – szczepienia drugie przypominające przeciwko błonicy i tężcowi – 80,45% (w 2014 r. – 76,07 %),
- młodzież w 19 roku życia – szczepienie trzecie przypominające przeciwko błonicy i tężcowi – 78,73% (w 2014 r. – 76,07%).

W Szpitalnych Oddziałach Ratunkowych w ramach Programów Szczepień Ochronnych realizowane były szczepienia przeciwko tężcowi u osób zranionych. Na ten cel w 2015 r. wydano 6374 dawki szczepionek. Ponadto punkty szczepień realizowały szczepienia zalecane:

- szczepienia przeciwko pneumokokom – zaszczepiono 1518 osób,
- szczepienia przeciwko meningokokom – zaszczepiono 222 osoby,
- szczepienia przeciwko rotawirusom – zaszczepiono 520 osób,
- szczepienia przeciwko grypie – zaszczepiono 7196 osób tj. 3.12% populacji mieszkańców miasta Częstochowy, podczas gdy w 2014 r. zaszczepiono 8054 osoby tj. 3,47%. W Polsce w 2014 r. odsetek ten wynosił 2,24% populacji.

W 2015 r. w ramach w/w szczepień zalecanych część szczepień była finansowana przez Urząd Miasta Częstochowy. Były to szczepienia przeciwko:

- grypie dla mieszkańców miasta powyżej 65 roku życia, dzieci do 18 lat z chorobami przewlekłymi i nowotworowymi oraz dzieci uczęszczających do przedszkoli – zaszczepiono 3004 osoby (w 2014 r. – 3330 osób),
- zakażeniu ludzkim wirusem brodawczaka (HPV) dla dziewczynek 12 letnich – zaszczepiono 610 dziewczynek (w 2014 r. -538 dziewczynek),
- pneumokokom dla dzieci w trzeci roku życia – zaszczepiono 655 dzieci (w 2014 r. – 688 dzieci).

Zmniejszająca się statystyczna ilość schorzeń rozpoznanych wśród dzieci i młodzieży wynika w pewnym stopniu ze zmian demograficznych. Nie powinno to jednak zwalniać z odpowiedzialności za działania profilaktyczne. Występujące licznie schorzenia, takie jak

zaburzenia refrakcji i akomodacji oka, dychawica oskrzelowa, zniekształcenia kręgosłupa oraz chorobliwa otyłość, mogą mieć bezpośredni związek z stylem życia i warunkami środowiskowymi. Przydatna więc nadal jest profilaktyka poprzez promocję zdrowego stylu życia, w tym odpowiedniego odżywiania, aktywnego trybu życia, wprowadzenie mody na rekreację sportową. Zwrócić tu można uwagę na paradoks, wraz z poprawą jakości życia dzieci i młodzieży, wzrasta zagrożenie powodowane niezdrowym stylem życia. Zwiększa się długość czasu spędzanego przed ekranami telewizorów lub komputerów; zmniejsza się czas przeznaczony na fizyczną rekreację na świeżym powietrzu (lekcje WF w szkołach przenoszą się do sal gimnastycznych). Moda sprzyja zachowaniom autodestrukcyjnym, lekceważący jest wpływ hałasu na sferę układu nerwowego (życia w ciągłym otoczeniu dźwięków emitowanych z przenośnych odtwarzaczy, z nagłośnień w lokalach i z różnych imprez organizowanych w miejscach publicznych).

Stałym zagrożeniem zdrowotności młodego pokolenia jest nadużywanie alkoholu i innych środków psychoaktywnych. Zjawisko używania środków psychoaktywnych przez młodzież częstochowskich szkół gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych było przedmiotem badań przeprowadzonych w 2007 r. i 2011 r.. Porównując wyniki badań obserwujemy wyraźną tendencję polegającą na postrzeganiu alkoholu, jako trudniejszego do zdobycia przez uczniów. W roku 2011 73% uczniów trzeciej klasy gimnazjum i 87% drugich klas ponadgimnazjalnych uznało piwo za łatwo dostępne, podczas gdy cztery lata wcześniej takie przekonanie miało odpowiednio 82% i 92% respondentów. W przypadku wina odsetek uczniów, którzy uważają je za łatwo dostępne, zmniejszył się dla gimnazjalistów z 69% do 61%, a w przypadku uczniów szkół ponadgimnazjalnych z 84% do 81%. Zdobycie najmniej dostępnego alkoholu, czyli wódki, stało się w postrzeganiu częstochowskich uczniów jeszcze trudniejsze. Obecnie tylko 52% gimnazjalistów (spadek o 5 punktów procentowych) oraz 71% ich o 2 lata starszych kolegów i koleżanek (spadek o 7 punktów procentowych), uznaje ją za łatwo dostępną.

Niezależnie od płci większość z nich inicjację alkoholową przechodziło w wieku 14-15 lat. W przypadku chłopców inicjacja w piciu alkoholu ma miejsce wcześniej niż u dziewcząt. Częściej i wcześniej sięgają oni po mocniejsze alkohole. Więcej uczniów niż uczennic po raz pierwszy piło piwo i wódkę przed osiągnięciem 14. roku życia. Natomiast zdecydowanie więcej dziewcząt niż chłopców wcześniej sięga po wino. W wieku 13 lat lub młodszym próbowało go 23% dziewcząt, podczas gdy tylko 4% chłopców złożyło analogiczną deklarację. Więcej chłopców (19%) niż dziewcząt (13%) przyznaje, że nigdy nie piło wina. 25% ankietowanych dziewcząt i 16% chłopców zadeklarowało, że nigdy w życiu nie próbowali wódki.

Badanie ankietowe pozwoliło ustalić, że po środki odurzające częściej sięgają chłopcy niż dziewczęta, a najczęściej stosowanymi narkotykami wśród młodzieży są marihuana/haszysz (31,4%). Coraz bardziej popularne stają się, zwłaszcza w ostatnich latach, dopalacze. Jest to w tej chwili jeden z najpoważniejszych problemów ze względu na łatwą dostępność i traktowanie tych specyfików jako „legalnych" używek. „Dopalacze" są problemem ogólnopolskim którego od lat nie może rozwiązać interwencja rządu. Miasto Częstochowa

od blisko 10 lat stara się przeciwdziałać kontrolując potencjalne punkty sprzedaży tych używek utrudniając nadużycia w wykorzystywaniu luk prawnych, a także prowadząc różnorodne akcje uwrażliwiające młodzież szkolną na zagrożenia wynikające z „dopalaczy". Wg Wydziału Zdrowia około o 11,6% uczniów miało kontakt z „dopalaczami".

W dalszej kolejności, pod względem zagrożeń, pojawiły się we wskazaniach ankietowanych uczniów klej i inne substancje wziewne (4,7%) oraz amfetamina (4,2%). Najłatwiejszymi w dostępie narkotykami według uczniów jest marihuana/haszysz (49,8%), substancje wziewne typu klej i aerozole (40,3%) oraz dopalacze (34,1%). Najtrudniejsze dla uczniów jest zdobycie tak zwanych twardych narkotyków, jak kokaina, heroina oraz amfetamina. Miejscami, gdzie najłatwiej wg ankietowanych można kupić narkotyki, jest wśród dziewcząt dyskoteka i bar (25%), natomiast wśród chłopców park i ulica (25,4%).

Powodów, dla których młodzież sięga po alkohol jest wiele, lecz powodem kluczowym wydaje się być sytuacja rodzinna. Często wynika to z traumatycznych przeżyć, związanych ze stosunkami panującymi w rodzinie. Inne powody spożywania alkoholu przez młodzież, to chęć bycia modnym, zaimponowanie w towarzystwie, co wiąże się z podniesieniem poczucia własnej wartości oraz wzbudzaniem szacunku w grupie, a przede wszystkim chęć dobrej zabawy, oderwanie się od rzeczywistości i zapomnienie o codziennych problemach.

Inną niebezpieczną tendencją jest nadopiekuńczość rodziców przejawiająca się niekiedy w postaci zachowań szkodzących zdrowiu dzieci. Uwidocznia się to w blokowaniu udziału, mimo chęci dzieci w zabawach ruchowych, rekreacyjnych, przyzwyczajania dzieci do biernego, „siedzącego" trybu życia, wpajaniu niewłaściwych nawyków żywieniowych. Patologią wynikającą z rodzicielskiej nadopiekuńczości jest „moda" na chronienie dziecka przed obowiązkowymi szczepieniami. W 2014 r. odnotowano 155 osób uchylających się od szczepień, a w 2015 r. ta liczba wzrosła do 188.

Stan zdrowia ogółu mieszkańców Częstochowy nie odbiega od średnich krajowych.

Tabela 14: Stan zdrowia osób w wieku 19 lat i więcej będących pod opieką lekarza podstawowej opieki zdrowotnej w latach 2013-2014.

Rozpoznanie - według najczęstszych schorzeń	Lata	
	2013	2014
Choroby tarczycy	2 483	2 225
Cukrzyca	8423	7 535
Choroby układu krążenia	30 076	26 207
Przewlekły nieżyt oskrzeli, dychawica oskrzelowa	4 948	4 470
Przewlekłe choroby układu trawiennego	4 900	4 436
Choroby układu mięśniowo- kostnego i tkanki łącznej	6 693	5 455

Źródło: opracowanie Wydziału Zdrowia Urzędu Miasta Częstochowy na podstawie danych Wydziału Nadzoru nad Systemem Opieki Zdrowotnej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach – stan zdrowia mieszkańców województwa Śląskiego 2014 – powiaty/m. Częstochowa.

Tabela 15: Zachorowania na choroby zakaźne (liczby bezwzględne) w latach 2013-2014.

Wyszczególnienie	Częstochowa	
	2013	2014
Krztusiec	13	34
Szkarlatyna (płonica)	140	86
Choroba meningokokowa (inwazyjna)	-	-
Odra	14	2
Wirusowe zapalenie wątroby w tym typu B	47 10	74 29
Świnka	14	28
Bakteryjne zatrucia pokarmowe w ty salmonella	108 30	89 54
AIDS zespół nabytego upośledzenia odporności)	-	1
Dur brzuszny	-	-
Czerwonka bakteryjna	-	-
Grypa zachorowania potwierdzone laboratoryjnie)	6	-
Nowo wykryte zakażenia HIV	6	3
Grypa ptaków typu A/H5 lub A/H5N1 u ludzi	-	-

Źródło: opracowanie Wydziału Zdrowia Urzędu Miasta Częstochowy na podstawie danych Wydziału Nadzoru nad Systemem Opieki Zdrowotnej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach – stan zdrowia mieszkańców województwa Śląskiego 2014 – powiaty/m. Częstochowa.

Tabela 16: Zachorowania na gruźlicę latach 2013-2014.

Zachorowania	2013	2014
Częstochowa	123	143

Źródło: opracowanie Wydziału Zdrowia Urzędu Miasta Częstochowy na podstawie danych Wydziału Nadzoru nad Systemem Opieki Zdrowotnej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach – stan zdrowia mieszkańców województwa Śląskiego 2014 – powiaty/m. Częstochowa.

Tabela 17: Zachorowania na nowotwory złośliwe w latach 2011-2012.

Zachorowania	2011	2012
Częstochowa: ogółem	1 006	1 080
mężczyźni	481	512
kobiety	525	568

Źródło: opracowanie Wydziału Zdrowia Urzędu Miasta Częstochowy na podstawie danych Wydziału Nadzoru nad Systemem Opieki Zdrowotnej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach – stan zdrowia mieszkańców województwa Śląskiego 2014 – powiaty/m. Częstochowa.

Tabela 18: Liczba zgonów w latach 2013-2014.

	2013	2014
Zgony ogółem (osoba):		
ogółem	2 814	2 739
mężczyźni	1 399	1 379
kobiety	1 415	1 360
Zgony niemowląt (osoba):		
ogółem	11	10
mężczyźni	9	5
kobiety	2	5

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 19: Przyczyny zgonów mieszkańców Częstochowy w latach 2012-2013 (współczynnik na 100 tys. mieszkańców).

Nowotwory		Choroby układu krążenia		Zewnętrzne przyczyny	
2012	2013	2012	2013	2012	2013
303,2	313	519,7	554	69,7	71,6

Źródło: opracowanie Wydziału Zdrowia Urzędu Miasta Częstochowy na podstawie danych Wydziału Nadzoru nad Systemem Opieki Zdrowotnej Śląskiego Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach – stan zdrowia mieszkańców województwa Śląskiego 2014 – powiaty/m. Częstochowa.

Zwiększa się ilość osób w wieku podeszłym, co ma także swoje przełożenie na statystykę schorzeń. Zaobserwować można pewne tendencje pozytywne, związane ze zmianami trybu życia. Wyraźny spadek schorzeń układu oddechowego oraz chorób układu krążenia można łączyć ze zmniejszającą się liczbą osób uzależnionych od nikotynizmu. Poprawie służy moda na zdrowy styl życia, uwidaczniająca się bardziej u 40-latków, niż u młodzieży (kluby biegaczy, rowerzystów, chodziarzy itp.). Problemem nadal pozostaje ograniczona dostępność do badań specjalistycznych, co przekłada się na zbyt późne diagnozowanie niebezpiecznych schorzeń, zwłaszcza chorób nowotworowych. Innym zauważalnym negatywnym zjawiskiem jest wpływ materialnych warunków chorych na przebieg leczenia choroby. Z przyczyn ubóstwa część osób chorych na cukrzycę nie jest w stanie zachowywać właściwej diety. Dostrzegalne jest niewykupywanie drogich lekarstw przez osoby chore, czy nieporównywalnie lepszą dostępność osób bogatszych do dobrej diagnozy i terapii. Zróżnicowanie materialne przenosi się więc wyraźnie na zróżnicowanie pod względem dostępu do pomocy medycznej.

W statystyce chorób zakaźnych niepokojąco wysoki (co gorsze – rosnący) jest wskaźnik chorób wynikających z zaniedbań sanitarnych (wirusowe zapalenie wątroby typu B, salmonella i inne bakteryjne zatrucia pokarmowe). Widoczny jest także wzrost zachorowań na gruźlicę (z 123 przypadków w 2013 r. do 143 w 2014 r.), a więc choroby, która od dawna przestała być poważnym problemem społecznym.

Opieka medyczna w Częstochowie oparta jest na sieci podstawowych i specjalistycznych punktów medycznych.

Tabela 20: Wybrane dane dotyczące ochrony zdrowia w Częstochowie w latach 2013-2014.

	2013	2014
Przychodnie- ambulatoryjna opieka zdrowotna		
przychodnie ogółem	158	161
praktyki lekarskie	19	22
przychodnie na 10 tys. ludności	7	7
przychodnie podległe samorządowi terytorialnemu-ogółem	3	3
Podstawowa opieka zdrowotna- Porady ogółem	1 015 945	990 460
Ambulatoryjna opieka zdrowotna- porady lekarskie ogółem	2 004 417	1 993 886
Apteki ogólnodostępne	93	97
Ludność na aptekę ogólnodostępną (osób)	2 498	2 372

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Analiza dostępności do świadczeń zdrowotnych dla mieszkańców Częstochowy zarówno w zakresie lecznictwa stacjonarnego jak i ambulatoryjnej opieki specjalistycznej wykazuje niedoszacowania i ograniczenie do ich dostępności.

Należy podkreślić, że trudności w zabezpieczeniu niezbędnej opieki zdrowotnej występują szczególnie w przychodniach zlokalizowanych w dzielnicach peryferyjnych miasta, w których znacznie ograniczono przy ostatnim kontraktowaniu zakres usług specjalistycznych. Takie ograniczenie spowodowało konieczność dojazdów mieszkańców tych dzielnic do centrum miasta i potrzebę korzystania z opieki specjalistycznej w placówkach zlokalizowanych poza Częstochową, niekiedy oddalonych od miejsca zamieszkania 70-80 km.

Ponadto w niektórych specjalnościach NFZ systematycznie ograniczał ilość zakontraktowanych świadczeń zdrowotnych, co wpłynęło na wydłużanie się kolejek oczekujących pacjentów do specjalistów. Problem ten dotyczy deficytowych specjalności takich jak m.in.: endokrynologii, kardiologii, alergologii, okulistyki, laryngologii, neurologii.

Wobec długich okresów oczekiwania pacjenci z naszego miasta i okolic szukają krótszego terminu wykonania badania np. w Kielcach, Włoszczowie lub korzystają z pełnopłatnych usług w placówkach prywatnych.

Dotychczasowe zasady kontraktowania przez NFZ przyczyniają się do utraty poczucia bezpieczeństwa zdrowotnego mieszkańców naszego miasta.

Sytuacja, w której pacjent oczekujący na zabieg czy operację często decydujący o jego życiu i zdrowiu zderza się z informacją, że czas oczekiwania to kilka a niekiedy kilkanaście miesięcy powoduje konieczność poszukiwania innych podmiotów leczniczych do wykonania niezbędnego zabiegu.

Bardzo istotnym zagadnieniem dla mieszkańców naszego miasta jest rehabilitacja. Na przestrzeni ostatnich lat znacznie ograniczono świadczenia w tym zakresie. Nastąpiło istotne obniżenie kontraktów w zakresie rehabilitacji, zarówno tej ambulatoryjnej, jak i szpitalnej. Spowodowało to wydłużenie czasu oczekiwania na zabiegi rehabilitacyjne i pobyt w oddziałach. Takie potraktowanie rehabilitacji przy wskaźnikach starzenia się społeczeństwa i zwiększonych zagrożeniach chorobami układu krążenia oraz zwiększonej wypadkowości wydaje się nieuzasadnione. Dlatego też występuje bezwzględna potrzeba zwiększenia kontraktu zarówno na rehabilitację stacjonarną jak i ambulatoryjną w zakresie rehabilitacji ogólnej, neurologicznej, kardiologicznej oraz dla dzieci.

Występuje również zwiększone zapotrzebowanie m.in. na świadczenia z zakresu geriatrii i usług opiekuńczo-leczniczych, co wynika ze struktury wiekowej mieszkańców północnej części województwa śląskiego, w której odnotowuje się od kilku lat ujemny przyrost naturalny skutkujący wzrostem zapotrzebowania na medycynę senioralną.

Obserwuje się również potrzebę zagwarantowania kompleksowości usług zdrowotnych w obrębie lecznictwa szpitalnego, co jest niezmiernie istotne z punktu widzenia procesu leczenia pacjentów. Kompleksowość ta wymaga kontraktowania na właściwym poziomie usług z zakresu tomografii komputerowej i rezonansu magnetycznego na bazie szpitalnej, która

posiada odpowiednie zaplecze logistyczne, sprzętowe i kadrowe. Takie rozwiązania z pewnością wpłyną na optymalizację kosztów.

W zakresie opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień zauważa się również zwiększone zapotrzebowanie na tego rodzaju świadczenia. Placówki funkcjonujące w mieście dysponują możliwościami zarówno lokalowymi, kadrowymi jak i diagnostycznymi, które nie są w pełni wykorzystane. Dlatego też nowe kontraktowanie w 2016 roku powinno uwzględnić ten potencjał oraz rozszerzyć zakres świadczeń o nowe poradnie zdrowia psychicznego, poradnie leczenia nerwic, usługi hostelowe czy też leczenie abstynencyjnych zespołów alkoholowych.

W zakresie poprawy ambulatoryjnej opieki specjalistycznej przydatne jest:

- przywrócenie świadczeń specjalistycznych w zwiększonych zakresach w przychodniach zlokalizowanych w peryferyjnych dzielnicach miasta tj. Dźbów, Gnaszyn, Północ, Wyczerpy, Błeszno, Raków. Szczególnie dotyczy to takich specjalności jak: endokrynologia, alergologia, okulistyka, rehabilitacja, kardiologia, neurologia, geriatria,
- zwiększenie kontraktu na specjalności deficytowe tj. endokrynologia, alergologia, okulistyka, rehabilitacja, kardiologia, neurologia, geriatria realizowane przez szpitalne poradnie specjalistyczne,
- rozszerzenie zakresu świadczeń zdrowotnych o usługi dotychczas niekontraktowane, a istotne z punktu widzenia pacjentów.
- zwiększenie kontraktu dla specjalistycznych poradni przyszpitalnych, których działalność oparta jest na tożsamych oddziałach istniejących w szpitalach, co spowoduje zwiększenie kompleksowości i ciągłości opieki nad pacjentami.

W zakresie opieki psychiatrycznej wskazane jest:

- zwiększenie środków finansowych na szpitalne całodobowe leczenie psychiatryczne, co umożliwi otwarcie drugiego oddziału całodobowego w MSZ, a tym samym zabezpieczy potrzeby zdrowotne mieszkańców naszego miasta bez konieczności wyjeżdżania do znacznie oddalonych, ościennych ośrodków,
- utrzymanie wysokości kontraktów na dotychczasowym poziomie w innych placówkach realizujących świadczenia zdrowotne dla mieszkańców miasta,
- stworzenie możliwości zakontraktowania nowych świadczeń dla osób wymagających pomocy psychiatrycznej w zakresie leczenia nerwic i uzależnień,
- umożliwienie zakontraktowania świadczeń z zakresu opieki psychiatrycznej i leczenia uzależnień na bazie hostelu istniejącego w Częstochowskim Towarzystwie Rodzin i Przyjaciół Dzieci Uzależnionych „Powrót z U”,
- rozszerzenie bazy w zakresie leczenia alkoholowych zespołów abstynencyjnych w placówkach realizujących tego rodzaju świadczenia zdrowotne na terenie miasta i powiatu a służących mieszkańcom Częstochowy.

Miejski Szpital Zespolony z siedzibą przy ul. Mirowskiej 15 (zlokalizowany w trzech obiektach przy ul. Mirowskiej 15, ul. Mickiewicza 12 i ul. Bony 1/3), realizuje

świadczenia zdrowotne na oddziałach: psychiatrycznym dziennym, chorób wewnętrznych, geriatrycznym, chirurgicznym ogólnym, chirurgii urazowo ortopedycznej, pediatrycznym, urologicznym, neurologicznym, ginekologiczno-położniczym, neonatologicznym, gruźlicy i chorób płuc, dermatologicznym, anestezjologii i intensywnej terapii, rehabilitacyjnym, szpitalnym oddziale ratunkowym oraz w zakładzie opiekuńczo-leczniczym. Szpital dysponuje 522 łóżkami i 30 miejscami psychiatrycznymi. W szpitalu funkcjonuje 17 poradni specjalistycznych oraz pracownie diagnostyczne.

Bazą szpitala są budynki budowane w okresie przedwojennym: szpital na ul. Mirowskiej powstawał w 1913 r., szpital na ul. Bony budowany był w latach 30 -tych XX w., szpital przy ul. Mickiewicza – w końcu lat 20-tych XX w. Inwestycje przeprowadzane w ciągu ostatnich 10 lat w dużym stopniu dostosowały bazę szpitali na ul. Bony (opieka gerontologiczna i pediatria) i na ul. Mirowskiej (oddział ratunkowy, chirurgia) do wymagań stawianych przez NFZ. Nadal poważnym problemem jest stan obiektu przy ul. Mickiewicza; bez inwestycji modernizacyjnych zagrożona jest możliwość świadczenia tu usług medycznych. Inwestycje w modernizację szpitala realizowane są z środków budżetu miasta. Od dziesięciu lat placówka jest deficytowa: zobowiązania i rezerwy Miejskiego Szpitala Zespolonego wyniosły na koniec 2014 r. 104,6 mln zł; przy rocznych przychodach 72,3 mln zł.

Rozwój Miejskiego Szpitala Zespolonego wymaga pełniejszego wykorzystania istniejącego potencjału poszczególnych oddziałów. Szczególne niedoszacowanie procedur medycznych występuje w oddziałach: neurologia, geriatria, kardiologia, neurochirurgia, ginekologia i położnictwo, dermatologia (jedyny oddział w rejonie północnym) , urologii (jedyny oddział na terenie miasta) , rehabilitacji (aktualny kontrakt nie pokrywa kosztów funkcjonowania, a tym bardziej potrzeb zdrowotnych mieszkańców) , oddział wewnętrzny, chorób płuc i gruźlicy.

Zasadnym wydaje się zwiększenie środków finansowych na ww. oddziały do poziomu kontraktu, który pozwoli sprostać potrzebom zdrowotnym mieszkańców, bez generowania nadwykonań. Koniecznym się wydaje zwiększenie kontraktu dla Miejskiego Szpitala Zespolonego w Częstochowie w zakresie następujących świadczeń zdrowotnych: internistycznych, geriatrii, neurologii, chorób płuc, pediatrii, położnictwa i ginekologii, chirurgii ogólnej, ortopedii i traumatologii, dermatologii i wenerologii, urologii.

Szpital miejski posiada oddział geriatryczny jako jedyny w północnej części województwa śląskiego i zwiększenie liczby łóżek wobec rosnących wskaźników starzenia się społeczeństwa jest nieodzowne dla bezpieczeństwa zdrowotnego osób starszych.

Wojewódzki Szpital Specjalistyczny im. Najświętszej Maryi Panny z siedzibą przy ul. Bialskiej 103/118 (zlokalizowany w dwóch obiektach przy ul. Bialskiej 103/118 i przy ul. PCK 1), realizuje świadczenia zdrowotne na oddziałach: chorób wewnętrznych, gastroenterologii i chorób wewnętrznych, kardiologii i intensywnego nadzoru kardiologicznego, nefrologii z pododdziałem dializ otrzewnowych, neurologii z pododdziałem udarowym, neurologii, onkologii z pododdziałem dziennym chemioterapii, chorób płuc, obserwacyjno-

zakaźnym, reumatologii, anestezjologii i intensywnej terapii, anestezjologii i intensywnej terapii dziecięcej z zespołem wyjazdowym „N", noworodków i wcześniaków, neonatologii, patologii i intensywnej terapii noworodka, ginekologii i położnictwa z pododdziałem patologii ciąży, położniczo-ginekologicznym, pediatrii z pododdziałem dziennym pediatrycznym, nefrologii i hematologii, pediatrii, chirurgii ogólnej i naczyń z pododdziałem urazów wielonarządowych, chirurgii ogólnej, chirurgii i traumatologii dziecięcej, chirurgii onkologicznej z pododdziałem chorób piersi, neurochirurgii z pododdziałem chirurgii szczękowo-twarzowej, ortopedii i chirurgii urazowej, okulistyki, otolaryngologii, psychiatrii, opieki paliatywnej, rehabilitacji neurologicznej, psychiatrii dziennej oraz w zakładzie opiekuńczo-leczniczym. Szpital dysponuje 1 006 łóżkami. Ponadto w szpitalu funkcjonują 44 poradnie specjalistyczne oraz pracownie diagnostyczne.

Od 2015 r. w skład Wojewódzkiego Szpitala Specjalistycznego włączono Szpital Chorób Wewnętrznych „Hutniczy", z siedzibą przy Alei Pokoju 44, realizuje świadczenia zdrowotne na oddziale chorób wewnętrznych, w ośrodku stacjonarnej rehabilitacji kardiologicznej oraz w 13 poradniach specjalistycznych. Szpital dysponuje 75 łóżkami.

W porównaniu z Miejskim Szpitalem Zespolonym lepsza jest baza usług. Podstawowy obiekt szpitalny przy ul. Bialskiej wybudowany został w latach 90-tych XX w. Obiekty szpitalne przy ul. PCK i b. szpital hutniczy powstały w latach 60-tych. Budżet Województwa Śląskiego finansuje niezbędne modernizacje, w tym budowę ważnego dla mieszkańców Częstochowy centrum onkologicznego. Lepsza jest także sytuacja finansowa. Rezerwy i zobowiązania szpitala wynosiły na koniec 2014 r. 134 mln zł, przy przychodach 204 mln zł (wskaźnik 78,3 mln). Zadłużenie wymagalne wynosiło 37,3 mln zł.

Dodatkowo świadczenia z zakresu pomocy szpitalnej świadczą placówki niepubliczne:

- Medyk Centrum – Al. Wolności 34; usługi medyczne z zakresu ginekologii, chirurgii ogólnej, chirurgii naczyniowej, ortopedii, laryngologii;
- Centrum Medyczne św. Łukasza, ul. Zaciszańska 25 a; ginekologia, chirurgia, chirurgia naczyniowa, ortopedia, laryngologia;
- Centrum Medyczne Małgorzata ul. Warszawska 30 i ul. Wały Dwernickiego 43; onkologia,
- Anna Korzekwa ul. Jana III Sobieskiego 54 ; chirurgia ogólna,
- „COMBI-MED." ul. Dekabrystów 17/19;chirurgia ogólna , ginekologia.

W obiekcie Miejskiego Szpitala Zespolonego funkcjonuje założone przez Polską Grupę Medyczną sp. z o.o. Regionalne Centrum Chorób Serca i Naczyń im. Polonii Świata.

Od 1 lipca 2014 r. Polska Grupa Medyczna prowadzi także szpital im. Weigla w Blachowni (134 łóżka).

W marcu 2016 r. zlikwidowany został 10 łóżkowy szpital POZ MSW Katowice ul. Kopernika 38, specjalizujący się w opiece nad funkcjonariuszami służb podległych MSW.

Działalność z zakresu opieki długoterminowej prowadzą:

- Zakład Leczniczo Wychowawczy Zgromadzenia Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia ul. św. Barbary 9/11,
- Zakład Leczniczo-Opiekuńczy Zgromadzenia MSM Honoratek ul. Ogrodowa 35,
- Zakład Opiekuńczo-Leczniczy przy ul. Bony 1/3,
- Zakład Pielęgnacyjno-Opiekuńczy „Z ufnością w III Tysiąclecie" ul. Michałowskiego 30,
- Centrum Opieki i Rehabilitacji ZDROWIE ul. Łukasińskiego 60/68.

Łącznie placówki w 2015 roku dysponowały 269 miejscami.

Działalność z zakresu opieki paliatywnej i hospicyjnej prowadzą:

- HOSP-MED. Al. Wolności 68;
- NZOZ Specjalistyczne Poradnie Lekarskie A.Wojtachnio ul. Kopernika 34,
- Zespół Opieki Paliatywnej „PALIUM" ul. Krakowska 45a,
- Wojewódzki Szpital Specjalistyczny im. NMP ul. Bialska 104/118.

Świadczenia z zakresu opieki doraźnej na terenie miasta realizowane są przez SP ZOZ Stację Pogotowia Ratunkowego z siedzibą przy ul. Kilińskiego 10. Stacja udziela doraźnych świadczeń zdrowotnych w razie wypadku, urazu, porodu, nagłego zachorowania lub nagłego pogorszenia stanu zdrowia, powodujących zagrożenie życia oraz organizowanie, koordynowanie i pomoc w akcjach ratowniczych w razie klęsk żywiołowych, katastrof oraz innych masowych akcjach.

Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej Stacja Pogotowia Ratunkowego z siedzibą główna przy ul. Kilińskiego 10 realizuje zadania w 8 filiach zlokalizowanych w :

- Częstochowie ul. Sikorskiego 82/94,
- Częstochowa ul. Rejtana 23/35,
- Dąbrowie Zielonej Plac Kościuszki 47,
- Koniecpolu ul. Armii Krajowej 6a,
- Kłomnicach ul. Częstochowska 3,
- Poczesnej ul. Wolności 2,
- Janowie ul. Przyrowska 2,
- Blachowni ul. Sosnowa 16.

Stacja dysponuje 16 zespołami ratownictwa medycznego, w tym: 6 specjalistycznymi (w składzie lekarz, 2 ratowników medycznych lub ratownik medyczny i pielęgniarka) oraz 10 podstawowymi (w składzie 2 ratowników medycznych lub ratownik medyczny i pielęgniarka).

Centrum systemu stanowi zlokalizowane na ul. Sikorskiego 82/94 Zintegrowane Stanowisko Dyspozytorskie i Koordynacji Medycznej.

Poprawa funkcjonowania pogotowia wymaga zakontraktowanie zespołu wyjazdowego „Karetki

N" przy Wojewódzkim Szpitalu Specjalistycznym w Częstochowie. Należy podkreślić, że będzie to jedyny tego typu zespół wyjazdowy w północnej części województwa śląskiego, który pozwoli na zapewnienie najciężej chorym noworodkom szybkiego dostępu do świadczeń medycznych, decydujących o przeżyciu i powrocie do zdrowia. Odległość dojazdu „Karetki N" ze śląska wynosi ok. 80 – 90 km. W takiej sytuacji czas oczekiwania na zabezpieczenie podstawowych funkcji życiowych i transport do oddziału referencyjnego ulega wydłużeniu o ok. 3-5 godzin.

Pochodną stanu zdrowotnego jest zjawisko niepełnosprawności. Niepełnosprawność oznacza stan fizyczny, psychiczny lub umysłowy, powodujący trwałe lub okresowe utrudnienie, ograniczenie bądź uniemożliwienie samodzielnej egzystencji.

Tabela 21: Liczba orzeczeń o niepełnosprawności w latach 2014-2015.

	Ilość wydanych orzeczeń	**wiek**	
		do 16. r. ż.	**powyżej 16. r. ż.**
2014	13 090	1 000	12 090
2015	12 895	935	11 960

Źródło: Dane Powiatowego Zespołu do Spraw Orzekania o Niepełnosprawności.

Dane o orzeczeniach wskazują, że zjawisko niepełnosprawności utrzymuje się na podobnym poziomie; w największym stopniu dotyka osób w wieku 60+. Najczęściej orzekany jest umiarkowany stopień niepełnosprawności, maleje liczba orzeczeń stopnia lekkiego, a wzrasta ilość orzeczeń stopnia znacznego, co wiąże się m.in. ze starzejącą się populacją Częstochowy.

W roku 2010 przeprowadzono badania ankietowe wśród osób niepełnosprawnych celem wskazania najpoważniejszych barier jakie odczuwają osoby niepełnosprawne. W toku badania ustalono, że najpoważniejszą barierę komunikacyjną/architektoniczną dla ankietowanych stanowi stan ulic, chodników oraz krawężniki. Bariery utrudniające poruszanie się po mieście przenoszą się na gorszą dostępność do usług publicznych i ograniczone możliwości zatrudnienia. Wśród przyczyn niepozostawania w stosunku pracy ankietowane osoby niepełnosprawne często wskazywały uprzedzenia potencjalnych pracodawców (22,8%) oraz np. nieprzystosowany budynek (22,7%). Wśród innych przyczyn wymieniano: wiek poprodukcyjny: 1,3%, brak miejsc pracy: 0,8%, zły stan zdrowia: 0,3%, zbyt niskie wynagrodzenie proponowane za pracę: 0,2%, łamanie przepisów dotyczących zatrudniania osób niepełnosprawnych: 0,2%, brak chęci do pracy: 0,2%, zakaz pracy przez ZUS: 0,2%, ograniczenia zdrowotne, np. dźwiganie jedynie do 5 kg: 0,2%. Respondenci oczekiwali także poprawy dostępności do rehabilitacji medycznej. W badaniach jakościowych przeprowadzonych w 2013 r. mieszkańcy źle ocenili sytuację osób niepełnosprawnych w Częstochowie w zakresie dostępu do rynku pracy (43,4%), opieki medycznej (25,4%) oraz możliwości uzyskania pomocy społecznej udzielanej przez różne instytucje publiczne oraz organizacje pozarządowe (18,9%). W opinii respondentów do głównych problemów z jakimi borykają się osoby

niepełnosprawne należą: brak wystarczających środków finansowych na rehabilitację oraz właściwą opiekę medyczną; mała aktywność zawodowa; bariery architektoniczne; utrudnienia w zakresie swobodnego przemieszczania się - transportowe oraz brak świadomości społecznej odnośnie specyfiki życia ludzi z niepełnosprawnościami.

Zadania z zakresu ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych realizuje w Częstochowie Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej.

Na terenie Częstochowy funkcjonuje 5 ośrodków wsparcia dziennego dla osób niepełnosprawnych:

- Centrum Pomocy Dziecku Niepełnosprawnemu i Jego Rodzinie , ul. Jasnogórska 36,
- Centrum Rehabilitacji dla Osób z Zaburzeniami Psychicznymi, ul. Focha 71a,
- Dom Dziennego Pobytu dla Osób z Upośledzeniem Umysłowym , ul. Focha 71a,
- Środowiskowy Dom Samopomocy, ul. Lakowa 101,
- Ośrodek Wsparcia dla Osób z Chorobą Alzheimera, Aleja Pokoju 14.

Zjawiska ubóstwa, starzenie się populacji, pomoc społeczna

Stosunkowo wysoki poziom bezrobocia i wynikające z nierównowagi na rynku pracy niskie płace pracowników powodują, że od lat utrzymuje się wysoki poziom osób korzystających ze świadczeń społecznych.

Tabela 22: Wybrane rodzaje pomocy i udzielonych świadczeń.

WYBRANE RODZAJE POMOCY I ŚWIADCZEŃ				
Wyszczególnienie	**2012**	**2013**	**2014**	**2015***
ŚWIADCZENIA PIENIĘŻNE Z POMOCY SPOŁECZNEJ				
Zasiłek stały				
Liczba osób	1 478	1 609	1 673	1 693
Liczba świadczeń	13 896	15 676	16 522	17 708
Kwota świadczeń w złotych	5 346 568	6 863 862	7 284 173	7 869 276
Zasiłek stały dla osób samotnie gospodarujących				
Liczba osób	1 273	1 365	1 435	1 550
Liczba świadczeń	12 111	13 412	14 247	15 388
Kwota świadczeń w złotych	4 879 212	6 180 260	6 592 984	7 129 196
Zasiłek stały dla osoby w rodzinie				
Liczba osób	239	279	274	279
Liczba świadczeń	1 785	2 264	2 275	2 320
Kwota świadczeń w złotych	467 356	683 602	691 189	740 080
Zasiłek okresowy				
Liczba osób	3 282	3 779	3 794	3 794
Liczba świadczeń	17 035	21 602	20 734	20 734
Kwota świadczeń w złotych	4 380 645	6 412 102	5 756 797	5 659 036

Zasiłek okresowy z tytułu bezrobocia				
Liczba osób	2 903	3 200	3 050	3 000
Liczba świadczeń	15 481	18 734	16 723	16 446
Kwota świadczeń w złotych	4 073 664	5 809 553	4 965 839	4 883 585
Zasiłek okresowy z tytułu długotrwałej choroby				
Liczba osób	199	253	391	322
Liczba świadczeń	389	610	897	805
Kwota świadczeń w złotych	79 537	146 607	217 374	195 079
Zasiłek okresowy z tytułu niepełnosprawności				
Liczba osób	422	649	759	761
Liczba świadczeń	1 140	2 122	2 826	2 833
Kwota świadczeń w złotych	222 439	421 104	489 995	491 208
Zasiłek okresowy z tytułu możliwości utrzymania lub nabycia uprawnień do świadczeń z innych systemów zabezpieczenia społecznego				
Liczba osób	6	2	1	2
Liczba świadczeń	9	2	2	10
Kwota świadczeń w złotych	1 932	749	404	1 373
Zasiłek okresowy kontynuowany niezależnie od dochodu na podstawie art. 38 ust. 4a i 4b				
Liczba osób	0	0	0	2
Liczba świadczeń	0	0	0	4
Kwota świadczeń w złotych	0	0	0	1 084
Zasiłek celowy ogółem				
Liczba osób	4 575	4 981	4 759	4 759
Kwota świadczeń w złotych	3 073 120	3 586 113	3 220 009	2 500 000
W tym: zasiłek celowy przyznany w ramach programu wieloletniego "pomoc państwa w zakresie dożywiania"				
Liczba osób	2 537	2 573	2 526	2 530
Liczba świadczeń	6 411	7 317	7 367	7 590
Kwota świadczeń w złotych	743 902	838 659	891 628	910 800
Zasiłki celowe przyznane niezależnie od dochodu na podstawie art. 39a ust. 1 i 2				
Liczba osób	0	0	0	2
Kwota świadczeń w złotych	0	0	0	400
ŚWIADCZENIA NIEPIENIĘŻNE Z POMOCY SPOŁECZNEJ				
Posiłek ogółem				
Liczba osób	2 519	2 610	2 358	2 400
Liczba świadczeń	332 479	349 902	309 125	314 400
Kwota świadczeń w złotych	1 338 760	1 431 640	1 304 630	1 326 768
w tym: dla dzieci				
Liczba osób	2 159	2 279	1 982	2 000
Liczba świadczeń	270 060	280 428	222 117	226 000
Kwota świadczeń w złotych	1 119 731	1 186 071	973 560	994 400
w tym: Posiłek - świadczenie przyznane w ramach programu wieloletniego "Pomoc Państwa w zakresie dożywiania"				
Liczba osób	2 519	2 610	2 358	2 400
Liczba świadczeń	332 479	349 902	309 104	314 400
Kwota świadczeń w złotych	1 338 760	1 431 640	1 304 630	1 326 768

w tym: Dla dzieci				
Liczba osób	2 290	2 401	1 982	2 000
Liczba świadczeń	269 844	280 428	222 117	226 000
Kwota świadczeń w złotych	1 118 934	1 186 071	972 691	994 400
Schronienie				
Liczba osób	496	340	366	390
Liczba świadczeń	106 881	63 552	71 807	94 242
Kwota świadczeń w złotych	1 119 341	1 309 064	1 449 833	1 931 975
Ubranie				
Liczba osób	0	0	0	0
Liczba świadczeń	0	0	0	0
Kwota świadczeń w złotych	0	0	0	0
Sprawienie pogrzebu				
Liczba osób	55	64	72	77
Liczba świadczeń	55	64	72	77
Kwota świadczeń w złotych	146 802	158 830	165 040	280 000
Odpłatność gminy za pobyt w domu pomocy społecznej				
Liczba osób	413	499	534	540
Liczba świadczeń	3 841	4 545	5 696	5 700
Kwota świadczeń w złotych	9 614 003	10 883 303	12 379 236	14 143 475
Indywidualne programy pomocy				
Indywidualny program wychodzenia z bezdomności				
Liczba osób	27	16	50	65
Indywidualny program zatrudnienia socjalnego (Centrum Integracji Społecznej)				
Liczba osób	182	314	589	500
Wspieranie rodziny i piecza zastępcza				
Liczba rodzin objęta pracą asystenta rodziny	204	133	182	160
Liczba rodzin wspierających	0	0	0	0
Liczba asystentów rodziny	7	7	8	8
Odpłatność za pobyt dziecka w pieczy zastępczej w złotych	1 435 020	1 637 363	1 730 527	1 800 000
Zasiłki rodzinne i dodatki do zasiłków rodzinnych				
Liczba rodzin	5 261	5 439	5 120	5 040
Kwota świadczeń w złotych	17 907 845	17 704 693	16 745 087	15 202 452
Jednorazowy dodatek z tytułu urodzenia się dziecka (ujmowany w pozycji "Zasiłki rodzinne i dodatki do zasiłków rodzinnych")				
Liczba świadczeń	1 841	614	608	549
Kwota świadczeń w złotych	717 000	614 000	608 000	546 000
ŚWIADCZENIA OPIEKUŃCZE				
Świadczenie pielęgnacyjne				
Liczba świadczeń	11 358	9 256	6 887	7 212
Kwota świadczeń w złotych	5 894 808	5 244 616	5 089 827	8 654 400
Zasiłek pielęgnacyjny dla niepełnosprawnego dziecka				
Liczba świadczeń	12 331	12 687	12 662	12 648
Kwota świadczeń w złotych	1 886 643	1 941 111	1 937 286	1 935 144

Zasiłek pielęgnacyjny dla osoby niepełnosprawnej w wieku powyżej 16 roku życia o znacznym stopniu niepełnosprawności				
Liczba świadczeń	22 058	22 918	23 447	22 488
Kwota świadczeń w złotych	3 374 874	3 506 454	3 587 391	3 440 664
Zasiłek pielęgnacyjny dla osoby, która ukończyła 75 lat				
Liczba świadczeń	3 700	3 323	3 038	2 880
Kwota świadczeń w złotych	566 100	508 419	464 814	440 640
Świadczenie z funduszu alimentacyjnego				
Liczba osób	2 400	2 554	2 161	2 222
Liczba rodzin	1 541	1 508	1 465	1 506
Kwota świadczeń w złotych	10 626 762	10 984 248	11 019 197	10 761 804
Dodatki mieszkaniowe				
Liczba gospodarstw domowych	8 323	8 688	8 616	8 700
Kwota świadczeń w złotych	10 282 348	11 864 865	12 279 631	12 665 800
Dodatki energetyczne				
Liczba gospodarstw domowych	X	X	936	1 500
Kwota świadczeń w złotych	X	X	44 046	94 596

*prognoza
Źródło: Dane Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Częstochowie.

Tabela 23: Dane o korzystających z pomocy i wsparcia.

WYBRANE RODZAJE POMOCY I ŚWIADCZEŃ				
Wyszczególnienie	**2012**	**2013**	**2014**	**2015***
WSPIERANIE RODZINY I PIECZA ZASTĘPCZA				
RODZINNA PIECZA ZASTĘPCZA - OGÓŁEM				
Liczba rodzin	285	312	302	332
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	368	402	394	456
Kwota świadczeń w złotych	3 602 018	3 281 776	4 527 408	4 800 000
RODZINY SPOKREWNIONE Z DZIECKIEM				
Liczba rodzin	209	221	213	229
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	264	281	275	300
Kwota świadczeń w złotych	2 043 436	2 053 738	2 347 568	2 500 000
RODZINY ZASTĘPCZE NIEZAWODOWE				
Liczba rodzin	76	89	85	95
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	104	114	109	120
Kwota świadczeń w złotych	1 558 582	1 228 038	1 831 932	1 900 000
RODZINY ZASTĘPCZE ZAWODOWE				
Liczba rodzin	0	0	2	4
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	0	0	3	12
Kwota świadczeń w złotych	0	0	189 714	200 000
W tym:				
RODZINNY DOM DZIECKA				
Liczba rodzin	0	2	2	4

Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach	0	7	7	24
Kwota świadczeń w złotych	0	0	158 194	200 000
REHABILITACJA ZWODOWA I SPOŁECZNA OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH				
Ogólna kwota dofinansowania (PFRON, środki własne powiatu)	5 391 755	3 510 219	4 565 051	4 125 210
POMOC NA LIKWIDACJĘ BARIER ARCHITEKTONICZNYCH, TECHNICZNYCH I W KOMUNIKOWANIU SIĘ				
Liczba osób, które uzyskały dofinansowanie	314	104	240	120
Wartość dofinansowania w złotych	979 944	635 000	779 992	690 000
TURNUSY REHABILITACYJNE				
Liczba osób, które uzyskały pomoc	1738	698	792	750
Wartość dofinansowania w złotych	1 443 364	590 269	754 317	736 000
ZAOPATRZENIE W PRZEDMIOTY ORTOPEDYCZNE, ŚRODKI POMOCNICZE I SPRZĘT REHABILITACYJNY				
Liczba osób, które uzyskały pomoc	3 023	2 076	2 106	2 300
Wartość dofinansowania w złotych	1 079 945	704 639	1 140 198	1 116 210

* prognoza
Źródło: Dane Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Częstochowie.

Tabela 24: Dane o korzystających z pomocy i wsparcia.

Dane o korzystających z pomocy i wsparcia				
Wyszczególnienie	**2012**	**2013**	**2014**	**2015***
Osoby i rodziny, którym udzielono pomocy i wsparcia				
Liczba osób	8 168	8 920	12 136	13 000
Osoby i rodziny, którym przyznano świadczenie				
Liczba osób	8 101	8 771	8 307	8 307
W tym: osoby długotrwale korzystające	4 553	4 827	4 654	4 654
Wiek 0-17	2 131	2 299	1 923	1 923
Wiek produkcyjny **	5 348	5 710	5 545	5 545
Wiek poprodukcyjny ***	622	762	839	839
Liczba rodzin	6 032	6 445	6 225	6 225
Liczba osób w rodzinach	12 450	13 314	12 136	12 136

* prognoza
**wiek produkcyjny: kobiety w wieku 18-59 lat, mężczyźni 18-64 lat
*** wiek poprodukcyjny: kobiety w wieku 60 i więcej, mężczyźni 65 i więcej
Źródło: Dane Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Częstochowie.

Tabela 25: Powody przyznania świadczeń przez Miejski Ośrodek Pomocy Społecznej w Częstochowie w latach 2012-2014.

WYBRANE RODZAJE POMOCY I ŚWIADCZEŃ				
Wyszczególnienie	**2012**	**2013**	**2014**	**2015***
POWODY UDZIELENIA POMOCY I WSPARCIA				
UBÓSTWO				
Liczba rodzin	4 559	5 018	5 085	5 085
Liczba osób w rodzinach	9 214	10 319	9 983	9 983
BEZROBOCIE				

Liczba rodzin	3 852	4 144	3 802	3 802
Liczba osób w rodzinach	8 806	9 598	8 472	8 472
NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ				
Liczba rodzin	2 488	2 824	2 900	2 900
Liczba osób w rodzinach	4 549	5 159	4 820	4 820
DŁUGOTRWAŁA LUB CIĘŻKA CHOROBA				
Liczba rodzin	2 059	2 495	3 222	3 222
Liczba osób w rodzinach	3 575	4 404	5 563	5 563
BEZRADNOŚĆ W SPRAWACH OPIEKUŃCZO-WYCHOWAWCZYCH				
Liczba rodzin	1 016	1 140	997	997
Liczba osób w rodzinach	3 462	3 803	3 312	3 312
ALKOHOLIZM				
Liczba rodzin	240	293	262	262
Liczba osób w rodzinach	377	432	379	379
NARKOMANIA				
Liczba rodzin	21	23	14	14
Liczba osób w rodzinach	32	38	19	19
POTRZEBA OCHRONY MACIERZYŃSTWA				
Liczba rodzin	202	202	221	221
W TYM: WIELODZIETNOŚĆ				
Liczba rodzin	86	88	95	95
BEZDOMNOŚĆ				
Liczba rodzin	496	465	507	680
Liczba osób w rodzinach	529	572	627	730
TRUDNOŚCI W PRZYSTOSOWANIU DO ŻYCIA PO ZWOLNIENIU Z ZAKŁADU KARNEGO				
Liczba rodzin	112	130	82	82
Liczba osób w rodzinach	151	167	108	108
ZDARZENIA LOSOWE				
Liczba rodzin	16	16	8	20
Liczba osób w rodzinach	32	38	20	50
KLĘSKI ŻYWIOŁOWE I EKOLOGICZNE				
Liczba osób	0	0	0	0
SIEROCTWO				
Liczba rodzin	3	2	3	3
Liczba osób w rodzinach	4	4	6	6
PRZEMOC W RODZINIE				
Liczba rodzin	1 562	827	924	1 190
Liczba osób w rodzinach	4 746	2 541	2 815	2 920
OCHRONA OFIAR HANDLU LUDŹMI				
Liczba rodzin	0	0	0	0

* prognoza
Źródło: Dane Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Częstochowie

Niepokojącym zjawiskiem jest, mimo zauważalnego spadku stopy bezrobocia, duża liczba osób w wieku produkcyjnym (na 8 307 beneficjentów – 5 545), korzystająca z zasiłków pomocowych. Dostrzec w tym można niebezpieczny symptom uzależniania od pomocy, rezygnacji z własnych prób poprawy sytuacji materialnej. Podejmowane na rzecz pobudzenia aktywności nie zawsze mogą przezwyciężyć bierność beneficjentów. Negatywne postawy społeczne bywają dziedziczone, dziecko wychowane w rodzinie długotrwale bezrobotnych nie potrafi i nie ma motywacji do szukania pracy. Jest to istotny problem, bo to „dziedziczenie ubóstwa" łączy się z innymi patologiami dotykającymi rodziny (uzależnienia, przemoc, rozpad rodziny).

Sieć pomocy MOPS stanowi gwarancję zapewnienia każdemu dziecku podstawowych potrzeb (wyżywienia, bezpieczeństwa, możliwości korzystania z szans edukacyjnych). W Częstochowie funkcjonują dwa ośrodki adopcyjne, podejmujące w mieście działania na rzecz rodzin adopcyjnych. Funkcję organizatora rodzinnej pieczy zastępczej, od 1 lipca 2013 r. zlecono Stowarzyszeniu Na Rzecz Pomocy Dziecku i Rodzinie „DLA RODZINY", które prowadzi obecnie Częstochowskie Centrum Wsparcia Rodziny.

Konflikty wewnątrzrodzinne, zła sytuacja mieszkaniowa, bezrobocie, ubóstwo, przemoc i inne czynniki są częstymi przyczynami umieszczania dzieci i młodzieży w placówkach opiekuńczo-wychowawczych i resocjalizacyjnych. Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, uzależnienia rodziców, przemoc i inne czynniki są częstymi przyczynami umieszczania dzieci i młodzieży w placówkach opiekuńczo-wychowawczych. W roku 2015 (stan na dzień 31.12.2015 r.) funkcjonowało na terenie miasta Częstochowy 12 placówek opiekuńczo-wychowawczych, w tym: 3 placówki opiekuńczo-wychowawcze typu rodzinnego prowadzone przez powiat oraz 9 placówek prowadzonych przez podmiot inny niż powiat i dotowanych w ramach zadań zleconych do realizacji. Dodatkową formą wsparcia rodziny są placówki wsparcia dziennego. Na terenie Częstochowy w 2015 roku (stan na dzień 31.12.2015 r.) funkcjonowały 24 placówki wsparcia dziennego prowadzone przez parafie i organizacje pozarządowe, w formie opiekuńczej (18 placówek) i specjalistycznej (6 placówek). Placówki wsparcia dziennego w formie opiekuńczej zapewniają dziecku opiekę i wychowanie, pomoc w nauce oraz organizację czasu wolnego, zabawę, zajęcia sportowe i rozwój zainteresowań. Placówki wsparcia dziennego prowadzone w formie specjalistycznej, w szczególności organizują zajęcia socjoterapeutyczne, terapeutyczne, korekcyjne, kompensacyjne i logopedyczne oraz prowadzą terapię pedagogiczną, psychologiczną i socjoterapię. Placówki łącznie, według stanu na dzień 31.12.2015 r., dysponowały 800 miejscami przeznaczonymi dla dzieci i młodzieży.

Zmiany demograficzne powodują, że coraz większym problemem społecznym staje się wsparcie osób starszych. Problem ten nie ujawnia się szczególnie w statystyce przyznawanych

zasiłków z pomocy społecznej. Na ogólną liczbę osób korzystających w 2014 r. z pomocy społecznej 8 239, osób w wieku poprodukcyjnych było 738, w tym osób poniżej ustawowego minimum dochodowego 233”- natomiast liczba osób i rodzin którym przyznano świadczenia w 2014 roku wynosiła 8307, a w wieku poprodukcyjnym było 839 osób. Obowiązujący system emerytalny ogranicza zjawisko skrajnej biedy wśród osób starszych, ale nie ogranicza zjawiska ich ubóstwa materialnego. Dochody z emerytury, w przypadku osób starszych, samotnych, z trudem pokrywają niezbędne wydatki bytowe (opłaty mieszkaniowe i wyżywienie). Sztywno określone ustawowo kryteria dochodowe utrudniają możliwości udzielenia wsparcia na niezbędne inne wydatki (koszty leczenia, rehabilitację, podtrzymywanie aktywności społecznej). Badani mieszkańcy, w ramach badań jakościowych w 2013 r., źle lub bardzo źle oceniają położenie osób w wieku senioralnym w zakresie dostępu do rynku pracy (59,4%), opieki medycznej (40,7%) oraz możliwości uzyskania pomocy udzielanej przez różne instytucje publiczne oraz organizacje pozarządowe (22,9%).

Pomocą w formie usług opiekuńczych objęto w roku 2010: 483 osoby, w 2011: 425 osób, w 2012: 486 osób, 2013 – 720 osób, 2014 – 768 osób.

Tendencja spadkowa na przestrzeni 3. lat mogła być spowodowana wysokością odpłatności za godzinę usług opiekuńczych, jak również możliwością skorzystania z pomocy innych placówek świadczących bezpłatnie usługi pielęgniarsko-opiekuńcze. Ważną rolę w systemie wsparcia, pełni Częstochowskie Centrum Aktywizacji Seniorów prowadzące Dzienny Dom Pomocy Społecznej w Częstochowie dla 50. osób w wieku senioralnym oraz osób starszych z niepełnosprawnością. Wprowadzane są także różnorodne projekty i programy podtrzymujące aktywność społeczną. W dzielnicach powstają ogródki z urządzeniami rekreacyjnymi dla seniorów. Program „kawa dla seniora” otwiera możliwości spotkań towarzyskich osób starszych w kawiarniach. Organizowane są, adresowane dla seniorów, imprezy kulturalne, sportowe, rekreacyjne. Ważna rolę spełniają Uniwersytety III Wieku; uniwersytet przy Politechnice Częstochowskiej skupia blisko 3 tys. słuchaczy, przy AJD- 2,5 tys., przy Wyższej Szkole Lingwistycznej- 300. Ważną rolę w inicjowaniu działań na rzecz osób starszych odgrywa Rada Seniorów powołana przez Prezydenta Miasta.

Osobom, wymagającym całodobowo opieki z powodu wieku, choroby lub niepełnosprawności, przysługuje prawo do umieszczenia w domu pomocy społecznej.

Na terenie miasta Częstochowy funkcjonują 4 domy pomocy społecznej:

- Dom Pomocy Społecznej w Częstochowie, ul. Kontkiewicza 2 – dla osób przewlekle psychicznie chorych, prowadzony przez miasto,
- Dom Pomocy Społecznej w Częstochowie, ul. Wieluńska 1 – dla osób w podeszłym wieku,
- Dom Pomocy Społecznej w Częstochowie, ul. św. Jadwigi 84/86 – dla dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie mężczyzn,
- Dom Pomocy Społecznej w Częstochowie, ul. Wesołej 14 – dla dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie kobiet.

Wymienione domy prowadzone przez są zgromadzenia zakonne.

W ramach działań z zakresu pomocy społecznej finansowane jest także wsparcie dla osób bezdomnych.

Tabela 26: Dane dotyczące bezdomności na terenie miasta Częstochowy w latach 2010-2012.

Bezdomność						
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Liczb placówek noclegowni i schronisk	8	9	9	9	10	10
Liczba miejsc	262 + 5 rodzin	270	270	270	285	285
Liczba osób korzystających z pomocy w postaci schronienia	b.d.	b.d.	529	408	376	376

Źródło: Dane Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Częstochowie

Tabela 27: Placówki dla osób bezdomnych.

Nazwa i adres placówki	**Typ placówki**	**Podmiot prowadzący**	**Liczba miejsc**	**Oferowana pomoc**
Noclegownia dla Bezdomnych Kobiet „OAZA" Częstochowa, ul. Staszica 5	noclegownia	Caritas Archidiecezji Częstochowskiej- Zadanie zlecone na lata 2014-2016	10	Nocleg, 1 gorący posiłek, pralnia, łaźnia, wydawanie odzieży i środków czystości
Schroniska dla osób niepełnosprawnych: 1)Schronisko dla Bezdomnych w Mariance Rędzińskiej ul. Srebrna 25, 2) Schronisko dla Bezdomnych w Lubojence ul. Prosta 99, 3)Mieszkanie Treningowe ul. Wazów 48	schronisko	Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy AGAPE - zadanie zlecone Organizacjom Pozarządowym na lata 2016-2019	40	Pobyt całodobowy, 3 posiłki dziennie, opieka lekarska i pielęgniarska, pralnia, łaźnia, transport, wydawanie odzieży i środków czystości
Przytulisko dla Bezdomnych Kobiet i Kobiet z dziećmi „OAZA" Częstochowa, ul. Staszica 5	przytulisko	Caritas Archidiecezji Częstochowskiej- zadanie zlecone Organizacjom Pozarządowym na lata 2016-2019	45	Pobyt całodobowy, 3 posiłki dziennie w tym 1 gorący, pralnia, łaźnia, wydawanie odzieży i środków czystości
Przytulisko dla Bezdomnych Mężczyzn im. św. Brata Alberta, Częstochowa, ul. Krakowska 80/2(mężczyźni oraz mężczyźni wraz z dziećmi)	przytulisko	Caritas Archidiecezji Częstochowskiej- zadanie zlecone Organizacjom Pozarządowym na lata 2016-2019	35	Pobyt całodobowy, 3 posiłki dziennie w tym 1 gorący, pralnia, łaźnia, wydawanie odzieży i środków czystości
Przytulisko dla Bezdomnych Rodzin, Częstochowa, ul. Krakowska 80/2	przytulisko	Caritas Archidiecezji Częstochowski- zadanie zlecone Organizacjom Pozarządowym na lata 2016-2019	20	Pobyt całodobowy, 3 posiłki dziennie w tym 1 gorący, pralnia, łaźnia, wydawanie odzieży i środków czystości
Schronisko dla Bezdomnych mężczyzn i mężczyzn z dziećmi:1)Schronisko dla Bezdomnych w Mariance Rędzińskiej ul. Srebrna 25, 2) Schronisko dla Bezdomnych w Lubojence ul. Prosta 99, 3)Mieszkanie Treningowe ul. Wazów 48,4)Klub Integracji Społecznej.	schronisko	Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy AGAPE- zadanie zlecone Organizacjom Pozarządowym na lata 2016-2019	75	Pobyt całodobowy, 3 posiłki dziennie w tym 1 gorący, pralnia, łaźnia, wydawanie odzieży i środków czystości
Schronisko dla Bezdomnych mężczyzn i mężczyzn z dziećmi:1)Schronisko dla Bezdomnych w Mariance Rędzińskiej ul. Srebrna 25, 2) Schronisko dla Bezdomnych w Lubojence ul. Prosta 99, 3)Mieszkanie Treningowe ul. Wazów 48	schronisko	Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy AGAPE - zadanie zlecone Organizacjom Pozarządowym	5	Pobyt całodobowy, 3 posiłki dziennie w tym 1 gorący, pralnia, łaźnia, wydawanie odzieży i środków czystości

		na lata 2016-2019		
Noclegownia dla Bezdomnych mężczyzn, Częstochowa ul. Legionów 58/ ul. Krakowska 34	noclegownia	Fundacja Chrześcijańska Adullam-zadanie zlecone na lata 2014-2016	50	Nocleg, 1 gorący posiłek, pralnia, łaźnia, wydawanie odzieży i środków czystości
Noclegownia dla Bezdomnych mężczyzn, Częstochowa ul. Legionów 58/ ul. Krakowska 34	noclegownia	Fundacja Chrześcijańska Adullam-zadanie zlecone Organizacjom Pozarządowym na lata 2016-2019	15	Nocleg, 1 gorący posiłek, pralnia, łaźnia, wydawanie odzieży i środków czystości
Ogrzewalnia, Łaźnia, Częstochowa, ul. Sikorskiego 78a**	ogrzewalnia	Fundacja Chrześcijańska Adullam-prowadzenie ogrzewalni w ramach otwartego konkursu	50	Pobyt w pomieszczeniu ogrzewalni nocą, łaźnia, środki czystości, wydawanie odzieży.

Źródło: Dane Wydział Pomocy Społecznej Urzędu Miasta Częstochowy

Innym problemem społecznym, poważnie dotykającym populację Częstochowy są zjawiska patologiczne związane z uzależnieniem od alkoholu i narkotyków.

Tabela 28: Populacje osób, u których występują różne kategorie problemów alkoholowych.

Nazwa populacji	Procent populacji	W Polsce 38,6 mln	W mieście 230 tys. mieszk.
Liczba osób uzależnionych od alkoholu	Ok. 2% populacji	Ok. 800 tys.	Ok. 4 600 osób
Dorośli żyjący w otoczeniu alkoholika (współmałżonkowie, rodzice)	Ok. 4% populacji	Ok. 1,5 mln	Ok. 9 200 osób
Dzieci wychowujące się w rodzinach alkoholików	Ok. 4% populacji	Ok. 1,5 mln	Ok. 9 200 osób
Osoby pijące szkodliwie	5-7% populacji	2-2,5 mln	11 500-16 000 osób
Ofiary przemocy domowej w rodzinach z problemem alkoholowym	2/3 osób dorosłych oraz 2/3 dzieci z tych rodzin	Razem ok. 2 mln osób dorosłych i dzieci	Ok. 11 000 osób dorosłych i dzieci

Źródło: Dane Państwowej Agencji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Warszawie, Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych Miasta Częstochowy na lata 2014-2020, s.56-57, Częstochowa, luty 2014.

Na terenie miasta pomocy terapeutycznej oraz wsparcia dla osób i rodzin z problemem alkoholowym udzielają następujące kluby i stowarzyszenia:

- Stowarzyszenie Abstynenckie „Północ", ul. Czecha 21,
- Stowarzyszenie Wzajemnej Pomocy „Rozsądek", ul. Księżycowa 12,
- Klub Abstynenta „Wytrwałość", Aleja Najświętszej Maryi Panny 2,
- Stowarzyszenie Klub Abstynenta „Ostoja" ul. Sikorskiego 78/80,
- Klub Abstynencki „Droga do wolności" przy Fundacji Chrześcijańskiej ADULLAM, ul. Krakowska 34,
- Chrześcijańskie Stowarzyszenie Dobroczynne „Jozue", ul. Gaczkowskiego 15a,
- Stowarzyszenie Pomocy Osobom Uzależnionym i Ich Rodzinom „Jest Nadzieja"- Punkt Konsultacyjny, ul. Kordeckiego 2.

Dodatkowym wsparciem, zwłaszcza dla osób, ofiar przemocy domowej, jest Ośrodek Interwencji Kryzysowej, którego zadaniem jest udzielanie natychmiastowej specjalistycznej

pomocy, w szczególności psychologicznej, pedagogicznej, socjalnej i prawnej dla osób i rodzin w sytuacji kryzysowej, a w sytuacjach uzasadnionych - schronienia do 3 miesięcy.

Warunki życia w świetle NSP 2011 i Diagnozy Społecznej

Podstawą analizy życia mieszkańców Częstochowy są dane zebrane w trakcie Narodowego Spisu Powszechnego (ostatni spis – listopad 2011). Dużą wartość poznawczą mają cykliczne badania gospodarstw domowych prowadzone przez zespół socjologów kierowany przez Janusza Czapińskiego i Tomasza Panka, publikujący Diagnozę Społeczną (ostatnia – 2015 r.).

Spis powszechny w 2011 określił liczbę gospodarstw domowych w Częstochowie na 94 297. Pojęcie gospodarstwo domowe jest rozbieżne z potocznym określeniem rodziny. Liczbę rodzin statystyka GUS odnotowuje w ilości: 70 004.

Małżeństw zamieszkałych w Częstochowie jest 50 103. W tym małżeństw bez dzieci: 18 850, małżeństw z 1 dzieckiem na utrzymaniu (do 24 roku życia): 18 891 , z 2 dzieci: 10 749, z 3 dzieci: 1 637, z 4 i więcej: 238. W NSP 2011 tylko 1 466 par przyznało się do życia w partnerstwie, w tym pary bez dzieci: 736, pary z dziećmi: 730. Ogółem w rodzinach na utrzymaniu jest 46 321 dzieci (1,47 na rodzinę). Spis odnotował także 16 288 samotnych matek z dziećmi i 2 207 samotnych ojców z dziećmi na utrzymaniu.

W ogólnej liczbie 94 247 gospodarstw domowych prowadzonych przez ogół 234 152 mieszkańców (dane za NSP 2011) z pracy najemnej utrzymuje się ogółem 50 797 (149 205 mieszkańców). W tym z pracy w sektorze publicznym utrzymuje się 15 014 gospodarstw (43 038 mieszkańców), z pracy w sektorze prywatnym: 28 048 (83 040 mieszkańców). Z dochodów z działalności na własny rachunek utrzymuje się 7 736 gospodarstw domowych (23 126 osób), w tym z pracy w rolnictwie: 281 (906 osób), poza rolnictwem: 7 455 (2 220). Z niezarobkowych źródeł utrzymuje się ogółem 37 181 gospodarstw (73 162 osoby), w tym z emerytur: 29 726 (57 984 osób), rent : 5 209 (10 015 osób). Z dochodów z własności: 139 gospodarstw (386 osób). 6 120 gospodarstw, grupujących 11 400 osób, utrzymuje się z innych, niż wymienione źródeł.

NSP 2011 analizował sytuacje ekonomiczną gospodarstw domowych dotkniętych problemem niepełnosprawności. Ogółem wg danych z NSP 2011 w Częstochowie było 35 603 osób niepełnosprawnych, w tym 15 263 mężczyzn i 20 340 kobiet. Jest to jeden najwyższych w dużych miastach województwa śląskiego odsetek: w Częstochowie na 1000 osób było 150 niepełnosprawnych, w Bielsku-Białej 140, Chorzowie 151, Sosnowcu 154, Katowicach 129, Gliwicach 127. W ogólnej liczbie 35 603 niepełnosprawnych, orzeczenie o niepełnosprawności posiada 24 671, w tym 23 960 osób w wieku powyżej 16 roku życia i 711 dzieci w wieku do 15 lat. Wśród osób powyżej 16 roku życia było 5 062 niepełnosprawnych w stopniu znacznym, 8 977 w umiarkowanym i 9 355 w lekkim. 10 932 osób było niepełnosprawnymi tylko biologicznie (bez formalnego orzeczenia), w tym 406 osób odczuwało całkowite ograniczenie sprawności, 2 552 poważne ograniczenie, 7 974 umiarkowane.

Z danych dotyczących badań gospodarstw rodzinnych, w których występuje problem niepełnosprawności wynika: z 94 247 gospodarstw, problem występuje w 29 155 gospodarstwach, w tym w 11 069 przypadkach gospodarstwo tworzone jest tylko przez osoby niepełnosprawne. W gospodarstwach jednorodzinnych (61 261) problem występuje w 18 600 rodzinach, w tym 3 023 rodziny tworzone są tylko przez niepełnosprawnych. W grupie gospodarstw jednoosobowych (26 045) niepełnosprawność występuje w 7 937 przypadkach. Problem niepełnosprawności najczęściej występuje w gospodarstwach domowych tworzonych przez osoby starsze (10 444 gospodarstwa), w tym 7 827 tylko z rodzinami niepełnosprawnymi. W statystyce dotyczącej rodzin niepełnosprawność dotyka 19 309 rodzin (na 70 004), w tym w 7 576 przypadkach małżeństwa bez dzieci, w 7 010 małżeństwa z dziećmi; niepełnosprawność dotyczy także 3 960 rodzin niepełnych tworzonych przez samotne matki z dziećmi (512 przypadków u samotnych ojców). Głównym źródłem dochodu w gospodarstwa domowych dotkniętych niepełnosprawnością są dochody z emerytur i rent (odpowiednio: 14 367 i 3 595; w gospodarstwach tworzonych tylko przez niepełnosprawnych: 7 154 emerytury i 2 084 renty. Dochody z pracy najemnej uzyskuje 9 651 gospodarstw z niepełnosprawnymi, w tym 1 134 tylko z osobami niepełnosprawnymi. Z dochodów z pracy na własny rachunek utrzymują się 1204 gospodarstwa z osobami niepełnosprawnymi, w tym 151 tworzone wyłącznie przez niepełnosprawnych. Ze statystyk wynika, że ubezpieczeniowa renta z tytułu niezdolności do pracy stanowi jedynie uzupełnienie dochodów gospodarstw z problemem niepełnosprawności. Tylko z tej renty utrzymuje się 2 280 gospodarstw, w tym 1 039 tworzonych tylko przez osoby niepełnosprawne. Porównywalna wielkość gospodarstw domowych w Częstochowie utrzymuje się wyłącznie z zasiłków i świadczeń społecznych: 2 245, w tym 927 gospodarstw z problemem niepełnosprawności.

Dane statystyczne pokazują społeczność zróżnicowaną pod względem materialnych warunków życia. Z zestawienia Izby Skarbowej za 2014 r. wynika, że z grona 1733 osób w województwie śląskim, których dochody przekroczyły milion złotych rocznie, aż 115 mieszka w Częstochowie. Stosunkowo duża liczba osób dobrze zarabiających nie zmienia faktu, że przy średnich wynagrodzeniach miesięcznych w wysokości 3 526,81 zł, poziom ten oznaczał 88,1% średniej w Polsce i 86% przeciętnej dla województwa. Podobnie niski, w stosunku do średniej krajowej jest poziom średnich wynagrodzeń w subregionie północnym: 83,2%, a w poszczególnych powiatach wyglądał następująco: częstochowski: 77,4% (3097,47 zł), kłobucki: 71,7% (2 871,64zł), myszkowski: 79,2% (3 171,04 zł). Średnia wynagrodzeń nie odzwierciedla rzeczywistego poziomu życia większości częstochowian. Dochody z pracy poniżej średniej otrzymuje blisko 2/3 zatrudnionych częstochowian. Szacowana średnia wielkość dochodów per capita w gospodarstwach domowych nie przekracza 1200 zł. netto miesięcznie.

Blisko 1/3 gospodarstw domowych utrzymuje się z dochodów poniżej minimum socjalnego (wyliczonego przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych w marcu 2015 r. na poziomie od 1 067 zł w gospodarstwie 1 osobowym, po 870 zł per capita w gospodarstwie 3 osobowym). W klasyfikacjach stosowanych przez GUS, poziom zagrożenia ubóstwem przyjmuje

się wg definicji OECD, w IV kwartale 2014 r. wynosił on 713 zł na osobę, a 1 926 zł to dochód gospodarstwa 4 osobowego. Minimum egzystencji określano na poziomie 540 zł w gospodarstwie 1 osobowym i 458 zł na osobę w gospodarstwie wieloosobowym. Formalne progi uprawniające do uzyskania pomocy społecznej ustalono w 2012 r. na poziomie 542 zł i 456 zł na osobę w gospodarstwie wieloosobowym (próg ten zbliżony jest do minimum egzystencji). Analizy GUS w tym zakresie dokonywane są na poziomie regionalnym. Według nich 11,9% mieszkańców województwa żyje poniżej poziomu zagrożenia ubóstwem. Korygując ten wskaźnik, przyjmując odniesienie do poziomu płac (86% średniej wojewódzkiej), przyjąć można, że wskaźnik gospodarstw domowych zagrożonych ubóstwem w Częstochowie sięga 13%.

Analizy danych statystycznych potwierdzają obraz uzyskany w Diagnozie Społecznej 2015, opartej na badaniach socjologicznych na szerokiej próbie. W rankingu 28 dużych miast, najgorsze oceny Częstochowa uzyskała w kategoriach „Poziom cywilizacyjny": 27, „Dobrobyt materialny": 27, „Patologie" (im wyższe miejsce tym więcej patologii): 4, „Dobrostan fizyczny": 27, „Dobrostan psychiczny": 23, „Stres życiowy": 20. Średni wynik miasto uzyskało w kategorii „Dobrostan Społeczny": 15, wysokie w kategorii „Kapitał społeczny": 6.

Tabela 29: Fragment rankingu 28 dużych miast Polski w kategoriach: Poziom cywilizacyjny, Dobrostan społeczny, Dobrobyt materialny, Patologie, Kapitał społeczny, Dobrostan fizyczny, Dobrostan psychiczny, Stres życiowy.

Poziom cywilizacyjny		
Miejsce w rankingu	**Miasto**	**Średnia wartość**
1	Warszawa	0,68
2	Rzeszów	0,60
3	Poznań	0,55
4	Kraków	0,54
5	Zielona Góra	0,50
6	Lublin	0,46
7	Toruń	0,44
8	Wrocław	0,43
9	Gorzów Wlk.	0,42
10	Gliwice	0,42
(…)		
27	**Częstochowa**	**- 0,11**

Dobrostan społeczny		
Miejsce w rankingu	**Miasto**	**Średnia wartość**
1	Olsztyn	0,21
2	Bytom	0,18
3	Bydgoszcz	0,17
4	Poznań	0,16
5	Opole	0,11
6	Kraków	0,08
7	Gdańsk	0,07
8	Zabrze	0,07
9	Katowice	0,06
10	Wrocław	0,04
(…)		
15	**Częstochowa**	**- 0,01**

Dobrobyt materialny		
Miejsce w rankingu	**Miasto**	**Średnia wartość**
1	Warszawa	0,98

Patologie (im wyższa wartość tym więcej patologii)		
Miejsce w rankingu	**Miasto**	**Średnia wartość**
1	Jaworzno	- 0,28

2	Gdynia	0,64
3	Toruń	0,55
4	Gdańsk	0,42
5	Poznań	0,40
6	Kraków	0,39
7	Gliwice	0,38
8	Gorzów Wlk.	0,28
9	Zielona Góra	0,27
10	Jaworzno	0,27
(…)		
27	**Częstochowa**	**- 0,25**

2	Bydgoszcz	- 0,18
3	Rzeszów	- 0,12
4	**Częstochowa**	**- 0,08**
5	Poznań	- 0,07
6	Wałbrzych	- 0,06
7	Zabrze	- 0,06
8	Kraków	- 0,05
9	Olsztyn	- 0,04
10	Zielona Góra	- 0,02

Kapitał społeczny		
Miejsce w rankingu	**Miasto**	**Średnia wartość**
1	Poznań	0,48
2	Gorzów Wlk.	0,42
3	Warszawa	0,36
4	Kraków	0,28
5	Bytom	0,27
6	**Częstochowa**	**0,25**
7	Lublin	0,24
8	Gliwice	0,22
9	Katowice	0,21
10	Jaworzno	0,20

Dobrostan fizyczny		
Miejsce w rankingu	**Miasto**	**Średnia wartość**
1	Jaworzno	0,27
2	Olsztyn	0,26
3	Rzeszów	0,25
4	Bielsko- Biała	0,25
5	Poznań	0,20
6	Gliwice	0,19
7	Kraków	0,10
8	Toruń	0,09
9	Łódź	0,08
10	Zabrze	0,08
(…)		
27	**Częstochowa**	**- 0,41**

Dobrostan psychiczny		
Miejsce w rankingu	**Miasto**	**Średnia wartość**
1	Bytom	0,48
2	Olsztyn	0,32
3	Zielona Góra	0,30
4	Kraków	0,23
5	Bielsko-Biała	0,21
6	Gliwice	0,21
7	Poznań	0,18

Stres życiowy (im wyższa wartość tym większy stres)		
Miejsce w rankingu	**Miasto**	**Średnia wartość**
1	Łódź	- 0,23
2	Zielona Góra	- 0,14
3	Sosnowiec	- 0,14
4	Bielsko-Biała	- 0,13
5	Ruda Śląska	- 0,12
6	Zabrze	- 0,08
7	Jaworzno	- 0,05

8	Wrocław	0,13
9	Gdynia	0,12
10	Bydgoszcz	0,09
(…)		
23	**Częstochowa**	**- 0,12**

8	Toruń	- 0,03
9	Gdynia	- 0,03
10	Bytom	- 0,01
(…)		
20	**Częstochowa**	**0,16**

Źródło: *Diagnoza społeczna 2015. Warunki i jakość życia Polaków. Raport*, red. J. Czapiński, T. Panek, Rada Monitoringu Społecznego, Warszawa, listopad 2015.

Podobna niska ocena występuje w Krajowym Raporcie o Rozwoju Społecznym Polski 2012 - sporządzonym w ramach programu United Nations Development Programme, przy współpracy Szkoły Głównej Handlowej, na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, dotyczącym obszaru całego kraju, w którym oceniany był poziom zamożności, szanse edukacyjne i zdrowotność, wśród powiatów Częstochowa zajęła tu daleką 89 pozycję, powiat kłobucki został sklasyfikowany na miejscu 186, myszkowski na 192, a powiat częstochowski dopiero na 252.

Kapitał ludzki i bezpieczeństwo

Dobrą samoocenę mieszkańców w zakresie bezpieczeństwa i niskiego poziomu zjawisk patologii społecznych potwierdzają dane ze statystyki przestępczości i wykroczeń. W 2014 r. w województwie śląskim odnotowano 131 033 przestępstw, w tym 3 239 przeciw życiu i zdrowiu. W Subregionie Północnym było 9 774 przestępstw, w tym 321 przeciw życiu i zdrowiu; w mieście i powiecie częstochowskim: 7 463, w tym 257 przeciw życiu i zdrowiu; w powiecie kłobuckim: 1 044 (38 przeciw życiu i zdrowiu), w myszkowskim: 1 267 (26 przeciw życiu i zdrowiu). Średnia wojewódzka wykrywalności przestępstw wynosiła 69%, w tym przestępstw kryminalnych 54%; w Częstochowie było to 71%, w tym przestępstw kryminalnych 62%, w powiecie częstochowskim było to odpowiednio 77% i 63%, w powiecie kłobuckim 81% i 66%, a w myszkowskim 83% i 73%.

Tabela 30: Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych w Częstochowie w latach 2013-2014.

Przestępstwa stwierdzone w zakończonych postępowaniach przygotowawczych	2013	2014
ogółem	7 946	5 697
o charakterze kryminalnym	5 123	3 999
o charakterze gospodarczym	2 352	1 085
drogowe	609	476
przeciwko życiu i zdrowiu	189	194
przeciwko mieniu	3 907	2 957
wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw – ogółem (w %)	75,0	71,0
wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw - o charakterze kryminalnym (w %)	64,7	62,0
wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw - o charakterze gospodarczym (w %)	95,5	90,0
wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw – drogowe (w %)	98,4	97,7

ogółem na 1000 mieszkańców	34,07	24,61
o charakterze kryminalnym na 1000 mieszkańców	21,97	17,27
o charakterze gospodarczym na 1000 mieszkańców	10,09	4,69
drogowe na 1000 mieszkańców	2,61	2,06
przeciwko życiu i zdrowiu na 1000 mieszkańców	0,81	0,84
przeciwko mieniu na 1000 mieszkańców	16,75	12,77

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 31: Przestępczość w wybranych dużych miastach województwa śląskiego.

Miasto	Przestępstwa ogółem	Przestępstwa Kryminalne	Przestępstwa gospodarcze	Przestępstwa drogowe
Bielsko-Biała	5638	3815	1261	397
Częstochowa	5721	4013	1091	481
Gliwice	6688	5021	1136	362
Katowice	17548	11185	5487	559
Rybnik	3026	2096	517	311
Sosnowiec	7805	4578	2710	354

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 32: Wykrywalność przestępstw w wybranych dużych miastach województwa śląskiego.

Miasto	Wykrywalność przestępstw ogółem	Wykrywalność przestępstw kryminalnych	Wykrywalność przestępstw gospodarczych	Wykrywalność przestępstw drogowych
Bielsko-Biała	67,2%	56,9%	86,4%	97,2%
Częstochowa	71,2%	62,2%	90,9%	97,7%
Gliwice	59,4%	48,2%	92,7%	97,8%
Katowice	59,9%	40,7%	94,7%	97,1%
Rybnik	61,8%	50,7%	80,6%	98,1%
Sosnowiec	68,8%	50,9%	96,1%	99,4%

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Od dziesięciu lat dostrzegalny jest wyraźny spadek liczby przestępstw. W 2006 r. odnotowano ogółem 9 629 przestępstw, w 2013 – 7 946, w 2014 – 5 697. Zgodnie z danymi KMP w Częstochowie przez ostatnie trzy lata 2010-2012 zostało popełnionych i stwierdzonych 23 496 przestępstw. W tym okresie także następuje systematyczny spadek przestępstw stwierdzonych, z 8 243 w 2010 r, przez 7 846 w roku 2011, do poziomu 7 407 w roku 2012. Najczęściej występującym przestępstwem w ostatnich trzech latach jest kradzież mienia, w sumie w 2012 r. stwierdzono 4 799 czynów stanowiących 20,42% całości przestępstw. Kolejnym przestępstwem często notowanym w statystykach kryminalnych jest kradzież z włamaniem, których odnotowano 2 200, co stanowi 9,36%. Następnym przestępstwem o wysokim wskaźniku występowania jest uszkodzenie mienia, 1 539 przypadków, tj. 6,55% w odniesieniu do całości przestępstw. Wśród kradzieży samochodów również można zaobserwować tendencję spadkową w ostatnich latach, ponieważ w roku 2010 doszło do 133 kradzieży, a w roku 2012 zarejestrowano 92 tego typu przestępstwa. Można zauważyć że najbardziej zagrożonym dobrem jest mienie a przestępczość przeciwko niemu jest na najwyższym poziomie. W latach 2010-2012 odnotowano wzrost przestępczości w kategorii

rozbój o 18 zdarzeń, tj. ze 196 w roku 2010 do 214 w roku 2012. Bójki i pobicia z 95 w roku 2010 wzrosły w roku 2012 do 103. Najwięcej przestępstw odnotowano w rejonach: KP I (5 930), KP IV (4 859), KP VI (3 733), KP III (3 497), KP II (2 997) i KP V (2 470).

Na podobnym poziomie utrzymuje się przestępczość nieletnich. Na obszarze miejskim odnotowano w 2012 r. 1 573 czyny karalne popełnione przez 1 062 sprawców. Ilość czynów karalnych na przełomie ostatnich trzech lat wzrosła niemal dwukrotnie z 348 w roku 2010 do 563 w roku 2011 i 662 w roku 2012. Liczba nieletnich sprawców czynów karalnych utrzymuje się niemal na stałym poziomie. Rok 2010 to 351 sprawców, rok 2011 (365), a rok 2012 (346 sprawców czynów karalnych popełnionych przez nieletnich). Największą ilość tych zdarzeń odnotowano KP IV (347 czynów popełnionych przez 295 nieletnich), KP VI (319 czynów popełnionych przez 178 nieletnich) i KP I (292 czyny w stosunku do 248 nieletnich). Wśród rejonów najbardziej zagrożonych przestępczością i wykroczeniami na terenie miasta Częstochowy należy wymienić:

- Śródmieście: Aleja Wolności, Aleja Najświętszej Maryi Panny, Aleja Kościuszki, ulice Jana III Sobieskiego, Śląska, Kilińskiego, Klasztorna, Wały Dwernickiego, św. Barbary, Szymanowskiego, Jasnogórska oraz Plac Rady Europy,
- Trzech Wieszczów: ulice Słowackiego, Zana, Krasińskiego,
- Ostatni Grosz: Aleja Niepodległości, ulice Bardowskiego, Bór, Równoległa, Sosnowa, Powstańców Śląskich, Skośna, Jagiellońska, Botaniczna,
- Stradom: ulice Zaciszańska, Kawodrzańska, Sabinowska, Piastowska,
- Parkitka: ulice Mościckiego, Okulickiego, Łódzka, Wysockiego, Bialska,
- Tysiąclecie: Aleja Armii Krajowej, ulice Dekabrystów, Polskiego Czerwonego Krzyża, Obrońców Westerplatte, Szajnowicza-Iwanowa, Gwiezdna, Kosmiczna, Księżycowa,
- Stare Miasto: ulice Warszawska, Berka Joselewicza, Garibaldiego, Nadrzeczna, Krakowska, Ogrodowa, Mała,
- Błeszno: ulice Jesienna, Bienia, Bohaterów Katynia,
- Raków: Aleja Pokoju, ulice Limanowskiego, Łukasińskiego, Okrzei, Mireckiego.

Czynnikami niepokojącymi jest rosnąca liczba osób dotkniętych problemami patologicznymi. Ok. 2% (4 600 osób) populacji uzależniona jest od alkoholu, ok. 5-7% populacji nadużywa alkoholu w sposób szkodliwy, ofiarami przemocy domowej jest rocznie ok. 11 000 osób. Niepokojące są także wskaźniki trwałości rodziny. W 2014 r. średni wskaźnik rozwodów na 1000 mieszkańców w Subregionie Północnym nie odbiegał od średniej województwa śląskiego (1,8), przy tym w powiatach ziemskich wskaźnik ten wynosił od 1,3 w powiecie kłobuckim do 1,8 w powiecie myszkowskim. Najmniejszy poziom trwałości małżeństw występuje w Częstochowie (2,1); w województwie śląskim wyższy wskaźnik mają Siemianowice Śląskie: 2,6, Bielsko-Biała: 2,4 oraz Bytom, Gliwice, Sosnowiec: 2,2. Zmniejszająca się trwałość związku małżeńskiego jest cechą w podobnym stopniu dotykającą wszystkie duże miasta województwa śląskiego.

Innymi niepokojącymi danymi jest zwiększenie liczby niewypłacalnych dłużników

w rejestrze KRS obsługującym Częstochowę i podregion częstochowski. W 2005 r. było ich 717, w 2010 r.: 7 020, w 2013 r.: 12 202, w 2014 r.: 13 820.

Jakość kapitału społecznego odzwierciedla aktywność społeczna mieszkańców. Wyższa niż średnia w Subregionie Północnym jest w Częstochowie frekwencja wyborcza. Najwyższa przejawia się w wyborach bezpośrednich Prezydenta Rzeczpospolitej: w 2010 r.: 57,87%, w 2014 r.: 57,14%; w wyborach parlamentarnych odnotowano: w 2011 r.: 53,6%, w 2015 r.: 55,05%. Tradycyjnie najniższa frekwencja przejawia się w wyborach samorządowych: w 2010 r.: 39,53% i w 2014 r.: 41,41%.

Widoczny jest wzrost aktywności mieszkańców w liczbie stowarzyszeń rejestrowanych przez KRS w Częstochowie (rejon obejmuje statystyczny podregion częstochowski).

Tabela 33: Liczba stowarzyszeń, związków zawodowych i izb gospodarczych rejestrowanych przez KRS w Częstochowie w latach 2010, 2013 i 2014.

	2010	2013	2014
Stowarzyszenia	810	1 035	1 087
Związki Zawodowe	98	106	110
Izby Gospodarcze	2	2	2

Źródło: Krajowy Rejestr Sądowy w Częstochowie.

Pomysłem by wykorzystać rosnącą falę aktywności społecznej było wprowadzenie budżetu partycypacyjnego (od II edycji nazywanego obywatelskim). Zgodnie z intencją pomysłodawców mieszkańcy sami mieli wskazywać zadania realizowane środkami budżetu miasta. W I edycji w 2015 r. mieszkańcy zgłosili 532 propozycje, wybierając ostatecznie 72 zadania. Kwota przeznaczona na budżet partycypacyjny wyniosła 5,7 mln zł. W II edycji w 2016 r., przy kwocie podniesionej do 6,7 mln zł, zgłoszono 761 wniosków, wyłoniono 120 zadań. W głosowaniu w czasie I edycji brało udział ok. 15 tys. mieszkańców, w II edycji 36 tys. (18,3% uprawnionych). Rosnąca frekwencja uczestników głosowań nad budżetem obywatelskim i przyrost liczby stowarzyszeń potwierdza dobrą samoocenę mieszkańców Częstochowy w kategorii Kapitał Społeczny.

WARUNKI MIESZKANIOWE

Zasoby mieszkaniowe w Częstochowie liczyły w 2014 r. 98 078 mieszkań. Przeciętna powierzchnia mieszkań wynosiła 61,8 m², na 1 mieszkańca: 26,3 m². Na 1000 mieszkańców przypadało 426,2 mieszkania. Do sieci wodociągowej podłączone było 98,5%, do sieci kanalizacyjnej 95,5%, do sieci gazowej 85% mieszkań.

Tabela 34: Zestawienie zasobów mieszkaniowych, liczby mieszkań i izb, powierzchni użytkowej mieszkań oraz wyposażenia w instalacje techniczno-sanitarne w latach 2013-2014.

	2013	2014
Zasoby mieszkaniowe:		
ogółem	97849	98078
izby	326838	328044
powierzchnia użytkowa mieszkań (m²)	6030632	6063052
zasoby mieszkaniowe gminy (komunalne):		
Mieszkania ogółem:		
mieszkania	8794	-
powierzchnia użytkowa mieszkań (m²)	389044	-
Mieszkania socjalne:		
mieszkania	331	339
powierzchnia użytkowa mieszkań (m²)	10898	11168
budynki mieszkalne w gminie- ogółem	24176	24344
Mieszkania wyposażone w instalacje techniczno-sanitarne- ogółem:		
wodociąg	96408	96637
ustęp sanitarny	95105	95334
łazienka	93439	93691
centralne ogrzewanie	83074	83348
gaz sieciowy	71647	71807
Mieszkania wyposażone w instalacje w % ogółu mieszkań		
wodociąg (%)	98,5	98,5
łazienka (%)	95,5	95,5
centralne ogrzewanie (%)	84,9	85,0
Zasoby mieszkaniowe- wskaźniki		
przeciętna powierzchnia użytkowa 1 mieszkania (m²)	61,6	61,8
przeciętna powierzchnia użytkowa mieszkania na 1 osobę (m²)	26,0	26,3
mieszkania na 1000 mieszkańców	421,2	426,2

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Z określonej w Narodowym Spisie Powszechnym 2011 liczby mieszkań 89 893, do osób fizycznych należało 46 824 mieszkań o powierzchni 3 366 990 m², gmina dysponowała zasobem 8 836 mieszkań o powierzchni 397 578 m².

Substancja mieszkaniowa jest w dużym stopniu zdekapitalizowana.

Tabela 35: Liczba zamieszkanych mieszkań wg Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r.

Mieszkania zamieszkane	2011
Mieszkania zamieszkane ogółem:	
mieszkania ogółem	89 893
powierzchnia użytkowa mieszkania ogółem (m²)	5 421 480
mieszkania zamieszkane stale	89 825
powierzchnia użytkowa mieszkania zamieszkane stale (m²)	5 416 499
ludność w mieszkaniach zamieszkanych stale (osoba)	233 436
Mieszkania zamieszkane wg rodzaju podmiotów będących właścicielami mieszkań	
mieszkania ogółem	89 893
powierzchnia użytkowa mieszkania ogółem (m²)	5 421 480

mieszkania zamieszkane stale	89 825
powierzchnia użytkowa mieszkania zamieszkane stale (m²)	5 416 499
ludność w mieszkaniach zamieszkanych stale (osoba)	233 436
osób fizycznych	
mieszkania ogółem	46 824
powierzchnia użytkowa mieszkania ogółem (m²)	3 365 990
mieszkania zamieszkane stale	46 786
powierzchnia użytkowa mieszkania zamieszkane stale (m²)	3 362 611
ludność w mieszkaniach zamieszkanych stale (osoba)	129 589
gminy	
mieszkania ogółem	8 836
powierzchnia użytkowa mieszkania ogółem (m²)	397 578
mieszkania zamieszkane stale	8 835
powierzchnia użytkowa mieszkania zamieszkane stale (m²)	397 558
ludność w mieszkaniach zamieszkanych stale (osoba)	23 169

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 36: Mieszkania zamieszkane wg okresu budowy budynku wg Narodowego Spisu Powszechnego z 2011 r.

Okres czasu	mieszkania ogółem	powierzchnia użytkowa mieszkania ogółem (m²)	ludność w mieszkaniach zamieszkanych stale
Przed 1918	6 972	334 263	15 966
1918-1944	6 205	359 435	15 203
1945- 1970	26 889	1 417 495	65 733
1971- 1978	16 631	886 665	42 067
1979- 1988	18 291	111 954	51 697
1989-2002	8 887	768 360	26 023
2003-2007	2 079	275 524	6 265
2008-2011	2 030	210 356	5 008

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Ponad 31 tys. mieszkańców Częstochowy mieszka w lokalach wybudowanych przed 1945 r. Zespoły budynków wielorodzinnych z tego okresu tworzą część dzielnicy Stare Miasto, znajdują się w linii Alei Najświętszej Maryi Panny. Zwarte osiedla przedwojennych budynków wielorodzinnych znajdują się także na Rakowie (osiedla domów robotniczych), Ostatnim Groszu (ul. Bardowskiego, ul. Bór), Zawodziu (osiedle szeregowców Motte), Trzech Wieszczów (osiedle Peltzery), Wyczerpy (domy przy hucie szkła). Przeważa tu „tanie budownictwo" z użyciem lokalnego surowca kamienia wapiennego. Domy nie były dostosowane do współczesnych potrzeb, w ramach późniejszych modernizacji dobudowywano systemy kanalizacyjne, przyłącza energetyczne czy gazowe. Stan techniczny większość tych budynków powoduje, że ich generalny remont jest droższy od budowy nowych obiektów. Przykładem tego jest szacowany na około 40 mln. koszt odrestaurowania największej przedwojennej kamiennicy czynszowej tzw. Domu Księcia, al. Wolności 44.

Budynki wielomieszkaniowe budowane w latach 1945-70 znajdują się przede wszystkim w dzielnicach Raków, Śródmieście, Trzech Wieszczów (osiedle przy ul. Jana III Sobieskiego),

Tysiąclecie, w części dzielnicy Stare Miasto, Dźbów. Budowane głównie z cegły prezentują wyższy standard od przedwojennych (zaplanowane rozwiązania kanalizacyjne i wodociągowe); mankamentem jest niefunkcjonalność (małe metraże mieszkań) i ich duże zużycie techniczne. Budynki wielomieszkaniowe budowane w latach 1971-88 r. stanowią większą część zasobów mieszkaniowych miasta; mieszka w nich blisko 90 tys. mieszkańców. Są to przede wszystkim osiedla blokowe od dzielnic Wrzosowiak i Raków, przez Ostatni Grosz, Śródmieście, po dzielnicę Północ. Standardem była „wielka płyta", niska jakość wykonania powoduje, że techniczne zużycie następuje tu szybciej, niż w przypadku bloków z cegły budowanych w latach 60-tych XX w.

W ostatnim okresie 25 lat wyraźnie spadł przyrost nowych budynków wielomieszkaniowych. Zbudowane zostały osiedla na Wyczerpach, Parkitce, w części dzielnicy Północ i dzielnicy Wrzosowiak. W szczytowym okresie, w 1976 r., budowano w budownictwie wielomieszkaniowym 5 tys. mieszkań rocznie, po 1990 r. wielkość ta spadła do 1,5 tys. W okresie ostatnich 15 lat przybywało ok. 100 mieszkań rocznie w budynkach wielomieszkaniowych. W tym samym okresie ostatnich 25 lat zaspokajanie potrzeb mieszkaniowych wyraża się w przyroście domów jednorodzinnych prywatnych. W 2005 r. oddano 417 mieszkań, w 2006 r.: 486, w 2007 r.: 454, w 2008 r.: 733, w 2009 r.: 709, w 2010 r.: 581, w 2011 r.: 348, w 2012 r.: 405, w 2013 r.: 488. W 2014 r. mieszkań oddano 302, łącznie 1432 izby, o powierzchni 37 441 m². W tym mieszkania spółdzielcze: 24, 78 izb, 1344 m², mieszkania na sprzedaż lub wynajem: 98, 342 izby, 9577 m², mieszkania pod potrzeby indywidualne: 180, 1012 izb, 26 550 m². Oznaczało to wskaźniki na 1000 mieszkańców – 1,3 mieszkań, przeciętna powierzchnia 124 m². Z wybudowanych 192 budynków mieszkalnych, 179 stanowiły domy jednorodzinne. W 2015 r. do 30 czerwca, oddano ogółem 56 mieszkań, wszystkie jako inwestycje pod indywidualne potrzeby, o łącznej pow. 9249 m².

Tabela 37: Mieszkania oddane do użytkowania w latach 2012-2014.

Mieszkania oddane do użytkowania		**2012**	**2013**	**2014**
Ogółem				
mieszkania		405	488	302
izby		1 783	2 191	1 432
powierzchnia użytkowa	m²	45 774	53 713	37 441
Spółdzielcze				
mieszkania		47	0	24
izby		146	0	78
powierzchnia użytkowa	m²	2 798	0	1 314
Komunalne				
mieszkania		60	0	0
izby		180	0	0
powierzchnia użytkowa	m²	3 001	0	0
Przeznaczone na sprzedaż lub wynajem				
mieszkania		27	223	98

izby		84	748	342
powierzchnia użytkowa	m²	1 799	16 042	9 577
Indywidualne				
mieszkania		271	265	180
izby		1 373	1 443	1 012
powierzchnia użytkowa	m²	38 176	37 671	26 550
Indywidualne- realizowane z przeznaczeniem na użytek własny inwestora				
mieszkania		-	230	156
izby		-	1 313	873
powierzchnia użytkowa	m²	-	34 939	22 618
Indywidualne realizowane na sprzedaż lub wynajem				
mieszkania		-	35	24
izby		-	130	139
powierzchnia użytkowa	m²	-	2732	3932

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 38: Mieszkania w zasobach mieszkaniowych wyposażone w instalacje w Częstochowie w 2014 r.

Mieszkania w zasobach mieszkaniowych wyposażone w instalacje w 2014 r.					
Ogółem	Wyposażone w:				
	wodociąg	ustęp	łazienkę	centralne ogrzewanie	gaz z sieci
98 078	96 637	95 334	93 691	83 348	71 807

Źródło: Województwo Śląskie 2015- podregiony, powiaty, gminy., Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2015, Katowice 2015, s.229.

Tabela 39: Odbiorcy oraz zużycie energii elektrycznej w gospodarstwach domowych w Częstochowie w 2014 r.

Odbiorcy energii elektrycznej	**Zużycie energii elektrycznej**		
	w GWh	na 1 mieszkańca	na 1 odbiorcę
		w kWh	
98385	163,2	704,8	1658,7

Źródło: Województwo Śląskie 2015- podregiony, powiaty, gminy., Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2015, Katowice 2015, s.217.

Tabela 40: Sieć gazowa oraz odbiorcy i zużycie gazu z sieci w gospodarstwach domowych w Częstochowie w 2014 r.

Sieć gazowa	**Przyłącza prowadzące do budynków w szt.**	**Odbiorcy gazu z sieci**	**Zużycie gazu z sieci**	
			w tys. m³	na 1 mieszkańca w m³
542,3	21706	70250	28796,0	124,4

Źródło: Województwo Śląskie 2015- podregiony, powiaty, gminy., Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2015, Katowice 2015, s.215.

Tabela 41: Wodociągi i kanalizacja w Częstochowie w 2014 r.

Sieć rozdzielcza w km	wodociągowa	stan w dniu 31.XII.2014	600,3
	kanalizacyjna		562,0
Przyłącza prowadzące do budynków mieszkalnych w szt.	wodociągowe		24 317
	kanalizacyjne		18 285

Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych	w dam³	8 558,1
	na 1 mieszkańca w m³	37,0
Sieci odprowadzone siecią kanalizacyjną w dam³		9 754,0

Źródło: Województwo Śląskie 2015- podregiony, powiaty, gminy., Rocznik Statystyczny Województwa Śląskiego 2015, Katowice 2015, s.210.

Budownictwo jednorodzinne i zakup mieszkań od deweloperów są sposobem rozwiązania problemów mieszkaniowych przez osoby zamożniejsze, posiadające zdolność kredytową.

Tabela 42: Rynek nieruchomości w Częstochowie.

	Rynek nieruchomości w Częstochowie					
	2012			**2013**		
	Mieszkania	**Domy**	**Działki**	**Mieszkania**	**Domy**	**Działki**
Liczba sprzedanych nieruchomości	1 959	638	553	2 814	1 111	710
Średnia cena 1 m² (zł)	3 334	2 822	98	3 276	2 710	144

Źródło: Analiza rynku nieruchomości miasta Częstochowy 2013 r. www.ign.org.pl

Tabela 43: Średnie ceny za metr kwadratowy lokali w Polsce w 2013 r.

	Średnia cena za metr kwadratowy lokalu (zł)			
Rodzaj lokalu	**Ogółem**	**Miasta**	**Miasta na prawach powiatu**	**Poza miastem**
Mieszkalne	3 940	4 050	4 684	2 857
Handlowo-usługowe	4 333	4 490	4 992	1 324
Biurowe	3 844	3 860	4 176	
Produkcyjne	2 406	2 406	2 755	
Garaże	665	707	924	440

Źródło: Analiza rynku nieruchomości miasta Częstochowy 2013 r. www.ign.org.pl

Tabela 44: Ceny rynkowe nieruchomości (w zł za m²) w wybranych miastach w Polsce.

Miasto	**Ceny rynkowe nieruchomości (zł za m²)**		
	mieszkanie	**dom**	**działka**
Częstochowa	3 334	2 822	98
Katowice	3 896	3 528	141
Opole	4 164	3 154	113
Kielce	4 469	3 789	297
Piotrków Trybunalski	3 157	2 510	127

Źródło: Analiza rynku nieruchomości miasta Częstochowy 2013 r. www.ign.org.pl

Dominująca większość mieszkańców Częstochowy korzysta z mieszkań własnościowych spółdzielczych, lub wykupionych z zasobów gminny, oraz mieszkań wynajmowanych z tych zasobów. Ustalana na poziomie zapewniającym utrzymanie budynków wysokość opłat czynszowych (opłat na fundusz remontowy) dla części mieszkańców stanowi problem materialny. W 2014 r. przyznano 49 086 dodatków mieszkaniowych na kwotę 12,3 mln zł, przy tym aż 20 419 dodatków na kwotę blisko 6 mln zł, stanowiło wsparcie dla mieszkańców

zasobów gminnych. Miasto dysponuje jedynie 339 mieszkaniami socjalnymi. Potrzeby są nieporównywalnie większe: na wynajem mieszkań z zasobu gminy oczekuje 1709 wnioskodawców. Zgodnie z obowiązującymi przepisami z ustawy o ochronie lokatorów gmina ma obowiązek dostarczyć lokal socjalny osobie eksmitowanej wyrokiem sądu. Brak możliwości spełnienia tego wymogu skutkuje odszkodowaniami.

Tabela 45: Liczba i kwoty dodatków mieszkaniowych wypłacanych w latach 2013-2014.

Dodatki mieszkaniowe- liczba i kwoty wypłacanych dodatków mieszkaniowych		**2013**	**2014**
Ogółem:			
liczba	szt.	48 265	49 086
kwota	zł	11 864 865	12 263 264
W zasobie gminnym:			
liczba	szt.	20 786	20 419
kwota	zł	5 985 766	5 946 086
W zasobie spółdzielczym			
liczba	szt.	19 055	19 100
kwota	zł	3 742 894	3 887 890
W zasobie wspólnot mieszkaniowych			
liczba	szt.	701	788
kwota	zł	134 578	158 736
W zasobie prywatnym			
liczba	szt.	6 007	6 916
kwota	zł	1 591 163	1 811 207
W zasobie towarzystwa budownictwa społecznego			
liczba	szt.	357	398
kwota	zł	100 001	108 970
W zasobie innym			
liczba	szt.	1 359	1 465
kwota	zł	310 463	350 375

Źródło: Główny Urząd Statystyczny, Banka Danych Lokalnych, www.stat.gov.pl.

Tabela 46: Skala roszczeń odszkodowawczych za lata 2011-2015.

Lata	**Kwoty wypłaconych odszkodowań w tys. zł**	**% w stosunku do roku 2011**
2011	980	-
2012	1 082	110,4
2013	1 576	160,8
2014	1 413	144,2
2015	1 095	111,7

Źródło: Dane Wydziału Komunalnego Urzędu Miasta Częstochowy.

W ciągu ostatnich 5 lat wobec lokatorów zamieszkałych w zasobach komunalnych wykonano 72 wyroki eksmisyjne, 450 prawomocnych wyroków czeka na wykonanie. Ogólna liczba orzeczonych wyroków eksmisyjnych ze wszystkich zasobów oczekujących na dostarczenie lokalu socjalnego z zasobów gminy wynosi 1138. Z tego wykonano w ciągu

ostatnich 5 lat jedynie 261 wyroków.

Równie poważnym problemem jest konieczność zapewnienia lokali rodzinom z budynków, których stan techniczny uniemożliwia dalszą eksploatacje. Tylko w przypadku wspomnianego Domu Księcia zachodzi konieczność dostarczenia 100 mieszkań. Potrzeby pozostałych związane z koniecznością rozbiórki lub całkowitej modernizacji budynku mieszkalnego szacowane są na ok. 1500 mieszkań.

Zaspokojenie podstawowych potrzeb mieszkaniowych dla mniej zamożnych mieszkańców Częstochowy wymaga wybudowania ok. 5 tys. mieszkań na wynajem oraz ok. 1000 mieszkań socjalnych.

Miasto dysponuje wyznaczonymi mpzp terenami pod budownictwo mieszkaniowe o obszarze przekraczającym potrzeby (ponad 300 ha). Wykorzystanie tych obszarów wymaga jednak przeprowadzenia prac scaleniowych, wykupu terenów pod inwestycje publiczne (drogi itp.), uzbrojenia terenu. Są to wydatki przekraczające możliwości budżetowe. Sam wykup terenów pod planowane inwestycje z zakresu układu komunikacyjnego szacowany jest na 70 mln zł roczne możliwości budżetu miasta na wykupy nie przekraczają 3 mln zł. Tylko realizacja zobowiązań z zakresu przyjętego dla Aglomeracji Częstochowskiej planu rozbudowy kanalizacji ściekowej, wymagał budowy do końca 2015 r. 20 km kanalizacji sanitarnej; brakuje do spełnienia tego obowiązku 2 km, koszt 1,4 mln zł. Uzbrojenie w kanalizację sanitarną jednego z najlepszych w Częstochowie obszarów pod budownictwo domów wielomieszkaniowych wymaga nakładów szacowanych na 1,3 mln zł.

Pomimo malejącej liczby mieszkańców problemy mieszkaniowe w Częstochowie mogą w najbliższych latach wzrastać. Wyższe są społeczne oczekiwania dotyczące standardu mieszkań. Przyrasta liczba budynków całkowicie zdegradowanych technicznie (zwłaszcza tych budowanych przed ponad 100 laty). Przy średnich dochodach niższych od średniej krajowej niewielu częstochowian dysponuje zasobami lub zdolnościami kredytowymi umożliwiającymi budowę lub zakup własnego lokum. Niezbędne jest zachęcanie komercyjnych inwestorów i angażowanie środków publicznych w program budowy mieszkań na wynajem. Najem może być w perspektywie podstawowa formą zapewnienia potrzeb mieszkaniowych mieszkańców Częstochowy. Rosnące zobowiązania Miasta z tytułu niedostarczenia lokum osobom eksmitowanym wskazują konieczność budowy około 700 mieszkań socjalnych.

Bezpieczeństwo energetyczne i infrastruktura bytowa

(uwaga: opis zaopatrzenia w media energetyczne opracowano na podstawie danych szczegółowych zawartych w strategicznym dokumencie „Założenia do planu zaopatrzenia w ciepło, energię elektryczną i paliwa gazowe dla miasta Częstochowy – Aktualizacja 2014". Dane liczbowe wg stanu na dzień 31.12.2009 r.)

Potrzeby cieplne odbiorców z obszaru miasta Częstochowy pokrywane są obecnie z:
instalacji pracujących na potrzeby miejskiego systemu ciepłowniczego:

- Fortum Power and Heat Polska Sp. z o.o.:
- EC „CHP Częstochowa” (FP&HP)
- Ciepłowni „Rejtana” i „Brzeźnicka” (FP&HP)
- wyspowego systemu ciepłowniczego zasilanego z Kotłowni Pankiewicza (FP&HP),
- EC - należącej do ELSEN S.A.,
- kotłowni lokalnych i indywidualnych z wykorzystaniem różnego rodzaju paliwa,
- indywidualnych ogrzewań piecowych,
- wprowadzanych rozwiązań wykorzystujących odnawialne źródła energii.

Podstawowym nośnikiem ciepła wykorzystywanym w źródłach jest węgiel kamienny.

Właścicielem źródeł ciepła pracujących na potrzeby systemu ciepłowniczego oraz systemu dystrybucyjnego ciepła sieciowego na terenie miasta jest Fortum Power and Heat Polska Sp. z o.o. Podstawowym źródłem ciepła dla systemu jest uruchomiona we wrześniu 2010 roku Elektrociepłownia „CHP Częstochowa” o mocy cieplnej 120 MW i elektrycznej 64 MW. Planowana roczna produkcja ciepła w tym źródle wynosi ok. 2 000 TJ (co stanowi ok. 88% potrzeb systemu). Elektrociepłownia przystosowana jest do współspalania biomasy w ilości 25%. Układ sieci magistralnych łączących poszczególne źródła ciepła pozwala w sytuacjach awaryjnych na częściowe zasilanie pewnych rejonów miasta z różnych źródeł.
W eksploatacji Fortum pozostaje sieć ciepłownicza o długości na koniec 2013 roku wynosiła około 168,5 km i wzrosła w stosunku do roku 2009 o 3,5 km. Informacja o wynikach przedsiębiorstwa za 2015 r. podaje długość sieci ok. 180 km. Prowadzone na sieci działania modernizacyjne obejmujące między innymi wymianę technologii wykonania na sieć preizolowaną powiększyły udział sieci w preizolacji z 25% w 2009 roku do 30%, tj. 51,2 km sieci preizolowanej. Fortum Power and Heat Polska Sp. z o.o. zasilało w 2014 r w ciepło (eksploatowało) 1 055 węzłów ciepłowniczych.
Systemy ciepłownicze pokrywają ok. 60% całkowitego zapotrzebowania mocy cieplnej odbiorców tym ponad 80% zapotrzebowania budownictwa wielorodzinnego miasta. Roczna sprzedaż ciepła odbiorcom z systemu ciepłowniczego wynosiła w 2013 r ok. 2 000 TJ, przy mocy zamówionej ok. 327 MW, w tym na potrzeby c.o. ok. 295 MW, na potrzeby przygotowania c.w.u. 20,4 MW i technologiczne 12,3 MW. W ciągu ostatnich lat widoczny jest spadek zapotrzebowania na c.o. (ok 308 MW w 2010), przy jednoczesnym wzroście zapotrzebowania na c.u.w. (18,4 MW w 2010 r) i zasilnie urządzeń wentylacyjnych (6,1 MW w 2010 r.)

Centralny system ciepłowniczy miasta zapewnia, przy normalnej pracy, bezpieczeństwo pokrycia potrzeb cieplnych przyłączonych do niego odbiorców.

Zakład Elektroenergetyczny ELSEN S.A. eksploatuje własne źródła ciepła oraz sieć parową (o długości ok. 3 km) i sieć gorącej wody (o długości ok. 10 km), które służą zaopatrzeniu w ciepło odbiorców zlokalizowanych na terenach po dawnej Hucie Częstochowa. Stan sieci jest dobry.

Częstochowa korzysta z gazu ziemnego wysokometanowego grupy E, dostarczanego do systemu gazowniczego miasta (oraz bezpośrednio do odbiorców gazu z poziomu wysokiego ciśnienia) przez Operatora Gazociągów Przesyłowych GAZ-SYSTEM S.A. Oddział w Świerklanach.

Gaz ziemny dostarczany jest do Częstochowy gazociągami wysokiego ciśnienia z jednym głównym punktem węzłowym:

- gazociąg DN250/300/200 o ciśnieniu 5,5 MPa, relacji Trzebiesławice (gdzie jest podłączony do gazociągu Tworóg - Tworzeń DN 500, PN 8,4 MPa) - Częstochowa, doprowadzony jest z rejonu Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego i po drodze służy zasilaniu między innymi takich miast, jak Zawiercie, Siewierz i Myszków;
- gazociąg o ciśnieniu 4,0 MPa, relacji Bobry (w pobliżu Radomska) - Częstochowa łączy Częstochowę z obszarem Mazowsza. W 2013 r. gazociąg przekwalifikowany został na średnioprężny.

Gazociąg przesyłowy Lubliniec - Częstochowa DN 500, PN 8,4 MPa (oddany do eksploatacji we wrześniu 2010 r.) ma bardzo istotne znaczenie dla zwiększenia bezpieczeństwa energetycznego Częstochowy w zakresie zaopatrzenia w gaz. Gazociąg ten służy wzmocnieniu całego krajowego systemu gazowniczego, poprawie zasilania Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego i aglomeracji łódzkiej, a także pozwala na zasilenie w gaz gmin, przez które przebiega. To ostatnie w szczególności dotyczyć będzie gmin Boronów, Herby i Blachownia.

Na terenie miasta występował jeden węzeł Częstochowa ul. Legionów o przepustowości 120 tys. m^3/h oraz 5 stacji redukcyjno - pomiarowych I stopnia (os. Błeszno ul. Warzywna, ul. Rolnicza, os. Północ ul. Kukuczki, ul. Zarankiewicza, ul. Rozdolna) o przepustowościach od 1,6 do 15 tys. m^3 /h. W 2013 r w związku z przekwalifikowaniem gazociągu relacji Bobry, zlikwidowane zostały stacje na ul Kukuczki, ul. Rolniczej i ul. Zarankiewicza.

Czterej odbiorcy zasilani są bezpośrednio z sieci przesyłowej:

- Guardian Industries Poland,
- ISD Huta Częstochowa S.A.,
- Zakład Elektroenergetyczny Elsen S.A. (potrzeby własne i sprzedaż poprzez własną sieć dystrybucyjną),

-Stolzle Częstochowa S.A.

Głównym dystrybutorem gazu na terenie Częstochowy jest Górnośląska Spółka Gazownictwa Sp. z o.o. (GSG), która eksploatuje sieci gazowe:

- niskiego ciśnienia 200 km,
- średniego ciśnienia 480 km.

W latach 2006-2013 długość sieci gazowych przyrosła o 50 km.

System gazowniczy Częstochowy posiada następujące cechy:

- stan techniczny sieci średniego i niskiego ciśnienia jest na ogół dobry (przy czym dla sieci z polietylenu jest on bardzo dobry, a dla sieci stalowych zróżnicowany – w zależności od ich wieku);

- siec gazowa w centralnych, a także północnych i wschodnich częściach miasta jest dobrze dostępna, jednak na południu i na zachodzie Częstochowy w dalszym ciągu występują braki w dostępie do gazu sieciowego;
- sieć średniego ciśnienia pracuje w układzie wieloźródłowym, pierścieniowym, (jedynie na odcinkach peryferyjnych promieniowym), a zatem sposób jej rozwiązania daje dużą pewność działania.

Uzupełnieniem jest dystrybucja gazu przez zakład energetyczny ELSEN dysponujący siecią podwyższonego średniego ciśnienia (5,4 km), średniego ciśnienia (1,4 km) i niskiego ciśnienia (0,5 km). Sieć ELSEN zasilana jest z gazociągu wysokiego ciśnienia, (ciśnienie w stacji redukcyjnej I stopnia 5,5 MPa).

Sieć gazowa w Częstochowie jest dobrze rozbudowana, choć występują wyraźne różnice pomiędzy poszczególnymi częściami miasta. Wysoki stopień dostępności sieci gazowej dotyczy dzielnic śródmiejskich, a także dzielnic północnych i wschodnich, natomiast jest wyraźnie gorszy w części południowo-wschodniej miasta, poczynając już od Stradomia. Na terenie miasta było w końcu 2013 r. ogółem ok. 71 479 tys. odbiorców gazu, z czego 69 661 tys. należy do grupy gospodarstw domowych, 509 – przemysł, 1309 handel i usługi. Spośród ok. 69,7 tys. odbierających gaz gospodarstw domowych 9587 wykorzystuje go do ogrzewania.

Głównym odbiorcą gazu z sieci rozdzielczej są gospodarstwa domowe. Systematycznie maleje jednak udział procentowy zużycia w tej grupie w stosunku do całkowitego zużycia gazu. Łącznie odbiorcy zużywają rocznie ok. 86 mln m^3, w tym gospodarstwa domowe: 31,2 mln m^3, przemysł i budownictwo: ok. 43,3 mln m^3, usługi i handel: 11,5 mln m^3. Od 2006 nastąpił spadek zużycia u gospodarstw domowych (w 2006 – 33,4 mln) przy jednoczesnym dużym wzroście zużycia w przemyśle (w 2010 r było 6,2 mln)

Źródłami zasilania w energię elektryczną dla obszaru Częstochowy są linie wysokiego napięcia (WN), zasilające tzw. Główne Punkty Zasilania (GPZ), które posiadają w swoim wyposażeniu zespoły transformatorów i rozdzielni pozwalające przetworzyć wysokie napięcie na średnie napięcie (SN).

Na terenie miasta występują również następujące lokalne źródła energii elektrycznej, podłączone do systemu elektroenergetycznego:

- Elektrociepłownia „CHP Częstochowa" firmy Fortum Power and Heat Polska Sp. z o.o., działa w oparciu o kogeneracyjny blok ciepłowniczy i wyposażone jest w nowoczesny kocioł fluidalny ze złożem cyrkulacyjnym umożliwiającym spalanie węgla i biomasy. Moc elektryczna zastosowanego w źródle generatora wynosi 64 MW, planowana roczna produkcja energii elektrycznej wynosi ok. 450 GWh;
- Elektrociepłownia EC-1 Zakładu Elektroenergetycznego ELSEN S.A. zlokalizowane jest przy ul. Koksowej. Pracuje jako źródło energii elektrycznej wytwarzanej w skojarzeniu z produkcją energii cieplnej. Wytwarza energię elektryczną na potrzeby sąsiednich podmiotów gospodarczych, znajdujących się na terenie ISD Huta Częstochowa S.A., oraz

na terenach przyległych, jak również na potrzeby własne. W źródle zainstalowane są 2 turbiny o mocy 10 MW każda, roczna produkcja energii elektrycznej wynosi ok. 45 GWh;

- Składowisko odpadów w Sobuczynie (gmina Poczesna) zarządzane przez Częstochowskie Przedsiębiorstwo Komunalne Sp. z o.o. - Mała Elektrownia Gazowa (MEG). Aktualnie w źródle pracują dwa silniki o mocy 1,15 MW każdy, tj. o łącznej mocy 2,3 MW. Roczna produkcja energii elektrycznej wynosi ok. 11,5 GWh;
- Oczyszczalnia Ścieków „WARTA" S.A. - energia elektryczna wytwarzana jest w agregacie kogeneracyjnym zasilanym biogazem, o mocy elektrycznej 827 kW i mocy termicznej 856 kW – produkcja w całości na potrzeby własne zakładu;
- Mała Elektrownia Wodna „Kucelinka" na rzece Kucelinka, w rejonie ul. Bugajskiej, będąca własnością firmy PPUH „MICROSERVICE" A. Kleszczewski R. Bednarczyk. Moc generatorów wynosi 75 kW, roczna produkcja energii elektrycznej wynosi ok. 350 Mwh;
- Elektrownia wiatrowa przy ul. Konwaliowej, będąca własnością firmy PPUH „LAB". W źródle tym zainstalowano 2 turbiny wiatrowe o mocy 250 kW każda.

Eksploatacja poszczególnych elementów systemu elektroenergetycznego zlokalizowanych na terenie Częstochowy znajduje się w gestii następujących przedsiębiorstw energetycznych:

- Polskie Sieci Elektroenergetyczne – Południe Sp. z o.o. (PSE-Płd) – w zakresie linii NN - 220 kV i wyższych wraz ze stacjami 220/110 kV;
- TAURON Polska Energia S.A. Oddział w Częstochowie - w zakresie linii WN 110 kV i GPZ-tów WN/SN i SN/SN (30/15/6 kV, 30/15 kV i 15/6 kV), linii SN: 30, 15 i 6 kV, stacji transformatorowych SN/nN oraz sieci rozdzielczej nN;
- Elektrociepłownia Andrychów Sp. z.o.o.- w zakresie stacji 220/30 kV, 110/20/6 kV i 110/6 kV, linii SN 6 kV, stacji transformatorowych SN/nN oraz sieci nN;
- PKP ENERGETYKA S.A. Oddział w Warszawie - Dystrybucja Energii Elektrycznej Staropolski Rejon Dystrybucji - w zakresie linii SN: 30, 15 i 6 kV, stacji transformatorowych SN/nN oraz sieci nN.

Przez teren miasta Częstochowa przebiegają linie najwyższych napięć będące w eksploatacji PSE - Południe Sp. z o.o.:

- linia 400 kV Joachimów – Trębaczew - odcinek o dł. 4,03 km,
- linia 220 kV Joachimów – Aniołów - odcinek o dł. 6,63 km,
- linia 220 kV Joachimów – Huta Częstochowa - odcinek o dł. 0,46 km,
- linia 220 kV Wrzosowa – Huta Częstochowa - odcinek o dł. 1,52 km,
- linia 220 kV Łagisza – Wrzosowa - odcinek o dł. 0,87 km.

Zaopatrzenie miasta w energię elektryczną realizowane jest za pośrednictwem dwóch systemowych stacji elektroenergetycznych 220/110 kV:

- ANI 220/110kV (Aniołów) – zlokalizowanej na terenie Częstochowy, w jej północno-wschodniej części – w okolicy skrzyżowania Wałów Dwernickiego z Aleją Wojska Polskiego;
- WRZ 220/110kV (Wrzosowa) – zlokalizowanej poza granicami miasta (przy jego południowo-wschodnim obrzeżu) - na terenie gminy Poczesna przy ulicy Fabrycznej.

Ponadto na obszarze miasta Częstochowy przyłączona jest do krajowego systemu przesyłowego stacja elektroenergetyczna 220/30 kV należąca do ISD Huta Częstochowa Sp. z o.o.; dzierżawiona przez Elektrociepłownie Andrychów.

Stacja Elektroenergetyczna 220/110 kV Aniołów zasilana jest z krajowego systemu przesyłowego jednostronnie odczepem ze stacji JOA 400/220 kV (Joachimów). Stacja Elektroenergetyczna 220/110 kV Wrzosowa zasilana jest dwustronnie: linią: 220 kV relacji Wrzosowa - Joachimów (z wcięciem do stacji Huta Częstochowa) oraz linią: 220 kV relacji Wrzosowa – Łagisza (WRZ - ŁAG).

Operatorem systemu dystrybucyjnego elektroenergetycznego na obszarze obejmującym teren miasta Częstochowa jest spółka TAURON Polska Energia S.A., eksploatacją sieci dystrybucyjnej na terenie miasta zajmuje się TAURON Polska Energia S.A Oddział w Częstochowie. Teren Częstochowy objęty jest przez Rejon Dystrybucji Częstochowa Miasto RD-1 (cały obszar działania tego Rejonu w obrębie granic miasta) oraz częściowo przez Rejon Dystrybucji Częstochowa Teren RD-4 - tereny na obrzeżach miasta (Rząsawy, Gnaszyn, Kuźnica, Dźbów i Brzeziny) oraz Rejon Dystrybucji Kłobuck RD5 – ul. Wielkoborska.

Dostawcami energii elektrycznej dla odbiorców przyłączonych do sieci TAURON Polska Energia S.A oddział w Częstochowie mogą być przedsiębiorstwa obrotu, będące stroną tzw. generalnej umowy dystrybucji zawartej z operatorem systemu przesyłowego. Lista tych przedsiębiorstw dostępna jest na stronie internetowej spółki.

Podstawowe elementy systemu zasilania miasta w energię elektryczną stanowią:

- stacje energetyczne (SE) - Wrzosowa 220/110/30/15 kV, Aniołów 220/110/15 kV, Kawodrza 110/30/15/6 kV,
- główne punkty zasilania (GPZ) - Stradom, Zawodzie, Raków, Kiedrzyn, Sikorskiego, Błeszno,
- punkty zasilania (PZ) - Sabinów, Kuźnica i Śródmieście,
- rozdzielnie sieciowe (RS) - Śniadeckich, Hutników, Bór, Wyczerpy, Zawada.

Obsługujące teren Częstochowy stacje elektroenergetyczne są powiązane napowietrznymi liniami elektroenergetycznymi 110 kV (wyjątkowo 30 kV). Miejska sieć 110 kV pracuje w układzie pierścieniowym, za wyjątkiem GPZ Stradom, GPZ Zawodzie i GPZ Raków, zasilanych promieniowo liniami 110 kV. Punkty PZ SN/SN zasilane są dwustronnie niezależnymi liniami.

Duże obiekty przemysłowe (Huta Częstochowa, „POLONTEX" - dawniej „Ceba" oraz „GUARDIAN") zasilane są z własnych Głównych Punktów Zasilania 110 kV/SN, włączonych

w miejski system 110 kV.

Do sieci rozdzielczej 110 kV w eksploatacji TAURON Polska Energia S.A przyłączonych jest 5 odbiorców o łącznej mocy umownej 150 MW, a do sieci SN przyłączonych jest 166 odbiorców, o łącznej mocy umownej ok. 370 MW. Pozostali odbiorcy pobierają energię elektryczną na niskim napięciu.

Z GPZ-tów, bezpośrednio lub poprzez rozdzielnie sieciowe RS energia elektryczna wyprowadzana jest liniami – 30 kV (12,9 km), 15 kV (589 km), 6 kV (119km), łącznie 721 km Stan sieci rozdzielczej określany jest jako dosyć dobry. Dąży się do likwidacji sieci 30 kV na rzecz linii 15 kV, co wiąże się z przebudową stacji energetycznych na system 110/15 kV oraz linii 6 kV na rzecz linii 15 kV. TAURON Polska Energia S.A Oddział w Częstochowie Zakład Energetyczny Częstochowa, posiada 712 stacji transformatorowych SN/nN w większości w dobrym i dostatecznym stanie technicznym.

Ze stacji transformatorowych SN/nN zasilana jest sieć rozdzielcza niskiego napięcia w wykonaniu napowietrznym i kablowym. Łączna długość sieci rozdzielczej w mieście wraz z przyłączami, pracująca na potrzeby odbiorców komunalno-mieszkaniowych wynosi ponad 1.800 km. Długość sieci nN dla oświetlenia drogowego wynosi 223 km. Stan techniczny sieci nN został oceniony przez operatora systemu dystrybucyjnego w przeważającej części jako dobry, a na niektórych peryferyjnych obszarach jako dostateczny – występują tam okresowe problemy z możliwością zachowania standardowych parametrów dostarczanej energii (Rząsawy, Dźbów Lubliniecka i Dźbów Kuźniczka) lub istniejąca sieć jest zbyt rozległa (Kuźnica Marianowa 3, Dźbów Skorki), albo też dość mocno wyeksploatowana (Gnaszyn PKP).

Energia elektryczna dostarczana jest przez TAURON Polska Energia S.A. oddział w Częstochowie do ponad 112 246 odbiorców, którzy zużywają ok. 935 GWh energii, w tym gospodarstwa domowe 323,5 GWh. Obciążenie zakładu w szczycie zimowym wynosi ok.140 MW. Na terenie miasta występuje 5 odbiorców energii na poziomie wysokiego napięcia zużywających ok. 365,7 GWh, 166 odbiorców na poziomie napięć średnich, zużywających ok. 246,3 GWh, pozostali to odbiorcy niskiego napięcia zużywający 323,5 GWh

Zaopatrzenie w wodę i odprowadzanie ścieków

Zasilanie miasta w wodę pitną i przeznaczoną do celów produkcyjnych następuje z wodociągów magistralnych z kierunków: Łobodno (Ø 600 mm), Wierzchowisko (Ø 400 mm), Olsztyn (Ø 1000 mm) i Blachownia (Ø 300 mm) oraz z ujęć lokalnych, z których głównymi są:

- ujęcie podstawowe „Mirów" (lokalizacja: źródło – dzielnica Częstochowy – Mirów, studnie głębinowe rozmieszczone w granicach miasta Częstochowy i gminy Mstów)- Qd=38400 m^3/d,
- ujęcie podstawowe „Olsztyn" (źródło i studnie głębinowe w granicach gminy Olsztyn) – Qd=22800 m^3/d,
- ujęcie podstawowe „Wierzchowisko" (lokalizacja studnie głębinowe i źródło zlokalizowane na terenach gmin Mykanów i Kłobuck) Qd=29800 m^3/d,

- ujęcie podstawowe „Łobodno” (źródło zlokalizowane w m. Łobodno, studnie głębinowe na terenie gmin: Kłobuck i Miedźno) – Qd=19680 m^3/d

Poza wymienionymi ujęciami bezpośrednio do wodociągu ulicznego tłoczona jest woda z ujęć pomocniczych, które zaopatrują w wodę teren miasta Częstochowy:

- ujęcie pomocnicze „Rząsawa” – Qd=2400 m^3/d,
- ujęcie pomocnicze „Wielki Bór” – Qd=3561,6 m^3/d,
- ujęcie wody do celów przemysłowych „Zawodzie” na terenie Walcowni Blach Grubych – Qd=9840 m^3/d.

Wodę do celów technologicznych pobierają Huta Częstochowa S.A. - około 6 300 m^3/dobę z rzeki Warty, oraz "Stradom S.A.".

Woda z ujęć głębinowych pobierana jest z trzech pięter wodonośnych:

1. jurajskiego, w którym zasadniczą rolę odgrywa poziom górnojurajski, a w nim eksploatowany Główny Zbiornik Wód Podziemnych nr 326. Z części zbiornika leżącej na południowy wschód od Częstochowy zasilane są podstawowe ujęcia Mirów z rejonami eksploatacji Mirów i Srocko oraz ujęcie Olsztyn z rejonami eksploatacji Kusięta, Olsztyn i Lipówki. Z części zbiornika leżącej na północny zachód od miasta zasilane są podstawowe ujęcia Wierzchowisko i Łobodno oraz pomocnicze - między innymi Rząsawa;
2. czwartorzędowego, z którego zasilane są ujęcia pomocnicze Wielki Bór oraz Blachownia;
3. triasowego - zasilającego ujęcia pomocnicze Konopiska - Kopalnia i Rększowice.

Komunalnymi sieciami i urządzeniami wodociągowymi na terenie miasta zarządza Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Okręgu Częstochowskiego S.A. System wodociągów magistralnych można określić jako pierścieniowy, wieloźródłowy, zasilany z zewnętrznych i lokalnych ujęć wody.

Długość sieci wodociągowej na terenie miasta Częstochowy wynosi 1 025,33 km. Sieć wodociągowa obsługuje 100% mieszkańców Częstochowy.

System wodociągów rozdzielczych o średnicach od 100 do 300 mm tworzą w zdecydowanej większości układy pierścieniowe. Układy o strukturze drzewiastej (bardziej podatne na skutki awarii i zapewniające niższy standard obsługi) występują głównie na końcówkach systemu obsługujących rozproszone zespoły zabudowy jednorodzinnej.

Istotnym składnikiem systemu zaopatrzenia miasta w wodę są zbiorniki wyrównawcze o łącznej pojemności 56 000 m^3, co stanowi ok. 50% maksymalnego zapotrzebowania dobowego. Zgromadzony zapas wody w zbiornikach pozwala na pokrycie niedoborów występujących dla maksymalnego rozbioru godzinowego oraz w sytuacjach awaryjnych.

Na terenie miasta Częstochowy odprowadzaniem i oczyszczaniem ścieków zajmuje się Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Okręgu Częstochowskiego S.A. (odprowadzanie ścieków) oraz Oczyszczalnia Ścieków Warta S.A. w Częstochowie (oczyszczanie ścieków). 84,5% terenów zainwestowanych miasta objętych jest zbiorowym systemem kanalizacyjnym. Ścieki komunalne i przemysłowe wprowadzane do kanalizacji sanitarnej poddawane

są systematycznemu monitoringowi. Długość sieci kanalizacji sanitarnej wynosiła w 2014 wg GUS 562 km. Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji Okręgu Częstochowskiego S. A. posiada własne laboratorium akredytowane przez Polskie Centrum Akredytacji na zgodność z normą ISO 17025:2005, w którym wykonuje analizy fizykochemiczne ścieków.

Miasto posiada odrębną rozdzielczą sieć kanalizacji sanitarnej i deszczowej. System kanalizacji sanitarnej stanowią dwa funkcjonujące niezależnie układy:

- centralny – umożliwiający w sposób grawitacyjny odprowadzanie ścieków z całego terenu miasta,
- lokalny – dla dzielnicy Dźbów oraz części gminy Konopiska.

Ścieki sanitarne odprowadzane są do Centralnej Oczyszczalni Ścieków o przepustowości 88 tys. m^3/dobę oraz oczyszczalni Dźbów o przepustowości 2800 m^3/dobę. Oczyszczalnia Ścieków w Częstochowie w 2008 r. została rozbudowana i zmodernizowana w ramach Krajowego Programu Oczyszczania Ścieków Komunalnych. Działania te zostały sfinansowane przy współudziale Funduszu Spójności Unii Europejskiej.

Przeprowadzona w latach 2004-2008 modernizacja Centralnej Oczyszczalni Ścieków „WARTA" S.A. sprawiła, że jest ona jedną z najnowocześniejszych oczyszczalni w kraju, spełniającą bardzo wysokie wymagania w zakresie usuwania związków biogennych tj. azotu i fosforu – poniżej wymaganych norm – a także dzięki przetwarzaniu osadów ściekowych i ich przemysłowemu zagospodarowaniu Spółka w latach 2011÷2015 przystąpiła i zrealizowała drugi etap modernizacji doprowadzając do kompleksowego zmodernizowania Centralnej Oczyszczalni Ścieków oraz Centralnej Przepompowni Ścieków. W tym etapie zmodernizowana została kompleksowo gospodarka energetyczna (elektryczna i cieplna). Uzyskano większe możliwości gospodarczego wykorzystania odpadów, zmniejszono uciążliwości środowiskowe, poprzez hermetyzowanie obiektów. Poprawieniu uległ bilans energetyczny ze względu na zastosowanie między innymi nowoczesnych nie energochłonnych pomp i innych urządzeń

W Częstochowie istnieje również dobrze rozbudowana sieć kanalizacji deszczowej o długości 392,65 km (stan na rok 2008), która obejmuje prawie całe miasto. Odbiornikiem wód opadowych jest rzeka Warta, Stradomka, Konopka, Szarlejka, Gorzelanka, Brzezinka, Kanał ulgi rzeki Warty – Kucelinka oraz Potok od Konopisk jak również kilka zbiorników chłonno-retencyjnych.

W Częstochowie zlokalizowanych jest ok. 60 wylotów kolektorów deszczowych. Na wylotach kolektorów z terenów zanieczyszczonych, zamontowano separatory, piaskowniki i osadniki. Wszystkie wyloty kolektorów deszczowych posiadają ważne pozwolenia wodno prawne w zakresie odprowadzania wód opadowych do odbiorników.

Częstochowę obsługują dwie oczyszczalnie ścieków: Oczyszczalnia ścieków Dźbów i Centralna Oczyszczalnia Ścieków w Częstochowie przy ul. Srebrnej.

Oczyszczalnia ścieków Dźbów znajduje się w południowo - zachodniej części miasta Częstochowy. Spływają do niej ścieki komunalne z Dźbowa, części gminy Konopiska i okolic. Biologiczna oczyszczalnia istnieje od 1996 r. początkowo o przepustowości 1000 m^3/dobę.

W celu zapewnienia wysokiej efektywności oczyszczania ścieków oraz usprawnienia utylizacji osadu, w roku 2001 przeprowadzono modernizację oczyszczalni ścieków. Modernizacja obejmowała: dobudowę drugiego bloku, wymianę urządzeń w stacji odwadniania osadu oraz stację dozowania do ścieków koagulanta PIX. W 2002 r. oczyszczalnia została rozbudowana i zmodernizowana do przepustowości 2800 m^3/d.

Oczyszczalnia ścieków w Dźbowie posiada aktualne pozwolenie wodnoprawne w zakresie wprowadzania oczyszczonych ścieków do Potoku od Konopisk. Parametry określające jakość ścieków oczyszczonych utrzymują się poniżej wartości określonych w pozwoleniu wodnoprawnym. Ilość ścieków surowych dopływających do oczyszczalni w 2008 r. wyniosła 306 600 m^3.

Centralna Oczyszczalnia Ścieków w Częstochowie zaprojektowana jako klasyczna oczyszczalnia mechaniczno-biologiczna. W latach 1995-1999 została poddana modernizacji. Zmiany polegały głównie na wymianie wyeksploatowanych urządzeń i dostosowaniu części biologicznej do usuwania związków biogennych.

W latach 2005 do 2008 przy wsparciu Funduszu Spójności wykonano rozbudowę i modernizację Centralnej Oczyszczalni Ścieków w Częstochowie w zakresie usuwania azotu i fosforu oraz gospodarki osadami, łącznie z suszeniem termicznym. Zaproponowane rozwiązania technologiczne mają na celu zapewnienie takiego stopnia oczyszczania, aby skład ścieków odprowadzanych był zgodny z normami krajowymi i unijnymi. W efekcie rozbudowy i modernizacji oczyszczalni możliwe jest zwiększenie redukcji zanieczyszczeń w odprowadzanych ściekach. Po modernizacji ilość fosforu w ściekach oczyszczonych zmniejszyła się o 33%, ilość azotanów w ściekach oczyszczonych zmniejszyła się o 66%. Modernizacja sektora osadowego zmniejszy ilość, a także poprawi skład jakościowy osadów ściekowych.

Podczas modernizacji wybudowano i uruchomiono suszarnię osadów wg technologii firmy KEPPELSEGHERS, suszarnię składającą się z dwóch równoległych nitek o wydajności każdej z nich po 41,0 m^3 na dobę. Dzięki zrealizowaniu tej instalacji do środowiska rocznie zamiast 22 tys. ton trafi tylko 4,0 tys. ton osadów ściekowych maksymalnie wysuszonych i maksymalnie shigienizowanych. Osad w nowej postaci jest ponadto doskonałym surowcem energetycznym, gdyż jego postać i skład oraz kaloryczność wynikająca z ilości zawartych w nim związków organicznych jest porównywalna z kalorycznością węgla brunatnego wydobywanego w polskich kopalniach odkrywkowych.

Centralna Oczyszczalnia Ścieków posiada uregulowany stan prawny w zakresie wprowadzania oczyszczonych ścieków do rzeki Warty. Ilość ścieków surowych dopływających do oczyszczalni w 2008 r. wynosiła 16 992 tys. m^3 i była o 1 169 tys. m^3 mniejsza niż w roku poprzednim.

W 2009 r. uruchomiono na terenie Centralnej Oczyszczalni Ścieków zespół prądotwórczy pracujący na biogaz. Inwestycja ta przynosi bardzo wymierne korzyści: energetyczne, ekologiczne i ekonomiczne. Podstawowym i zasadniczym efektem tej inwestycji jest efekt

energetyczny sprowadzający się do produkcji energii elektrycznej na bazie biogazu powstającego w oczyszczalni w procesie technologicznym, a więc poniekąd produktu ubocznego racjonalnej gospodarki osadowej. W przypadku braku dopływu energii z zewnątrz oczyszczalnia, chociaż w ograniczonym zakresie, będzie mogła jednak pracować i odbierać ścieki od dotychczasowych dostawców. Wytworzona energia jest wykorzystywana na potrzeby technologiczne, grzewcze, do produkcji ciepłej wody dla laboratorium oraz do celów socjalnych. Dzięki tej inwestycji osiągnięto następujące cele:

- zwiększenie bezpieczeństwa pracy oczyszczalni;
- zakup mniejszej ilości energii z sieci o ok. 50%;
- wpis na listę producentów „zielonej energii";
- eliminacja zakupu oleju opałowego, którego w latach poprzednich w ciągu roku zużywano ok. 40 ton;
- ograniczenie emisji spalin do atmosfery;
- produkcja większej ilości niż w latach poprzednich biogazu.

System kanalizacyjny miasta ma w 100% charakter sieci rozdzielczej. Kanalizacja sanitarna wyposażona jest w kanały grawitacyjne, tłoczne, przepompownie i kolektory zbiorcze.

System kanalizacyjny w poszczególnych zlewniach grawitacyjnych wyżej wymienionych oczyszczalni tworzy strukturę drzewiastą, której geometrię determinują lokalne kierunki spadków terenu i pośrednio przebiegi ulic obsługujących. Dostateczny standard obsługi występuje w dzielnicach Śródmieście, Stare Miasto, Lisiniec, Stradom, Raków, Zawodzie, Wyczerpy, Osiedle Tysiąclecia i Osiedle Północ.

Sieciami i urządzeniami do odprowadzania i podczyszczania wód opadowych i roztopowych na terenie miasta zarządza Miejski Zarząd Dróg i Transportu. Najpełniejszym systemem odprowadzania wód opadowych i roztopowych charakteryzuje się zlewnia rzeki Warty obejmująca Kucelin, Dąbie, Zawodzie, Stare Miasto, Osiedle Północ i Wyczerpy Dolne.

Nieco gorszy poziom panuje w obrębie zlewni rzeki Stradomki obsługującej Zacisze, Stradom i południową część Śródmieścia oraz za pośrednictwem dopływów Lisiniec i Liszkę Górną do wododziału biegnącego w rejonie ulicy Legnickiej, a także zlewni rzeki Konopka obejmującej w części Kuźnicę Pierwszą, Sabinów, Wrzosowiak, Błeszno i Raków.

System odprowadzający ścieki deszczowe do odbiorników o łącznej długości 407 866 m jest wyposażony na wylotach w 29 urządzeń podczyszczających (separatory, osadniki i piaskowniki).

GOSPODARKA

Zmiany zachodzące w Częstochowie nie różnią się od podobnych procesy dotykających

obszaru całej Polski. Po 1990 r. mieliśmy okres restrukturyzacji, odejścia od modelu dużych praco- i energochłonnych przedsiębiorstw państwowych na rzecz tworzenia sieci elastycznie dostosowujących się do rynku małych i średnich przedsiębiorstw prywatnych. Na to nakładała się restrukturyzacja branżowa, utrata dotychczasowej pozycji branży hutniczej i włókienniczej. Podstawowy proces restrukturyzacji zakończony został na przełomie XX i XXI w.

Trwa jednocześnie druga faza procesu modernizacji lokalnej gospodarki, od powodzenia której zależna jest perspektywiczna pozycja Częstochowy. Nieuniknionym etapem dostosowania się do współczesnego globalnego rynku gospodarczego był rozwój gospodarki „odtwórczej", adaptującej nowe wzorce zarządzania i technologie produkcyjne. Głównym atutem Częstochowy były niskie koszty płacy i duża podaż zasobów ludzkich dla wykonywania prac technologicznie nieskomplikowanych. Zatrzymanie się na tym etapie grozi zderzeniem z barierą tworzoną przez rosnący koszt pracy. Spadek bezrobocia i ogólny wzrost dobrobytu w kraju powoduje nacisk na podnoszenie płac. Skłonić to może inwestorów do przenoszenia produkcji z Częstochowy tam, gdzie zasoby ludzkie są tańsze. Uzyskanie trwałego rozwoju miasta wymaga przejścia z etapu gospodarki „odtwórczej" do modelu gospodarki kreatywnej, wykorzystującej nie tylko proste umiejętności pracowników, lecz ich walory intelektualne: wiedzę i doświadczenie.

Przyjąć można, że w perspektywie najbliższych kilkudziesięciu lat trwać będzie rozwój dwutorowy. Będziemy mieli do czynienia z wzmocnionym nowymi technologiami rozwojem „starego przemysłu" oraz z nowymi formami „przemysłu jutra", którego dziś nie da się nawet precyzyjnie określić. W obu jednak wypadkach zachowane zostaną podstawowe determinanty rozwojowe: dostępność zasobów i właściwy poziom skomunikowania umożliwiający zarówno transport surowców i produktów, jak i odpowiednią prędkość przesyłu informacji.

W ograniczonym stopniu na rozwój gospodarczy Częstochowy wpłynąć może wykorzystanie zasobów surowcowych. Przedmiotem gospodarczego wykorzystania są zasoby surowców mineralnych. Kamień wapienny wydobywa i przetwarza cementownia Cemex w Rudnikach, prowadzona jest eksploatacja iłów na potrzeby lokalnych cegielni, wydobywane jest także kruszywo budowlane. Gospodarczo wykorzystywane są zasoby drzewne Lasów Państwowych, przy czym największe zapotrzebowanie tworzy sektor energetyczny. Cennym zasobem są podziemne wody pitne - w oparciu o wydobycie ze zbiorników jurajskich dynamicznie rozwijają się takie zakłady przetwórstwa spożywczego, jak rozlewnia wód „Jurajska" w Postępie pod Myszkowem, czy rozlewnia „Złoty Potok". Rozlewnie korzystają z tych samych zasobów podziemnego zbiornika wodnego GZWP 326, z którego pobierana jest woda pitna dla mieszkańców Częstochowy. Poziom naturalnego nasycenia minerałami wód jurajskich jest bliski idealnej proporcji (520-550 mg/l), miasto dysponuje jednymi z najlepszych zasobów wody pitnej w Polsce.

Wykorzystanie zasobów surowcowych raczej nie będzie miało poważniejszego wpływu na rozwój gospodarczy. Walory środowiskowe miasta narzucają bariery ograniczające sposób prowadzenia działalności przemysłowej. W praktyce nie ma tu obszarów, gdzie można wskazać

lokalizację dużego przedsiębiorstwa o wysokiej uciążliwości dla środowiska. Istniejące tego typu przedsiębiorstwa (huta stali, koksownia) musiały przeprowadzić kosztowne procesy modernizacji technologicznej by dostosować się do wymaganych norm ekologicznych.

Duży obszar administracyjny miasta Częstochowy nie oznacza nieograniczonej podaży terenów pod inwestycje przemysłowe. Obowiązujące mpzp otwierają na inwestycje tereny o wielkości 338 ha, dodać do tego należy ponad 300 ha niezainwestowanych terenów przemysłowych. Jest to wielkość wystarczająca do zaspokojenia potrzeb potencjalnych inwestorów. Nowy przemysł nie jest tak terenochłonny jak dane dominujące branże włókiennicze czy metalurgiczne. Utrudnieniem w zagospodarowaniu nieruchomości są skomplikowane układy własnościowe i brak scaleń przygotowujących parcele odpowiednie do potrzeb inwestora. Wyzwaniem jest także wprowadzanie koniecznego strefowania, oddzielenia obszarów, na których prowadzona jest działalność gospodarcza od terenów o funkcjach mieszkalnych. Żywiołowość rozwoju podmiotów gospodarczych doprowadziła do szeregu lokalnych konfliktów wynikających z obniżenia jakości środowiska zamieszkania w wyniku funkcjonowania w sąsiedztwie przedsiębiorstw.

Polityka miejska koncentruje się na promocji terenów przemysłowych, zwolnionych z poprzednich form zagospodarowania. Równolegle istotnym kierunkiem działań jest wydzielenie i przygotowanie, adresowanych na potrzeby inwestorów, nowych obszarów, również tych objętych statusem dwóch Specjalnych Stref Ekonomicznych, które w Częstochowie znajdują się aż w trzech lokalizacjach.

Największym miejskim terenem poprzemysłowym jest obszar po Hucie Częstochowa. Przeprowadzona w 2004 r. restrukturyzacja wydzieliła część niezbędną do kontynuacji produkcji hutniczej (inwestorem strategicznym stał się ukraiński kombinat metalurgiczny ISD), oddając zwolnione tereny w zarząd dwóch publicznych podmiotów: Operator ARP i Regionalny Fundusz Gospodarczy. Operator ARP, którego zadaniem jest zagospodarowanie i sprzedaż pohutniczych terenów, dysponuje 340 ha nieruchomości, przygotowana jest pod działalność przemysłową.

Mapa 10: Umiejscowienie terenów objętych statusem SSE na terenie miasta.

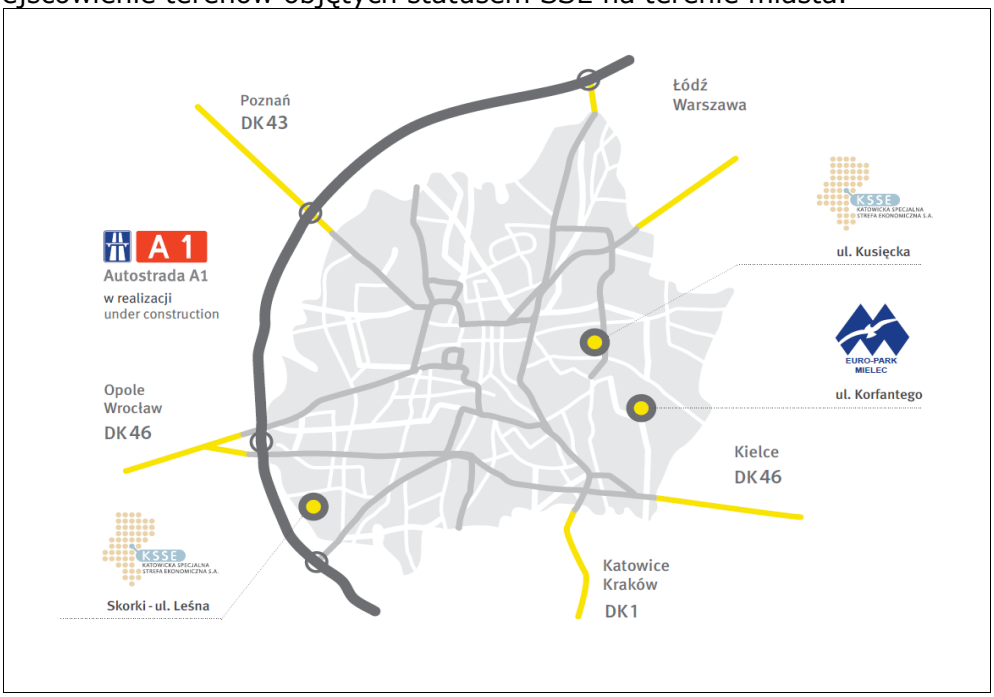

W sąsiedztwie terenów pohutniczych znajdują się także inne tereny przemysłowe, tworzące strefę aktywności przemysłowej, dobrze skomunikowaną dwupasmową ulicą Legionów z trasą DK-1. Na części tego obszaru, decyzją Rady Ministrów wyznaczono dwa tereny inwestycyjne objęte statusem Specjalnej Strefy Ekonomicznej, co niesie za sobą między innymi znaczną pomoc publiczną (zgodnie z mapą pomocy regionalnej) w postaci między innymi ulgi podatkowej:

- dla małych przedsiębiorstw jest to **45%**
- dla średnich przedsiębiorstw jest to **35%**
- dla dużych przedsiębiorstw jest to **25%**

Statusem Katowickiej Strefy Ekonomicznej, uznanej za osiągającą najlepsze wyniki w Europie i drugiej na świecie, zostały objęte tereny inwestycyjne miasta, zlokalizowane przy ul. Kusięckiej, w bezpośrednim sąsiedztwie Gazowni i TRW.

Mapa 11: Obszar KSSE przy ul. Kusięckiej.

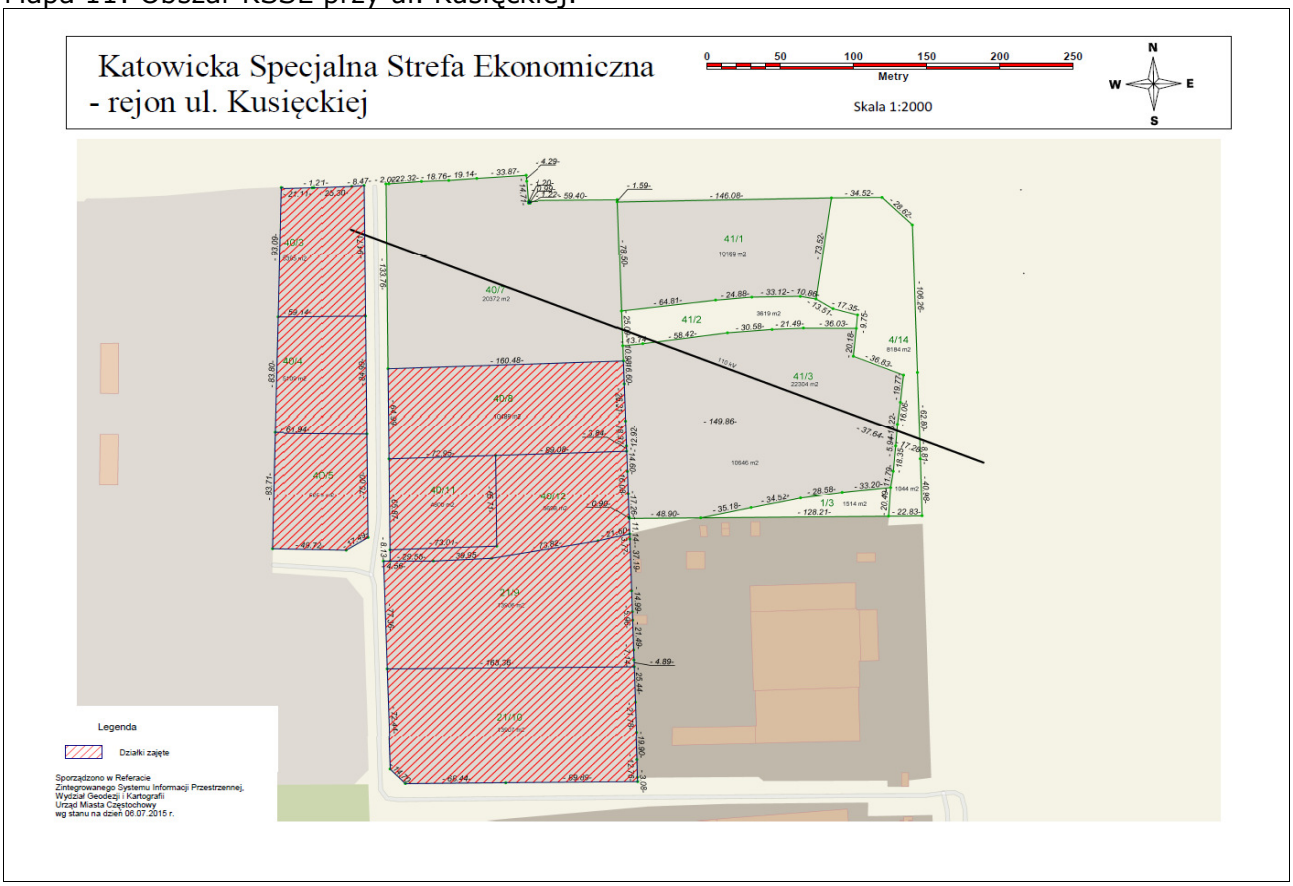

Mapa 12: Obszar objęty statusem SSE Euro-Park Mielec.

Wartością „pohutniczej” strefy aktywności gospodarczej, jest uregulowana sytuacja własnościowa (większość obszaru jest w dyspozycji publicznych podmiotów: Operatora ARP, RFG, zarządów SSE oraz w zarządzie Prezydenta Miasta, reprezentującego Skarb Państwa). Obszar jest dobrze przygotowany pod działalność przemysłową,

Powtórne zagospodarowanie terenów poprzemysłowych zależne jest nie tylko od polityki władz publicznych, ale także stymulowane aktywnością zarządców (właścicieli prywatnych, likwidatorów lub syndyków masy upadłościowej byłych przedsiębiorstw państwowych). Do takich dużych obszarów przemysłowych należą:

2. teren byłych Zakładów Górniczo-Hutniczych Sabinów,
3. teren związany z zakładami włókienniczymi nad Stradomką: Stradom – Wełnopol,
4. teren pofabryczny na Gnaszynie,
5. tereny pofabryczne nad Wartą: b. zakłady włókiennicze „Warta”, „Elanex”,
6. tereny pofabryczne Aniołów.

W zakresie przygotowania nowych terenów przemysłowych największy efekt przyniosło przygotowanie, uzbrojenie i objęcie przez Katowicką Specjalna Strefę Ekonomiczną obszaru „Skorki”. Po rozszerzeniu i uzupełnieniu o tereny poprzemysłowe (po dawnych kopalniach rud) „Skorki” staną się strefą aktywności gospodarczej powiązanej z dźbowskim węzłem autostrady A-1.

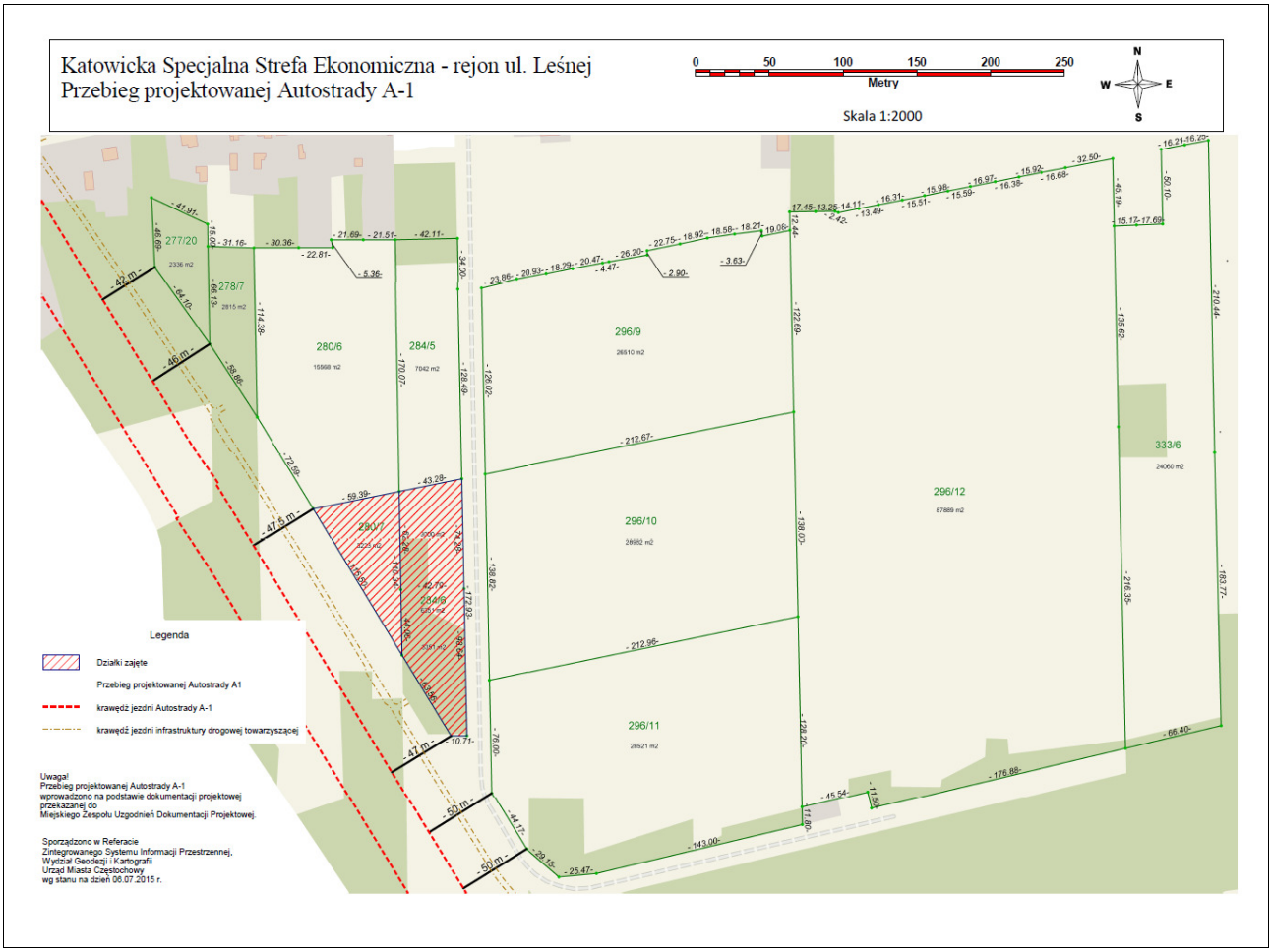

Wyraźne korzyści przynosi współpraca Miasta ze Specjalnymi Strefami Ekonomicznymi. Do roku 2010 dzięki KSSE rozwinęły się takie przedsiębiorstwa jak Huta Szkła Guardian, zakłady Brembo, huta szkła Stolzle, TRW. W czerwcu 2014 roku podpisano również porozumienie trójstronne, pomiędzy Gminą Miastem Częstochowa a przedstawicielami obu stref o wzajemnej promocji terenów inwestycyjnych miasta. Utworzenie w 2014 r. dwóch częstochowskich obszarów objętych przez KSSE oraz, dodatkowo, obszaru objętego przez SSE Europark, przyniosło już pozytywne decyzje. Na terenach miejskich objętych statusem Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej zainwestowały następujące firmy:

- Drukarnia VIPER Sp. z o.o.,
- CGR Polska Sp z o.o.,
- Hufgard Sp. z o.o.,
- Enckel Sp. z o.o.,
- LIM Kowolik Sp. j.,
- WIKO Klebetechnik Sp. z o.o.

	Pozwolenia do czerwca 2014r.		Pozwolenia od czerwca 2014r.		
NAZWA FIRMY	ILOŚĆ STWORZONYCH NOWYCH MIEJSC PRACY	NAKŁADY INWESTYCYJNE	ILOŚĆ STWORZONYCH NOWYCH MIEJSC PRACY	NAKŁADY INWESTYCYJNE	STREFA (data przetargu)
TRW Sp. z o.o (w tym Centrum Obsługi Finansowej)	656	343 mln zł *dotychczasowe nakłady*	245	3 mln 800 tys. zł *nakłady deklarowane*	KSSE **(30.06.2014)**
GST Automotive Safety Poland Sp. z o.o	268	89 mln zł *dotychczasowe nakłady*	12	8 mln zł *nakłady deklarowane*	KSSE **(30.06.2014)**
X-Kom Sp. z o.o	*0*	0	40	38 mln zł *nakłady deklarowane*	SSE Euro-Park Mielec **(30.06.2014)**
Retail Service Sp. z o.o	0	0	150	2 mln 500 tys. zł nakłady deklarowane	SSE Euro-Park Mielec **(30.06.2014)**
ViperPrint Sp. z o.o.	0	0	15	7 mln 500 tys. zł *nakłady deklarowane*	KSSE **(27.02.2015)**
Hufgard Optolith Bauprodukte Polska Sp. z o.o	0	0	10	4 mln zł *nakłady deklarowane*	KSSE **(29.04.2015)**
CGR Polska Sp. z o.o	0	0	30	22 mln 400 tys. zł *nakłady deklarowane*	KSSE **(29.04.2015)**
Enckel Sp. z o.o	0	0	50	10 mln zł *nakłady deklarowane*	KSSE **(30.04.2015)**
WIKO Sp. z o.o.	0	0	11	10 mln zł *nakłady deklarowane*	KSSE **(20.05.2015)**
„LiM" Kowolik Sp. jawna	0	0	14	3,5 mln zł *nakłady deklarowane* (max. 4,5 mln)	KSSE **(19.06.2015)**
Łącznie:	**924**	**432 mln zł**	**577**	**109 mln 700 tys. zł**	

Na terenach objętych statusem Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park Mielec zainwestowała firma X-KOM, będąca przykładem sukcesu ostatnich lat. Specjalizująca się w e-handlu produktami elektronicznymi, pięć lat temu stała się jednym z liderów branży, ustępując jedynie amerykańskiemu Amazonowi. Decyzja o rozwoju spowodowały, że X-KOM stał się właścicielem niemal 9 ha terenu objętego statusem Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park Mielec. Na terenie tym zamierza zrealizować inwestycję polegającą na budowie nowoczesnego centrum obsługi logistycznej, magazynowej oraz usług okołosprzedażowych dla producentów i dystrybutorów sprzętu IT, RTV i AGD. Powstać ma magazyn o powierzchni 5-6 tys. m² oraz 2 tys. m² powierzchni biurowych.

Biorąc pod uwagę czas, który minął od utworzenia Specjalnych Stref Ekonomicznych na terenie Częstochowy i ilość sprzedanych działek, przewidywać należy, że w przeciągu kolejnych dwóch lat zabraknie terenów przeznaczonych pod inwestycje objętych statusem SSE. Co za tym idzie wskazane jest, zabieganie o objęcie kolejnych działek inwestycyjnych inwestycyjnych statusem strefy.

Najcenniejszymi obszarami, pod rozwój usług logistycznych i handlowych, są tereny przy trasie DK-1 w pobliżu północnego węzła A-1 (Rząsawy). Obszar będący w większości w zarządzie Rolniczej Spółdzielni Produkcyjnej „Rząsawy", wymaga przygotowania planistycznego oraz inwestycji infrastrukturalnych, zwłaszcza w zakresie odpowiedniego skomunikowania i odprowadzania wód z powierzchni zagospodarowanych działek. Jednak zgodnie z przedstawionym przez rząd projektem ustawy tego typu obszary nie mogą być przedmiotem wolnego, rynkowego obrotu; mogą być udostępniane tylko rolnikom na cele

rolnicze.

Wykorzystanie terenów poprzemysłowych i terenów przygotowanych przez Miasto pod nowe inwestycje, tworzy potencjał i wspomaga umożliwiający rozwój przemysłu.

Na dochody i potencjał gospodarczy miasta pracuje ponad 25 tys. podmiotów gospodarczych. W systemie REGON 31.12.2014 r. zarejestrowanych było na terenie Częstochowy ogółem 26 667 podmiotów gospodarczych; w sektorze publicznym 579 (w tym 282 jednostki budżetowe i 24 spółki prawa handlowego), w sektorze prywatnym: 26 085 (w tym 19 725 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą). Zarejestrowanych było 2 844 spółek prawa handlowego, w tym 468 spółek z udziałem kapitału zagranicznego, 76 spółdzielni, 137 fundacji, 685 stowarzyszeń i organizacji pozarządowych.

W klasyfikacji GUS według rodzaju działalności gospodarczej, z ogólnej liczby 26 667, w sektorze rolnictwa, leśnictwa, rybołówstwa zarejestrowano 220 podmiotów, w przemyśle/ budownictwie – 5 926, pozostałe to 20 521. Wśród zarejestrowanych najwięcej stanowiły małe przedsiębiorstwa zatrudniające 0-9 osób – 25 297; podmiotów zatrudniających 10-49 osób – 1 112; zatrudniających 50-249 – 220; zatrudniających 250-999 – 33, oraz 5 podmiotów zatrudniających ponad 1 000 osób.

W 2014 r. zarejestrowano 2 354 nowe podmioty, w tym z sektora publicznego 21, z prywatnego 2 330. Wśród nowo zarejestrowanych było: 1 938 osób prowadzących działalność gospodarczą, 227 spółek prawa handlowego, w tym 15 z udziałem kapitału zagranicznego, 3 spółdzielnie, 24 fundacje, 35 organizacji pozarządowych. W tym samym okresie, w 2014 r., wyrejestrowano 2 335 podmiotów, w tym z sektora publicznego 9, z prywatnego 2 326. Wśród wyrejestrowanych było 2 175 osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, 34 spółki prawa handlowego, w tym 5 z udziałem kapitału zagranicznego, 2 spółdzielnie, 1 fundacja, 9 organizacji pozarządowych. W okresie pierwszego półrocza 2015 r. (do 30 czerwca) ilość podmiotów gospodarczych wzrosła do 26 770, w tym spółek prawa handlowego 2 996 (477 z udziałem kapitału zagranicznego), spółek cywilnych 1 620, osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą – 19 671.

Tabela 47: Podmioty gospodarcze w Częstochowie.

	Podmioty gospodarcze w Częstochowie				
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Ilość ogółem	26 725	26 201	26 658	26 824	26 667
Osoby fizyczne	20 737	20 002	20 129	20 081	19 725
Spółki handlowe	2 184	2 316	2 515	2 688	2 871
Spółki handlowe z kapitałem zagranicznym	406	417	447	451	469

Źródło: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 48: Podmioty gospodarcze (stan na 31.XII.2014 r.).

	Ilość ogółem	**Osoby fizyczne**	**Spółki handlowe**	**Spółki handlowe z kapitałem zagran.**
Woj. Śląskie	461 933	335 349	43 862	6 704
Częstochowa	26 667	19 725	2 871	469
Bielsko-Biała	25 612	17 862	3 294	624
Gliwice	23 994	15 017	3 074	496
Katowice	45 559	27 459	9 417	1 421

Rybnik	13 628	10 057	1 282	132
Sosnowiec	23 329	17 929	1 721	201
Tychy	13 821	10 184	1 502	305

Źródło: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 49: Wyniki finansowe przedsiębiorstw zatrudniających powyżej 10 osób (I-XII 2013 r., mln zł).

Nazwa	Przychody	Koszty	Wynik finansowy	Wynik finansowy brutto	Wynik finansowy netto
Woj. Śląskie	336280,5	323010,7	13269,8	13274,2	11644,3
Częstochowa	13 922,7	13 751,8	170,9	171,5	148,9
Bielsko-Biała	34 870,9	33 423,7	1447,1	1447,4	1336,7
Gliwice	26 601,2	25 049,6	1551,6	1551,6	1369,9
Katowice	14 473,6	14 220,5	253,1	253,2	154,7
Rybnik	8 387,1	8 129,6	257,5	256,9	208,5
Sosnowiec	1814, 9	1737,7	77,2	72,2	75,5
Tychy	19 124,4	17 963,5	1160,9	1162,1	1108,8

Źródło: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 50: Relacje ekonomiczne w podmiotach powyżej 10 zatrudnionych.

Nazwa	Wskaźnik kosztów	Wskaźnik rentowności obrotu		Wskaźnik płynności finansowej		
		brutto	netto	I stopień	II stopień	III stopień
Woj. Śląskie	96,1	3,9	3,5	39,9	93,5	135,2
Częstochowa	98,8	1,2	1,1	21,0	70,9	107,8
Bielsko-Biała	95,8	4,2	3,8	39,8	108,5	145,2
Gliwice	94,2	5,8	5,1	60,9	145,7	200,8
Katowice	96,0	4,0	3,3	26,1	74,7	107,3
Rybnik	96,9	3,1	2,5	30,8	113,2	147,4
Sosnowiec	96,7	3,3	3,2	19,4	80,4	108,9
Tychy	93,9	6,1	5,8	33,6	102,3	131,4

Źródło: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 51: Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach w mln zł.

	Nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach (mln zł)			
	2010	2011	2012	2013
Woj. Śląskie	14 067,9	17 443,2	17 812,3	18 785,7
Częstochowa	981,5	782,3	505,6	694,8
Bielsko-Biała	1 031,3	960,0	1 049,9	1 063,7
Gliwice	1 003,8	1 600,6	1 374,4	1 419,7
Katowice	1 889,3	2 345,4	2 546,3	2 226,5
Rybnik	423,6	512,5	1 063,1	754,7
Sosnowiec	507,4	581,0	533,1	622,3
Tychy	1 146,0	1 482,5	870,8	928,6

Źródło: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 52: PKB na 1 mieszkańca w podregionach województwa śląskiego.

	PKB na 1 mieszkańca (zł)			
	2010	2011	2012	2013
Woj. Śląskie	39 884	43 298	44 372	b.d.
Podregion częstochowski	31 253	34 134	35 384	b.d.
Podregion bielski	37 174	40 056	41 956	b.d.
Podregion gliwicki	43 829	47 046	50 226	b.d.
Podregion katowicki	51 125	55 993	57 116	b.d.
Podregion rybnicki	36 379	40 336	40 009	b.d.
Podregion sosnowiecki	35 527	38 319	39 469	b.d.
Podregion tyski	55 846	60 496	59 733	b.d.

Źródło: Bank Danych Lokalnych, Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Dane GUS pokazują stały systematyczny przyrost podmiotów gospodarczych. W 2005 r.

zarejestrowano 2 170 nowych podmiotów, w 2006 r. – 2 289, w 2007 r. -2 135, w 2008 r. – 2 587, w 2009 r. – 2 750, w 2010 r. – 2 901, w 2011 r. – 2 423, w 2012 r. – 2 443, w 2013 r. – 2 404, w 2014 r.– 2 330. Pozytywnym zjawiskiem jest zwiększający się przyrost spółek prawa handlowego: w 2005 r. – 78 (w 14 z udziałem kapitału zagranicznego), w 2010 r. – 126 (14 z udziałem kapitału zagranicznego), w 2014 r. – 227 (15 z udziałem kapitału zagranicznego). Najwięcej nowych spółek z udziałem kapitału zagranicznego odnotowano w 2007 r. – 25 i w 2012 r. – 25. Nieznacznie spadła w porównywalnym okresie ilość osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą: w końcu 2010 r. było 20 725, w grudniu 2013 r. 20 081, w końcu 2014 r. 19 725. Ten spadek wynika, między innymi, ze zmian przepisów prawnych przyspieszających wykreślanie z ewidencji podmiotów nieaktywnych. Utrzymują się jednak dobre wskaźniki: na 10 tys. mieszkańców przypada 1 159 zarejestrowanych podmiotów, w tym nowo zarejestrowanych 102, wykreślanych z ewidencji 101; na 1 000 mieszkańców w wieku produkcyjnych przypada 186,4 zarejestrowanych podmiotów.

W klasyfikacji GUS dotyczącej rodzaju prowadzonej działalności gospodarczej, w dniu 30 czerwca 2015 r. w sektorze przemysłu było 2 775 podmiotów, w przetwórstwie przemysłowym 2 717, w budownictwie 1 707, w sektorze handlu i naprawy samochodów 6 260, transport i gospodarka magazynowa 1 302, zakwaterowanie i gastronomia 462, informacja i komunikacja 481, działalność finansowa i ubezpieczeniowa 842, obsługa rynku nieruchomości 296, działalność profesjonalna, naukowa i techniczna – 2 139, administrowanie i działalność wspierająca 460, działalność związana z kulturą, rozrywką i rekreacją 209. Z danych CEIDG, dotyczących przede wszystkim małych podmiotów, wynikało że dominowała działalność handlowa (sprzedaż wysyłkowa 5 283, sprzedaż poza siecią handlową 4 057, sprzedaż na targowiskach 3 377) oraz budowlana (roboty wykończeniowe 2 317, specjalistyczne budowlane 2 171, posadzkarstwo 2 155, malowanie i szklenie 2 089).

Pracujących, według danych GUS, w przedsiębiorstwach zatrudniających powyżej 9 osób, było w końcu 2014 r. 70 805, w tym 35 188 mężczyzn i 35 617 kobiet. Oznacza to dalszy spadek w odniesieniu do poprzednich lat: w 2010 r. zatrudnionych było 77 591, w końcu 2012 r. 75 805. Ponieważ równolegle nastąpił spadek liczby osób bezrobotnych, widoczne jest przeniesienie ciężaru tworzenia nowych miejsc pracy na małe przedsiębiorstwa.

W Częstochowie nakłady inwestycyjne w przedsiębiorstwach wyniosły w końcu 2013 r. 694,8 mln zł; w tym w przemyśle i budownictwie 459, 5 mln (66,1). Oznacza to wyraźny wzrost w odniesieniu do roku 2012, gdy nakłady inwestycyjne wyniosły 505, 6 mln zł, w tym 321, 8 mln zł w przemyśle i budownictwie. Wartość środków trwałych: 10 401 mln zł, w tym w przemyśle i budownictwie 7 523,0 mln zł (72,3%), w handlu i usługach 1 046,5 mln zł (10,1%). Porównywalnie w 2012 r. wartość ta wynosiła 9 971 mln zł, w tym w przemyśle i budownictwie 7 181 mln. zł., a w handlu i usługach 987, 1 mln zł. W końcu 2013 r. na 1 mieszkańca wartość nakładów inwestycyjnych wyniosła 2 981,1 zł, wartość środków trwałych brutto: 44 774,2 zł. Częstochowa jako ośrodek gospodarczy zdecydowanie dominuje

w subregionie. Na koniec 2013 r. wartość nakładów inwestycyjnych w przedsiębiorstwach oszacowano w subregionie na kwotę 1 214,6 mln zł, w tym w przemyśle i budownictwie 832,4 mln zł (68,5% ogółu), w handlu i usługach 321,6 mln zł (26,5%). Wartość środków trwałych w przedsiębiorstwach brutto wynosiła 14 573,6 mln zł, w tym przemysł i budownictwo 10 793,5 mln (74,1%), handel i usługi 1 504,7 mln zł (10,3%). Wskaźnik nakładów inwestycyjnych na 1 mieszkańca wyniósł 2 308,1 zł, wskaźnik wartości środków trwałych – 27 733,1 (66,1 średniej krajowej). Zaznaczyć tu jednak należy, że subregion gospodarczo ustępuje innym obszarom województwa śląskiego. W subregionie produkt krajowy brutto oszacowany został na koniec 2012 r. w wysokości 18 701 mln zł. Wskaźnik na 1 mieszkańca wyniósł 35 384 zł, co oznacza 84,4% średniej krajowej i 79% średniej w województwie śląskim. Wartość dodana brutto w cenach bieżących wyniosła 16 571 mln zł. Wskaźnik na 1 pracującego wyniósł 90 745 zł (88,1 średniej krajowej i 82% średniej województwa śląskiego).Odnotowane przez GUS wyniki finansowe w przedsiębiorstwach częstochowskich zatrudniających powyżej 10 osób wskazują: przychody 13 922,7 mln zł, koszty 13 751,8 mln zł, wynik finansowy 170,9 mln zł, wynik finansowy brutto 171,5 mln zł, wynik finansowy netto 148,9 mln zł. Wskaźnik rentowności brutto wynosił 1,2, netto – 1,1.

Ożywienie gospodarcze nie wpłynęło na rozwój budownictwa mieszkaniowego. W 2014 r. mieszkań oddano 302, łącznie 1 432 izby, o powierzchni 37 441 m². W tym mieszkania spółdzielcze: 24, 78 izb, 1344 m², mieszkania na sprzedaż lub wynajem: 98, 342 izby, 9577 m², mieszkania pod potrzeby indywidualne: 180, 1012 izb, 26 550 m². Oznaczało to wskaźniki na 1000 mieszkańców – 1,3 mieszkań, przeciętna powierzchnia 124 m². Z wybudowanych 192 budynków mieszkalnych, 179 stanowiły domy jednorodzinne W 2015 r. do 30 czerwca, oddano ogółem 56 mieszkań, wszystkie jako inwestycje pod indywidualne potrzeby, o łącznej pow. 9249 m². Z budowanych w 2014 r. 81 budynków niemieszkalnych, dziełem indywidualnych inwestorów było 55. Łączna kubatura budynków wyniosła 458 724 m³, powierzchnia użytkowa – 62 948 m². W tym: powstał 1 hotel. 1 biurowiec, obiekty handlowo-usługowe (kubatura 118 787 m³, powierzchnia użytkowa 20 509 m²), 4 budynki przemysłowe (45 960 m³, 5033 m²), 4 obiekty służby zdrowia (9031 m³, 2344 m²), 1 obiekt służący działalności z zakresu kultury fizycznej. Rozbudowanych zostało ogółem 13 budynków (kubatura 30 023 m³, powierzchnia użytkowa 6 294 m²), w tym na potrzeby handlu i usług (8 155 m³, 1 607 m²) i przemysłu (5 090 m³, 1 257 m²).

Dane dotyczące budownictwa mieszkaniowego są niepokojące. W 2005 r. oddano 417 mieszkań, w 2006 r. 486, w 2007 454,w 2008 r. 733, w 2009 r. 709, w 2010 r. 581, w 2011 r. 348, w 2012 r. 405, w 2013 r. 488, w 2014 r. zaledwie 302. Prawdopodobnie spadek ten jest pochodną osłabienia popytu na mieszkania deweloperskie po 2010 r. (efekt globalnego kryzysu gospodarczego). Widoczne jest, że mieszkania budowane kilka lat temu, dopiero w ostatnim okresie zyskiwały nabywców. Jeśli ta obserwacja jest trafna, od przyszłego roku spodziewać się można ponownego ożywienia na rynku budownictwa mieszkań pod wynajem lub na sprzedaż. Optymistyczne są także prognozy dotyczące rozwoju budownictwa

niemieszkaniowego. Wynikają one z deklaracji inwestorów rozpoczynających działalność na obszarach zlokalizowanych w Częstochowie stref: Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej i SSE Europark Mielec. Bodźcem dodatkowym mogą być zachęty podatkowe Rady Miasta stymulujące budowę budynków biurowych wyższej klasy.

Wyniki budownictwa traktować można jako swoisty barometr pokazujący trwałość przyszłego rozwoju gospodarczego. Zależne od tego jest ożywienie lokalnego rynku nieruchomości.

Tabela 53: Rynek nieruchomości w Częstochowie.

	Rynek nieruchomości w Częstochowie					
	2012			**2013**		
	Mieszkania	**Domy**	**Działki**	**Mieszkania**	**Domy**	**Działki**
Liczba sprzedanych nieruchomości	1 959	638	553	2 814	1 111	710
Średnia cena 1 m² (zł)	3 334	2 822	98	3 276	2 710	144

Źródło: Opracowanie własne na podstawie www.ign.org.pl.

Tabela 54: Budynki mieszkalne w Polsce.

	Średnia powierzchnia budynku mieszkalnego (m²)	**Wartość transakcji (tys. zł)**	**Średnia cena 1 m² (zł)**
Polska ogółem	195,3	352,4	1 805
Miasta	206,5	379,7	1 839
woj. Śląskie ogółem	283,1	300,7	1 061
Miasta woj. Śląskiego	426,3	330,1	774

Źródło: Dane rynku nieruchomości 2012 – GUS (opracowanie Warszawa 2013)

Tabela 55: Budynki mieszkalne w wybranych miastach w Polsce.

	Ilość transakcji	**Wartość transakcji (tys. zł)**	**Powierzchnia (m²)**
Polska	29 840	13 105 006	82 120 225
Wrocław (1 miejsce w kraju)	1 719	665 619	6 486 432
Katowice (4)	918	218 675	3 987 184
Zabrze (5)	712	99 770	901 381
Częstochowa (24)	213	60 226	310 797

Źródło: Dane rynku nieruchomości 2012 – GUS (opracowanie Warszawa 2013).

Charakterystycznym wskaźnikiem ilustrującym stadium rozwoju Częstochowy jest wyraźna dominacja w przyroście nowych budynków niemieszkalnych obiektów przeznaczonych pod handel i usługi. Dostrzegalne w ostatnich latach jest przyspieszenie procesu koncentracji handlu. W grudniu 2013 r. odnotowano 6 hipermarketów, 38 supermarketów (przyrost od 2012 r. o 4 obiekty), 1 dom towarowy, 2 domy handlowe. W 2014 r. wydano pozwolenia na budowę 24 nowych obiektów handlowo – usługowych i na 17 przemysłowych oraz magazynowych. Zaznaczyć tu jednak należy, że w ogólnej sumie przyrostu nowych powierzchni w budynkach niemieszkalnych obiekty przeznaczone pod handel stanowią nie więcej niż 1/3 ogółu. Wartość środków trwałych w przedsiębiorstwach zajmujących się handlem i usługami wynosiła w 2013 r. 10,3% ogółu wartości środków trwałych w częstochowskich przedsiębiorstwach. Nakłady inwestycyjne w 2013 r. na rozwój handlu i usług wyniosły 26,5% ogółu nakładów inwestycyjnych. Rozwój branży handlowej nie dominuje, wbrew obiegowym opiniom, w ogólnych trendach rozwoju gospodarczego miasta.

Koncentracja handlu widoczna jest w następujących zmianach:

- budowa Galerii Jurajskiej (inwestor Globe Trade Center, wartość inwestycji 140 mln euro, działka o powierzchni 8,5 ha, powierzchnia całkowita 130 000 m², powierzchnia najmu 49 000 m², 2 000 miejsc parkingowych, liczba odwiedzających galerię w 2015 r. - 6,2 mln osób),
- powstanie dużych centrów handlowych: dzielnica Północ, skrzyżowanie przy ul. Kisielewskego (M -1), przy skrzyżowaniu trasy DK-1 z al. Jana Pawła II (Castorama, Tesco), Raków przy skrzyżowaniu al. Niepodległości z ul. Jagiellońską (Jagiellończycy), Parkitka przy ul. Okulickiego (OBI), przy ul. Jagiellońskiej (Makro),
- rozwój średniej wielkości marketów „sieciowych" obsługujących osiedla mieszkalne (sieci Biedronka, Lidl, Tesco, Żabka, Lewiatan itp.).

Tego typu koncentracja stanowi zagrożenie dla dotychczasowego modelu handlu opartego na małych sklepach osiedlowych. Rozwój Galerii Jurajskiej miał pewien negatywny wpływ na atrakcyjność handlową głównej częstochowskiej ulicy: Alei Najświętszej Maryi Panny. Zagrożenia nie przenoszą się jednak na całkowity upadek drobnego handlu. W końcu 2010 r. w Częstochowie funkcjonowało 731 sklepów, w tym 120 spożywczych, 51 mięsnych i 94 odzieżowe. Rok wcześniej 2009 r. było 716 sklepów, w tym 115 ogólnospożywczych i 48 mięsnych. W 2008 r., w mieście było 607 sklepów, w tym 107 spożywczych i 52 mięsne. W zasobach komunalnych znajduje się 526 lokali użytkowych, w tym wolnych, ze względu na brak najemców jest tylko 39. Nadal występuje nadwyżka chętnych na najem lokali dobrze lokalizowanych (w Alejach Najświętszej Maryi Panny). Słabszy popyt na lokale sklepowe widoczny jest w dzielnicach dotkniętych zjawiskami kryzysowymi (stary Raków, Aleja Pokoju, ul. Krakowska). Wśród noworejestrowanych podmiotów dominuje handel, jako rodzaj podejmowanej działalności. Nastąpiła też zmiana w organizacji handlu oddaje tu jednak inny wskaźnik. Rośnie liczba podmiotów deklarujących prowadzenie handlu wysyłkowego (5 283 w 2014 r.) i prowadzonego poza siecią handlową (4 057). Oznacza to coraz większą konkurencję wobec sklepów ze strony popularnej formy e-handlu.

Tabela 56: Ilość punktów sprzedaży napojów alkoholowych według stanu na dzień 31.12.2010-31.12.2015 r.

	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Liczba placówek detalicznych (sklepów)	**592**	**576**	**569**	**563**	**556**	**547**
w tym posiadających zezw. „A"*	572	560	553	546	537	527
w tym posiadających zezw. „B"*	425	448	459	472	474	477
w tym posiadających zezw. „C"*	423	447	461	475	473	475
Liczba placówek gastronomicznych (lokale)	**276**	**276**	**258**	**248**	**237**	**232**
w tym posiadających zezw. „A"*	274	273	255	246	235	231
w tym posiadających zezw. „B"*	188	190	175	176	171	164
w tym posiadających zezw. „C"*	196	188	179	168	162	159

Źródło: Dane Wydziału Funduszy Europejskich i Rozwoju Urzędu Miasta Częstochowy.

*„A"- zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych zaw. do 4,5% alkoholu oraz piwa

*„B"- zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych zaw. pow. 4,5% do 18% alkoholu (z wyjątkiem piwa)

*„C”- zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych zaw. pow. 18% alkoholu

Ze względu na wpływ na rynek pracy istotnym jest proces przeobrażeń dużych podmiotów gospodarczych. Do 2004 r. największym pracodawcą w Częstochowie była Huta Częstochowa zatrudniająca ogółem 5 600 pracowników. Przeprowadzony proces restrukturyzacji, w tym wydzielenie części hutniczej z obszarów zajmowanych przez kombinat i sprzedaż jej ukraińskiemu inwestorowi ISD, uratował miejsca pracy. Niestety, kryzys finansowy 2008 r., spowodował ponowne zagrożenie istnienia huty. Przeprowadzona została kolejna restrukturyzacja. Wydzielona z huty koksownia sprzedana została polskiej firmie Zarmen. Nowy inwestor ukończył w sierpniu 2011 r. I etap budowy nowoczesnego zakładu Koksownia Nowa; wartość inwestycji – ponad 200 mln zł. Zwiększono produkcję do 650 tys. ton koksu. Przygotowany jest II etap, dzięki któremu moc produkcyjna wzrośnie do 1 mln ton. W ostatnich latach wydzielona została i sprzedana krakowskiej firmie Alchemia walcownia rur Rurexpol. Pozostały po restrukturyzacji zakład przetwórstwa stali ISD zatrudnia 1 300 osób. Perspektywy huty zależne są od rozwoju sytuacji politycznej na Ukrainie (obecnie dzięki trudnej sytuacji w Donbasie Huta Częstochowska i stocznia Gdańska stały się najważniejszymi przedsiębiorstwami koncernu ISD).

Dawny przemysł włókienniczy dziś reprezentują firmy Polontex oraz Stradom. Polontex utrzymuje swoją pozycję jednego z największych w Polsce producentów tkanin dekoracyjnych. Na terenie dawnej fabryki włókienniczej powstał swoisty park przemysłowy generujący blisko 2 tys. miejsc pracy w kilkudziesięciu podmiotach (w tym firmie koreańskiej produkującej części samochodowe). Podobnie mocną pozycje na krajowym rynku producentów tkanin i przędz technicznych utrzymuje Stradom S.A., będący od 2014 r. własnością spółki SPV Fiber 2.

Przemysł metalurgiczny reprezentowany oprócz Huty Częstochowa ISD także przez znaczącą na rynku krajowym „Wulkan” S.A. Odlewnia Żeliwa, oraz omówiony przemysł włókienniczy, utraciły w wyniku przemian dominujące znaczenie w lokalnej gospodarce. Główną branżą dla Częstochowy stał się dziś przemysł produkujący części samochodowe. Największym tu podmiotem jest koncern TRW, zatrudniający w swoich 4 zakładach ponad 4 tys. pracowników. Należąca do kapitału amerykańskiego firma uruchomiła w Częstochowie w połowie lat 90-tych XX w zakład produkujący pasy bezpieczeństwa. W początkach XXI w TRW zatrudniając ponad 2 tys. osób dysponowało zakładami produkcji pasów bezpieczeństwa i poduszek samochodowych. Dzięki objęciu przez KSSE koncern rozbudował część produkcyjną, uruchamiając także Centrum Badawczo-Rozwojowe i Centrum Obsługi Finansowej dla zakładów zlokalizowanych w Europie Środkowo-Wschodniej.

Branża produkcji części samochodowych reprezentowana jest także przez takie zakłady jak CSF przy ul. Legionów, zakłady Brembo, Gomma, CGR, GST Safety Textiles. CFS należąca do amerykańskiego koncernu Cooper Standard, specjalizuje się w produkcji przewodów niskociśnieniowych do takich marek jak Toyota, Peugeot, Citroen. Zakład produkcyjny przy ul. Legionów zatrudnia 650 osób, hale produkcyjne zajmują powierzchnię 30 tys. m². Planowane jest zwiększenie zatrudnienia o 200 osób do 2017 r., a w 2020 r. osiągnięcie

w częstochowskim zakładzie stanu zatrudnienia powyżej 1 000 osób. Spółka zainwestuje w Częstochowie 5 mln euro, m.in. w innowacyjną linię produkcyjną, będąc beneficjentem rządowego grantu Polskiej Agencji Informacji i Inwestycji Zagranicznych w ramach „Programu wspierania inwestycji o istotnym znaczeniu dla gospodarki polskiej". Zakłady Brembo funkcjonujące w Częstochowie od ponad 10 lat specjalizuje się w produkcji układów hamulcowych. Gomma, podobnie jak Brembo funkcjonująca od ponad 10 lat, produkuje akcesoria do różnych modeli samochodów.

Zaskakujący jest także sukces w rozwoju branży hutnictwa szkła. Dawna huta szkła na Wyczerpach, zbudowana w końcu XIX w., została zakupiona w 2004 r. przez austriacki koncern Stolzle. Po objęciu inwestora pomocą w ramach KSSE przeprowadzony został, w latach 2009-2013 projekt inwestycyjny szacowany na 185,6 mln zł: budowa magazynów i nowej linii produkcyjnej. Także dzięki KSSE na dawnych terenach hutniczych zainwestował amerykański koncern Guardian budując w latach 2002-2006, od podstaw, najnowocześniejszą hutę szkła typu float w Europie.

Do listy dużych inwestycji zagranicznych dopisać także należy fiński koncern Fortum, który stał się inwestorem strategicznym dawnego Wojewódzkiego Przedsiębiorstwa Energetyki Cieplnej. W 2011 r. Fortum oddał zrealizowaną, kosztującą 540 mln zł, inwestycję – nowy blok energetyczny produkujący 120 MW energii cieplnej i 64 MW elektrycznej.

Tabela 57: Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego w Częstochowie w latach 2005-2014.

Spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego										
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Sektor publiczny- spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Sektor prywatny- spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	318	339	362	374	386	406	417	446	450	468

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Wyraźne korzyści przynosi współpraca Miasta ze Specjalnymi Strefami Ekonomicznymi. Do roku 2010 dzięki KSSE rozwinęły się takie przedsiębiorstwa jak Huta Szkła Guardian, zakłady Brembo, huta szkła Stolzle, TRW. Utworzenie w 2014 r. dwóch częstochowskich obszarów objętych przez KSSE oraz, dodatkowo, obszaru objętego przez SSE Europark, przyniosło już pozytywne decyzje. Na terenach miejskich objętych statusem Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej zainwestowały następujące firmy:

- Drukarnia VIPER Sp. z o.o.,
- CGR Polska Sp z o.o.,
- Hufgard Sp. z o.o.,
- Enckel Sp. z o.o.,
- LIM Kowolik Sp. j.,

- WIKO Klebetechnik Sp. z o.o.

Na terenach objętych statusem Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park Mielec zainwestowała firma: X-KOM. Firma ta jest przykładem sukcesu ostatnich lat. Specjalizująca się w e-handlu produktami elektronicznymi, pięć lat temu stała się jednym z liderów branży, ustępując jedynie amerykańskiemu Amazonowi. Decyzja o rozwoju spowodowały, że X-KOM stał się właścicielem niemal 9 ha terenu objętego statusem Specjalnej Strefy Ekonomicznej Euro-Park Mielec. Na terenie tym zamierza wybudować nowoczesne centrumzrealizować inwestycję polegającą na: budowie nowoczesnego centrum obsługi logistycznej, magazynowej oraz usług okołosprzedażowych dla producentów i dystrybutorów sprzętu IT, RTV i AGD. Powstać ma magazyn o powierzchni 5-6 tys. m² oraz 2 tys. m² powierzchni biurowych.

W okresie ostatniego dziesięciolecia istotny pozytywny wpływ na gospodarkę częstochowską miał rozwój firmy Dospel. Firma ewoluowała od małego producenta wentylatorów, do poziomu krajowego lidera w branży klimatyzacji. Uruchomiła dwa duże zakłady produkcyjne zatrudniające ponad 600 osób. Siłą lokalnej gospodarki są małe i średnie przedsiębiorstwa. Wysoka jakość przetwórstwa spożywczego, zastosowanie unikatowych receptur wynikających w części z lokalnych tradycji, poszukiwanie niezagospodarowanych nisz rynkowych, powodują że ta specjalizacja przynosi liczne sukcesy przedsiębiorcom. Wymienić można: produkcję pierogów („Jawo", „Alex-Pol"); przetwórstwo warzyw („Rarytas"), produkcję makaronów („Goliard"), a zwłaszcza piekarnictwo (Jędryka, Musiorski, Dziewior) i cukiernictwo („Michaś", „Consonni", „Delic-pol"). Sukcesy wymienionych firm rodzą naśladownictwo, stąd przemysł przetwórstwa spożywczego staje się silną specjalizacją lokalną. Widoczny jest także rozwój branż stawiających na wysoką jakość wzornictwa przemysłowego. Rynkowe sukcesy odnoszą producenci wózków dziecięcych („Deltim", „ARO", „Tako"), wytwórcy zabawek („Mario Inex", „Kaja"), opakowań („Garmond", „Viperprint"), oświetlenia („Nowodworski", „Emo Neon"), przedmiotów ozdobnych („Justyś", Neo-Spiro). Wyroby częstochowskie tej specjalizacji prezentowane są z sukcesami na prestiżowych targach w Niemczech, Francji, Chinach, Stanach Zjednoczonych, Rosji.

O prężności lokalnych małych i średnich przedsiębiorstw świadczą dane o wykorzystaniu pomocy unijnej na lata 2007-2013. W Częstochowie największe wsparcie na promocję wyrobów, w tym udział w międzynarodowych targach uzyskały takie przedsiębiorstwa jak ROKO – producent sprzętu dentystycznego (836 tys. zł), Deltim – producent wózków dziecięcych (768 tys. zł), Ekoprodukt – producent żywności ekologicznej, Nowodworski – producent lamp (1,9 mln zł), Adamex, ARO Karoń – producenci wózków dziecięcych, Mario Inex – zabawki, Glaspol – wyroby szklane. Najwyższe dotacje na doposażenie przedsiębiorstwa w nowoczesne urządzenia i modernizację bazy otrzymały: Frank-Cars - blacharstwo samochodowe (6,9 mln zł), Włodar – betoniarnia (2,227 mln zł), drukarnie: Częstochowskie Zakłady Graficzne (3,7 mln zł), Garmond (3 mln zł), Linex – producent cięgien motoryzacyjnych (1,9 mln zł), Nowodworski (1,8 mln zł), ARO Karoń (4,5 mln zł), Wulkan S.A. Odlewnia Żeliwa (1,8 mln zł).W branży turystycznej oraz sport –

rekreacja dotacje uzyskały m.in.: KS Skra – budowa stadionu (1,338 mln zł), T. Górski i Robex Euroekspert – obiekt do gry w squasha (2 mln zł), Dawpol – budowa ośrodka wczasowego w Zawadach (2,386 mln zł).

Podregion częstochowski utrzymuje wysoką pozycję w rankingu atrakcyjności inwestycyjnej województw i podregionów Polski przygotowywanym przez Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową. W 2015 r. podregion częstochowski awansował z 10 na 8 pozycję wśród podregionów polskich w rankingu atrakcyjności dla działalności przemysłowej. O awansie zdecydowała ponadprzeciętna aktywność inwestorów w Specjalnych Strefach Ekonomicznych. W rankingach dla działalności usługowej podregion od pięciu lat utrzymuje wysoka atrakcyjność (12-15 miejsce). Trzy lata temu podwyższyła się także ocena podregionu w atrakcyjności dla działalności zaawansowanej technologicznie z poziomu przeciętnego na wysoki (pierwsza 20 w Polsce).

Mapa 13: Atrakcyjność inwestycyjna podregionów dla działalności przemysłowej w 2015 r.

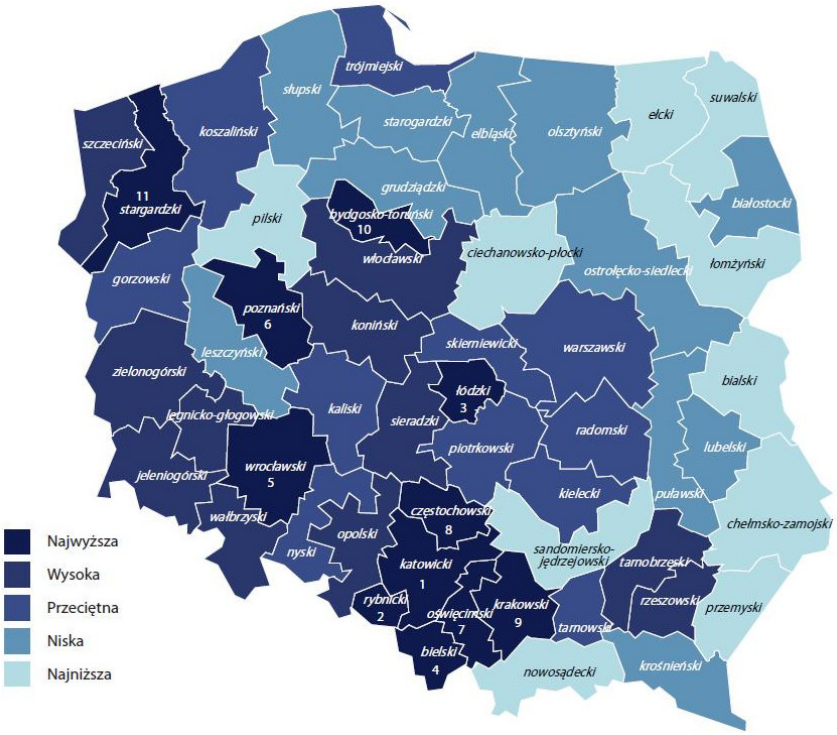

Źródło: „Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski" Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową

Tabela 58: Atrakcyjność inwestycyjna podregionów dla działalności przemysłowej w 2015 r.

Podregion	Miejsce w rankingu 2015	Miejsce w rankingu 2014
katowicki	1	1
rybnicki	2	2
łódzki	3	3
bielski	4	4
wrocławski	5	5
poznański	6	8
oświęcimski	7	6
częstochowski	8	10

krakowski	9	7
bydgosko-toruński	10	9
stargardzki	11	11

Źródło: „Atrakcyjność inwestycyjna województw i podregionów Polski" Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową

Rynek pracy

W końcu lutego 2016 r. liczba bezrobotnych zarejestrowanych w PUP Częstochowa wynosiła 16 742. Bezrobotni poprzednio pracujący w liczbie 14 256 stanowili 85,2% ogółu zarejestrowanych, natomiast dotychczas niepracujący – 2 486 osób tj. 14,8%. W mieście Częstochowa liczba bezrobotnych wynosiła 9 799 osób i w porównaniu ze styczniem 2016 r. wzrosła o 220 osób (o 2,3%). W powiecie częstochowskim poziom bezrobocia wynosił 6 943 osoby, o 100 osób więcej (o 1,5%), niż w poprzednim miesiącu.

Według stanu na 29.02.2016 r. liczba kobiet zarejestrowanych w PUP Częstochowa wynosiła 8 227 osób i stanowiła 49,1% ogółu bezrobotnych. W odniesieniu do poprzedniego miesiąca odnotowany został wzrost o 116 osób. Z miasta Częstochowy figurowało w ewidencji 4 883 bezrobotne kobiety, natomiast z powiatu częstochowskiego – 3 344. Prawo do zasiłku posiadało 15,8% zarejestrowanych kobiet (1 301 osób).

Tabela 59: Struktura bezrobotnych w lutym 2016 r.

Struktura bezrobotnych w lutym 2016 r.									
Wyszczególnienie		W miesiącu sprawozdawczym				Bezrobotni zarejestrowani na koniec m-ca sprawozdawczego			
		Bezrobotni zarejestrowani		Bezrobotni, którzy podjęli pracę		Ogółem		w tym z prawem do zasiłku	
		Razem	Kobiety	Razem	Kobiety	Razem	Kobiety	Razem	Kobiety
Ogółem		1 969	870	825	372	16 742	8 227	2 673	1 301
w tym osoby	pop. pracujące	1 645	713	732	322	14 256	6 858	2 672	1 301
	Zwolnione z przyczyn zakładu	42	24	19	6	547	283	288	139
	Dotychczas niepracujące	324	157	93	50	2 486	1 369	1	0
	Zamieszkali na wsi	669	292	285	124	5 944	2 862	1 169	575
	W okresie do 12 miesięcy od dnia ukończenia nauki	154	96	49	34	658	387	16	13
	Cudzoziemcy	2	0	0	0	25	13	1	0
	Bez kwalifikacji zawodowych	479	169	159	62	4 599	2 142	457	197
	Bez doświadczenia zawodowego	486	226	156	86	3 462	1 872	3	2

Źródło: Informacja o sytuacji na lokalnym rynku pracy w lutym 2016 r., Powiatowy Urząd Pracy w Częstochowie, Częstochowa, marzec 2016, s. 4.

Tabela 60: Osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy.

Kategorie osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy (na koniec lutego 2016r.)	
Bezrobotni do 30 roku życia	3 759
w tym do 25 roku życia	1 620
Długotrwale bezrobotni	9 132
Bezrobotni powyżej 50 roku życia	5 597
Niepełnosprawni bezrobotni	1 385
Bezrobotni korzystający ze świadczeń pomocy społecznej	256
Bezrobotni posiadający co najmniej 1 dziecko do 6 roku życia	1 831
Bezrobotni posiadający co najmniej jedno dziecko niepełnosprawne do 18 roku życia.	22

Źródło: Informacja o sytuacji na lokalnym rynku pracy w lutym 2016 r., Powiatowy Urząd Pracy w Częstochowie, Częstochowa, marzec 2016, s. 6.

Wpływ na częstochowski rynek pracy ma także poziom bezrobocia w innych powiatach Subregionu Północnego.

Tabela 61: Bezrobocie w Subregionie Północnym (powiat częstochowski, kłobucki, myszkowski i Miasto Częstochowa) w latach 2010-2014.

Bezrobocie w Subregionie Północnym					
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Miasto Częstochowa					
Ogółem	13 220	13 909	15 455	15 492	12 232
Stopa bezrobocia rejestrowanego	11,5%	12,2%	13,6%	13,8%	11,2%
Powiat częstochowski					
Ogółem	7 514	8 113	9 090	9 805	8 160
Stopa bezrobocia rejestrowanego	17,3%	18,6%	20,5%	21,3%	18,0%
Powiat kłobucki					
Ogółem	3 899	4 268	4 679	4 943	4 183
Stopa bezrobocia rejestrowanego	12,2%	13,2%	14,6%	15,0%	12,9%
Powiat myszkowski					
Ogółem	4 385	4 760	5 005	5 134	4 071
Stopa bezrobocia rejestrowanego	17,8%	18,9%	19,7%	19,7%	16,6%
Podregion częstochowski					
Ogółem	29 018	31 050	34 229	35 374	28 646
Stopa bezrobocia rejestrowanego	13,5%	14,5%	15,9%	16,3%	13,6%

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Występujący poziom bezrobocia rzutuje na cały rynek pracy. Według spisu w 2011 r. w Częstochowie na 207 309 osób w wieku powyżej 15 lat, aktywnych zawodowo było: 108 150 osób, w tym 92 872 pracujących i 15 278 bezrobotnych. Osób biernych zawodowo (emerytów, rencistów, uczących się) było 89 307. Wskaźnik aktywności zawodowej wynosił 54,8%, wskaźnik zatrudnienia – 47,0%. Praca najemna poza rolnictwem stanowiła źródło dochodów 79 079 osób, praca na własny rachunek – 11 811 osób, emerytura - 48 622 osób, renta – 11 405 osób. Aktywność osób pracujących na własny rachunek w znikomy sposób zależna jest od wieku. W grupie osób w wieku 20-34 lat (ogółem 43 639), pracujących na własny rachunek było 4 342. W przedziale wiekowym 50-64 lata (48 515 osób) – na własny rachunek pracowało

4 321 osób. Subregion ma jeden z najwyższych wskaźników bezrobocia w województwie śląskim.

Średnia płaca w Częstochowie wynosząca 3 308,53 zł, była wyższa od średniej płacy w subregionie – 3 125,06 zł. Poziom bezrobocia w mieście był niższy niż wskaźnik bezrobocia w sąsiadujących powiatach. Oznacza to stały napływ osób poszukujących pracy, gotowych zgodzić się na gorsze warunki płacowe. Dążąc do konkurencyjności, małe i średnie przedsiębiorstwa ograniczają do minimum koszty płacowe, stąd coraz większy zasięg zatrudniania na tzw. „umowy śmieciowe" lub bez umowy. Realna stawka płacy w handlu i gastronomii na stanowiskach podstawowych wynosi (według przeprowadzonego sondażu): 5-7 zł za godzinę pracy. Powszechnie stosowaną jest metoda omijania rygoru płacy minimalnej; formalnie zatrudnieni na część etatu pracownicy pracują przynajmniej 8 godz. dzienne, zarabiając netto poniżej 1 000 zł. Nadwyżka podaży nisko wykwalifikowanych lub niedoświadczonych pracowników powoduje akceptację tego typu form zaniżania kosztów pracy.

Z analizy tendencji wieloletnich wynika, że podstawową barierą aktywności zawodowej jest niskie wykształcenie (zwłaszcza w grupie osób 50+). Oznacza to, że nawet przy zwiększonej dynamice rozwoju gospodarczego część osób nie będzie w stanie znaleźć pracy; ten rodzaj „bezrobocia naturalnego" można szacować w subregionie na 5%. Wśród młodych ludzi z wyższym wykształceniem najtrudniejsza wydaje się sytuacja kobiet - absolwentek uczelni. Prawdopodobną blokadą jest obawa pracodawców przed ponoszeniem kosztów społecznych opieki nad młodymi matkami.

Niepokojącym zjawiskiem jest wysoki udział w grupie bezrobotnych osób w najbardziej produktywnym okresie życia – 25–34 lata (7 559 w 2014 r.). W subregionie stanowili oni ponad 26 procent bezrobotnych. Kolejną grupę wiekową stanowili bezrobotni w przedziale wiekowym 35 - 44 lata, wyprzedzając kolejną, bardzo produktywną grupę 45-54 lata.

Bezrobocie rzutuje na poziom wydatków socjalnych w gminach. Według danych MOPS w Częstochowie ubóstwo powodowane bezrobociem dotykało w mieście w 2010 r. 3 422 rodziny liczących 8 167 osób, w 2011 liczba takich rodzin wzrosła do 3 576 (8 469 osób), a w 2012 r. do 3 852 (8 806). Ze stałej pomocy (zasiłki) korzystało w 2010r. 2 597 rodzin, w 2011 – 2 663, w 2012 – 2 903. Dane MOPS ukazują, że pomimo pewnego spadku poziomu bezrobocia wzrasta liczba rodzin zagrożonych wykluczeniem z tytułu utraty dochodów z pracy.

Liczba osób niepełnosprawnych zarejestrowanych jako bezrobotne utrzymuje się na stałym od kilku lat poziomie 9-10% ogółu osób z orzeczeniem dla niepełnosprawności. W Częstochowie w latach 2010-2012 liczba bezrobotnych niepełnosprawnych wzrosła nieznacznie z 1 360 do 1 450 osób. Z ankiet przeprowadzonych przez MOPS wynika, że główną barierą blokującą zdobycie pracy są uprzedzenia pracodawców (wskazania 22,8% respondentów) i nieprzystosowanie zakładów do potrzeb osób niepełnosprawnych (22,7%).

Odnotowane przez Wojewódzki Urząd Pracy główne tendencje na rynku pracy dotyczące Subregionu Północnego Województwa Śląskiego wskazują:

- poziom bezrobocia w subregionie częstochowskim był wyższy niż średnia województwa śląskiego i średnia ogólnopolska. Najwyższy poziom bezrobocia w skali województwa występował w powiatach częstochowskim i myszkowskim. Dynamika przyrostu bezrobocia w Częstochowie i powiecie częstochowskim była do 2012 r. wyższa niż średnia w województwie. Obecnie zauważalna jest wyraźna poprawa sytuacji w samej Częstochowie, spadek poziomu bezrobocia ma wyższą dynamikę niż średnia w województwie;
- zmniejsza się odsetek bezrobotnych kobiet. Zdecydowana większość kobiet poszukujących pracy była poprzednio zatrudniona. Szybciej wzrasta liczba bezrobotnych mieszkańców wsi niż miast. Bezrobocie agrarne cechuje także większa sezonowość – wzrost liczby bezrobotnych w okresie zimowym;
- większość bezrobotnych nie posiada prawa do zasiłku. Oznacza to, że podstawowy ciężar pomocy osobom bezrobotnym spoczywał na samorządach, obciążając budżety wydatkami na cele pomocy socjalnej;
- wśród osób długotrwale bezrobotnych dominują osoby o niskiej jakości wykształcenia i z małym doświadczeniem zawodowym;
- stosunkowo zmniejsza się wskaźnik bezrobocia wśród młodzieży do 25 lat. Najniższy poziom w subregionie widoczny jest w Częstochowie. Niski jest też udział osób młodych w grupie długotrwale bezrobotnych;
- najtrudniejsza jest sytuacja bezrobotnych w wieku 50+. Przeważają tu mężczyźni, z których prawie połowa jest długotrwale bezrobotna. Najwyższy wskaźnik bezrobocia osób 50+ występuje w Częstochowie. Ich sytuację utrudnia niski poziom wykształcenia;
- zwiększa się bezrobocie wśród osób niepełnosprawnych;
- rośnie liczba bezrobotnych z wykształceniem wyższym.

Analizując długoletnie tendencje na rynku pracy w Częstochowie, dostrzec należy czynniki budzące poważny niepokój o trwałość obecnego spadku poziomu bezrobocia. Planowane przez rząd podwyższenie minimalnej stawki godzinowej i ograniczenie możliwości zatrudnienia na umowach-zleceniach przyczynić się może do likwidacji miejsc pracy w małych i średnich przedsiębiorstwach. Wiąże się to z sezonowymi skokami potrzeb pracodawców (np. w usługach gastronomicznych, w obsłudze ruchu turystycznego). Z drugiej strony zauważalny przez pracodawców jest deficyt pracowników o wyższych kwalifikacjach technicznych. Przy spadku stopy bezrobocia poniżej 8% pracodawcy mieli problemy z zatrudnieniem osób o pozornie prostych kwalifikacjach (zawodami budowlanymi, z umiejętnościami prostego montażu, z uprawnieniami do kierowania pojazdów itp.) czy nawet z pozyskaniem pracowników solidnych, gotowych do przyuczenia, uczciwie traktujących swoje obowiązki pracownicze.

Trwały rozwój wymaga inwestowania w rozwój zasobów ludzkich. Nie dotyczy to tylko kształcenia poszukiwanych na rynku specjalizacji gospodarczych, ale przede wszystkim wychowania kształtującego cechy niezbędne w normalnej gospodarce (solidność, punktualność, słowność, kreatywność, pracowitość, itp.).

Analizę WUP potwierdzają dane GUS na koniec 2014r. Liczba bezrobotnych w Subregionie Północnym wynosiła 28 646 osób, w tym na wsi 12 015, w miastach - 16 631. Wśród bezrobotnych było 14 801 mężczyzn i 13 895 kobiet. Liczba bezrobotnych niepełnosprawnych wyniosła 2 107 (w tym 1 145 mężczyzn i 962 kobiety). Odnotowano 1 170 bezrobotnych w wieku 18-24 lat, pozostających bez zatrudnienia powyżej 6 miesięcy. Bezrobotnych w wieku 55-64 lata pozostających bez pracy powyżej 1 roku było 2 948 (2 023 mężczyzn i 925 kobiet). Bezrobotnych z wykształceniem wyższym było 4 416, z średnim zawodowym - 6 979, z średnim ogólnokształcącym - 2 396, z zasadniczym zawodowym 7 959, z gimnazjalnym i niższym - 6 896.

Wpływ polityki miasta na poprawę aktywności gospodarczej

Rozwój przedsiębiorstw w największym stopniu uzależniony jest od kompetencji tworzących go ludzi. Ich pracowitość, przedsiębiorczość i kreatywność jest czynnikiem decydującym o możliwościach skumulowania kapitału, przekształceniu go w inwestycje owocujące produktami i usługami, znajdującymi na rynku swoich odbiorców. Przedsiębiorcy podejmują ryzyko, odpowiadając za błędy własnym majątkiem, kierują się intuicyjnym rozpoznaniem potrzeb ludzkich i przekonaniem, że dobry produkt musi pobudzić popyt. Tym samym najpierw dają (inwestując swój kapitał i pracę), potem oczekują nagrody – zysku. Podejmowana na własną odpowiedzialność działalność kształtuje w efekcie cechy obywatelskie o dużej wartości dla tworzącego wspólnotę kapitału społecznego. Nie jest rzeczą przypadkową, że społeczeństwo obywatelskie, charakteryzujące się umiejętnością dobrowolnego współdziałania dla realizacji dobra wspólnego, stanowiące fundament ustroju demokratycznego, tworzyło się i umacniało w krajach, gdzie rynkowa gospodarka opierała się na harmonijnym rozwoju małych i średnich przedsiębiorstw.

Wpływ polityki lokalnej na rozwój gospodarczy jest ograniczony ze względu na określony ustawowo katalog narzędzi formalnych i prawnych, którymi dysponuje gmina i miasto na prawach powiatu. Ograniczone są także możliwości finansowe: każda pomoc w postaci obniżenia podatków skutkować może brakiem środków w budżecie na właściwe wypełnianie innych zadań własnych samorządu. Rozważając możliwości wspierania rozwoju przedsiębiorczości w Częstochowie uwzględniać można jedynie uwarunkowania, które są sterowalne przez władze samorządowe. Do takich należą czynniki uwarunkowujące:
Twarde:

- podatki,
- podaż nieruchomości i powierzchni produkcyjnej-biurowej,
- bliskość dostawców, kooperantów,
- połączenia komunikacyjne,
- instytucje otoczenia biznesu (kredytowanie, doradztwo itd.),
- podaż wykwalifikowanej siły roboczej,

- sprawność administracji.

Miękkie:

- przychylne nastawienie władz samorządowych,
- gospodarczy wizerunek gminy,
- mentalność ludności,
- klimat społeczny,
- możliwość spędzania czasu wolnego,
- atrakcyjność miasta,
- warunki mieszkaniowe,
- edukacja,
- oferta kulturalna.

Prowadzona przez Miasto polityka podatkowa ustala podatki w wysokości bliskiej poziomowi maksymalnemu. Stymulacja rozwoju gospodarczego polega na stosowaniu ulg podatkowych w zamian za tworzenie nowych miejsc pracy lub znaczące inwestycje.

Zwiększenie wpływów zależne jest nie tylko od wysokości stawki podatkowej, lecz także od wzrostu podstawy opodatkowania.

Tabela 62: Zmiany w podstawie opodatkowania podatku od nieruchomości od osób prawnych na przestrzeni ostatnich 5 lat.

	Powierzchnia gruntów	**Powierzchnia budynków**	**Budowle o wartości**
2010	41 745 941,25 m^2 (w tym grunty związane z dział. gospodarczą 19 764 580,83 m^2)	6 917 481,41 m^2 (w tym budynki związane z dział. gospodarczą 3 032 573,18 m^2)	1 208 707 862,60 zł.
2011	40 277 922,19 m^2 (w tym grunty związane z dział. gospodarczą 19 887 478,54 m^2)	6 996 605,10 m^2 (w tym budynki związane z dział. gospodarczą 3 030 507,83 m^2)	1 462 379 805,18 zł.
2012	40 169 208,90 m^2 (w tym grunty związane z dział. gospodarczą 20 083 766,24 m^2)	7 072 937,48 m^2 (w tym budynki związane z dział. gospodarczą 3 106 638,35 m^2)	1 431 068 007,65 zł.
2013	39 959 671,37 m^2 (w tym grunty związane z dział. gospodarczą 20 084 346,60 m^2)	7 122 856,49 m^2 (w tym budynki związane z dział. gospodarczą 3 088 024,63 m^2)	1 595 378 994,42 zł.
2014	40 401 183,70 m^2 (w tym grunty związane z dział. gospodarczą 20 750 581,19 m^2)	7 050 299,19 m^2 (w tym budynki związane z dział. gospodarczą 3 085 009,64 m^2)	1 710 394 197,37 zł.
2015	40 479 780,68 m^2 (w tym grunty związane z dział. gospodarczą 21 217 559,68 m^2)	7 081 726,56 m^2 (w tym budynki związane z dział. gospodarczą 3 159 922,81 m^2)	1 803 856 382,50 zł.

Źródło: Dane Wydziału Podatków i Opłat Urzędu Miasta Częstochowy.

W okresie, gdy stosowano zbliżone do maksymalnych stawki podatkowe, stosując jednocześnie ulgi za tworzenie miejsc pracy, powierzchnia do opodatkowania z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej wzrosła o blisko 1 mln m², powierzchnia budynków o ok. 53,5 tys. m², wartość opodatkowanych budowli o 500 tys. zł. Po zmniejszeniu

opodatkowania, w ciągu 2015 r. powierzchnia wzrosła o ok 470 tys m², powierzchnia budynków o 115 tys m², wartość budowli o ok. 100 tys. zł. Analiza jednego roku nie pozwala formułować jednoznacznej opinii, czy obniżenie podatków miało stymulujący wpływ na wzrost podstawy podatkowej.

Odmienny mechanizm zadziałał w przypadku obniżenia podatku od środków transportowych. W przeliczeniu na 1 mieszkańca wpływy z tego podatku wynosiły w 2013r. 33,99 zł, przy średniej w miastach na prawach powiatu 25,9 zł (średnia dla gmin województwa 20,9 zł). W 2011 r. na ogólną liczbę 132 233 pojazdów, samochodów ciężarowych było w Częstochowie 18 542; w 2012 – przy liczbie 133 933 pojazdów, ilość samochodów ciężarowych zmniejszyła się do 18 399. Dane pokazują, że następował proces przenoszenia rejestracji samochodów ciężarowych tam, gdzie jest niższe obciążenie podatkowe. Dla porównania podatek od samochodu o nośności 9-12 ton wynosił w Częstochowie 1 330 zł, w Myszkowie – 1 305 zł, w Lublińcu – 1 240 zł. Maksymalny poziom opodatkowania samochodu nośności 12-24 ton wynosił w Częstochowie 3 070 zł, w Myszkowie – 2 235 zł, w Lublińcu 2 800 zł.

W 2014 i w 2015 r. Rada Miasta Częstochowy zdecydowała o obniżeniu podatków. Efekt ten nie był widoczny w postaci przyrostu opodatkowanych samochodów.

Tabela 63: Wpływy z tytułu podatku od środków transportowych w latach 2010-2015.

Rok odniesienia	Kwota
2010	7 053 994,36 zł.
2011	7 205 494,74 zł.
2012	7 918 398,19 zł.
2013	7 926 611,98 zł.
2014	6 890 531,53 zł.
2015	6 141 479,04 zł.
* stawki podatku od środków transportowych ulegały w okresie 2014-2015 corocznie obniżeniu w stosunku do poprzednich lat.	

Źródło: Dane Wydziału Podatków i Opłat Urzędu Miasta Częstochowy.

Stymulacyjny wpływ na sytuację gospodarczą mają ulgi podatkowe wprowadzane w postaci programów pomocy przedsiębiorcom. Poniżej znajdują się dane Wydziału Podatków i Opłat Urzędu Miasta Częstochowy wg stanu na początek marca 2016r.

W celu poszerzenia warunków do rozwoju przedsiębiorczości w 2015 roku opracowano następujące programy pomocowe:

- **Uchwałę Nr 64.IX.2015** Rady Miasta Częstochowy z dnia 19 marca 2015 roku w sprawie zwolnienia z opodatkowania nieruchomości położonych w Częstochowie znajdujących się w specjalnych strefach ekonomicznych stanowiącego regionalną pomoc inwestycyjną.
- **Uchwałę Nr 118.XIII.2015** Rady Miasta Częstochowy z dnia 2 lipca 2015 roku w sprawie zwolnienia z opodatkowania nieruchomości położonych w Częstochowie stanowiącego regionalną pomoc inwestycyjną.

- **Uchwały Nr 860/XLIX/2014** Rady Miasta Częstochowy z dnia 20 lutego 2014 roku w sprawie zwolnienia od podatku od nieruchomości w ramach programu pomocy de minimis na tworzenie nowych miejsc pracy.

W latach 2012-2014 obowiązywały następujące programy pomocowe:

- **Uchwała Nr 315/XX/2012** Rady Miasta Częstochowy z dnia 29 marca 2012 roku w sprawie zwolnienia od podatku od nieruchomości w ramach programu pomocy de minimis na tworzenie nowych miejsc pracy.
- **Uchwała Nr 316/XX/2012** Rady Miasta Częstochowy z dnia 29 marca 2012 roku w sprawie zwolnienia od podatku od nieruchomości stanowiącego regionalną pomoc inwestycyjną. Obowiązywała w latach 2012-2014.
- **Uchwała Nr 567/XXXI/2013** Rady Miasta Częstochowy z dnia 31 stycznia 2013 roku w sprawie zwolnień od podatku od nieruchomości w zakresie pomocy regionalnej na wspieranie nowych inwestycji technologicznych związanych z tworzeniem nowych miejsc pracy.

Tabela 64: Efekty zwolnień na podstawie uchwał Rady Miasta Częstochowy

Efekty zwolnień udzielonych na podstawie uchwał o pomocy de minimis (uchwała Nr 315/XX/2012 oraz 860/XLIX/2014) Stan na dzień 29.02.2016	
Liczba przedsiębiorców	48
Kwota zwolnienia z podatku od nieruchomości	1 966 853,67 zł
Liczba nowoutworzonych miejsc pracy	262
Pomoc regionalna. Efekty zwolnień udzielonych na podstawie uchwały Nr 316/XX/2012 Stan na dzień 29.02.2016	
Liczba przedsiębiorców korzystających ze zwolnienia	1
Liczba przedsiębiorców, którzy złożyli wnioski	8 (w tym 1 wniosek wycofany, 1 podatnik utracił prawo do zwolnienia)
Kwota zwolnienia z podatku od nieruchomości	376 842,62 zł
Liczba nowoutworzonych miejsc pracy	1
Liczba zadeklarowanych miejsc pracy	14

Prawo do zwolnienia z podatku od nieruchomości na podstawie ww uchwały nabyło sześciu przedsiębiorców, którzy zadeklarowali utworzenie 14 nowych miejsc pracy. Z przeprowadzonych rozmów i uzgodnień wynika, iż w efekcie realizacji nowych inwestycji na terenie miasta powstanie ok. 122 nowych miejsc pracy.

Efekt zwolnień udzielonych na podstawie uchwały Nr 64.IX.2015 Stan na dzień 29.02.2016	
Liczba przedsiębiorców	1
Kwota zwolnienia z podatku od nieruchomości	12 376,34 zł
Liczba nowoutworzonych miejsc pracy	0

Wniosek o zwolnienie na podstawie ww uchwały złożył 1 przedsiębiorca, który zadeklarował utworzenie 50 nowych miejsc pracy.

Efekt zwolnień udzielonych na podstawie uchwały nr 118.XII.2015 Stan na dzień 29.02.2016	
Liczba przedsiębiorców	0
Kwota zwolnienia z podatku od nieruchomości	0,00 zł
Liczba nowoutworzonych miejsc pracy	0

2 przedsiębiorców rozważa złożenie wniosków o zwolnienie. Nie posiadają jeszcze pozwoleń na budowę, co uniemożliwia skuteczne ubieganie się o zwolnienie z podatku od nieruchomości.

Źródło: Wydziału Podatków i Opłat Urzędu Miasta Częstochowy

Koncentracja usług finansowych wpływa także na zmniejszenie potencjału lokalnej współpracy. Wynika to równocześnie ze słabości kapitału społecznego. Największa w subregionie organizacja przedsiębiorców – Regionalna Izba Przemysłowo – Handlowa skupia jedynie 110 firm.

Tabela 65: Organizacje przedsiębiorców i pracodawców w Częstochowie.

Nazwa	**Adres**	**Telefon**	**Strona www**	**e-mail**
Częstochowska Izba Rzemiosła i Przedsiębiorczości	Al. Kościuszki 6	34 3241722 34 3243348 34 3651481	www.cirzem.pl	cirzem@cirzem.pl
Loża Częstochowska BCC	Dąbrowskiego 7/9	34 3614746	www.bcc.org.pl	loza.czestochowa@bcc.org.pl
Regionalna Izba Przemysłowo – Handlowa w Częstochowie	Al. NMP 24/5	34 3660967 34 3448258	www.riph.czest.pl	izba@riph.czest.pl
Regionalna Organizacja Pracodawców	Tkacka 5/2	502333908	www.rop.bigduo.pl	czop@bigduo.pl

Źródło: Opracowanie własne

W praktyce nie funkcjonuje tego typu współpraca jak udzielanie wzajemnych gwarancji finansowych, ubogie są formy wzajemnego doradztwa, poręki jakościowej czy wspólnego marketingu na rynkach zewnętrznych. Jedyną, funkcjonującą stale w Częstochowie, instytucją publiczną udzielającą wsparcia doradczego MŚP jest komunalna Agencja Rozwoju Regionalnego w Częstochowie SA.

Przedsiębiorca częstochowski korzystać także może z bogatszej oferty regionalnej, oferowanej w stolicy województwa. Specjalizują się w tym: Regionalna Izba Gospodarcza, Izba Rzemieślnicza oraz Małej i Średniej Przedsiębiorczości w Katowicach, Śląska Izba Rolnicza, Górnośląska Agencja Promocji Przedsiębiorczości (GAPP) oraz Fundusz Górnośląski. Ponadto w regionie prowadzą działalność fundusze pożyczkowe, poręczeniowe i venture capital. Należy do nich Śląski Regionalny Fundusz Poręczeniowy, a także fundusze pożyczkowe działające przy GARR i GAPP oraz Fundusz Górnośląski.

UKŁAD KOMUNIKACYJNY I TRANSPORT MIEJSKI

Subregion częstochowski przecina transeuropejski korytarz transportowy VI relacji: (Helsinki) Sztokholm - Gdańsk - Katowice - Żylina - (Budapeszt - Ateny), z odgałęzieniem VIB dla relacji Częstochowa - Ostrawa (Wiedeń-Wenecja). Decyzją 1692/96 Parlamentu Europejskiego i Rady Europy z dnia 23 lipca 1996 r. wyznaczone w tym korytarzu drogi zostały wpisane do sieci TEN-T (Trans-European Transport Networks). W zakresie transportu drogowego w Subregionie Północnym dotyczy to arterii: Gdynia/Gdańsk - Toruń - Włocławek - Łódź - Piotrków Trybunalski - Częstochowa - Katowice - Bielsko-Biała - Żywiec - Zwardoń oraz w zakresie transportu kolejowego linii: Gdynia - Gdańsk - Tczew - Iława - Warszawa - Zawiercie - Katowice - Bielsko-Biała - Zwardoń/Zebrzydowice. W sieci TEN-T znajduje się także obsługujący subregion Międzynarodowy Port Lotniczy w Pyrzowicach. Zgodnie z decyzjami KE z lat 2004-2005 do 30 priorytetowych projektów sieci TEN-T należą: Railway Axis Gdańsk – Warszawa –Brno/Bratislava - Wien (23 miejsce) oraz Motorway Axis Gdańsk – Brno/Bratislava - Wien (25 miejsce). W sieć TEN-T wpisany jest także projekt budowy autostrady A1 od Gdańska przez Toruń, Łódź, Częstochowę, Gliwice do granicy państwa z Czechami.

W województwie śląskim sieć przebiega w osi północ – południe: od granicy z województwem łódzkim, następnie wokół Częstochowy, w okolicach lotniska w Pyrzowicach, przez Bytom, węzeł z autostradą A-4 w Gliwicach, aż do granicy w Gorzyczkach. Docelowo na terenie województwa śląskiego sieć TEN-T będzie miała długość 166,8 km. Podstawową osią komunikacyjną w transeuropejskim korytarzu pozostaje DK1, przejmująca na terenie subregionu tranzyt międzynarodowy północ-południe. DK1 w granicach Miasta Częstochowy (16 km) zarządzana jest przez samorząd; koszt jej utrzymania, zgodny z parametrami dróg ekspresowych, szacowany jest na 1,6 mln zł rocznie. Droga powinna być dostosowana do nośności 11,5 t/oś. Wymogów TEN-T nie spełnia także odcinek DK1 między Częstochową, a południową granicą subregionu. Brakuje m.in. węzłów dwupoziomowych na skrzyżowaniu z drogami wojewódzkimi.

Układ dróg krajowych w obszarze Częstochowy tworzą: DK43 (Częstochowa-Wieluń), DK46 (Kłodzko – Lubliniec – Częstochowa - Szczekociny), DK91 (Piotrków Trybunalski – Częstochowa). Po realizacji autostrady A-1 na północ od Częstochowy DK-91 stanie się trasą uzupełniającą międzynarodowy tranzyt TEN-T. Przebieg tej drogi przez centrum gęsto zamieszkałych miejscowości (Radomsko-Kłomnice-Rędziny), a także jej stan techniczny, uniemożliwia obecnie wypełnienie tej funkcji.

Istniejący układ komunikacyjny tworzy w Częstochowie węzeł łączący korytarze transportowe o znaczeniu międzynarodowym, krajowym i regionalnym. Do czasu wybudowania autostradowej obwodnicy A-1, przez gęsto zabudowany obszar miejski przebiegać będą główne potoki tranzytu transportowego. Uwarunkowania prawne obciążyły samorządy miast na prawach powiatu obowiązkiem utrzymywania dróg krajowych w granicach miast. Ze względu na bezpieczeństwo mieszkańców samorząd Miasta Częstochowy własnymi siłami,

wspierany dotacjami unijnymi i państwowymi, prowadził w ostatnich latach remonty na DK-1 (budowa dwóch węzłów dwupoziomowych, modernizacja mostów, naprawa nawierzchni) oraz DK-91 (przebudowa od centrum miasta do jego granic).

Transport Subregionu obsługują drogi wojewódzkie przechodzące przez Częstochowę: DW 483 (Częstochowa- Nowa Brzeźnica - Szczerców - Łask), DW 491 (Częstochowa - Łobodo - Działoszyn), DW 494 (Częstochowa - Wręczyca Wielka - Olesno - Bierdzany), DW 786 (Częstochowa - Św. Anna - Koniecpol - Włoszczowa - Kielce), DW 908 (Częstochowa - Kalety - Tarnowskie Góry). Istotnym mankamentem jest przebieg przez miasto tych dróg, wyznaczony w odległej przeszłości, powodujący spiętrzenie ruchu samochodowego w ściśle zabudowanym centrum. Układ drogowy: DW789, DW906, DW905 i DW807 tworzący zwarty system zewnętrznej obwodnicy Aglomeracji Częstochowskiej umożliwiający poprowadzenie tranzytu wschód-zachód z pominięciem zurbanizowanych terenów miasta Częstochowy, ma znaczenie jedynie uzupełniające; nie wpływa na ograniczenie obciążenia miejskich arterii.

W Częstochowie, mimo podejmowanych i realizowanych inwestycji nadal występują wielkie potrzeby w zakresie modernizacji istniejących odcinków i budowy nowych. Sytuacja taka spowodowana jest m.in.:

- nieuporządkowaniem pod względem technicznym i organizacyjnym – hierarchizacja sieci, niski poziom parametrów przepustowości oraz wieloletni okres funkcjonowania wielu elementów bez istotnych, nadążających za potrzebami zmian;
- niezadowalającym poziomem technicznym odpowiadającym niskiej hierarchii klas ulic, wyróżniającym się m.in.: złym stanem nawierzchni, niewłaściwą geometrią jezdni, niedostatecznymi przekrojami poprzecznymi, bliskością sąsiadującej zabudowy, różnorodną infrastrukturą pod jezdnią, wielofunkcyjnością (co powoduje, że ulice jednocześnie obsługują powiązania metropolitalne, powiązania międzydzielnicowe, zespoły osiedli mieszkaniowych i dzielnice przemysłowe);
- brakiem obwodnic zewnętrznych oraz „niedomkniętymi" drogami obwodowymi dzielnic miast, nierównomiernością geometrii, parametrów technicznych i warunków ruchowych ciągów dróg miejskich obciążonych ruchem zewnętrznym, wielofunkcyjnością dróg i ulic, powodującą przeplatanie się ruchu zewnętrznego i wewnętrznego (zwłaszcza na obszarach miejskich);
- zróżnicowaniem cech ilościowych i jakościowych ruchu ze względu na przeciążenie ruchowe na ulicach intensywnie "obudowanych", a historycznie zaliczonych do podstawowego układu przenoszącego ruch (dotyczy to zarówno ulic obsługujących śródmieścia miast, tranzyt międzydzielnicowy, jak i ruch zewnętrzny), brak dróg alternatywnych, umożliwiających rozprowadzenie ruchu na najbardziej obciążonych relacjach. co generuje uciążliwości dla mieszkańców, wyrażające się efektem kanionu i rozcięciem sąsiedztwa, brak spójności kierunków i struktury zagospodarowania przestrzennego z rozwojem układu drogowo - ulicznego, często nadmierne

postulatywne stosowanie środków i technik organizacji ruchu, prowadzące do ograniczenia przepustowości układu drogowo-ulicznego;

- niskim poziomem bezpieczeństwa niektórych dróg powiatowych (także gminnych) z uwagi na brak elementów bezpieczeństwa ruchu, segregacji ruchu: chodniki, ścieżki rowerowe.

Tabela 66: Stan techniczny dróg publicznych.

Sieć drogowa wymagająca remontu (stan na 01.01.2016 r.)			
Rodzaj drogi	Długość w km		Wskaźnik dekapitalizacji
	całkowita	wymagająca remontu	
Układ podstawowy			
Drogi krajowe	46,4	16,4	35,3
Drogi wojewódzkie	20,5	12,4	60,5
Drogi powiatowe	129,8	73,4	56,5
Układ obsługujący			
Drogi gminne	456,6	337,0	73,8
ogółem:	653,3	439,2	67,2

Źródło: Dane Miejskiego Zarządu Dróg i Transportu w Częstochowie.

Według danych Centrum Analiz Regionalnych, wykonanych na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego, Częstochowa jest drugim w województwie centrum generującym ruch dojeżdżających do szkół i miejsc pracy. Codzienna migracja szacowana jest na 40 tys. osób, w tym 22 tys. stanowią dojazdy do pracy.

Mapa 14: Dojazdy uczniów do szkół ponadgimnazjalnych województwa śląskiego w roku szkolnym 2011/2012 (powiązania powyżej 50 uczniów).

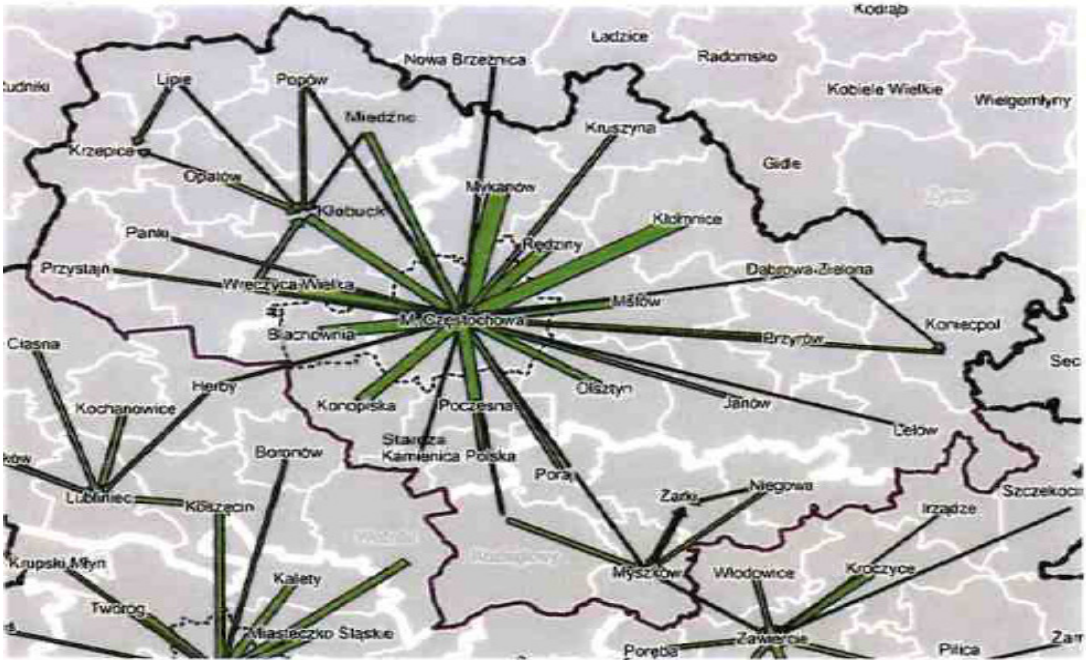

Źródło: Strategia Rozwoju Systemu Transportu Województwa Śląskiego, Katowice, kwiecień 2014.

Mapa 15: Dojazdy do pracy w województwie śląskim w roku 2010 (powiązania powyżej 250 osób).

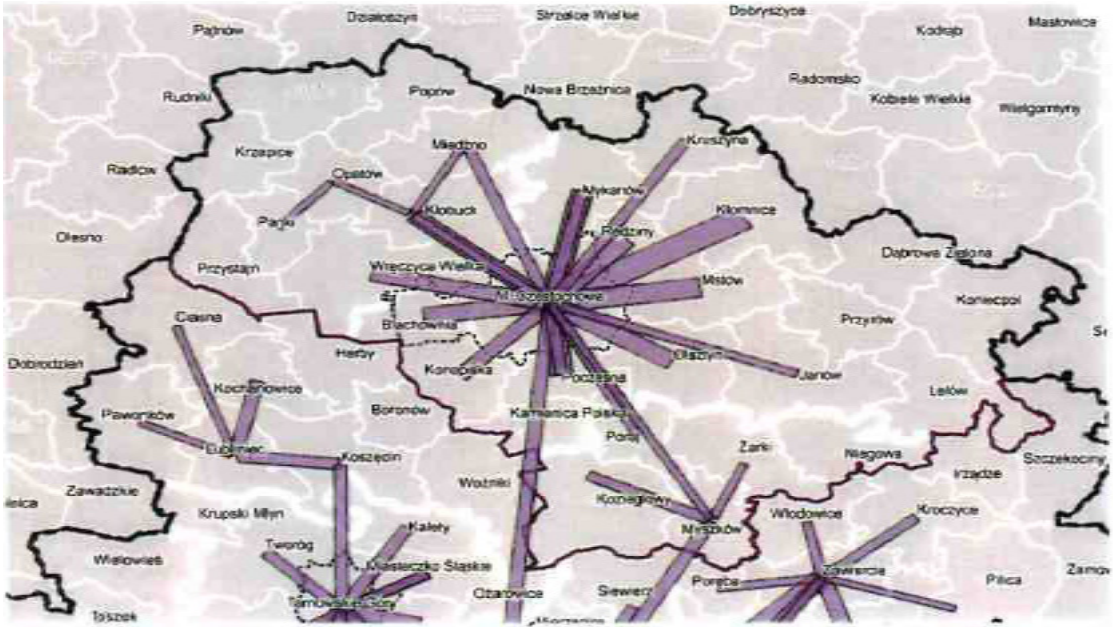

Źródło: Strategia Rozwoju Systemu Transportu Województwa Śląskiego, Katowice, kwiecień 2014.

Pomiary ruchu na drogach krajowych i wojewódzkich wykonane w 2015 r. przez GDDKiA pokazują, że największe potoki osób występują na kierunku Częstochowa-Katowice, a także Częstochowa-Łódź. Subregionalnie duże potoki ruchu występują w relacji Częstochowa-Kłobuck, a także w kierunku Myszkowa, przy czym w tym kierunku większość osób wybiera drogę krajową nr 1 jako główna trasę.

Tabela 67: Wyniki pomiarów ruchu pojazdów w 2015 r.

Nazwa odcinka drogi	SDRR* pojemność silnika ogółem	Rodzajowa struktura ruchu pojazdów silnikowych						
		Motocykle	Samochody osobowe mikrobusy	Lekkie sam. ciężarowe (dostawcze)	Samochody ciężarowe		Autobusy	Ciągniki rolnicze
					bez przyczepy	z przyczepą		
	poj./dobę	poj./dobę	poj./dobę	poj./dobę	poj./dobę	poj./dobę	poj./dobę	poj./dobę
Kruszyna - Częstochowa	35414	65	22523	2960	945	8749	172	0
Częstochowa - Poczesna	48493	128	33707	4237	1373	8776	270	2
Poczesna - Koziegłowy	41022	101	26722	3699	1319	8928	252	1
Koziegłowy - Siewierz	38668	88	24559	3567	1305	8937	210	2
Kłobuck skrz. DW492 - GR. M. Kłobuck	10041	38	7949	902	385	644	121	2
GR. M. Kłobuck –	10434	40	8435	942	305	580	128	4

GR. M. Częstochowa								
Herby-Blachownia	10117	39	7226	1033	297	1450	70	2
Blachownia - Częstochowa	11455	55	8811	1019	289	1143	136	2
Częstochowa - Janów	4489	51	3520	396	127	316	74	5
Kłomnice - Przejęcie	7018	69	6092	523	114	169	38	13
Kłomnice - Rędziny	6785	61	5580	524	147	360	100	13
Rędziny - Częstochowa	7525	74	6469	543	89	175	171	4

Źródło: https://www.gddkia.gov.pl/userfiles/articles/g/generalny-pomiar-ruchu-w-2015_15598//SYNTEZA/WYNIKI_GPR2015_DK.pdf

*SDRR – średni dobowy ruch roczny

Problemy komunikacyjne rodzi zwiększająca się liczba pojazdów użytkowanych przez mieszkańców Częstochowy oraz przez dojeżdżających do pracy mieszkańców subregionu otaczającego Częstochowę.

Tabela 68: Ilość wybranych pojazdów w Częstochowie oraz powiatach: częstochowskim, myszkowskim i kłobuckim w latach 2011-2014.

Pojazdy				
	2011	**2012**	**2013**	**2014**
Częstochowa				
Pojazdy- ogółem:				
pojazdy samochodowe i ciągniki	132 233	133 933	136 431	138 500
samochody osobowe	104 288	106 151	108 396	110 209
samochody ciężarowe	18 542	18 399	18 317	18 641
ciągniki samochodowe	1 350	1 351	1 373	1 351
ciągniki siodłowe	1 348	1 349	1 371	1 349
przyczepy i naczepy ciężarowe- ogółem	2 458	2 356	2 410	2 376
samochody ciężarowe o ładowności 15000 kg i więcej	157	164	164	172
Pojazdy samochodowe i ciągniki- wskaźniki:				
samochody osobowe na 1000 ludności	442,3	452,7	466,6	478,9
samochody ciężarowe na 1000 ludności	84,4	84,2	8407	86,9
motocykle na 1000 ludności	23,6	24,1	25,2	25,4
Powiat częstochowski				
Pojazdy- ogółem:				
pojazdy samochodowe i ciągniki	96 775	99 395	102 252	104 887
samochody osobowe	70 355	72 613	74 665	76 598
samochody ciężarowe	10 759	10 966	11 243	11 535
ciągniki samochodowe	939	1 034	1 170	1 279
ciągniki siodłowe	939	1 034	1 170	1 279
przyczepy i naczepy ciężarowe- ogółem	2 569	2 653	2 906	3 019
samochody ciężarowe o ładowności 15000 kg i więcej	98	109	109	108

Pojazdy samochodowe i ciągniki- wskaźniki:				
samochody osobowe na 1000 ludności	518,7	536,3	550,8	564,2
samochody ciężarowe na 1000 ludności	86,2	88,6	91,6	94,4
motocykle na 1000 ludności	54,5	55,1	56,1	57,3
Powiat myszkowski				
Pojazdy- ogółem:				
pojazdy samochodowe i ciągniki	57 918	59 404	61 089	61 692
samochody osobowe	43 338	44 570	45 855	46 144
samochody ciężarowe	7 678	7 874	8 038	8 195
ciągniki samochodowe	673	732	777	854
ciągniki siodłowe	672	731	776	853
przyczepy i naczepy ciężarowe- ogółem	1 652	1 724	1 865	2 010
samochody ciężarowe o ładowności 15000 kg i więcej	74	85	89	89
Pojazdy samochodowe i ciągniki- wskaźniki:				
samochody osobowe na 1000 ludności	601,3	619,3	636,4	641,1
samochody ciężarowe na 1000 ludności	115,9	119,6	122,3	125,7
motocykle na 1000 ludności	37,9	38,8	40,4	40,9
Powiat kłobucki				
Pojazdy- ogółem:				
pojazdy samochodowe i ciągniki	70 196	71 759	73 633	75 404
samochody osobowe	50 999	52 321	53 672	55 000
samochody ciężarowe	8 272	8 410	8 538	8 809
ciągniki samochodowe	573	604	648	677
ciągniki siodłowe	573	604	648	677
przyczepy i naczepy ciężarowe- ogółem	2 030	2 785	3 043	3 152
samochody ciężarowe o ładowności 15000 kg i więcej	67	68	69	69
Pojazdy samochodowe i ciągniki- wskaźniki:				
samochody osobowe na 1000 ludności	594,3	610,3	627,2	644,1
samochody ciężarowe na 1000 ludności	103,1	105,1	107,3	111,1
motocykle na 1000 ludności	59,6	60,6	62,4	63,0

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

W województwie śląskim zarejestrowanych jest ogółem 2 798,7 tys. (10,9% kraju); na 1000 mieszkańców przypada 494 samochodów osobowych. Najwięcej samochodów osobowych w przeliczeniu na liczbę mieszkańców jest w powiatach myszkowskim i kłobuckim; najmniej w Chorzowie (389) i Świętochłowicach (390). Wskaźnik ten oznacza, że liczba samochodów nie jest wyznacznikiem materialnego poziomu życia, lecz brakiem alternatywnych możliwości komunikacyjnych. Zdecydowana większość mieszkańców powiatów ziemskich Subregionu Północnego mieszka w odległości większej niż 5 km od przystanków linii kolejowych. Dalece niezadowalający jest poziom obsługi komunikacji autobusowej.

Takie nasycenie ilością pojazdów, przy niskiej jakości układu drogowego, przenosi się zarówno na stan nawierzchni, jak i wskaźniki wypadków drogowych. Na ogólną ilość kolizji jakie miały miejsce w województwie w 2010 r.: 5 035, aż 908 zdarzyło się w Subregionie Północnym (w katowickim 638, bielskim 654, rybnickim 465). Liczba wypadków ma oczywiste przełożenie na ilość ofiar. Przy 347 ofiarach śmiertelnych i 6 115 rannych w całym

województwie na drogach częstochowskich śmierć poniosło 65 osób a 1 117 zostało rannych. Na tle subregionu zdecydowanym liderem we wskaźnikach drogowej wypadkowości są powiat i miasto Częstochowa: odpowiednio 694 i 604 wypadki (33 na 10 tys. zarejestrowanych pojazdów). W mieście i powiecie bielskim było to odpowiednio 265 i 6, w Katowicach: 308 i 16. Dwukrotnie wyższy poziom wypadków drogowych jest wymowną ilustracją stanu układu komunikacyjnego Subregionu Północnego na tle reszty województwa.

Obciążenie indywidualnym ruchem samochodowym staje się poważnym zagrożeniem dla jakości środowiska. Przyjęty przez samorząd Województwa Śląskiego w 2014 r. „Program ochrony powietrza" wskazuje, że zagrożenie emisją PM10 występuje na terenie Aglomeracji Częstochowskiej (Częstochowa, gminy: Konopiska, Poczesna, Rędziny, Mykanów); emisja komunikacyjna w Częstochowie stanowi 19% ogólnej emisji.

Przyjęty „Program ochrony powietrza dla Aglomeracji Częstochowskiej" zakłada w zakresie ograniczenia emisji liniowej:

- skierowanie ruchu tranzytowego w osi północ - południe na obwodnicę (A1). Według ocen ograniczyć przez to będzie można natężenie ruchu tranzytowego przez centrum miasta o ok. 60% samochodów ciężarowych i o ok. 30% samochodów osobowych;
- usprawnianie tranzytu przez miasto w osi wschód – zachód, w perspektywie budowa obwodnicy południowej w ramach Szlaku Staropolskiego;
- rozwój transportu publicznego, w tym budowa nowych linii tramwajowych;
- wymiana autobusów komunikacji publicznej na pojazdy spełniające normy Euro IV;
- wprowadzenie inteligentnych systemów zarządzania ruchem ulicznym;
- promowanie stosowania samochodów elektrycznych (w latach 2012-2020 przewiduje się powstanie 1000 punktów ładowań);
- tworzenie stref ograniczonego ruchu w dzielnicach Śródmieście i Stare Miasto.

Przyjęty w 2015 r. Program Ochrony Środowiska dla Województwa Śląskiego wskazuje także, że mieszkańcy Subregionu należą do grupy najbardziej narażonej na hałas komunikacyjny przekraczający 75 dB. Wpływ mają na to niezabezpieczone ekranami akustycznymi odcinki DK-1 oraz przebiegające przez Subregion inne drogi krajowe i wojewódzkie.

Problemy komunikacyjne Częstochowy mają przede wszystkim charakter historyczny związany ze zmianą modelu mobilności mieszkańców oraz zachodzącymi zmianami przestrzennymi (rozrost i rozlewanie się miasta). W ciągu ostatnich dwudziestu lat liczba zarejestrowanych samochodów osobowych wzrosła dwudziestokrotnie. Transport indywidualny stał się dominującą formą. W 1976 r., gdy wyznaczano planistyczne kierunki rozwoju Częstochowy, mobilność opierała się na transporcie zbiorowym (roczne przewozy autobusami miejskimi 80,6 mln osób, tramwajami: 43,9 mln osób). W latach 80-tych podstawowe arterie komunikacyjne miały charakter południkowy (trasa DK-1, ciąg ul. Niepodległości- Al. Armii Krajowej, ciąg ul. Pułaskiego – ks. Popiełuszki), brakowało dróg w układzie równoleżnikowych przejmujących zwiększony transport do rozwijających się dzielnic podmiejskich (Lisiniec, Grabówka). Niedostosowane do potrzeb były drogi wylotowe na Kielce, Opole czy Tarnowskie

Góry. W 1976 r. sieć drogowa na terenie miasta (bez przyłączonych w 1977 r. i później dzielnic) liczyła 383 km, w tym jedynie 169 km dróg utwardzonych (43,9%). Poważnym mankamentem dla mieszkańców było kierowanie ruchu tranzytowego w układzie równoleżnikowym przez ścisłe centrum: Aleje Najświętszej Maryi Panny. Wybudowana w 1974 r. przez miasto trasa szybkiego ruchu, przez brak węzłów wielopoziomowych, stała się barierą komunikacyjną blokującą rozwój dzielnic wschodniej części miasta (Zawodzie, Mirów, Dąbie, Wyczerpy, Aniołów). Komunikacyjne włączenie dzielnicy Stradom nastąpiło dopiero w 1977 r. po wybudowaniu wiaduktu w ul. Bohaterów Monte Cassino.

Do istotnych zmian w układzie komunikacyjnym miasta przyczyniły się inwestycje realizowane w ostatnim 25-leciu:

- połączenie Śródmieścia z dzielnicą Wrzosowiak i Stradom (drogami wylotowymi na Katowice i na Tarnowskie Góry) poprzez budowę ciągu ulic: Nowowiejskiego-Śląskiej; Bohaterów Monte Cassino – Jagiellońskiej (z wiaduktem nad torami kolejowymi w Jagiellońskiej i przedłużeniem ul. Śląskiej),
- stworzenie korytarza tranzytowego Al. Jana Pawła II od DK1 do Rynku Wieluńskiego,
- budowa zachodniej obwodnicy obszaru śródmiejskiego: ciąg ulic: św. Jadwigi, św. Krzysztofa, gen Okulickiego, z połączeniem tej ulicy z ulicą Wręczycką,
- budowa układu łączącego obszar śródmiejski z nowymi osiedlami mieszkaniowymi Parkitki, Tysiąclecia, Północy: ul. Szajnowicza-Iwanowa, ul. Obrońców Westerpllate,
- budowa obszaru komunikującego dzielnice: Północ i Tysiąclecie: ul. gen. Fieldorfa-Nila, ul. Michałowskiego, ul. Sosabowskiego,
- budowa fragmentu „korytarza północnego” od DK-1 do dzielnicy Kiedrzyn (ul. Brata Alberta),
- budowa dwóch węzłów wielopoziomowych na DK-1, w tym węzła na skrzyżowaniu z DK-43 (Al. Jana Pawła II),
- modernizacja i poprawa parametrów wylotowej z miasta DK-91 (ul. Warszawska wraz z wiaduktem nad DK-1),
- budowa ul. Legionów łączącej DK-1 z terenami przemysłowymi po Hucie „Częstochowa”,
- przebudowa układu drogowego obsługującego Stare Miasto (ul. Kanał Kohna, modernizacja ul. Krakowskiej i ul. Nadrzecznej),
- modernizacja układu komunikacyjnego w dzielnicach Wrzosowiak – Raków związana z budową nowej linii tramwajowej.

Wymienione inwestycje miały decydujący wpływ na kierunki rozlewania się potoków pojazdów na obszarze Częstochowy. Dzięki budowie układu omijającego ścisłe centrum Aleje Najświętszej Maryi Panny straciły dotychczasową funkcję komunikacyjna, umożliwiając przebudowę jej w pasaż handlowo-usługowy i miejsce publicznej rekreacji. Połączenie z terenami przemysłowymi, po Hucie „Częstochowa”, owocowało rozwijającą się strefą aktywności gospodarczej (miejsce dwóch Specjalnych Stref Ekonomicznych). Otwarte zostały nowe tereny pod budownictwo mieszkaniowe. Tranzyt towarów i osób od strony Opola

przeniósł się z zabytkowej ul. św. Barbary (otoczenia Klasztoru Jasnogórskiego).

Zapóźnienie historyczne i trwający przyrost pojazdów indywidualnego transportu powodują, że inwestycje drogowe nie nadążają za wzrostem motoryzacji. Do najpilniejszych zadań przedstawionych przez MZDiT należą:

- budowa tzw. południowej obwodnicy kościoła św. Barbary, łączącej ul. Główną z ul. Pułaskiego (ok.1300m) wraz z przebudową odcinka DK-46 – ulic Głównej i Przejazdowej,

  Droga Krajowa nr 46 – ulica Główna i Przejazdowa jest głównym szlakiem komunikacyjnym w kierunku Opole, Wrocław. Stanowi połączenie z terenami inwestycyjnymi na granicy Częstochowy i Blachowni. Droga zlokalizowana jest w terenie na którym istnieje już wiele przedsiębiorstw o charakterze usługowym i produkcyjnym. Stan techniczny DK-46 jest bardzo zły: koleiny, ubytki w nawierzchni, brak segregacji ruchu na niektórych jej odcinkach, występowanie miejsc i skrzyżowań niebezpiecznych z uwagi na bezpośrednie sąsiedztwo wzdłuż całej drogi czynnej linii kolejowej. Kumulacja przemysłu, duże natężenie ruchu to czynniki wpływające na niską przepustowość drogi krajowej. Z przekroju rodzajowego pojazdów poruszających się po DK-46 w większości są to tiry i inne samochody o wysokiej ładowności. Te wszystkie elementy, przy niedostosowanym do panującego ruchu układzie drogowym, wpływają negatywnie na jakość podróży, czas przejazdu, przepustowość a przede wszystkim na bezpieczeństwo. Celem inwestycji jest stworzenie spójnej, jednolitej, o wysokich parametrach i bezpiecznej sieci połączeń dróg krajowych i międzynarodowych.

- przebudowa południowego odcinka Al. Wojska Polskiego, od węzła „Rakowska" do granicy miasta, do przekroju 2 x 3 pasy ruchu (za mała przepustowość w stosunku do obciążenia, co daje efekt bardzo często powtarzających się kilkusetmetrowych kolejek pojazdów w każdy weekend i przez cały sezon wakacyjny),

  Przebudowa drogi krajowej nr 1 w granicach miasta Częstochowy ma również bardzo duże znaczenie pod względem zwiększenia dynamiki rozwoju gospodarczego miasta Częstochowy i województwa śląskiego. Droga ma połączenie pośrednie lub bezpośrednie ze strefami ekonomicznymi: Mielecką i Katowicką. Dla obszarów położonych w gminach sąsiadujących na północ, a zwłaszcza na południe od miasta stanowi jedyną alternatywę sprawnego rozwoju terenów inwestycyjnych bezpośrednio przy niej położonych. **Inwestycja ma kluczowe znaczenie dla skomunikowania autostrad i dróg ekspresowych (S1) w województwie.** Przebudowa trasy wylotowej umożliwi wyprowadzenie nadmiernego ruchu tranzytowego z miasta.
- budowa tzw. „ul. Bugajskiej Bis", do połączenia z wiaduktem nad bocznicą kolejową Huty wraz z węzłem (eliminacja kilkusetmetrowych kolejek przed przejazdem kolejowym na ul. Bugajskiej i ułatwienie dojazdu do Specjalnej Strefy Ekonomicznej na terenie Huty),

- budowa przedłużenia Al. Bohaterów Monte Cassino do ul. Dźbowskiej oraz rozbudowa drogi wojewódzkiej nr 908(ul. Dźbowska, Powstańców Warszawy, Gościnna).
  Celem inwestycji jest stworzenie nowego połączenia oraz przebudowa istniejącego połączenia sieci dróg w województwie śląskim, ale również z uwagi na bezpośrednie połączenie z drogami krajowymi stworzenie spójnego systemu połączeń sieci dróg wojewódzkich z sieciami dróg krajowych. **Jednym z kluczowych celów inwestycji jest stworzenie sprawnego połączenia sieci dróg krajowych z autostradą A1.** (Na realizację inwestycji Miasto otrzymało dofinansowanie ze środków RPOWSL 2014-2020 w kwocie 59,5 mln zł).
- budowa połączenia komunikacyjnego ul. 1-Maja - ul. Krakowska
- budowa Odwodnienia Dzielnic Grabówka i Kiedrzyn,
- rozbudowa ulicy Wręczyckiej,
- przebudowa Alei Armii Krajowej od ul. Kisielewskiego do Alei Jana Pawła II,
- budowa Północnego Korytarza.

Wyzwania związane z inwestycjami, w sposób niezbędny uzupełniającymi istniejący układ drogowy, nie zwalniają z obowiązku remontów i modernizacji istniejącej sieci dróg, tak by przede wszystkim zapewnić bezpieczeństwo użytkownikom. Prowadzone od lat remonty obiektów inżynieryjnych istotnie poprawiły bezpieczeństwo, zwłaszcza w ciągu DK-1; na 65 obiektów w stanie odpowiednim lub zadowalającym jest 37. Konieczny jest jednak pilny remont tak istotnych dla funkcjonowania układu komunikacyjnego miejsc jak most nad Kucelinką w ul. Legionów, most przez Wartę i przez DK-1 w ciągu ul. Mirowskiej, most nad Stradomką w ciągu ul. Krakowskiej. Niezbędnych remontów wymagają tez kładki dla pieszych nad trasa DK-1. Poprawie bezpieczeństwa powinno też służyć zwiększenie liczby przejść i skrzyżowania z sygnalizacją świetlną.

Konieczny jest także stały monitoring sytuacji na drogach i elastyczne, dostosowane do potrzeb zmiany z zakresu poprawy geometrii dróg, oznakowania, sterowania ruchem.

Transport pasażerski

Wielkość i zapotrzebowanie mieszkańców na wybierany rodzaj transportu ukazują wyniki badań przeprowadzonych na zlecenie Urzędu Marszałkowskiego przez organizację Zielone Mazowsze (Studium zapotrzebowania na regionalne przewozy pasażerskie w otoczeniu komunikacyjnym sieci kolejowej w województwie śląskim. 2011 r.).

Tabela 69: Zapotrzebowanie mieszkańców subregionu na wybierany rodzaj transportu.

Relacja	Komunikacja kolejowa	Komunikacja autobusowa	Komunikacja indywidualna
Częstochowa- Kłomnice	5 709	4 187	16 839
Korwinów- Częstochowa	8 050	338	60 837
Poraj- Częstochowa	7 834	252	60 837

Myszków- Zawiercie	7 440	282	7 332
Częstochowa- Koniecpol 741	1 008	9 157	
Częstochowa- Cykarzew	97	742	6 763
Częstochowa- Blachownia	1 595	3 400	17 850

Źródło: Studium zapotrzebowania na regionalne przewozy pasażerskie w otoczeniu komunikacyjnym sieci kolejowej w województwie śląskim. 2011 r.

Komunikacja kolejowa

Przewozy kolejowe dalekobieżne realizowane są przez spółkę PKP IC. Ich organizacja nie leży w kompetencjach władz województwa śląskiego, samorządy Subregionu nie mają wpływu na ustalanie połączeń i rozkładu jazdy

Obecnie PKP IC realizuje połączenia kolejowe w następujących ciągach linii kolejowych, przebiegających przez obszar Częstochowy:

- Warszawa / Łódź – Częstochowa – Katowice - Opole – Lubliniec – Częstochowa – Kielce / Kraków,
- Gdynia – Częstochowa – Koniecpol – Kraków,
- Warszawa – Częstochowa – Wrocław,
- Kraków- Częstochowa –Szczecin.

Przewozy dalekobieżne uzupełniane są także pociągami Interregio spółki Przewozy Regionalne, w tym zwłaszcza na ważnym dla mieszkańców Subregionu kierunku do Warszawy i Łodzi. W zakresie przewozów dla których organizatorem jest województwo śląskie, do października 2011 r. głównym operatorem pasażerskich przewozów kolejowych była spółka Przewozy Regionalne Sp. z o.o., która obsługiwała 100% pasażerskich przewozów kolejowych. Dnia 17 lutego 2010 r. została powołana spółka Koleje Śląskie, która od 1 października 2011r. rozpoczęła działalność przewozową i powoli zaczęła przejmować część przewozów kolejowych. Obecnie spółka Przewozy Regionalne, na podstawie umowy z województwem śląskim, realizuje obsługę linii łączących województwo śląskie z sąsiednimi regionami. W ramach tego porozumienia operator ten w całości przejął obsługę tras:

- Częstochowa – Radomsko (Łódź) – połączenie to w ciągu doby obsługiwane jest przez 13 par pociągów,
- Częstochowa – Kielce – połączenie to w ciągu doby obsługiwane jest przez 6 par pociągów.

W zakresie pozostałych połączeń kolejowych organizowanych przez województwo śląskie, od roku 2013 głównym operatorem pasażerskich przewozów kolejowych w województwie jest spółka Koleje Śląskie. Obsługa mieszkańców Subregionu przez Koleje Śląskie dotyczy tylko jednej, lecz najważniejszej dla mieszkańców linii S1 Gliwice – Katowice – Częstochowa.

Dane przedstawione w diagnozie Centrum Zrównoważonego Transportu (Pasażerskie przewozy kolejowe na tle Europy – casus województwa śląskiego w kontekście Kolei Śląskich. Stanisław Biega, Krzysztof Rytel. Warszawa 2013 r.), pokazują że przewozy z Częstochowy

w kierunku Katowic i odwrotnie charakteryzują się największą w województwie liczbą pasażerów sięgającą, łącznie w godzinach szczytu 600-700 osób. Autorzy raportu wskazują, że obciążenie jednostki przewozowej kolei w Unii Europejskiej rzędu 110 pasażerów uzasadnia ekonomicznie utrzymanie połączeń. Na linii S1 Częstochowa – Katowice ten poziom dotyczy wszystkich połączeń.

Gorsze są wyniki realizowanych przez Przewozy Regionalne połączeń Częstochowa – Radomsko. Tu poziom ponad 100 pasażerów utrzymywał się w połowie połączeń, realizowanych w tzw. godzinach szczytu (godziny dojazdu i powrotu z pracy i szkół).

Diagnoza obciążenia ruchem pasażerskim nie uwzględniała pociągów linii Częstochowa – Koniecpol. Nieaktualne są dane dotyczące połączeń Częstochowa - Lubliniec i Częstochowa – Chorzew - Siemkowice ze względu na rezygnację z obsługi tych kierunków przez organizowany transport kolejowy regionalny. Z analiz historycznych dokonanych w raporcie CZT, dotyczących wybranych odcinków na terenie województwa śląskiego, dostrzec można stan zapaści powodowany organizacją przewozów.

Na odcinku Widzów – Częstochowa (fragment S1 do Radomska) w 2005 r. przewieziono 3 398 pasażerów, w 2011 r. ilość spadła o 6%, do 3 196, w 2013 r. nastąpił spadek o 20% do 2 557. W okresie po 2011 r., zmniejszono liczbę połączeń, czas przejazdu do Radomska został wydłużony, skutkiem prowadzonych prac modernizacyjnych.

Na odcinku Ważne Młyny – Częstochowa (linia 146 Częstochowa – Chorzew - Siemkowice) w 2005 r. przewieziono 507 pasażerów, w 2011 liczba ich spadła do 99 (o 80%), w 2013r. połączenie zlikwidowano. Po 2005 r., ze względu na stan techniczny, ograniczono na tej linii prędkość przejazdu do 40 km/ h, powodując, że pokonanie 100 km trasy trwało blisko 3 godziny.

Na odcinku Lubliniec – Częstochowa w 2005 r. przewieziono 1 195 pasażerów, w 2011 r. 738, w 2013 - 303. Po 2005 r. ze względu na stan techniczny ograniczono prędkość jazdy, wydłużając czas przejazdu, potem zlikwidowano część połączeń. Po 2013 r. połączenia na tej linii zlikwidowano na czas trwania remontu modernizacyjnego. Modernizację zakończono w 2014 r., prędkość dopuszczalna wynosi 120 km/h; połączeń lokalnych jednak nie przywrócono.

Dane przytoczone ilustrują postępującą degradację lokalnej komunikacji pasażerskiej kolejowej. Zmniejszanie liczby pociągów, wydłużanie czasu przejazdu, pogarszający się komfort obsługi, czasowe zawieszanie obsługi niektórych linii, prowadziły do trwałej utraty pasażerów. Znaczenie komunikacji kolejowej utrzymało się jedynie na głównej linii S1 (Częstochowa – Katowice i Częstochowa – Radomsko). Odbudowa zaufania do pasażerskiej komunikacji kolejowej wymaga długoletnich, konsekwentnych starań. Zwrócić tu uwagę należy na działania organizacyjne dostosowujące transport kolejowy do oczekiwań potencjalnych pasażerów. Do takich działań należy uspójnienie systemu informacji i sprzedaży biletów, dostosowanie taboru do obsługi konkretnych linii, odpowiedni poziom obiektów obsługujących pasażerów (dworców i przystanków), dostosowanie usług przewozowych do potrzeb osób

niepełnosprawnych i starszych.

W zakresie wymiany taboru kolejowego największy postęp widoczny jest na linii Częstochowa – Katowice. Wyraźna poprawa komfortu przejazdu będąca efektem zakupu przez Województwo Śląskie nowoczesnych składów przenosi się na zwiększenie zainteresowania korzystaniem z usług przewozowych na tej linii. Niezbędna jest podobna poprawa komfortu na linii Częstochowa – Radomsko. Niższe zainteresowanie przewozami na liniach Częstochowa – Koniecpol i Częstochowa – Lubliniec uzasadnia kierowanie tu do obsługi autobusów szynowych, dostosowanych do przewozu 70-100 pasażerów (taki rodzaj taboru kieruje na obsługę trasy Częstochowa – Kielce Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego). Wprowadzenie autobusów szynowych znacząco zmniejszy koszty eksploatacyjne przy jednoczesnym poprawieniu komfortu. Wymienione inne działania organizacyjne, poprawiające komfort pasażerów, omówione zostaną w punkcie poświęconym zintegrowaniu różnych rodzajów transportu pasażerskiego i tworzeniu węzłów przesiadkowych.

Komunikacja autobusowa

Do 1990 r. województwo częstochowskie obsługiwane było przez oddziały ogólnopolskiego przedsiębiorstwa państwowego PKS. 1.07.1990 r. wdrożono reformę likwidującą ogólnopolski system, tworzącą 100 lokalnych przedsiębiorstw pod wspólną nazwą PKS. Teren województwa częstochowskiego obsługiwały przedsiębiorstwa: PKS Częstochowa z oddziałami Pajęczno i Kłobuck, PKS Myszków, PKS Lubliniec i – częściowo - PKS Zawiercie oraz PKS Włoszczowa. Po likwidacji województwa obsługa systemu komunikacji autobusowej na terenie Subregionu Północnego stała się domeną, przekształconych w 2005 r. w spółki akcyjne, PKS Częstochowa S.A. (z oddziałem w Pajęcznie) oraz PKS Myszków S.A.. Uzupełnieniem były przewozy spółek PKS z innych miast oraz coraz liczniejsze prywatne przedsiębiorstwa przewozowe.

Istniejący od 1949 r., przekształcony w 2005 r., PKS Częstochowa S.A. dysponuje na terenie Częstochowy bazą warsztatowo-biurową na ul. Krasińskiego, dworcem autobusowym wybudowanym w latach 80-tych XX, dostosowanym do jednorazowej obsługi 20 autobusów oraz dworcem autobusowym w Kłobucku. W większości miejscowości powiatu częstochowskiego i kłobuckiego PKS posiada przystanki wyposażone w wiaty i ławeczki dla podróżnych. Spółka oferuje także przewozy regularne dalekobieżne (Zakopane, Kraków, Krynica, Wrocław itd.), czarteruje również swój tabor pod indywidualne zamówienia. PKS Częstochowa S.A. dysponuje 176 autobusami, w tym największy udział mają zakupione w latach 80-tych autobusy Autosan (114 różnych rodzajów). Przewoźnik dysponuje także nowszymi modelami, w tym Mercedesami, Volvo, Solbus, Man. Różnorodność taboru i jego zużycie powoduje wysokie koszty ich napraw i eksploatacji. Spółka funkcjonuje na krawędzi opłacalności ekonomicznej, z tego względu ogranicza swoje koszty likwidując obsługę mniej opłacalnych linii. Od kilku lat Ministerstwo Skarbu deklaruje wolę zbycia spółki, nie może jednak wybrać inwestora strategicznego. Likwidacja lub ograniczenia w obsłudze mniej

rentownych linii prowadzą do degradacji roli transportu autobusowego. W praktyce opłacalne staje się dla PKS Częstochowa S.A. obsługiwanie jedynie większych ośrodków, w zwykłe dni tygodnia, w godzinach dojazdów do szkół i pracy.

System transportu autobusowego uzupełniają na obszarze Subregionu przedsiębiorstwa prywatne dysponujące autobusami i busami. Znaczącymi dla mieszkańców Częstochowy, powiatu częstochowskiego i kłobuckiego przewoźnikami są: UniMetal (linie z Częstochowy do Wrocławia, Krakowa, Tarnowskich Gór, Zarębic, Szczekocin, Lelowa), PTS M. Mazur (z Częstochowy do Blachowni, Wręczycy, Kłobucka), Gepard-Bus (Częstochowa – Pajęczno), Czarbud (Częstochowa – Kłomnice). Komercyjne przewozy busami i autobusami prywatnych firm uzupełniane są sporadycznie przewozami zamawianymi przez zakłady pracy (TRW, Huta ISD, zakłady Wkrętmetu) i dowozami do hipermarketów (Auchan Poczesna). Głównym punktem odjazdów dla prywatnych przewoźników w Częstochowie są przystanki usytuowane między dworcem PKP i PKS (miedzy al. Wolności a ul. Orzechowskiego). Nie istnieje publiczny, spójny system informacji o rozkładach jazdy prywatnych przewoźników.

Komunikacja miejska i podmiejska

Do 1990 r. system obsługi komunikacyjnej Częstochowy i gmin podmiejskich oparty był o model funkcjonowania przewoźnika publicznego MPK, obsługującego miasto i gminy sąsiadujące (Kłobuck, Wręczyca, Blachownia, Konopiska, Poczesna, Koziegłowy, Olsztyn, Janów, Mstów, Rędziny). Pod kątem obsługi takiego obszaru planowano ilość taboru, zaplecze warsztatowe i obiekty obsługi. Wyznaczone były dwa place, dworce obsługi autobusów publicznych (place przy ul. Focha i ul. Piłsudskiego).

Obecnie w Częstochowie organizatorem gminnego transportu zbiorowego jest Miejski Zarząd Dróg i Transportu w Częstochowie, natomiast operatorem realizującym zadania przewozowe jest Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w Częstochowie Sp. z o. o. Transport publiczny w kilku okolicznych gminach zapewnia również Miejskie Przedsiębiorstwo Komunikacyjne w ramach umów (porozumień międzygminnych) o współfinansowaniu kursów linii podmiejskich pomiędzy Urzędem Miasta Częstochowy a poszczególnymi samorządami gmin. System transportu miejskiego w Częstochowie składa się obecnie z 3 linii tramwajowych dziennych, 1 linii tramwajowej nocnej, 32 linii autobusowych dziennych, w tym 24 linii miejskich oraz 8 linii podmiejskich, przy czym na niewielkich odcinkach poza granice miasta wyjeżdżają również autobusy 5 linii miejskich, a także 4 linii miejskiej komunikacji autobusowej nocnej. Na obszarze Częstochowy długość wszystkich linii wynosi 125,2 km, a poza nią: 263,4 km, co stanowi odpowiednio 32,2 % i 67,8 % (razem sieć transportu miejskiego ma długość 388,6 km).

Sieć komunikacyjna w przypadku linii miejskich, opiera się głównie na połączeniach dzielnic leżących zazwyczaj przeciwlegle względem Śródmieścia z częścią trasy przebiegającą przez centralne ulice Częstochowy. Układ taki został uformowany kilkadziesiąt lat temu i dotąd stosunkowo dobrze się sprawdza. Wyjątek wśród linii miejskich dziennych stanowią linie

typowo międzydzielnicowe, które w omijają Śródmieście w odległości kilku kilometrów. Są to linie nr 29, 35, 36 i 38. W przypadku linii autobusowych nocnych, zastosowanie ma układ promienisty – wszystkie cztery linie prowadzą ze Śródmieścia w kierunkach większych dzielnic mieszkaniowych, za wyjątkiem tych obsługiwanych przez tramwaje nocne. Linie podmiejskie, obsługujące gminy Poczesna i Olsztyn, rozpoczynają kursy zwykle od przystanku przy ul. Piłsudskiego w Śródmieściu, po czym kierują się do Al. Wojska Polskiego i dalej w kierunku wymienionych gmin. W tym przypadku wyjątek stanowi linia nr 69, łącząca pętlę przy ulicy Orzechowskiego poprzez południowo-zachodnie dzielnice Częstochowy z zachodnią stroną gminy Poczesna (miejscowości Sobuczyna, Młynek, Mazury i Nierada).

W ramach podpisanych porozumień MPK od roku 2010 r. obsługuje gminy: Poczesna, Blachownia, Olsztyn, od roku 2012 gminę Mstów i od roku 2013 gminę Konopiska. Obsługa ta dotyczy całości gminy Poczesna, części gminy Olsztyn (Olsztyn, Kusięta, Biskupice) oraz wybranych miejscowości, położonych w pobliżu granic administracyjnych miasta w innych gminach. Nie można dziś mówić o przywróceniu modelu sprzed 1990 r. w zakresie obsługi całej aglomeracji. Uzupełnieniem w obsłudze komunikacji na obszarze aglomeracji są przewozy GZK Rędziny, przewoźnika komunalnego utworzonego w 1991 przez gminę Rędziny. Przewoźnik ten obsługuje 3 linie z Częstochowy do Konina, Karoliny i Marianki Rędzińskiej. Dysponuje 10 autobusami niskopodłogowymi typu Solaris Urbino. W związku z faktem długotrwałej eksploatacji istniejącego taboru autobusowego w Gminnym Zakładzie Komunikacji w Rędzinach oraz planowanym uruchomieniem dodatkowych linii GZK do ościennych miejscowości – zachodzi konieczność zakupu dodatkowego taboru autobusowego gwarantującego zaspokojenie potrzeb komunikacyjnych mieszkańców gminy Rędziny oraz ościennych miejscowości jak również spełniającego normy EURO-VI.

Tabela 70: Tabor MPK Częstochowa Sp. z o.o.

TABOR TRAMWAJOWY

ilostan inwentarzowy taboru w (szt.)	**Struktura wiekowa taboru w %**						**ilość niskopodłogowych**
marka	do 5 lat	5 - 10 lat	powyżej 10 lat	powyżej 15 lat	powyżej 20 lat	średni wiek	
KONSTAL 105Na					44	32	0
PESA TWIST	7					3	7

KONSTAL 102N (zabytkowy) prod.1972 4N/1 (zabytkowy) prod. 1958

TABOR AUTOBUSOWY PRZED REALIZACJĄ PROGRAMU GAZELA I DOSTAWĄ 3 SOLBUSÓW

ilostan inwentarzowy taboru w (szt.)	**Struktura wiekowa taboru w %**					**% autobusów niskopodłogowych**	**% autobusów z silnikami EURO 5, EURO 6**	**% autobusów napędzanych innym paliwem niż ON**
	do 3 lat	3 - 6 lat	6 - 10 lat	powyżej 10 lat	średni wiek			
150	10	25	34	81	13,7	58,7	23,3	0

TABOR AUTOBUSOWY PO REALIZACJI PROGRAMU GAZELA I DOSTAWIE 3 SOLBUSÓW

ilostan inwentarzowy taboru w (szt.)	Struktura wiekowa taboru w %					% autobusów niskopodłogowych	% autobusów z silnikami EURO 5, EURO 6	% autobusów napędzanych innym paliwem niż ON
	do 3 lat	3 - 6 lat	6 - 10 lat	powyżej 10 lat	średni wiek			
178	53	11	48	66	10,5	72,5%	43,8%	22,5%

Źródło: Dane MPK Częstochowa Sp. z o.o.

Od kilku lat trwa proces systematycznego odnawiania zasobów MPK w Częstochowie. Likwidacja najstarszych jednostek związana z realizacją projektów współfinansowanego ze środków NFOŚiGW w ramach Programu GAZELA pozwoli na uzyskanie średniego wieku taboru na poziomie ok. 7 lat. Na przełomie 2016 i 2017 roku planuje się realizację kolejnego projektu, tym razem współfinansowanego ze środków z UE, polegającego na zakupie kolejnych 40 pojazdów. Pozwoli to jeszcze lepsze unowocześnienie taboru autobusowego. Wszystkie działania zostały podjęte ze względu na fakt, że w pewnym momencie duża część autobusów była technicznie przestarzała, nie spełniająca obowiązujących norm emisji spalin, a ich jednostki napędowe były przestarzałymi konstrukcyjnie, „paliwożernymi" silnikami o dużej pojemności skokowej. Podjęto działania mające na celu zmniejszenie ilości użytkowanych autobusów wysokopodłogowych, uciążliwych dla pasażerów, w tym przede wszystkim dla pasażerów niepełnosprawnych i dla rodziców przewożących dzieci w wózkach. Podjęte w ostatnim okresie działania, skutkowały pozyskaniem środków z programu realizowanego przez NFOŚiGW na zakup 40 autobusów o napędzie hybrydowym - gazowym. Jest to podyktowane troską o zmniejszenie negatywnego wpływu transportu publicznego na środowisko naturalne. Celem jest wprowadzenie do użytkowania nowoczesnych autobusów spełniających najnowszą normę EURO 6 i wycofanie z użytkowania autobusów o wysokim poziomie emisji zanieczyszczeń.

Kręgosłupem częstochowskiego układu komunikacji miejskiej są linie tramwajowe. Z Północy w kierunku Estakady kursują trzy linie na tym samym odcinku, po czym następuje rozgałęzienie tras: linie nr 1 i 2 zmierzają na wschód w kierunku al. Pokoju, po czym na wysokości ul. Kuncewiczowej również i one się rozdzielają – linia nr 1 kontynuuje jazdę na wschód do pętli na Kucelinie, a linia nr 2 skręca w lewo, by po pokonaniu ok. 200 metrów osiągnąć pętlę Raków – Dworzec PKP. „Dwójka" swoje powrotne kursy wykonuje już jako linia nr 1 ze względu na identyczny przebieg trasy i powielanie się wszystkich kolejnych przystanków. Z kolei na zachód od Estakady kursuje linia nr 3, otwarta w 2012 r. i w większości obsługiwana tramwajami niskopodłogowymi. Jej trasa wiedzie ulicami: Jagiellońską, Orkana, al. 11 Listopada, Jesienną, Rakowską oraz Limanowskiego. Nocna linia tramwajowa w Częstochowie jest oznaczona jako „N0" i kursuje na trasie tożsamej z dzienną linią nr 3, przy czym 3 jeżdżące pojedynczo wagony typu 105Na zapewniają takt 30-minutowy.

W 1959 r., czyli w momencie uruchomienia komunikacji tramwajowej w Częstochowie,

oddano do użytku 7,1 km toru podwójnego. W latach 1959 – 1984 infrastruktura tramwajowa została rozbudowa o kolejne 3,1 km i w takim kształcie funkcjonowała aż do 2012 r., w którym dzięki dofinansowaniu z Unii Europejskiej w ramach RPO WSL 2007 – 2013 rozszerzyła się o kolejne 4,6 km toru podwójnego. Infrastruktura torowa, która istniała przed rozbudową w roku 2012, w 70% ma już 55 lat, w 17% ma 43 lata a pozostałe 13% ma 30 lat. Z 10,2 km torowiska, które istniało przed oddaniem nowego fragmentu w 2012 roku, tylko 37% jest w dobrym stanie technicznym, niewymagającym interwencji w najbliższym czasie. Pozostałe 63% wymaga pilnego działania. Aktualny stan torowiska, mimo że jest ono wydzielone od jezdni, nie pozwala na osiągnięcie dla pasażerów wszystkich korzyści związanych z tą formą transportu. Stan torowiska uniemożliwia osiągnięcie optymalnych prędkości w ruchu tramwajów, powoduje emisje drgań i nadmiernego hałasu oraz uniemożliwia (na niektórych odcinkach) poruszanie się tramwajów niskopodłogowych. Zła jakość infrastruktury utrudnia dalszy rozwój sieci torowej, a także powoduje protesty mieszkańców, którym hałas i drgania szkodzą.

Dla rozwoju tramwajowej komunikacji publicznej niezbędne jest także podjęcie działań mających na celu modernizację taboru tramwajowego. MPK w Częstochowie Sp. z o.o. dysponuje 44 wagonami typu Konstal 105 Na oraz 7 nowoczesnymi składami 129 Nb „Twist", które zostały zakupione dzięki współfinansowaniu środkami z Unii Europejskiej. Tramwaje te w sposób znaczący zachęciły mieszkańców do wygodnego korzystania z komunikacji publicznej, do czego przyczyniły się ich nowoczesna konstrukcja i wyposażenie. W przeciwieństwie do całego pozostałego taboru, są niskopodłogowe, co ułatwia podróż i zdecydowanie poprawia dostępność komunikacji publicznej osobom niepełnosprawnym i rodzicom z dziećmi w wózkach. Potrzeby w zakresie wymiany taboru tramwajowego wymagają zakupu przynajmniej 15 nowych wozów. Budowa nowej linii tramwajowej w dzielnicy Błeszno – Raków, mierzącej 4,5 km, była pokłosiem przyjętej w 2006 r. Strategii rozwoju transportu publicznego. Koszt inwestycji wynosił 162 mln zł. (z zakupem taboru), w tym dotacja unijna 128 mln zł. Oprócz budowy linii zakupiono do jej obsługi 7 nowoczesnych składów typu Twist.

Pomimo doinwestowania MPK w nowoczesny tabor i powstania nowej linii tramwajowej, w Częstochowie regularnie spada ilość przewożonych pasażerów.

Przyszła strategia rozwoju zrównoważonego transportu powinna odpowiedzieć na podstawowe kwestie:

1. Kierunki rozwoju linii tramwajowej.

   Niezbędne są inwestycje modernizujące główną linię łączącą Północ z hutą Częstochowa na Rakowie. Istotne jest tu pytanie o opłacalność utrzymywania odcinka między mieszkaniową dzielnicą Raków a bramą główną Huty na Mirowie; zdecydowanie spadła ilość osób korzystających tu z dojazdu do pracy. W ramach planowanej modernizacji potrzebna jest budowa „trójkąta manewrowego" w dzielnicy Tysiąclecie, by w przypadku katastrof i uszkodzeń nie wyłączać z użytkowania całej linii. Strategia z 2006 r.

i opracowania powstające w kolejnych latach wskazywały następujące kierunki budowy nowych linii:

- linia uzupełniająca obsługująca dzielnicę Północ (pętla długości 2,5 km),
- linia prowadząca z dzielnicy Tysiąclecie ul. Dekabrystów do dzielnicy Parkitka i szpitala wojewódzkiego/ zamiennie: linia na Parkitkę wzdłuż al. Jana Pawła II,
- linia łącząca stadion „Raków" z pętlą tramwajową przy dworcu kolejowym Raków (zamknięcie pętli łączącej Al. Pokoju z nową linią w dzielnicy Raków – Błeszno),
- linia łącząca ul. 1 Maja i ul. Pułaskiego, dworce PKP Główny i Stradom i dalej w okolice Jasnej Góry oraz do dzielnicy Parkitka.

7. Model docelowy organizacji ruchu autobusów miejskich.
   Przyjęty kilkadziesiąt lat temu model zakładał krzyżowanie linii autobusowych w centrum miasta; punktem węzłowym był pl. Biegańskiego. Przebudowa Alei Najświętszej Marii Panny i placu Biegańskiego ograniczała w tym miejscu możliwości tworzenia węzła komunikacyjnego. Pytaniem istotnym jest zasadność utrzymania modelu krzyżującego; alternatywą jest przejście na model zwiększenia połączeń bezpośrednio między peryferyjnymi dzielnicami.
8. System organizacyjny tworzący spójny system obsługi komunikacyjnej całej Aglomeracji. Istotne jest rozważenie czy model ten ma bazować na ekspansji jednego przewoźnika MPK, czy też koordynować i łączyć działania różnych przewoźników.
9. Wyznaczenie parametrów technicznych dla autobusów obsługujących aglomeracje, przy założeniu ich niskiej szkodliwości dla środowiska (transport niskoemisyjny) i przystosowania do obsługi osób niepełnosprawnych.
10. Wyznaczenie w organizacji i oznakowaniu ruchu ulicznego preferencji dla komunikacji zbiorowej (bus-pasy itp).

Integracja systemu, węzły przesiadkowe i systemy inteligentnego sterowania

Wyzwaniem dla samorządów Subregionu Północnego jest zintegrowanie różnych form transportu, przy jednoczesnym ograniczeniu jego niekorzystnego oddziaływania na środowisko. Taki cel wyznacza zarówno Strategia Rozwoju Transportu dla województwa śląskiego jak i Program Ochrony Środowiska i zbieżny z nim Program Ochrony Powietrza. Konieczność podjęcia aktywnej polityki transportowej wskazana także została we wszystkich dokumentach strategicznych programujących rozwój powiatów Subregionu Północnego. Osiągnięcie korzyści generowanych przez zrównoważoną mobilność wymaga po stronie organizacyjnej transportu m.in. wdrażania innowacyjnych i mniej kosztownych rozwiązań w miejskim transporcie zbiorowym, poprzez wsparcie infrastruktury transportowej za pomocą technologii ITS dla jej lepszego wykorzystania i uzyskania dodatkowej przepustowości. Jak wskazano w „Programie ochrony powietrza dla terenu województwa śląskiego…" wprowadzenie np. inteligentnego systemu zarządzania ruchem może przyczynić się do zmniejszenia negatywnego oddziaływania transportu na jakość powietrza.

Właściwe dla Subregionu Północnego kierunki działań to rozwój inteligentnego systemu transportu miejskiego, realizowanego poprzez takie działania jak:

- budowa zintegrowanych systemów zarządzania miejskim transportem zbiorowym i informacji o zdeterminowanej przez potrzeby: konfiguracji modułów systemu ITS, do których zalicza się moduły: sterowanie ruchem drogowym, zarządzanie taborem transportu miejskiego, poboru opłat – e-biletu, priorytetu przejazdu środków transportu miejskiego, pomiaru potoków pasażerskich, informacji pasażerskiej wewnętrznej i dynamicznej informacji pasażerskiej, zapewniających maksymalne wykorzystanie istniejącej infrastruktury, optymalizację pracy zaangażowanych środków transportu i sprawną obsługę pasażerów;
- sukcesywne przekształcanie infrastruktury transportu miejskiego w inteligentną infrastrukturę realizującą maksymalne monitorowanie i gwarantującą interoperacyjność różnych form transportu miejskiego przy wykorzystaniu komunikacji między infrastrukturą a podjazdami;
- rozwój innowacyjności transportu miejskiego opartej na regionalnym i lokalnym transferze wiedzy, poprzez podejmowanie współpracy z jednostkami B+R w regionie dla kreowania rozwiązań z zastosowaniem telematyki transportu.

Podjęte w Częstochowie dotychczasowe rozwiązania wdrażają elementy systemu ITS. Obecnie w mieście funkcjonują dwie wagi do preselekcyjnego ważenia pojazdów. Są zlokalizowane na wlocie do miasta od strony Katowic oraz na Al. Marszałkowskiej/korytarzu północnym – wlot od strony Warszawy. Montowana jest kolejna waga przy ul. Warszawskiej. Mają na celu identyfikację pojazdów przeciążonych, których masa ma znaczący wpływ na pogarszanie się stanu miejskich dróg. Docelowo ma powstać 17 stanowisk do preselekcyjnego ważenia ciężarówek na wszystkich wlotach do miasta. Preselekcja umożliwia rejestrację danych samochodu i jego wagi online. We wrześniu 2015 r. został uruchomiony system do rejestracji pojazdów przejeżdżających na czerwonym świetle. Kamery zostaną zamontowane w rejonie skrzyżowania Al. Wojska Polskiego z ul. Krakowską i Rejtana. Miejski Zarząd Dróg i Transportu w Częstochowie przygotowuje duży projekt celem uruchomienia pełnego systemu ITS dla miasta. W założeniu ITS będzie odpowiedzialny za sterowanie ruchem na najważniejszych drogach i skrzyżowaniach w mieście z uwzględnieniem priorytetów dla komunikacji miejskiej. Przewidywalnymi korzyściami dla miasta będą: zwiększona przepustowość ulic, poprawa bezpieczeństwa ruchu drogowego, zmniejszenie kosztów zarządzania taborem drogowym, utrzymania nawierzchni, nastąpi także redukcja emisji spalin. Ze względu na rolę Częstochowy jako głównego węzła komunikacji w Subregionie wdrożenie ITS ma zasadnicze znaczenie dla poprawy transportu na całym obszarze północnej części województwa śląskiego. Wprowadzanie ITS powinno być poprzedzone przygotowanym planem organizacji ruchu ulicznego uwzględniającego zasady zawarte w Planie transportowym dla województwa śląskiego, a w tym wskazującym:

- trasy, na których preferowana jest komunikacja zbiorowa,

- strefy uspokojonego ruchu samochodowego,
- trasy, na których dopuszcza się ruch ciężarowy powyżej 8 t/oś,
- węzły przesiadkowe integrujące komunikacje zbiorową z indywidualną,
- strefy o ograniczonej dostępności dla pojazdów nie spełniających norm emisyjnych.

W ramach systemu ITS wskazane jest wprowadzenie rozwiązań koordynujących różne systemy komunikacji zbiorowej. Ogólnie dostępne platformy informacyjne powinny umożliwiać odbiorcy planowanie podróży z uwzględnieniem rozkładów jazdy obsługujących Subregion przewoźników komunikacji miejskiej i podmiejskiej, publicznej i prywatnej komunikacji regionalnej autobusowej oraz komunikacji kolejowej. Optymalnym byłoby uzupełnienie tych funkcji o możliwość opłacenia podróży z wykorzystaniem różnych form komunikacji.

Strefy uspokojonego ruchu samochodowego, z ograniczeniem prędkości przejazdu do 30 km/h, dotyczyć mają osiedli mieszkalnych i niektórych obszarów ścisłego centrum; wskazaniem powinny być zapisy planów zagospodarowania przestrzennego. Koniecznością ze względu na uciążliwość dla mieszkańców, zagrożenia dla środowiska, a także dla nieprzystosowanej infrastruktury drogowej, jest wyznaczenie tras dla pojazdów ciężarowych. Wskazane tu byłoby udrożnienie dla tego typu pojazdów wyznaczonych stref przemysłowych.

Organizacja ruchu powinna, ze względu na uciążliwość, zniechęcać do wjazdu samochodami indywidualnymi w obszar ścisłego centrum. Temu służyć powinna polityka opłat w strefie płatnego parkowania. Zachętą może być dostępność miejsc przesiadkowych z parkingami typu park&ride. Należy tu zwrócić uwagę, że pomimo korzystnego układu linii tramwajowej, gwarantującej dojazd z północnej lub południowej części do centrum w czasie 20 min., brak jest w pobliżu północnych i południowych pętli tramwajowych dogodnych parkingów umożliwiających tam pozostawienie samochodu. Ten defekt skutkuje zmniejszonym zainteresowaniem przewozami tramwajowymi.

Według danych MZDiT naturalnymi punktami przesiadkowymi w komunikacji miejskiej są:

- Plac Biegańskiego,
- Estakada,
- Promenada Niemena - Hala Polonia,
- Aleja Jana Pawła II,
- Raków Dworzec PKP,
- III Aleja Najświętszej Maryi Panny,
- Rondo Trzech Krzyży,
- Wyczerpy Dolne,
- Stradom Dworzec PKP.

W Planie transportowym dla województwa śląskiego Częstochowa wskazana jest jako lokalizacja głównego punktu przesiadkowego. Jako miejsca posiadające potencjał do spełniania funkcji węzła przesiadkowego wskazano: Koniecpol i Myszków. Zgodnie z planem węzły przesiadkowe służące komunikacji miejskiej powinny być wyposażone w elektroniczne nośniki

informacji. Wiadomości prezentowane na elektronicznych nośnikach informacji to m.in. nazwa przystanku, numer linii, prognozowany lub/i rozkładowy czas odjazdu, komunikaty specjalne (informacja o utrudnieniach w ruchu, objazdach, cenach biletów, itp.), dostosowane do potrzeb osób niepełnosprawnych. Węzły przesiadkowe powinny być zaplanowane w taki sposób, aby pasażer miał zapewnione sprawne przesiadanie się (najlepiej, aby droga przemieszczania się pomiędzy peronami umiejscowiona była na jednym poziomie). Wiaty i poczekalnie powinny umożliwiać pasażerom wygodne oczekiwanie na kolejny pojazd.

Umiejscowienie w Częstochowie głównego węzła przesiadkowego nie przesądza o jego konkretnej lokalizacji. Przez kilkadziesiąt lat w sposób naturalny rolę głównego węzła pełnił obszar przyległy do dworców PKP i PKS, ze znajdującymi się w pobliżu przystankami autobusów podmiejskich, miejskich i tramwajów oraz miejscami przystankowymi dla busów Pewien problem wynikał z rozłożenia węzła na obszary zachodniej (od strony al. Wolności) i wschodniej (od ul. Piłsudskiego) części. Zmiany jakie zaszły w ostatnich latach utrudniają realizację tu wspólnego węzła przesiadkowego. Występują trudności z porozumieniem z dysponentami dworców PKS i PKP, przy tym niejasna jest przyszłość PKS (organ założycielski poszukuje inwestora strategicznego). Obsługa dalekobieżnych pociągów InterCity rozłożona została na dwa dworce: Częstochowa – Główna i Częstochowa – Stradom, co utrudnia tworzenie jednolitej oferty przesiadkowej. Poważnym mankamentem dla ruchu autobusowego jest trudny wyjazd z dworca w kierunku północnym, blokowany jest przez związaną z Alejami Najświętszej Marii Panny strefą uspokojonego ruchu. Wymienione problemy nie zmieniają jednak faktu, że w tym miejscu tradycyjnie, w sposób naturalny dokonuje się integracja różnych form komunikacji. Wskazywane są także inne lokalizacje uzupełniające główny węzeł komunikacyjny. Takimi są obszary w otoczeniu dworców Stradom i przystanku Raków. Trudno jednak prognozować czy inwestycje w tych miejscach zyskają akceptację podróżnych.

Transport rowerowy

Negatywne skutki środowiskowe powodowane rosnącą ilością użytkowanych przez mieszkańców samochodów powinny skłaniać władze publiczne do preferowania innych form transportu, w tym upowszechniania transportu rowerowego. Sprzyja temu narastająca tendencja do uprawiania zdrowego trybu życia przekładająca się na traktowanie roweru jako środka transportu i przyrost amatorów rekreacyjnej jazdy rowerowej. Wzmocnieniu tych pozytywnych trendów powinna służyć transportowa polityka Subregionu promująca:

- rozwój infrastruktury (ścieżki rowerowe, parkingi, wydzielone pasy na drogach publicznych) umożliwiające bezpieczne korzystanie z transportu rowerowego w drodze do szkół, pracy, punktów handlowych i usługowych,
- rozwój infrastruktury rekreacji i turystyki rowerowej,
- zmiany w organizacji ruchu i oznakowaniu w sposób zwiększający bezpieczeństwo pieszych i rowerzystów,
- promowanie form uzupełniającego współdziałania komunikacji zbiorowej pasażerskiej

z komunikacją rowerową (węzły bike&ride, możliwość przewozu roweru taborem komunikacji zbiorowej, preferencje dla tych form transportu w organizacji ruchu drogowego),

- upowszechnianie właściwej kultury użytkowników dróg publicznych, prowadzącej do zwiększenia bezpieczeństwa pieszych i rowerzystów.

Podobnie jak w przypadku gmin jurajskich tworzących spójny system rekreacyjno-turystycznych szlaków rowerowych, Częstochowa jako lider subregionu rozpoczęła w roku 2014 współpracę z ościennym gminami w zakresie wspólnej budowy łączących je dróg rowerowych. Do pozytywnych wyjątków należy tu współpraca gmin jurajskich tworzących spójny system rekreacyjno-turystycznych szlaków rowerowych.

Atrakcyjność krajobrazowa Jury Krakowsko-Częstochowskiej przenosi się tu na rozwój turystyki rowerowej. Przez Jurę prowadzi międzynarodowa trasa wpisana Eurovello jako R11 (Ateny – Saloniki – Skopje – Belgrad – Koszyce – Kraków – Częstochowa – Warszawa – Suwałki – Kowno – Wilno – Ryga – Tallin – Helsinki – Przylądek Północny - 5984 km). Wyznaczone są także szlaki turystyczne rowerowe PTTK, w tym wskazane w koncepcji „Rowerem po Śląsku" przygotowanej przez Śląski Związek Gmin i Powiatów. W Częstochowie zbudowana została służąca rekreacji trasa rowerowa nad Wartą, łącząca centrum miasta (skrzyżowanie DK-1 i al. Jana Pawła II) z południowymi dzielnicami (Raków, Zawodzie-Dąbie). Mankamentem pozostaje brak dogodnych turystycznych dróg rowerowych łączących Częstochowę z atrakcyjnymi miejscowościami podmiejskimi (Olsztyn, Mstów, Blachownia) i tamtejszymi ścieżkami rowerowymi. W tym roku realizowane będą, wynikające z porozumień międzygminnych, połączenia z Olsztynem i z Mstowem.

Brak, w większości samorządów, koncepcji rozwoju dróg rowerowych, prowadził do inwestowania w ścieżki, jako części większej inwestycji drogowej. Szczególnie widoczne to było w Częstochowie, gdzie budowane „przy okazji" odcinki dróg rowerowych stanowiły rozerwaną mozaikę nie gwarantującej bezpiecznego tranzytu przez całe miasto. W ciągu ostatnich kilku lat udało się połączyć rozerwane fragmenty tworząc połączenia bezpiecznymi drogami rowerowymi z najliczniej zamieszkałych dzielnic (Parkitka, Północ, Błeszno, Raków, Ostatni Grosz) z centrum miasta.

W Częstochowie przygotowuje się do przebudowy dworców PKP w centra przesiadkowe z uwzględnieniem lokalizacji wypożyczelani miejskich rowerów. W miejscach będących węzłami komunikacyjnymi brak jest bezpiecznych (monitorowanych) parkingów typu Bike&Ride. Tylko tabor pociągów lokalnych (PR i KŚ) przystosowany jest do transportu rowerów. W odróżnieniu od organizatorów komunikacji zbiorowej moda na rowery została zauważona i skonsumowana przez handlowe i usługowe podmioty komercyjne. Standardem nowopowstających większych punktów handlowo-usługowych jest doposażanie ich w stanowiska parkingowe dla rowerów. W stosunku do rosnących potrzeb zbyt mało jest takich stanowisk przed obiektami publicznymi.

Budowa dróg i ścieżek rowerowych, tworzenie systemu bezpiecznych parkingów, w tym

typu Bike&Ride, może przyczynić się do poprawy bezpieczeństwa, a tym samym zwiększyć zainteresowanie dojazdami na rowerze do szkół, zakładów pracy, obiektów handlowo-usługowych czy placówek usług publicznych. Podstawowe znaczenie mają jednak nie tyle inwestycje, co zmiany w kształtowaniu rozwoju przestrzennego miasta, a pośrednio zmiany świadomościowe mieszkańców. Anachroniczny model myślenia przyjmował jako zasadę separację kolidujących ze sobą rodzajów użytkowania dróg publicznych, po to by zwiększyć przepustowość tych dróg. Owocem takiego myślenia jest budowa kosztownych „autostrad miejskich" (dwa pasy ruchu samochodowego, a po bokach szeroki na 2,5 m chodnik dla pieszych i 2 m ścieżka rowerowa), nawet tam, gdzie obciążenie ruchem nie uzasadnia takich działań. Oddzielanie różnych form użytkowania drogi ma sens tylko tam, gdzie uzasadnia to duże obciążenie ruchem. Praktyczne doświadczenia pokazują, że nawet w miejscowościach przy ruchliwych drogach krajowych można bezpiecznie łączyć ruch pieszy i rowerowy, oddzielając go od samochodowego. W osiedlach mieszkalnych większą gwarancją bezpieczeństwa jest uspokajanie ruchu, ograniczenia prędkości do 30 km/h, preferowanie na drogach ruchu pieszego i rowerowego. Kształtowanie kultury użytkowników dróg wydaje się, dla poprawy bezpieczeństwa, istotniejsze, niż inwestowanie w kosztowne „miejskie autostrady".

EDUKACJA I WYCHOWANIE

Inwestowanie w jakość kapitału ludzkiego i społecznego, zadania z zakresu edukacji, są nie tylko obowiązkiem formalnym samorządu, lecz także działaniem zwiększającym szansę na trwały rozwój Częstochowy. Obowiązujący system prawny oddaje decydujące narzędzia w tym zakresie w ręce administracji rządowej, koordynowanej przez Ministra Edukacji Narodowej. Administracja rządowa decyduje o programach nauczania, o obowiązujących standardach kształcenia, a także o wysokości środków przekazywanych na ten cel. Zadania samorządów formalnie ograniczone zostały do zapewnienia odpowiedniej bazy oświatowej i kadry nauczycielskiej. Także w tym zakresie administracja rządowa nie pozostawia samorządom swobody decyzyjnej. Rządowy kurator oświaty może zablokować zmiany sieci szkół; podległe administracji centralnej służby narzucają standardy techniczne jakie spełnić muszą budynki oświatowe. Zasady zatrudnienia i warunków pracy oraz płacy nauczyciela ustalone są w ustawie Karta Nauczyciela. Wymogi prawne określają system wyboru dyrektora placówki oświatowej oraz kadencyjność jego pracy uniezależniając go od lokalnej władzy samorządowej.

Scentralizowanie systemu oświatowego nie dotyczy przejęcia przez rząd pełnej odpowiedzialności za finansowanie zadań edukacyjnych. Od kilkunastu lat samorządy z własnych środków pokrywają ok. 30% kosztów wykonywania podstawowych zadań

edukacyjnych.

Tabela 71: Wydatki oświatowe w budżetach miast powyżej 100 000 mieszkańców w 2014 r. - Częstochowa na tle innych miast.

Miasto	Udział wydatków z budżetu na oświatę i wychowanie w wydatkach budżetu (%)	Udział subwencji oświatowej w wydatkach z budżetu na oświatę (%)
Białystok	34,26	66,52
Bielsko-Biała	38,42	65,75
Bydgoszcz	33,29	63,37
Bytom	31,26	63,76
Chorzów	36,11	70,83
Częstochowa	**33,14**	**75,10**
Dąbrowa Górnicza	18,53	58,27
Elbląg	34,81	65,60
Gdańsk	26,43	59,01
Gdynia	29,28	60,89
Gliwice	19,21	67,99
Gorzów Wielkopolski	38,95	74,52
Kalisz	34,30	80,47
Katowice	23,19	63,55
Kielce	26,53	83,61
Koszalin	31,82	67,64
Kraków	26,03	69,76
Legnica	38,17	68,54
Lublin	27,71	66,59
Łódź	23,38	60,83
Olsztyn	30,46	75,60
Opole	33,62	67,48
Płock	30,64	60,02
Poznań	31,41	64,76
Radom	36,75	72,36
Ruda Śląska	33,41	57,46
Rybnik	33,80	62,64
Rzeszów	33,00	73,81
Sosnowiec	35,06	58,84
Szczecin	26,96	72,88
Tarnów	41,56	77,59
Toruń	26,84	73,81
Tychy	22,67	65,48
Wałbrzych	20,31	65,13
Warszawa	19,17	54,77
Włocławek	35,69	72,70
Wrocław	24,73	53,75
Zabrze	26,51	66,58
Zielona Góra	36,86	67,63

Źródło: Związek Miast Polskich, SAS- Internetowy System Analiz Samorządowych, http://www.sas24.org/faces/index.xhtml .

Rosnący ciężar dofinansowania zadań obowiązkowych powoduje, że samorządom brakuje środków na rozwój dodatkowych, uzupełniających zadań wzbogacających lokalny kapitał ludzki. Brakuje także środków na dostosowanie bazy edukacyjnej do stanu zgodnego z oczekiwaniami ludzi żyjących XXI w.

Wychowanie przedszkolne

System opieki przedszkolnej, konstruowany w swoich założeniach w okresie PRL, zderza się z oczekiwaniami rodzin w zakresie pomocy publicznej w opiece nad małymi dziećmi. Rodzina po urodzeniu dziecka mogła korzystać z wsparcia w postaci urlopu macierzyńskiego (20 tygodni po urodzeniu jednego dziecka), dodatkowego urlopu macierzyńskiego (6 tygodni), urlopu rodzicielskiego (26 tygodni). Od 2 stycznia 2016 r. pomoc przysługuje w postaci 20 tygodniowego urlopu macierzyńskiego i 32 tygodniowego urlopu rodzicielskiego. W tym okresie 52 tygodni, osoby zatrudnione korzystać mogą z pomocy w postaci 80% zarobków lub, dla niezatrudnionych, 1 tysiąca zł miesięcznie. Dodatkowo rodzice korzystać mogą z 36 miesięcznego urlopu wychowawczego, nieodpłatnego. Od 1 kwietnia 2016 r. rodzinie przysługuje pomoc w postaci 500 zł miesięcznie na drugie i kolejne dziecko (na pierwsze, jeśli rodzina nie przekracza progu dochodowego 800 zł na osobę) do ukończenia przez dziecko 18 roku życia.

Zakres pomocy wychowawczej, organizowanej przez gminy, dotyczy zagwarantowania miejsca w przedszkolu dla dzieci w wieku 4-6 lat, a od 1 września 2017 r. od 3 lat.

Brak finansowego wsparcia w okresie urlopu wychowawczego, a także naturalne aspiracje zawodowe kobiet, powodują że zwiększa się oczekiwanie na zapewnienie opieki nad dziećmi poniżej 3 roku życia. Pewną pomocą w tym zakresie były zmiany prawne wprowadzone w 2014 r., umożliwiające tworzenie, oprócz tradycyjnych żłobków publicznych, także innych, społecznych lub prywatnych, punktów opieki nad małym dzieckiem. Ze względów społecznych na przyjmowanie dzieci poniżej 3 roku życia otwarły się także niektóre przedszkola.

W Częstochowie funkcjonuje 6 żłobków; zgodnie z danymi zawartymi w tabeli poniżej:

Tabela 72: Informacja o opiece żłobkowej w 2015r.: ilość miejsc, etaty opiekunów.

Placówka	Ilość miejsc	Ilość opiekunów 2015
Żłobek Miejski „Reksio", Al. Armii Krajowej 66a	150	21
Żłobek 2mama, ul. Lwowska 115	8	1
Żłobek Tęcza, ul. Mościckiego 22	15	2
Żłobek Aniołkowo, ul. Faradaya 36	15	2
Żłobek Bajkowy Mini Żłobek, ul. Poświatowskiej 23	15	5
Klub dziecięcy Mamusia Muminka, ul. Poświatowskiej 5D	15	2
brak deficytu miejsc w placówkach		

Źródło: Dane Wydziału Zdrowia Urzędu Miasta Częstochowy.

Dodatkowo z opieki w przedszkolach korzysta 175 dzieci w wieku poniżej 3 lat (w tym 88 chłopców).

Prowadzony przez Miasto Żłobek Miejski „Reksio" oferuje 150 miejsc z podziałem na grupy maluchów (do 1 roku 6 miesięcy) średniaków (do 2 lat 4 miesięcy) i starszaków (do 3 lat). Zapisanych w 2014 r. było 139 dzieci (92% obłożenia miejsc), średnio uczęszczało 89 dzieci (60% obłożenia miejsc). Wymogi formalne powodują wysoki koszt opieki żłobkowej, wynosiła ona w 2014 r. miesięcznie 1,5 tys. zł (1 tys. zł od dziecka zapisanego lecz nieuczęszczającego). Niższe są koszty opieki w placówkach prywatnych, lecz tam opieka koncentruje się na dzieciach w wieku powyżej 2 lat. Nową formą pomocy, wprowadzoną od września 2016 r., będzie zatrudnianie przez Miasto 20 niań kierowanych do wybranych rodzin. W sumie możliwości pomocy stacjonarnej kierowanej do dzieci w wieku poniżej 3 roku życia wynoszą: 218 miejsc w żłobkach i 175 miejsc w przedszkolach, tj. mniej niż 10% potencjalnych potrzeb (licząc dzieci w wieku od 1,5 do 3 lat).

Ten problem społeczny nie jest jeszcze postrzegany jako pilny, ze względu na kulturowe przyzwyczajenie do roli matki jako jedynej opiekunki małych dzieci. W miarę wzrostu gospodarczego, a tym samym zwiększenia popytu na pracę młodych kobiet, oczekiwania pomocy w zakresie opieki nad dziećmi w wieku do 3 lat mogą się zwiększać.

Opieką nad dziećmi powyżej 3 roku życia zajmują się przedszkola. Sieć przedszkoli w 2014 r. w mieście to 68 placówek, w tym 3 specjalne (dla dzieci niepełnosprawnych). Z 65 placówek, bez specjalnych, 43 były prowadzone przez Miasto. Ogółem funkcjonowały w 2014 r. 284 oddziały z 6 992 miejscami, do których uczęszczało 5 992 dzieci. Funkcjonowały 3 przedszkola specjalne (2 prowadzone przez Miasto), z 9 oddziałami (6 miejskich) dysponujące 52 miejscami (36 miejskich). Przedszkola, bez specjalnych, dysponowały 275 oddziałami (206 miejskich), z 6 440 miejscami (4 897 miejskich). Dodatkowo istniało 10 punktów przedszkolnych, z 14 oddziałami i 125 miejscami.

Opieką przedszkolną objętych było w 2014 r. 6 376 dzieci w wieku 3-5 lat (87,9%), 7 488 dzieci w wieku 3-6 lat (89,9%), 4 130 dzieci w wieku 3-4 lat (82,8%), 5 400 dzieci w wieku 4-6 lat (96,4%).

Według najnowszych danych z 2016 r. Miasto prowadzi 64 placówki realizujące wychowanie przedszkolne, w tym 38 przedszkoli, 5 zespołów szkolno-przedszkolnych, 3 zespoły szkół i 18 szkół podstawowych, które prowadzą oddziały przedszkolne dla dzieci w wieku 5-6 lat. Ogółem oferuje 5 550 miejsc. Dostępne ogółem jest 7 320 miejsc w przedszkolach (w tym 5 550 w placówkach publicznych i 1 770 w przedszkolach publicznych i niepublicznych prowadzonych przez inne podmioty). W odniesieniu do liczby dzieci w wieku 3-6 lat (7 855) brakuje 535 miejsc. Deficyt ten wiąże się z wprowadzonymi w ostatnim okresie czasu przez rząd zmianami prawnymi podwyższającymi z 6 do 7 lat obowiązek nauki szkolnej. Przez ostanie lata miasto inwestowało w rozwój bazy przedszkolnej zakładając, zgodnie z obowiązującymi normami, kształcenie 6-latków w szkołach podstawowych. Dzięki

prowadzonej polityce zapewniono w praktyce miejsce przedszkolne dla każdego dziecka w wieku od 3 do 5 lat, dodatkowo, nie tylko utrzymano bezpłatność podstawowej opieki, ale także dofinansowano zajęcia dodatkowe dla wychowanków. Obecnie wprowadzone, bez spodziewanego okresu przejściowego spowodowały trudniejszą sytuację w dostępie dzieci w wieku lat 3 do wychowania przedszkolnego.

W roku szkolnym 2015/2016 prawie wszystkie dzieci znalazły miejsca w przedszkolach. Po zakończeniu rekrutacji uzupełniającej jedynie 6 trzylatków nie otrzymało przydziału do wybranego przedszkola. Jednocześnie w innych przedszkolach pozostały jeszcze wolne miejsca w liczbie 140. Ustawa z dnia 29 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz niektórych innych ustaw wprowadziła zmiany dot. obowiązku szkolnego i przedszkolnego. Od 1 września 2016 r. obowiązkowym przygotowaniem przedszkolnym będą objęte dzieci 6-letnie (wcześniej 5-letnie). Przesunięcie tego obowiązku spowoduje, że dzieci z rocznika 2010 pozostaną w przedszkolach. Konsekwencją tego będzie deficyt wolnych miejsc dla nowych kandydatów. Prawo do wychowania przedszkolnego mają od 1 września 2016 r. wszystkie dzieci 4- i 5-letnie. Oznacza to, że gmina Częstochowa w pierwszej kolejności musi zapewnić miejsca dzieciom 4, 5 i 6-letnim. Natomiast od 1 września 2017 r. prawo do wychowania przedszkolnego uzyskają dzieci 3-letnie. Wówczas gmina będzie musiała zapewnić miejsca wszystkim kandydatom w wieku od 3 do 6 lat. Konieczne będzie tworzenie dodatkowych miejsc w przedszkolach i oddziałach przedszkolnych, ewentualne tworzenie zespołów szkolno-przedszkolnych, a także przeprowadzenie konkursu dla przedszkoli lub punktów przedszkolnych prowadzonych przez inne podmioty, które w związku z powyższym będą otrzymywały zwiększoną dotację na realizację zadania publicznego (100%).

Sieć przedszkoli tworzyła się organicznie przez kilkadziesiąt lat, odpowiadając na potrzeby z okresu tworzenia placówek. Nie jest ona w pełni dostosowana do potrzeb wynikających z demograficznego obrazu dzielnic. Zwiększona mobilność mieszkańców powoduje, że lokalizacja przedszkola w pobliżu miejsca zamieszkania nie jest już najważniejszą przesłanką wyboru miejsca. Istotniejsza staje się jakość placówki, rozumiana nie tylko jako standard techniczny budynku, ale też przyjazność i wszechstronność usług wychowawczo-edukacyjnych. Koszty opieki przedszkolnej w placówkach prowadzonych przez Miasto w większości są zbliżone. Pokazane w tabeli wyższe koszty opieki w miejskich przedszkolach nr 31, 35 i 43 wynikają z prowadzenia tam opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi.

Standard obiektów jest zróżnicowany, zależny od miejsca. Nie sposób porównać przedszkola na ul. Koziej ulokowanego w starych przedwojennych, poważnie zniszczonych zasobach z przedszkolem w dzielnicy Parkitka dysponującym nowoczesnym pawilonem. Teoretycznie wszystkie przedszkola mają dostęp do placów zabaw na świeżym powietrzu, lecz stan techniczny tych miejsc jest także poważnie zróżnicowany. Konkurujące przedszkola prywatne oferują szerszy od publicznych zakres oferty edukacyjnej. Dostosowują się także bardziej elastycznie do potrzeb rodziców w zakresie czasu pracy. Wyzwaniem, któremu już dziś stara się sprostać Miasto, jest też zorganizowanie pracy w przedszkolach publicznych tak by

umożliwić opiekę nad dziećmi w okresach wakacyjnym.

Społecznym zagrożeniem jest rozwarstwienie szans dostępu do dobrej opieki przedszkolnej; lepsza dla bogatszych lub bardziej zaradnych. Utrwala to niebezpieczne procesy wykluczania społecznego.

Innym trudnym wyzwaniem jest wprowadzenie jednolitego systemu profilaktyki zdrowotnej dla dzieci w wieku przedszkolnym. Wprowadzenie badań okresowych dla dzieci w tym wieku pozwoliłoby na upowszechnienie wcześniejszych działań zapobiegawczych, chroniące np. dzieci przed schorzeniami wynikającymi z niewłaściwego stylu życia (zaburzenia wzroku, otyłość, zniekształcenia kręgosłupa itp.).

Tabela 73: Miejskie przedszkola oraz oddziały przedszkolne w Częstochowie.

Miejskie Przedszkola	**Adres szkoły**	Liczba oddziałów	Liczba wychowanków /uczniów	Średnia liczba uczniów w oddziale	Liczba nauczycieli w etatach kalkulacyjnych	Średnia liczba uczniów na etat nauczycielski	Miesięczny wydatek na 1 dziecko/ucznia bez dotacji cel	Miesięczny wydatek na 1 oddział bez dotacji cel	Wydatki za 2015 rok ogółem
Miejskie Przedszkole Nr 1	Szymanowskiego 9	4	98	25	8,85	11,08	777,63	19 051,87	914 489,78
Miejskie Przedszkole Nr 3	Focha 55	4	99	25	7,80	12,69	726,58	17 982,86	863 177,26
Miejskie Przedszkole Nr 4	Witkiewicza 4	4	86	22	7,80	11,03	799,87	17 197,30	825 470,41
Miejskie Przedszkole Nr 5	Górska 8/10	5	125	25	5,75	21,74	690,54	17 263,44	1 035 806,19
Miejskie Przedszkole Nr 6	Sosnowa 22/28	6	146	24	12,99	11,24	738,63	17 973,41	1 294 085,34
Miejskie Przedszkole Nr 7	Mireckiego 25	7	152	22	13,03	11,67	765,89	16 630,83	1 396 989,33
Miejskie Przedszkole Nr 8	Al. Wojska Polskiego 73	9	213	24	17,79	11,97	714,65	16 913,43	1 826 650,96
Miejskie Przedszkole Nr 9	Sabinowska 81/83	5	117	23	9,33	12,54	676,05	15 819,51	949 170,69
Miejskie Przedszkole Nr 10	Konwaliowa 105	2	40	20	4,89	8,18	986,58	19 731,63	473 559,21
Miejskie Przedszkole Nr 11	Kurpińskiego 6	6	137	23	10,48	13,07	693,93	15 844,73	1 140 820,47
Miejskie Przedszkole Nr 12	Broniewskiego 18	5	115	23	9,21	12,49	733,25	16 864,69	1 011 881,18
Miejskie Przedszkole Nr 13	Gwiezdna 2	6	134	22	11,91	11,25	766,92	17 127,78	1 233 200,41
Miejskie Przedszkole Nr 14	Baczyńskiego 11	4	99	25	10,00	9,90	904,10	22 376,39	1 074 066,90
Miejskie Przedszkole Nr 15	Michałowskiego 32	8	194	24	16,07	12,07	740,76	17 963,53	1 724 498,69
Miejskie Przedszkole Nr 16	Starzyńskiego 9	9	217	24	20,49	10,59	788,22	19 004,75	2 052 512,46
Miejskie Przedszkole Nr 17	Kozia 18	4	100	25	8,06	12,41	738,78	18 469,48	886 535,12
Miejskie Przedszkole Nr 18	Kruszwicka 2/4	2	48	24	4,45	10,79	809,42	19 426,08	466 225,85
Miejskie Przedszkole Nr 19	Szkolna 1	2	50	25	4,18	11,96	831,58	20 789,45	498 946,80
Miejskie Przedszkole Nr 20	Wierzbowa 20	6	141	24	12,48	11,30	737,50	17 331,36	1 247 858,14
Miejskie Przedszkole Nr 21	Przemysłowa 6	3	75	25	6,52	11,50	805,01	20 125,22	724 507,98
Miejskie Przedszkole Nr 23	Szymanowskiego 3a	4	96	24	7,80	12,31	734,20	17 620,68	845 792,86
Miejskie Przedszkole Nr 25	Wittiga 1	3	71	24	6,00	11,83	827,34	19 580,35	704 892,73
Miejskie Przedszkole Nr 26	Dunikowskiego 10	4	99	25	8,76	11,30	774,56	19 170,34	920 176,34
Miejskie Przedszkole Nr 27	Krasińskiego 1	4	98	25	7,80	12,56	758,20	18 575,98	891 646,94
Miejskie Przedszkole Nr 29	Osada Młyńska 1	4	96	24	7,00	13,71	716,16	17 187,89	825 018,93

Miejskie Przedszkole Nr 30	Czajkowskiego 3	5	110	22	9,24	11,91	728,79	16 033,47	962 007,95
Miejskie Przedszkole Nr 31	Ludowa 95a	5	95	19	18,43	5,15	1 197,07	22 744,32	1 364 658,93
Miejskie Przedszkole Nr 32	Św. Rocha 247	2	49	25	4,12	11,89	801,98	19 648,57	471 565,62
Miejskie Przedszkole Nr 33	Tetmajera 8	4	97	24	7,97	12,17	744,41	18 051,94	866 493,34
Miejskie Przedszkole Nr 34	Kwiatkowskiego 6	3	68	23	6,05	11,24	835,22	18 931,65	681 539,49
Miejskie Przedszkole Nr 35	1 maja 5/7	5	83	17	14,57	5,70	1 520,91	25 247,17	1 514 830,14
Miejskie Przedszkole Nr 36	Kukuczki 4	8	191	24	16,26	11,75	732,17	17 480,65	1 678 142,73
Miejskie Przedszkole Nr 37	Sportowa 85	10	218	22	22,08	9,87	765,84	16 695,37	2 003 444,15
Miejskie Przedszkole Nr 38	Okulickiego 63	8	183	23	16,29	11,23	792,61	18 131,07	1 740 582,38
Miejskie Przedszkole Nr 41	Powstańców 9/11	5	122	24	9,12	13,38	665,93	16 248,75	974 924,87
Miejskie Przedszkole Nr 42	PCK 16	6	140	23	11,49	12,18	695,18	16 220,89	1 167 904,09
Miejskie Przedszkole Nr 43	Czecha 17	4	80	20	14,44	5,54	1 890,74	37 814,70	1 815 105,63
Miejskie Przedszkole Nr 44	Gilowa 23	2	50	25	4,89	10,22	900,84	22 521,11	540 506,59
Zespół Szkół Specjalnych nr 23	Legionów 58	6	22	4	7,63	2,88	2 047,98	7 509,25	540 666,06
Zespół Szkolno-Przedszkolny Nr 1 (Miejskie Przedszkole nr 2)	Aleja Jana Pawła II 95	5	96	19	9,77	9,83	618,66	11 878,34	712 700,64
Zespół Szkolno-Przedszkolny Nr 2 (Miejskie Przedszkole nr 22)	Olsztyńska 42	6	137	23	12,70	10,79	588,53	13 438,11	967 544,09
Zespół Szkolno-Przedszkolny Nr 3 (Miejskie Przedszkole nr 28)	Łukasińskiego 70/74	3	73	24	5,49	13,30	384,76	9 362,50	337 049,97
Zespół Szkolno-Przedszkolny Nr 4 (Miejskie Przedszkole nr 39)	Połaniecka 50	2	40	20	4,25	9,41	440,79	8 815,84	211 580,09
Zespół Szkolno-Przedszkolny Nr 5 (Miejskie Przedszkole nr 40)	Św. Barbary 32	3	67	22	4,97	13,48	317,35	7 087,42	255 147,23
Razem przedszkola miejskie		**212**	**4 767**	**22**	**439,19**	**10,85**	**780,27**	**17 544,96**	**44 634 374,96**

Oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych	**Adres szkoły**	Liczba oddziałów	Liczba wychowanków /uczniów	Średnia liczba uczniów w oddziale	Liczba nauczycieli w etatach kalkulacyjnych	Średnia liczba uczniów na etat nauczycielski	Miesięczny wydatek na 1 dziecko/ucznia bez dotacji cel	Miesięczny wydatek na 1 oddział bez	Wydatki za 2015 rok ogółem

								dotacji cel	
Szkoła Podstawowa nr 1	Księżycowa 6	1	25	25	1,40	17,86	244,99	6 124,75	73 497,02
Szkoła Podstawowa Nr 2	Baczyńskiego 2a	1	23	23	1,20	19,17	223,40	5 138,29	61 659,43
Szkoła Podstawowa Nr 8	Szczytowa 28/30	1	22	22	1,16	18,97	283,13	6 228,94	74 747,32
Szkoła Podstawowa Nr 11	Festynowa 24	1	17	17	1,18	14,41	383,04	6 511,72	78 140,62
Szkoła Podstawowa Nr 12	Warszawska 31	1	38	38	2,65	14,34	321,78	12 227,80	146 733,56
Szkoła Podstawowa Nr 13	Wręczycka 111/115	1	23	23	1,63	14,11	414,63	9 536,55	114 438,55
Szkoła Podstawowa Nr 14	Waszyngtona 62	1	12	12	0,79	15,19	260,37	3 124,48	37 493,80
ZS Nr 2	Wirażowa 8	1	21	21	2,18	9,63	498,13	10 460,82	125 529,83
Szkoła Podstawowa Nr 17	Al. Wojska Polskiego 130	1	21	21	2,50	8,40	166,35	3 493,32	41 919,89
Szkoła Podstawowa Nr 21	Sabinowska 7/9	1	16	16	0,79	20,25	298,73	4 779,66	57 355,92
Szkoła Podstawowa Nr 22	Żabia 1	1	16	16	1,16	13,79	445,17	7 122,70	85 472,41
Szkoła Podstawowa Nr 24	Hubermana 7	1	10	10	0,79	12,66	541,42	5 414,19	64 970,24
Szkoła Podstawowa Nr 25	Rędzińska 23	1	19	19	1,20	15,83	186,89	3 550,85	42 610,17
Szkoła Podstawowa Nr 26	Rakowska 42	1	9	9	0,76	11,84	508,50	4 576,50	54 918,01
ZS Nr 3	Rozdolna 5	4	74	19	6,57	2,82	517,34	9 570,78	459 397,60
Szkoła Podstawowa Nr29	Św. Rocha 221	0	0	0	0,00	0,00	0,00		0,00
Szkoła Podstawowa Nr 30	Ludowa 58	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	3 833,26
Szkoła Podstawowa Nr 31	PCK 18	1	17	17	0,81	20,99	241,64	4 107,96	49 295,52
Szkoła Podstawowa Nr 32	Tetmajera 18	1	23	23	1,14	20,18	216,81	4 986,62	59 839,42
Szkoła Podstawowa Nr 33	Goszczyńskiego 9/11	1	16	16	0,70	22,86	388,89	6 222,19	74 666,23
Szkoła Podstawowa Nr 34	Dąbrowskiej 5/9	1	13	13	0,79	16,46	404,09	5 253,11	63 037,29
Szkoła Podstawowa Nr 35	Ogrodowa 50/64	1	24	24	1,22	19,67	519,44	12 466,66	149 599,87
Szkoła Podstawowa Nr 36	Kasztanowa 7/9	1	14	14	1,01	13,86	301,35	4 218,88	50 626,57
Szkoła Podstawowa Nr 37	Wielkoborska 54	1	15	15	0,79	18,99	174,53	2 617,90	31 414,78
Szkoła Podstawowa Nr 38	Sikorskiego 56	1	23	23	1,69	13,61	176,04	4 048,96	48 587,54
Szkoła Podstawowa Nr 39	Kopernika 79/89	1	17	17	1,33	12,78	233,64	3 971,85	47 662,18
Szkoła Podstawowa Nr42	Aleja Armii Krajowej 68a	1	14	14	0,79	17,72	281,16	3 936,30	47 235,58
Szkoła Podstawowa Nr46	Szamotowa 8	1	11	11	0,67	16,42	314,91	3 464,06	41 568,77

Szkoła Podstawowa Nr 47	Przestrzenna 70	1	8	8	0,76	10,53	406,53	3 252,28	39 027,30
Szkoła Podstawowa Nr 48	Schillera 5	2	35	18	1,91	9,16	388,49	6 798,53	163 164,70
Szkoła Podstawowa Nr49	Jesienna 42	1	14	14	1,00	14,00	513,41	7 187,68	86 252,11
Szkoła Podstawowa Nr 50	Starzyńskiego 10	1	16	16	0,79	20,25	202,60	3 241,52	38 898,27
Szkoła Podstawowa Nr 52	Powstańców Warszawy 144a	0	0		0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Szkoła Podstawowa Nr 53	Orkana 95/109	1	24	24	1,26	19,05	242,76	5 826,34	69 916,07
ZS Nr 1	Kukuczki 30	3	54	18	4,97	3,62	390,55	7 029,94	253 077,80
ZS 15	Orla 4/8	1	11	11	0,79	13,92	657,17	7 228,84	86 746,06
Razem oddziały przedszkolne w szkołach podstawowych		**39**	**695**	**18**	**48,38**	**0,37**	**350,52**	**6 246,44**	**2 923 333,69**

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

Tabela 74: Niepubliczne przedszkola i punkty przedszkolne w Częstochowie.

Wykaz niepublicznych przedszkoli i punktów przedszkolnych w Częstochowie (stan na dzień 18 lutego 2016r.)				
Lp.	**Nazwa szkoły/placówki/ zespołu**	**Typ placówki**	**Numer zaświadczenia**	**Ulica**
1	Prywatne Przedszkole im."Klub Kubusia Puchatka"	Przedszkole niepubliczne	Ed.4320-83/02 z 08.05.2002	Średnia 29
2	Przedszkole Niepubliczne Zgromadzenia Sióstr Urszulanek SJK	Przedszkole niepubliczne	ES.4320-126/04 z 28.04.2004	Pułaskiego 23
3	Prywatne Przedszkole im."Klub Kubusia Puchatka II"	Przedszkole niepubliczne	ES.4320-127/04 z 28.06.2004	Karola Miarki 14
4	Przedszkole im. Ks. B. Markiewicza	Przedszkole niepubliczne	ES.4320-129/04 z 19.07.2004	Wręczycka 56
5.	Przedszkole Zgromadzenia Sióstr św. Katarzyny	PUBLICZNE	ES.4320-130/04 z dnia 19.07.2004r.	Wręczycka 143
6.	Przedszkole Publiczne Sióstr Nazaretanek im. Świętej Rodziny	PUBLICZNE	ES. 4320-133/04	7 Kamienic 23
7	Przedszkole Publiczne Sióstr Nazaretanek im. Bł. Franciszki Siedliskiej	PUBLICZNE	ES-4320-134/04 z dnia 17.08.2004r.	Dąbrowskiego 19
8	Niepubliczne Przedszkole Językowe Sióstr Córek Maryi z Pesche p.w. Matki Bożej Dobrej Rady	Niepubliczne przedszkole językowe	ES.420-179/06 z 09.08.2006	Al. Jana Pawła II 146
9	Prywatne Przedszkole im."Klub Kubusia Puchatka III"	Przedszkole niepubliczne	ES.4320-180/06 z 14.08.2006	Sabinowska 51

10	Przedszkole prowadzone przez Zgr. SS. Opatrzności Bożej	Przedszkole niepubliczne	Ed.4320-211/07 z 12.11.2007	Poleska 146
11	Przedszkola Zgromadzenia Sióstr Antoninek	Niepubliczne przedszkole	Ed.4320-212/07 z 03.08.2007	Czarnieckiego 21
12	Prywatne Przedszkole im."Klub Kubusia Puchatka V"	Przedszkole niepubliczne	ES.4320-220/08 z 25.07.2008	Wypalanki 44/46
13	Niepubliczne Przedszkole „Czerwony Kapturek”	Przedszkole niepubliczne	Ed. 4320-242/09 z 28.08.2009	Marynarki Wojennej 5
14	Niepubliczne Przedszkole „Nibylandia”	Przedszkole niepubliczne	Ed. 4320-243/09 z 28.08.2009	Wodzickiego 68
15	Prywatne Przedszkole „Baśniowa Kraina”	Przedszkole niepubliczne	Ed. 4320-246/09 z 28.09.2009	Rybacka 3
16	Niepubliczne Artystyczne Przedszkole Olka Klepacza	Przedszkole niepubliczne	ES.4320-264/10 z 16.08.2010	Łódzka 4/6
17	Niepubliczne Przedszkole Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich	Przedszkole niepubliczne	ED. 4430.288.2011	Okrzei 41
18	Niepubliczne Przedszkole Montessori "AKADEMIA UŚMIECHU"	Niepubliczne przedszkole	ED.4430.297.2012 z dnia 24.08.2012r.	Rędzińska 44/46
19	Niepubliczne Terapeutyczne Przedszkole "Piękny Umysł"	Niepubliczne przedszkole	ED.4430.298.2012 z dnia 29.08.2012r.	Polskiego Czerwonego Krzyża 11
20	Angielsko-polskie Przedszkole Niepubliczne SOWA	Niepubliczne przedszkole	ED.4430.299.2012 z dnia 31.08.2012r.	Krzemienna 14
21	Prywatne Przedszkole Językowe "OXFORDZIK"	Niepubliczne przedszkole	ED.4430.300.2012 z dnia 31.08.2012r.	Mstowska 105
22	Niepubliczne Plastusiowe Przedszkole	Niepubliczne przedszkole	ED.4430.322.2013	Żwirki i Wigury 6/14
23	Niepubliczny Punkt Przedszkolny „Hocki-Klocki” Magdalena Smułka (do 31 grudnia 2015r., od 1.01.2016 Niepubliczne Przedszkole „Hocki-Klocki” Magdalena Smułka	Niepubliczne przedszkole	ED-II.4430.37.2014 z dnia 16-09-2014	Łęczycka 29 A
24	Niepubliczne Przedszkole Specjalne Fundacji Mozaika	Niepubliczne przedszkole specjalne	ED-II.4430.30.2015 z dnia 24-08-2015	Staropolska 1
25	Przedszkole Niepubliczne "Niebiańskie Nutki"	Niepubliczne przedszkole	ED-II.4430.38.2015 z dnia 23-09-2015	Krakowska 1a
26	„Kolorowa Ciuchcia” Elementarne Centrum dla Dzieci	Niepubliczny punkt przedszkolny	Ed. 4320-244/09 z 28.08.2009	Warszawska 314A

27	Punkt Przedszkolny „Przygoda” (do 30.09.2015r.) Elżbieta Domagała Kolorowa Ciuchcia II Elementarne Centrum dla Dzieci	Niepubliczny punkt przedszkolny	Ed.4320-247/09 z 29.09.2009	Orlik-Ruckemanna 60
28	Niepubliczny Punkt Przedszkolny "Teddy Bear"	punkt przedszkolny	ES. 4320-271/10 z dnia 14.09.2010r.	Biała 26
29	Niepubliczny Punkt Przedszkolny Chata Skrzata	punkt przedszkolny	ED.4430.286.2011	Stroma 22
30	„Tęczowe Przedszkole”	punkt przedszkolny	ED.4430.287.2011	Kilińskiego 88
31	Niepubliczny Punkt Przedszkolny "CYRK MALUCHA "	Niepubliczny punkt przedszkolny	ED.4430.304.2012 z dnia 25.09.2012r.	Broniewskiego 3
32	Niepubliczny Punkt Przedszkolny”2mama.pl”	Niepubliczny punkt przedszkolny	ED.4430.323.2013	Lwowska 115
33	Niepubliczny Terapeutyczny Punkt Przedszkolny PINOKIO	Niepubliczny punkt przedszkolny	ED.4430.27.2014r z dnia 06.08.2014r.	Skrzyneckiego 27
34	Punkt Przedszkolny Neo Montessori Kids	Niepubliczny punkt przedszkolny	ED-II.4430.9.2015 z dnia 09-03-2015	Sejmowa 65

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

Edukacja w szkołach podstawowych

Sieć szkół podstawowych w Częstochowie tworzyło w 2014 r. 58 szkół, z 644 oddziałami, uczących 11 831 dzieci. W tym było 8 szkół specjalnych, z 49 oddziałami i 224 uczniami: 5 prowadzonych przez Miasto (33 oddziały, 148 uczniów), 2 przez organizacje społeczne (10 oddziałów, 29 uczniów), 1 przez związek wyznaniowy (6 oddziałów, 47 uczniów). Szkół (bez specjalnych) było 50, z 595 oddziałami, uczących 11 607 dzieci, w tym 41 miejskich (520 oddziałów, 10 415 dzieci), 3 organizacji społecznych (25 oddziałów, 384 dzieci), 3 związków wyznaniowych (28 oddziałów, 521 dzieci), 3 innych podmiotów (22 oddziały, 287 uczniów). Malejący napływ dzieci w wieku szkolnym został zahamowany dzięki objęciu obowiązkiem szkolnym dzieci w wieku 6 lat. Dla porównania w 2012 r. w 57 szkołach (bez specjalnych) kształconych było 11 199 uczniów; w 2007 r. w 53 szkołach kształcono 12 981 dzieci.

Tabela 75: Dane dotyczące szkół podstawowych w Częstochowie w latach 2005-2014.

Szkoły podstawowe					
Rok	**Ogółem**	**Pomieszczenia szkolne**	**Oddziały w szkołach**	**Uczniowie**	**Absolwenci**
2005	53	781	648	13 631	2 644
2006	53	785	633	12 981	2 511
2007	53	921	629	12 351	2 369
2008	52	898	606	11 920	2 335
2009	55	895	600	11 570	2 193
2010	54	934	608	11 331	1 998
2011	57	993	616	11 199	1 964
2012	57	966	599	11 067	1 860
2013	57	-	607	11 085	1 744
2014	58	-	644	11 831	1 899

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Sieć szkolna tworzona była z uwzględnieniem potrzeb sprzed kilkudziesięciu lat. Stąd różnice kosztów kształcenia wynikające z ilości uczniów w stosunku do zatrudnionych nauczycieli.

Tabela 76: Miejskie szkoły podstawowe w Częstochowie.

Szkoły podstawowe	Adres szkoły	Liczba oddziałów	Liczba wychowanków /uczniów	Średnia liczba uczniów w oddziale	Liczba nauczycieli w etatach kalkulacyjnych	Średnia liczba uczniów na etat nauczycielski	Miesięczny wydatek na 1 dziecko/ ucznia bez dotacji cel	Miesięczny wydatek na 1 oddział bez dotacji cel	Wydatki za 2015 rok ogółem
Szkoła Podstawowa nr 1	Księżycowa 6	15	305	20	30,93	9,86	714,96	14 537,48	2 616 746,10
Szkoła Podstawowa Nr 2	Baczyńskiego 2a	18	386	21	39,21	9,84	851,51	18 260,17	3 944 195,66
Szkoła Podstawowa Nr 8	Szczytowa 28/30	10	210	21	19,59	10,72	921,51	19 351,72	2 322 206,33
Szkoła Podstawowa Nr 11	Festynowa 24	12	208	17	24,08	8,64	757,95	13 137,75	1 891 835,75
Szkoła Podstawowa Nr 12	Warszawska 31	12	242	20	29,09	8,32	846,83	17 077,77	2 459 198,64
Szkoła Podstawowa Nr 13	Wręczycka 111/115	17	376	22	37,40	10,05	659,30	14 582,09	2 974 746,33
Szkoła Podstawowa Nr 14	Waszyngtona 62	12	241	20	22,45	10,73	642,05	12 894,56	1 856 816,34
ZS Nr 2 (Szkoła Podstawowa Nr 15)	Wirażowa 8	7	158	23	14,49	10,90	701,28	15 828,88	1 329 625,98
Szkoła Podstawowa Nr 17	Al. Wojska Polskiego 130	9	162	18	28,77	5,63	1 211,19	21 801,37	2 354 547,44
Szkoła Podstawowa Nr 21	Sabinowska 7/9	16	345	22	31,61	10,91	633,88	13 668,08	2 624 270,84
Szkoła Podstawowa Nr 22	Żabia 1	6	97	16	15,49	6,26	1 171,89	18 945,50	1 364 075,90
Szkoła Podstawowa Nr 24	Hubermana 7	12	245	20	25,02	9,79	734,62	14 998,54	2 159 789,90
Szkoła Podstawowa Nr 25	Rędzińska 23	6	119	20	13,06	9,11	778,44	15 438,97	1 111 606,11
Szkoła Podstawowa Nr 26	Rakowska 42	13	262	20	23,72	11,05	634,52	12 788,02	1 994 930,86
ZS Nr 3 (Szkoła Podstawowa Nr 27)	Rozdolna 5	10	180	18	20,85	8,63	825,87	14 865,72	1 783 886,75
Szkoła Podstawowa Nr29	Św. Rocha 221	17	375	22	29,84	12,57	540,89	11 931,50	2 434 025,03
Szkoła Podstawowa Nr 30	Ludowa 58	7	152	22	13,96	10,89	671,76	14 586,69	1 225 281,70
Szkoła Podstawowa Nr 31	PCK 18	25	524	21	46,27	11,32	584,92	12 260,02	3 678 006,51
Szkoła Podstawowa Nr 32	Tetmajera 18	13	266	20	28,19	9,44	745,48	15 253,74	2 379 583,41
Szkoła Podstawowa Nr 33	Goszczyńskiego 9/11	14	295	21	32,19	9,16	798,82	16 832,28	2 827 822,20
Szkoła Podstawowa Nr 34	Dąbrowskiej 5/9	19	400	21	36,08	11,09	632,86	13 323,36	3 037 727,20
Szkoła Podstawowa Nr 35	Ogrodowa 50/64	16	240	15	37,01	6,48	1 104,10	16 561,48	3 179 803,65
Szkoła Podstawowa Nr 36	Kasztanowa 7/9	16	350	22	33,68	10,39	668,91	14 632,31	2 809 403,41

Szkoła Podstawowa Nr 37	Wielkoborska 54	6	85	14	12,88	6,60	944,76	13 384,17	963 660,07
Szkoła Podstawowa Nr 38	Sikorskiego 56	16	384	24	38,63	9,94	644,18	15 460,38	2 968 392,46
Szkoła Podstawowa Nr 39	Kopernika 79/89	13	273	21	27,14	10,06	727,09	15 268,83	2 381 937,11
Szkoła Podstawowa Nr42	Aleja Armii Krajowej 68a	14	274	20	26,82	10,22	723,45	14 158,97	2 378 707,48
Szkoła Podstawowa Nr46	Szamotowa 8	6	88	15	13,25	6,64	1 028,57	15 085,64	1 086 166,28
Szkoła Podstawowa Nr 47	Przestrzenna 70	12	224	19	23,28	9,62	640,09	11 948,44	1 720 575,15
Szkoła Podstawowa Nr 48	Schillera 5	27	613	23	55,57	11,03	714,37	16 218,86	5 254 909,51
Szkoła Podstawowa Nr49	Jesienna 42	13	262	20	26,14	10,02	892,42	17 985,64	2 805 759,91
Szkoła Podstawowa Nr 50	Starzyńskiego 10	19	427	22	38,13	11,20	745,51	16 754,43	3 820 009,39
Szkoła Podstawowa Nr 52	Powstańców Warszawy 144a	13	271	21	28,69	9,45	783,19	16 326,49	2 546 932,87
Szkoła Podstawowa Nr 53	Orkana 95/109	32	713	22	67,33	10,59	702,93	15 662,25	6 014 304,11
ZS Nr 1 (Szkoła Podstawowa Nr 54)	Kukuczki 30	14	198	14	43,16	4,59	1 534,39	21 700,65	3 645 709,56
Zespół Szkolno-Przedszkolny Nr 1 (Szkoła Podstawowa Nr 40)	Aleja Jana Pawła II 95	11	218	20	19,69	11,07	770,67	15 273,20	2 016 062,13
Zespół Szkolno-Przedszkolny Nr 2 (Szkoła Podstawowa Nr 10)	Olsztyńska 42	7	155	22	16,32	9,50	821,99	18 201,29	1 528 908,41
Zespół Szkolno-Przedszkolny Nr 3 (Szkoła Podstawowa Nr 20)	Łukasińskiego 70/74	6	85	14	17,26	4,92	1 520,30	21 537,52	1 550 701,14
Zespół Szkolno-Przedszkolny Nr 4 (Szkoła Podstawowa Nr 51)	Połaniecka 50	6	50	8	11,08	4,51	1 421,74	11 847,83	853 044,07
Zespół Szkolno-Przedszkolny Nr 5 (Szkoła Podstawowa Nr 18)	Św. Barbary 32	6	91	15	12,79	7,11	1 152,37	17 477,65	1 258 390,84
ZS 15 (Szkoła Podstawowa Nr 19)	Orla 4/8	9	181	20	22,65	7,99	931,04	18 724,34	2 022 228,87
Razem szkoły podstawowe		**532**	**10 730**	**20**	**1 133,79**	**9,46**	**770,24**	**15 535,17**	**99 176 531,40**

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

Tabela 77: Miejskie szkoły specjalne i placówki oświatowe w Częstochowie.

Szkoły specjalne i placówki oświatowe	Adres szkoły	Liczba oddziałów	Liczba wychowanków/uczniów	Średnia liczba uczniów w oddziale	Liczba nauczycieli w etatach kalkulacyjnych	Średnia liczba uczniów na etat nauczycielski	Miesięczny wydatek na 1 dziecko/ucznia bez dotacji cel	Miesięczny wydatek na 1 oddział bez dotacji cel	Wydatki za 2015 rok ogółem
Zespół Szkół Specjalnych nr 23	Legionów 58	22	138	6	67,87	2,03	3 372,94	21 157,55	5 585 592,89
Zespół Szkół Specjalnych nr 28	Św. Barbary 9/11	10	80	8	25,10	3,19	1 997,02	15 976,14	1 917 137,33
Zespół Szkół Specjalnych nr 45	Czecha 15	17	64	4	39,73	1,61	4 392,77	16 537,49	3 373 647,07
Zespół Szk.Zawod.Specjalnych	Krótka 22	11	108	10	41,64	2,59	2 982,41	29 281,86	3 865 205,48
Specjalny Ośr.Szk.Wychow. nr 1	Legionów 58	15	93	6	37,74	2,46	2 644,67	16 396,97	2 951 454,46
Specjalny Ośr.Szk.Wychow. nr 5	Słowackiego 35	13	64	5	32,04	2,00	3 552,20	17 487,73	2 728 086,26
Samorządowy Ośrodek Doskonal.	Kosmowskiej 5	0	0	0	6,00	0,00	0,00	0,00	1 021 835,13
Zespół Poradni Psych.-Pedag	Kosmowska 5	0	0	0	84,41	0,00	0,00	0,00	6 379 849,49
Biuro Finansów Oświaty	Jasnogórska 84/90	0	0	0	0,00	0,00	0,00	0,00	3 570 060,20
Razem szkoły specjalne i placówki oświatowe		**88**	**547**	**6**	**334,53**	**1,64**	**4 782,58**	**29 728,09**	**31 392 868,31**

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

Tabela 78: Niepubliczne szkoły podstawowe w Częstochowie.

Wykaz niepublicznych szkół podstawowych w Częstochowie (stan na dzień 18 lutego 2016r.)				
Lp.	**Nazwa szkoły/placówki/ zespołu**	**Typ placówki**	**Numer zaświadczenia**	**Ulica**
1	Katolicka Szkoła Podstawowa	niepubliczna szkoła podstawowa	31/2000 z 16.04.2000	Górna 12
2	Prywatna Lingwistyczna Szkoła Podstawowa	niepubliczna szkoła podstawowa	KO.I.0211/21/93 z 06.09.1993	Michałowskiego 4
3	Szkoła Podstawowa im. Św. Jana de La Salle	niepubliczna szkoła podstawowa	Ed.4320-103/02 z dnia 06.11.2002	Pułaskiego 71
4	Społeczna Szkoła Podstawowa Nr 1 im. ks. Jana Twardowskiego Zespół Szkół Społecznych nr 1 STO	niepubliczna szkoła podstawowa	Ed.4320/104/2002 z 18.11.2002 (Społeczna Szkoła Podstawowa); Ed.4320-238/02/09 z 18.08.2009 (Zespół Szkół Społecznych)	Brzeźnicka 59
5	Katolicka Szkoła Podstawowa Specjalna Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich	niepubliczna szkoła podstawowa	Ed.4320-234/09 z 02.07.2009	Łukasińskiego 24
6	Szkoła Podstawowa „Akademia Soward”	niepubliczna szkoła podstawowa	ES.4320-272/10 z dnia 21.09.2010r.	Nadrzeczna 7

7	Prywatna Szkoła Podstawowa „Sokrates”	niepubliczna szkoła podstawowa	ES.4320-275/10 z dnia 29.09.2010r.	Krótka 44
8	Niepubliczna Szkoła Podstawowa Specjalna im. O.Augustyna Kordeckiego	niepubliczna szkoła podstawowa specjalna	ED.4430.301.2011 z dnia 24.09.2012r.	Kubiny 10/12
9	Niepubliczna Szkoła Podstawowa Specjalna „Piękny Umysł”	niepubliczna szkoła podstawowa	ED-II.4430.30.2014 z dnia 29 sierpnia 2014r.	PCK 11
10	Niepubliczny Zespół Szkolno-Przedszkolny Fundacji Mozaika		ED-II.4430.30.2015 z dnia 24-08-2015	Staropolska 1
11	Szkoła Podstawowa Specjalna Niepublicznego Zespołu Szkolno-Przedszkolnego Fundacji Mozaika w Częstochowie	niepubliczna szkoła podstawowa specjalna	ED-II.4430.30.2015 z dnia 24-08-2015	Staropolska 1
12	Niepubliczna Specjalna Szkoła Podstawowa „Czyż”	niepubliczna szkoła podstawowa specjalna	ED-II.4430.32.2015 z dnia 21-08-2015	Rzepakowa 18

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

Z prezentowanych danych wynika, że największe koszty generują szkoły: nr 22 ul. Żabia (Zawodzie), nr 35 ul. Ogrodowa, nr 46 ul. Szamotowa (Kawodrza), Zespół Szkolno-Przedszkolny nr 3 ul. Łukasińskiego (Raków), Zespół Szkolno-Przedszkolny nr 4 ul. Połaniecka (Rząsawy), Zespół Szkolno-Przedszkolny nr 5 ul. św. Barbary (Podjasnogórska). Z innych względów (prowadzenie oddziałów integracyjnych) wysokie są koszty kształcenia w Zespole Szkolnym nr 1 w dzielnicy Północ i w SP nr 17 ul. Wojska Polskiego (Raków). Poważnie zróżnicowana jest baza oświatowa. Część szkół budowana była w okresie przedwojennym, według norm nie przystających do współczesnych wymogów (np: szkoła na ul. św. Barbary). W szkołach prowadzone jest nauczanie dzieci niepełnosprawnych, ogółem z kształcenia w zwykłych szkołach korzystało w 2014 r. 207 dzieci niepełnosprawnych, dla 7 prowadzone było indywidualne nauczanie. Funkcjonowało w 2014 r. szkołach ogólnodostepnych 7 oddziałów specjalnych kształcących 20 uczniów.

Mierzalny efekt kształcenia w szkołach podstawowych oddają wyniki egzaminu zewnętrznego dla uczniów kończących 6 klasę. Do egzaminu w 2015 r. przystąpiło 1 637 uczniów, uzyskując ogółem średni wynik 68,67%. Średnia w egzaminie z języka polskiego wynosiła 76,23 %, z matematyki 60,67 %. Średnie wyniki uczniów w województwie śląskim kształtowały się od 61,71% do 71,07% punktu (średnia dla województwa wyniosła 65,81% punktu). Z języka polskiego wynosiły od 69,18% do 77,66% punktu, natomiast z matematyki od 53,41 do 64,10 punktu.

W szkołach z kształcenia w języku obcym korzystało w 2014 r. 11 832 uczniów, w tym z nauki języka angielskiego 11 515, z niemieckiego 317. Z dodatkowych lekcje językowych korzystało 829 uczniów: 39 język angielski, 280 francuski, 510 niemiecki. W szkołach podstawowych specjalnych z nauki języka korzystało 105 uczniów, w tym 62 z nauki języka angielskiego, 43 z niemieckiego. Dodatkową naukę języka angielskiego podjęło 4 uczniów szkół specjalnych.

Nie istnieje koordynowany przez miasto program profilaktyki prozdrowotnej obejmujący całościowo potrzeby dzieci w wieku szkolnym. Wprowadza się doraźne projekty (badanie słuchu dla uczniów 1 klas, szczepienia 12 letnich dziewczynek przeciw HPV), inne zależne są od współpracy dyrekcji szkół z lokalnymi przychodniami. Brak systematycznych badań diagnostycznych dzieci w szkole utrudnia wczesne wykrywanie i korekcję zagrożeń prozdrowotnych. Brak także monitorowania efektów programów wdrażanych przed laty, np.: oceny czy wprowadzona nauka pływania dla dzieci z klas II ograniczyła zagrożenie chorobami skrzywienia kręgosłupów. Zauważyć jednak należy, że ta słabość jest pochodną pozbawienia wpływu samorządów na finansowanie i organizowanie usług zdrowotnych (przejął to NFZ).

Gimnazja

Sieć gimnazjów w Częstochowie tworzyło w 2014 r. 41 szkół z 278 oddziałami, kształcącymi 5 831 uczniów. W tym istniało 8 gimnazjów specjalnych z 27 oddziałami kształcących 162 uczniów: 6 miejskich (20 oddziałów, 119 uczniów), 1 stowarzyszenia (3

oddziały, 14 uczniów), 1 związku wyznaniowego (4 oddziały, 29 uczniów). Gimnazjów, bez specjalnych, było 32 z 246 oddziałami i 5 538 uczniami: 22 miejskie (203 oddziały, 4 869 uczniów), 5 organizacji społecznych (28 oddziałów, 448 uczniów), 3 wyznaniowe (10 oddziałów, 159 uczniów), 2 innych podmiotów (5 oddziałów, 62 uczniów). Istniało także gimnazjum dla dorosłych z 5 oddziałami kształcące 131 uczniów. Średnio w 1 oddziale gimnazjum (bez specjalnych) uczyło się 21 uczniów. Liczba uczniów w gimnazjach spadła z 8 242 w 2007 r., 6 325 w 2012 r. do 5 538 w 2014 r.

Tabela 79: Dane dotyczące gimnazjów w Częstochowie w latach 2005-2014.

Gimnazja					
Rok	**Ogółem**	**Pomieszczenia szkolne**	**Oddziały w szkołach**	**Uczniowie**	**Absolwenci**
2005	39	417	369	8 901	3 032
2006	40	450	351	8 394	2 951
2007	40	547	346	7 819	2 897
2008	39	547	331	7 301	2 821
2009	40	544	330	7 073	2 413
2010	40	525	317	6 682	2 380
2011	42	518	307	6 495	2 264
2012	41	517	287	6 143	2 116
2013	40	-	279	5 949	2 180
2014	41	-	278	5 831	1 974

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Sieć gimnazjów tworzona była w 1999 r., po zmianach wprowadzonych reformą Ministra Edukacji Narodowej M. Handkego. Pomimo partykularnych nacisków udało się tak zorganizować usługi edukacji gimnazjalnej by zapewniły dobry dostęp mieszkańcom wszystkich dzielnic. Średni koszt kształcenia uczniów jest niższy niż w szkołach podstawowych (szkoły podstawowe 770 zł miesięcznie, gimnazja 727 zł). Mniejsze jest także zróżnicowanie kosztów.

Tabela 80: Miejskie gimnazja w Częstochowie.

Gimnazjum	**Adres szkoły**	Liczba oddziałów	Liczba wychowanków/ uczniów	Średnia liczba uczniów w oddziale	Liczba nauczycieli w etatach kalkulacyjnych	Średnia liczba uczniów na etat nauczycielski	Miesięczny wydatek na 1 dziecko/ ucznia bez dotacji cel	Miesięczny wydatek na 1 oddział bez dotacji cel	Wydatki za 2015 rok ogółem
Gimnazjum Nr 1	Starzyńskiego 10	5	121	24	13,19	9,17	684,25	16 558,96	993 537,46
Gimnazjum Nr 2	Baczyńskiego 2a	6	127	21	19,23	6,60	906,61	19 190,01	1 381 680,82
Gimnazjum Nr 3	Schillera 5	20	566	28	52,93	10,69	490,48	13 880,53	3 331 326,82
Gimnazjum Nr 5	Worcella 20/22	8	203	25	31,53	6,44	1 022,92	25 956,61	2 491 834,31
Zespół gimnazjów	Krakowska 29	10	228	23	22,86	9,97	668,21	15 235,26	1 828 231,77
Gimnazjum Nr 7	Zamenhofa 23	13	316	24	33,52	9,43	713,77	17 350,12	2 706 618,21
Gimnazjum Nr 8	Szczytowa 28/23	11	253	23	35,79	7,07	828,00	19 043,92	2 513 798,02
Gimnazjum Nr 9	Jana III Sobieskiego 15	14	307	22	40,57	7,57	951,18	20 857,99	3 504 141,87
Zespół Szkół Nr 1 Gimnazjum Nr 10	Kukuczki 30	6	103	17	14,21	7,25	600,42	10 307,17	742 116,25
Gimnazjum Nr 11	Festynowa 24	6	166	28	20,36	8,15	760,48	21 039,95	1 514 876,42
Gimnazjum Nr 12	Okólna 31/39	19	480	25	53,23	9,02	638,35	16 126,84	3 676 918,95
Gimnazjum Nr 13	Wręczycka 111/113	9	254	28	28,03	9,06	652,85	18 424,74	1 989 871,78
Gimnazjum Nr 14	Św. Rocha 221	12	275	23	29,11	9,45	726,90	16 658,20	2 398 780,57
Gimnazjum Nr 16	Ułańska 5/7	10	257	26	27,43	9,37	736,21	18 920,66	2 270 478,86
Gimnazjum Nr 17	Legionów 23	8	156	20	26,48	5,89	968,24	18 880,60	1 812 537,41
Gimnazjum Nr 18	Orkana 95/109	18	426	24	56,86	7,49	790,42	18 706,61	4 040 627,66
Gimnazjum Nr 20	Hubermana 7	8	151	19	19,46	7,76	780,99	14 741,13	1 415 148,55
Gimnazjum Nr 21	Powstańców Warszawy 144a	5	109	22	14,72	7,40	822,48	17 930,14	1 075 808,47
Gimnazjum Nr 22	Jesienna 42	6	142	24	18,44	7,70	791,43	18 730,54	1 348 599,08
Zespół Szkół Nr 2 Gimnazjum Nr 23	Wirażowa 8	3	53	18	6,71	7,90	527,64	9 321,55	335 575,93
Zespół Szkół Nr 3 Gimnazjum Nr 24	Rozdolna 5	3	74	25	7,03	10,53	427,76	10 551,31	379 847,25
Zespół szkół Nr 15 Gimnazjum 19	Orla 4/8	7	149	21	17,42	8,55	661,30	14 076,28	1 182 407,31
Razem Gimnazja		**207**	**4 916**	**24**	**589,11**	**8,34**	**727,81**	**17 284,53**	**42 934 763,77**

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

Tabela 81: Niepubliczne gimnazja w Częstochowie.

Wykaz niepublicznych gimnazjów w Częstochowie (stan na dzień 18 lutego 2016r.)				
Lp.	**Nazwa szkoły/placówki/ zespołu**	**Typ placówki**	**Numer zaświadczenia**	**Ulica**
1.	Prywatne Gimnazjum Lingwistyczne	Niepubliczne gimnazjum	Ed.4320-13/99 z dnia 10.08.1999r.	Michałowskiego 4
2.	Społeczne Gimnazjum nr 2 im. Zbigniewa Herberta Społecznego Towarzystwa Oświatowego	Niepubliczne gimnazjum	Ed.4320-37/00 z dnia 25.09.2000r.	Rejtana 7
3.	Gimnazjum im. Św. Jana de La Salle	Niepubliczne gimnazjum	Ed.4320-68/01 z 23.07.2001	Pułaskiego 71
4.	Gimnazjum Specjalne Stowarzyszenia Przyjaciół Szkół Katolickich im. Św. Antoniego z Padwy	Niepubliczne gimnazjum	ES.4320-69/01 z 03.09.2001	Łukasińskiego 24
5.	Gimnazjum Katolickie (Katolickie Gimnazjum SPSK im. Matki Bożej Jasnogórskiej)	Niepubliczne gimnazjum	ES.4320-75/99 z 28.04.1999	Górna 12
6.	Społeczne Gimnazjum Nr 1 im. Ks. Jana Twardowskiego Zespół Szkół Społecznych nr 1 STO	Niepubliczne gimnazjum	Ed.4320-6/99 z 02.06.1999 (dot. Społecznego Gimnazjum); Ed. 4320-238/99/09 (dot. Zespołu Szkół Społecznych)	Brzeźnicka 59
7.	Prywatne Gimnazjum „Sokrates”	Niepubliczne gimnazjum	ES.4320-276/10 z dnia 29.09.2010r.	Krótka 44
8.	,,AGA” - Gimnazjum Artystyczne i Akademickie w Częstochowie	Niepubliczne gimnazjum mające uprawnienia szkoły publicznej	ED. 4430.282.2011 z dnia 01.06.2011	Nadrzeczna 5
9.	Niepubliczne Gimnazjum Specjalne im. Św. Józefa Gorazdowskiego w Częstochowie	Niepubliczne gimnazjum specjalne	ED.4430.302.2011 z dnia 24.09.2012r.	Kubiny 10/12
10.	AP Edukacja Gimnazjum dla Dorosłych w Częstochowie	Niepubliczne gimnazjum dla dorosłych, kształcące w systemie zaocznym	ED-II.4430.25.2014 z dnia 24.07.2014r.	Al. NMP 21

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy

.

W dzielnicach peryferyjnych połączono gimnazja ze szkołami podstawowymi: Zespół Szkół nr 2 i Gimnazjum nr 23 ul. Wirażowa (Brzeziny-Błeszno), Zespół Szkolny nr 3 i Gimnazjum 24 ul. Rozdolna (Mirów), Zespół Szkół nr 15 i Gimnazjum nr 19 ul. Orla (Dąbie). Obniżyło to koszty administracyjne, lecz jednocześnie stworzyło nowe problemy. Przyrost ludności w dzielnicach peryferyjnych powoduje, że pochodzące sprzed półwieku szkoły nie są w stanie sprostać oczekiwaniom, mieszcząc w swoich budynkach oddziały przedszkolne, szkoły podstawowe i gimnazja. Takie połączenie w perspektywie zagrażać też może bezpieczeństwu dzieci młodszych.

Większość budynków gimnazjalnych mieści się w zaadoptowanych, dawnych budynkach szkół podstawowych. Wyjątkiem jest Gimnazjum nr 14 na ul. św. Rocha umieszczone w budynku oddanym kilkanaście lat temu, w pełni dostosowanym do obecnych funkcji. Stan techniczny innych budynków gimnazjalnych nie jest zadowalający. Przykładowo: Gimnazjum nr 9 na ul. Sobieskiego mieści się w budynku budowanym w latach 20-tych XX w. z przeznaczeniem na mieszkania komunalne.

Oprócz możliwości kształcenia młodzieży niepełnosprawnej w 8 gimnazjach specjalnych, w zwykłych gimnazjach wprowadzono oddziały specjalne uczące 104 uczniów; 3 korzysta z indywidualnego toku nauki.

Obowiązkowa nauka języków obcych obejmowała 10 337 uczniów (większość uczniów obowiązkowo poznaje dwa języki obce), w tym angielskiego: 5 531, francuskiego 314, niemieckiego 4 338, rosyjskiego 52, hiszpańskiego 57. Dodatkowo uczono 676 uczniów, w tym angielskiego 6, francuskiego 22, niemieckiego 595, innych 53. W gimnazjach specjalnych języka angielskiego uczyło się 27 uczniów, dodatkowego języka 3 uczniów.

Efekty pracy edukacyjnej gimnazjów pokazują wyniki egzaminu zewnętrznego dla uczniów kończących ten etap kształcenia. W egzaminie z języka polskiego, do którego przystąpiło 1 856 uczniów, uzyskano średnią 65,22%. Średnie wyniki uczniów w szkołach województwa śląskiego kształtowały się od 57,40% do 67,13% (średnia dla województwa wyniosła 61,88%). W egzaminie z historii i wiedzy o społeczeństwie średnio uzyskano 65,37%. Średnie wyniki uczniów w poszczególnych powiatach województwa śląskiego wykazują zróżnicowanie od 59,57% do 67,36% punktu (średnia dla województwa wyniosła 63,52% punktu). W egzaminie z matematyki średnia wyniosła 49,42 %. Średnie wyniki uczniów w poszczególnych powiatach województwa śląskiego były zróżnicowane od 42,35% do 50,72% punktu (średnia dla województwa wyniosła 47,25% punktu). Średnie wyniki uczniów z egzaminu z zakresu przedmiotów przyrodniczych w Częstochowie wyniosły 51,34. W poszczególnych powiatach województwa śląskiego kształtowały się od 45,68% do 53,20% punktu (średnia dla województwa wyniosła 49,45% punktu).

W egzaminach ze znajomości języka angielskiego na poziomie podstawowym uczestniczyło 1 770 uczniów, uzyskując średnią 69,84 %. W innych powiatach województwa śląskiego wyniki kształtowały się od 62,7% do 72,97%, średnio 67,63%. W egzaminie na poziomie rozszerzonym uczestniczyło 1 771 uczniów uzyskując średnią 48,86%. W innych

powiatach województwa wyniki kształtowały się od 40,51% do 54,71%, średnio 47,84%. W egzaminach z innych języków nowożytnych uczestniczyło: niemiecki podstawowy: 76 uczniów (średnia 61,58%), niemiecki rozszerzony: 20 uczniów (średnia 60,05%), francuski: 3 uczniów (53,33%), rosyjski: 4 uczniów (średnia 57,75%). Podobne wyniki utrzymują się w ostatnich latach. W 2012 r. na egzaminie gimnazjalnym z języka polskiego przy średniej wojewódzkiej 65,99%, w Częstochowie uzyskano 67,24 pkt, w powiecie częstochowskim – 65,14. Na egzaminie z matematyki przy średniej wojewódzkiej 46,63%, Częstochowa odnotowała wynik – 48,12. Na egzaminie z języka angielskiego przy średniej 64,09% Częstochowa osiągnęła 68%.

Szkoły ponadgimnazjalne ogólnokształcące

W Częstochowie w 2014. r. funkcjonowało 27 liceów ogólnokształcących, z 270 oddziałami kształcącymi 7 514 uczniów, opuszczało je 2 582 absolwentów. Liceów dla młodzieży (bez specjalnych) było 16 z 211 oddziałami, kształcącymi 5 648 uczniów, w tym 10 prowadzonych przez Miasto (181 oddziałów, 5 264 uczniów), 4 przez organizacje społeczne (24 oddziały, 299 uczniów), 1 przez związki wyznaniowe (3 oddziały, 26 uczniów), 1 przez inne podmioty (3 oddziały, 59 uczniów). Liceów ogólnokształcących dla dorosłych było 11 z 59 oddziałami kształcącymi 1 866 uczniów, w tym 1 Miasta (3 oddziały, 91 uczniów), 1 organizacji społecznej (8 oddziałów, 208 uczniów), 9 innych podmiotów (48 oddziałów, 1 567 uczniów). Uzupełniało naukę 22 uczniów w szkołach prowadzonych przez inne podmioty. Średnio w 1 oddziale kształciło się 27 uczniów.

Tabela 82: Dane dotyczące szkół średnich i liceów profilowanych w Częstochowie latach 2010-2014.

Szkoły średnie zawodowe razem				
	Ogółem	**Oddziały**	**Uczniowie**	**Absolwenci**
2010	27	258	6341	1499
2011	25	249	5975	1534
2012	25	245	5865	1372
2013	26	235	5622	1325
2014	23	233	5677	1120
Lice profilowane				
2010	3	4	96	74
2011	1	1	17	70
2012	0	0	0	17
2013	0	0	0	0
2014	0	0	0	0

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Średni koszt kształcenia ucznia w liceum wynosił w 2014r. 599 zł. Wyższe koszty występowały w placówkach prowadzących oddziały specjalne i integracyjne. Po wprowadzanych w ostatnich latach zmianach tylko część placówek zachowała nazwę i profil kształcenia

ogólnokształcącego (I LO im. Słowackiego, II LO im. Traugutta, IV LO im. Sienkiewicza, VI LO im. Dąbrowskiego, VII LO im. Kopernika, VIII LO Samorządowe, IX LO im. Norwida); w pozostałych klasy licealne włączono do zespołów szkół zawodowych tworząc wszechstronne Zespoły Szkół.

W liceach prowadzone jest nauczanie osób niepełnosprawnych w oddziałach integracyjnych. Kształconych było w 2014 r. 38 niepełnosprawnych, 26 korzystało z indywidualnego toku nauki.

Baza szkolna jest niezadowalająca. W większości szkoły mieszczą się w obiektach budowanych w latach 60-70-tych XX w. Najstarsze częstochowskie liceum – IV LO im. Sienkiewicza – znajduje się w dawnych pomieszczeniach klasztornych; na szczęście przeprowadzony remont generalny zapewnił tu dobry komfort nauczania. Problemem jest również sam budynek z okresu przed I wojną światową nieprzystosowany pod względem bezpieczeństwa przeciwpożarowego, w którym mieści się I LO im. Słowackiego.

W szkołach ponadgimnazjalnych z nauczania obowiązkowego języków obcych korzystało ogółem 23 939 osób, w tym angielski 12 097, francuski 1 394, niemiecki 9 558, rosyjski 535, łacina 213, hiszpański, 97, włoski 45. W ramach zajęć dodatkowych uczą się języka obcego 104 osoby, w tym francuskiego 7, niemieckiego 60, innych 37. W oddziałach specjalnych języka europejskiego (angielskiego) uczą się 153 osoby.

Do egzaminów maturalnych w 2015 r. przystąpiło 2 918 osób, zdało średnio 75,8%, w tym 1 942 zdawało w nowej formule (zdało 83,3%), 976 w starej (zdało 61%).

Egzamin z języka polskiego w zakresie podstawowym zdawało 1 939 osób, średnia punktów 65,6; średnia w województwie śląskim 67,5. W zakresie rozszerzonym egzamin z języka polskiego zdawało 460 osób, średni wynik 59,4 pkt (średnia województwa 61,6). Egzamin z matematyki na poziomie podstawowym zdawało 1 939 osób, średnio uzyskując 54,2 pkt (średnia wojewódzka 54,2). Na poziomie rozszerzonym zdawało 502 osób, średnia 36,4%(średnia wojewódzka 40,1).

Język angielski na poziomie podstawowym zdawało 1 839 osób, średnia 78,3 (województwo – 78,4); na poziomie rozszerzonym 1 013 osób, średnia 61,8 (województwo 64,4). Wyniki z poprzednich lat kształtowały się na podobnym poziomie wobec średniej wojewódzkiej. Ze względu na zmiany formuły nie sposób porównać wzrostu jakości (w 2012 r., gdy matematyka nie była przedmiotem obowiązkowym, zdawalność w Częstochowie wynosiła 80,73%, przy średniej w województwie 80,9%).

Inne niż angielski języki europejskie nie cieszyły się zainteresowaniem zdających. Język francuski w zakresie podstawowym wybrało 6 osób, w rozszerzonym 11. Język hiszpański podstawowy: 1 osoba, podobnie 1 rozszerzony. Język niemiecki – 80 osób w zakresie podstawowym, 39 rozszerzony. Język rosyjski: 9 podstawowy, 11 rozszerzony, włoski odpowiednio 2 i 5 osób.

Informacja o wyborze przez zdających maturę przedmiotach ilustruje preferencje w ukierunkowaniach zawodowych. Egzamin z biologii wybrało 480 osób (średnia 51,8 przy

średniej wojewódzkiej 44,8); egzamin z chemii 360 osób (53,3 przy średniej województwa 49,8); filozofia 8, fizyka 187 (43,9 przy średniej 45,6), geografii 458 (48 pkt przy średniej 42,5), historię 223 (51,9 przy średniej 49,3), historię muzyki 13, historię sztuki 61, informatykę 52, język łaciński i kulturę antyczną 1, wiedzę o społeczeństwie 384 (33,3 przy średniej wojewódzkiej 28,2). Dane pokazują, że poziomem punktów w większości przedmiotów maturzyści z Częstochowy wyprzedzają średnią wojewódzką. Widoczna jest preferencja kształcenia zawodowego nauk medycznych (wybór egzaminu z biologii i chemii), prawniczych (geografia, historia). Niestety nadal niskie jest zainteresowanie przedmiotami ścisłymi związanymi ze studiami inżynierskimi.

Tabela 83: Miejskie szkoły ponadgimnazjalne w Częstochowie.

Szkoły ponadgimnazjalne	Adres szkoły	Liczba oddziałów	Liczba wychowanków/uczniów	Średnia liczba uczniów w oddziale	Liczba nauczycieli w etatach kalkulacyjnych	Średnia liczba uczniów na etat nauczycielski	Miesięczny wydatek na 1 dziecko/ucznia bez dotacji cel	Miesięczny wydatek na 1 oddział bez dotacji cel	Wydatki za 2015 rok ogółem
I LO im. J. Słowackiego	Aleja Kościuszki 8	18	534	30	46,35	11,52	582,77	17 288,94	3 734 411,27
II LO im. R. Traugutta	Kilińskiego 62	19	573	30	45,22	12,67	559,84	16 883,60	3 849 461,55
Zespół Szkół im. dr Wł. Biegańskiego	Dąbrowskiego 75	22	601	27	56,74	10,59	580,44	15 856,48	4 186 110,64
IV LO im. H. Sienkiewicza	Aleja Najświętszej Maryi Panny 56	26	766	29	64,33	11,91	599,90	17 673,98	5 514 280,84
V LO im. A. Mickiewicza	Krakowska 29	19	535	28	42,67	12,54	484,97	13 655,71	3 113 502,80
VI LO im. J. Dąbrowskiego	Łukasińskiego 40	8	216	27	29,94	7,21	975,75	26 345,27	2 529 145,91
VII LO im. M. Kopernika	Nowowiejskiego 18	24	727	30	58,69	12,39	494,78	14 987,62	4 316 434,38
VIII LO Samorządowe	Kukuczki 30	6	157	26	28,19	5,57	1 126,63	29 480,06	2 122 564,40
Zespół Szkół im. J. Kochanowskiego	Warszawska 142	21	570	27	58,58	9,73	654,63	17 768,66	4 477 701,74
IX LO im. C.K. Norwida	Jasnogórska 8	25	720	29	65,70	10,96	651,09	18 751,51	5 625 452,04
Zespół Szkół Mech-Elektrycznych	Targowa 29	11	235	21	34,31	6,85	1 052,92	22 494,20	2 969 234,99
Zespół Szkół Samoch.-Budowlanych	Św. Augustyna 3/7	35	875	25	68,13	12,84	505,54	12 638,45	5 308 150,32
Zespół Szkół Przemysłu, Mody i Reklamy im. W.S. Reymonta	Krakowska 80	17	379	22	36,17	10,48	662,85	14 777,64	3 014 638,25
Zespół Szkół im. Gen. Wł. Andersa	Legionów 58	9	171	19	22,04	7,76	1 534,00	29 146,08	3 147 776,31
Zespół Szkół Ekonomicznych	Św. Augustyna 28/30	24	588	25	58,85	9,99	654,65	16 039,04	4 619 243,89
Zespół Szkół Techn.i Ogólnokszt. im. S. Żeromskiego	Aleja Niepodległości 16/18	36	1 004	28	94,03	10,68	583,80	16 281,50	7 033 607,36
Techniczne Zakłady Naukowe im. Gen. Wł. Sikorskiego	Jasnogórska 84/90	48	1 303	27	129,49	10,06	638,35	17 328,57	9 981 254,13
Zespół Szkół Gastronomicznych im. M. Curie-Skłodowskiej	Worcella 1	30	708	24	74,83	9,46	642,46	15 162,05	5 458 339,36
Zespół Szkół Technicznych	Aleja Jana Pawła 126/130	25	603	24	53,49	11,27	519,53	12 531,14	3 759 342,24
Zespół Szkół im. B.	Prusa 20	19	447	24	60,12	7,44	844,13	19 859,31	4 527 922,09

Prusa									
Razem szkoły ponadgimnazjalne		**442**	**11 712**	**26**	**1 127,87**	**10,38**	**599,69**	**15 859,87**	**89 288 574,5**

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

Tabela 84: Niepubliczne szkoły ponadgimnazjalne w Częstochowie.

Wykaz niepublicznych szkół ponadgimnazjalnych w Częstochowie (stan na dzień 18 lutego 2016r.)				
Lp.	**Nazwa szkoły/placówki/ zespołu**	**Typ placówki**	**Numer zaświadczenia**	**Ulica**
1	Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych im. Wisławy Szymborskiej w Częstochowie ZDZ w Katowicach od 01.09.2013r.	Szkoła ponadgimnazjalna: niepubliczne liceum ogólnokształcące dla dorosłych kształcące w systemie zaocznym	KO.III.0211-A/13/96/WŻ z 11.09.1996	Jagiellońska 141
2	I Społeczne Liceum Ogólnokształcące im. Zbigniewa Herberta Społecznego Towarzystwa Oświatowego	Niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna - 3 letnie liceum ogólnokształcące, którego ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego	Ed.4320-86/02 z dnia 26.06.2002r.	Rejtana 7
3	Katolickie Liceum Ogólnokształcące SPSK im. Matki Bożej Jasnogórskiej	Niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna. 3- letnie liceum ogólnokształcące, którego ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego	Ed.4320-88/02 z dnia 27.06.2002r.	Okólna 113
4	Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych- "PROFESJA" zmiana nazwy od 01.02.2014r. AP Edukacja CK- Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych w Częstochowie	Niepubliczna szkoła dla dorosłych o 3 letnim cyklu kształcenia na podbudowie programowej gimnazjum. Niepubliczna szkoła dla dorosłych	Ed.4320-115/03 z 04.07.2003	Jana III Sobieskiego15, od 01.02.2014 AL. NMP 21, adres prowadzenia zajęć Jana III Sobieskiego15
5	II Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych "ŻAK"	Niepubliczna szkoła dla dorosłych o 3-letnim cyklu kształcenia na podbudowie gimnazjum	ES.4320-123/03 z 18.09.2003	Aleja Wolności 11
6	Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych „AKADEMOS”	Niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna dla dorosłych na podbudowie gimnazjum o 3-letnim cyklu kształcenia	ES.4320-152/05 z 04.07.2005	Al. NMP 2/5
7	Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych	Niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna dla dorosłych – trzyletnie liceum ogólnokształcące	ES.4320-158/05 z 21.09.2005	Kawia 4/16
8	Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych	Niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna dla dorosłych na podbudowie gimnazjum o 3-letnim cyklu kształcenia	ES.4320-159/05 z 10.11.2005	Worcella 20/22
9	Liceum Ogólnokształcące im. Wisławy Szymborskiej ZDZ	niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna	Ed.4320-201/07 z 21.05.2007	Jagiellońska 141
10	Liceum Ogólnokształcące STM	Niepubliczne uzupełniające liceum ogólnokształcące dla dorosłych o 3-letnim okresie nauczania, kształcące w formie zaocznej	Ed.4320-227/08 z 07.08.2008	Aleja Kościuszki 8
11	Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych PIKAR	liceum ogólnokształcące dla dorosłych, kształcące w systemie zaocznym, o 3-letnim okresie nauczania	Ed.4320-245/09 z 01.09.2009	Krasińskiego 14/24

12	Mundurowe Liceum Ogólnokształcące „LIDER”	niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna - 3 letnie liceum ogólnokształcące kształcące w systemie stacjonarnym	Ed.4320-256/10 z 11.03.2010	Jana III Sobieskiego 15
13	Zaoczne Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych "COGITO" w Częstochowie	niepubliczne liceum ogólnokształcące dla dorosłych kształcące w systemie zaocznym;	ED. 4430.290.2011 z dnia 31.08.2011r.	Prusa 20
14	Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych „Augustyn-Bis”	niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna, liceum ogólnokształcące	ED-II.4430.24.2014 z dnia 07.07.2014r.	Jana III Sobieskiego 15
15	Zaoczne Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych "Beta Plus” w Częstochowie (od 10.12.2014r. Zaoczne Liceum Ogólnokształcące dla Dorosłych „Cosinus Plus” w Częstochowie)	niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna dla dorosłych	ED-II.4430.35.2014 z dnia 17-09-2014	Żwirki i Wigury 6/14
16	Częstochowskie Liceum Ogólnokształcące	szkoła ponadgimnzjalna-trzyletnie liceum ogólnokształcące	ED-II.4430.3.2016 z dnia 18-01-2016	Kawia 4/16
17	Zespół Szkół Artystycznych i Akademickich „ALA” („ALA” Autorskie Liceum Artystyczne i Akademickie oraz „AGA” Gimnazjum Artystyczne i Akademickie)	Niepubliczna szkoła ponadgimnazjalne dla młodzieży. 3- letnie liceum ogólnokształcące	ED-II.4431.11.1.2012 z dnia 24.08.2012r.	Nadrzeczna 5
18	Niższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej Liceum Ogólnokształcące	Niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna. 3- letnie liceum ogólnokształcące, którego ukończenie umożliwia uzyskanie świadectwa dojrzałości po zdaniu egzaminu maturalnego	Ed.4320-85/02 z dnia 12.06.2002r.	Piotrkowska 17
19	Zespół Niepublicznych Placówek Oświatowych prowadzony przez Zgromadzenie Sióstr Św. Józefa w Częstochowie		ED.4430.301.2011 z dnia 24.09.2012r.	Kubiny 10/12
20	Niepubliczna Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy im. Św. Józefa w Częstochowie	niepubliczna szkoła specjalna przysposabiająca do pracy	ED.4430.303.2011 z dnia 24.09.2012r.	Kubiny 10/12

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

Szkolnictwo zawodowe

Szkolnictwo zawodowe na poziomie zasadniczym w 2014 r. realizowało w Subregionie Północnym (powiat częstochowski, kłobucki, myszkowski i Miasto Częstochowa) 15 szkół kształcących ogółem 2 331 uczniów. W 2007 r. było 17 szkół kształcących 2 599 uczniów. W powiecie częstochowskim 1 szkoła kształciła 100 uczniów (113 w 2007 r.), w kłobuckim – w trzech uczyło się 473 uczniów (494 w 2007 r.), w myszkowskim szkoły kształciły 308 uczniów (244 w 2007 r.), w 13 częstochowskich placówkach uczniów było 1 604. Sześć lat wcześniej szkół było 12, a uczniów 1 748. Zlikwidowane zostały licea profilowane, jeszcze w 2012 r. istniało w subregionie 1 liceum profilowane – w Częstochowie, kształcące 17 uczniów. W 2007 r. takich liceów było w subregionie 13, a naukę pobierało w nich ogółem 1 019 uczniów. 8 placówek funkcjonowało w Częstochowie, 3 w powiecie myszkowskim, 2 w kłobuckim. W 2014 r. techników było w subregionie 22, a ich uczniów – 6 523. Sześć lat wcześniej 23 technika radziły sobie z 8 455 uczniami. W 2014 r. funkcjonowały w subregionie trzy szkoły artystyczne kształcące 389 uczniów.

Dane z poziomu subregionu pokazują, że Częstochowa stanowi główny ośrodek kształcenia zawodowego, w którym wszelkie wprowadzane zmiany rzutują na jakość kapitału ludzkiego całej Ziemi Częstochowskiej.

Tabela 85: Dane dotyczące zasadniczych szkół zawodowych dla młodzieży w Częstochowie w latach 2005-2014.

Zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży, bez specjalnych					
	Ogółem	**Oddziały**	**Pomieszczenia szkolne**	**Uczniowie**	**Absolwenci**
2005	10	57	50	1 546	481
2006	10	59	52	1 578	427
2007	9	57	28	1 477	481
2008	10	58	17	1 425	443
2009	10	54	18	1 407	400
2010	10	56	13	1 463	373
2011	10	58	13	1 447	397
2012	10	60	13	1 552	427
2013	9	59	-	1 508	449
2014	9	66	-	1 559	300

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

W 2014 r. sieć szkolnictwa zawodowego ponadgimnazjalnego obejmowała następujące formy edukacji:

- zasadnicze szkoły specjalne przysposabiające do zawodu: 3 placówki, kształcono w nich ogółem 153 osoby;
- zasadnicze szkoły zawodowe dla młodzieży: 15 placówek, w tym 5 powiatów ziemskich, 8 miasta na prawach powiatu, 2 organizacji pozarządowych; kształcono 2 331 osoby;

- technika dla młodzieży: 22 placówki, w tym 7 powiatów ziemskich, 11 miasta na prawach powiatu, 3 organizacji pozarządowych, 1 inne; kształcono 6 523 osoby;
- technika uzupełniające dla dorosłych: 7 placówek, kształcono 112 uczniów;
- szkoły artystyczne nadające uprawnienia zawodowe: 3 placówki prowadzone przez Ministerstwo Kultury; 389 uczniów;
- szkoły policealne dla młodzieży: 7 placówek, w tym 1 miasta na prawach powiatu, 6 podmiotów innych niż jst; uczniów 867;
- szkoły policealne dla dorosłych: 24 placówki, 3 powiatów ziemskich, 1 miasta na prawach powiatu, 1 samorządu wojewódzkiego, 1 Ministra Kultury, 5 organizacji pozarządowych, 12 innych podmiotów niepublicznych; kształcono 3 336 osób.

Tabela 86: Niepubliczne szkolnictwo zawodowe w Częstochowie.

Niepubliczne szkolnictwo zawodowe w Częstochowie (stan na dzień 18 lutego 2016r.)				
Lp.	**Nazwa szkoły/placówki/ zespołu**	**Typ placówki**	**Numer zaświadczenia**	**Ulica**
1	Technikum Menedżerskie dla Dorosłych Częstochowskiej Szkoły Menedżerów	Niepubliczna szkoła średnia zawodowa dla dorosłych kształcąca w systemie stacjonarnym i zaocznym na podbudowie programowej szkoły podstawowej - technik ekonomista	Ed.4320-80/02 z 14.03.2002	Rząsawska 40
2	Technikum Fryzjerskie im. Wisławy Szymborskiej ZDZ	Niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna - technik usług fryzjerskich	ES.4320-156/05 z 22.08.2005	Jagiellońska 141
3	Technikum Informatyczne im. Wisławy Szymborskiej w Częstochowie Zakładu Doskonalenia Zawodowego w Katowicach	niepubliczna szkoła zawodowa dla młodzieży kształcąca w cyklu 4 letnim: technik teleinformatyk	ED. 4430.285.2011 z dnia 29.07.2011	Jagiellońska 141
4	Technikum TEB Edukacja	niepubliczne technikum dla młodzieży: technik usług fryzjerskich, technik obsługi informatycznej. Technik informatyk, technik organizacji reklamy, technik logistyk, technik budownictwa, technik architektury krajobrazu, technik weterynarii, technik elektronik, fototechnik	ED.4430.309.2013 z dnia 11.12.2012r.	Pułaskiego 4/6
5	Technikum w Częstochowie Zakładu Doskonalenia Zawodowego W Katowicach	niepubliczne technikum dla młodzieży: technik logistyk, technik żywienia i usług gastronomicznych	ED.4430.314.2013	Jagiellońska 141
6	Zasadnicza Szkoła Zawodowa dla Młodzieży im. Wisławy Szymborskiej w Częstochowie ZDZ w Katowicach	Niepubliczna zasadnicza szkoła zawodowa dla dorosłych na podbudowie gimnazjum – fryzjer, kucharz małej gastronomii	KO.III.0211-A/9/96/WŻ	Jagiellońska 141
7	Niepubliczna Szkoła Krawiecka w Częstochowie	niepubliczna zasadnicza szkoła zawodowa dla młodzieży	ED-II.4430.43.2015 z dnia 01-12-2015	Żwirki i Wigury 6/14

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

Jakość bazy szkolnej nie odbiega od poziomu innych placówek oświatowych. Do najstarszych budynków należy Zespół Szkół Mechaniczno-Elektrycznych na ul. Targowej. Upływ czasu i niska jakość technologii wpływa także negatywnie na stan szkół budowanych w latach 70-tych (Zespół Szkół Ekonomicznych przy ul. św. Augustyna, Zespół Szkół im. S. Żeromskiego przy Al. Niepodległości). Problemem jest także zapewnienie odpowiedniej bazy, tak w sensie lokalowym jak i wyposażenia dla szkolnych warsztatów.

Efekty kształcenia weryfikuje egzamin zawodowy. W 2015 r. do egzaminu zawodowego o dyplom technika przystąpiło: do części pisemnej 1 028 osób, zdało 81% oraz do części praktycznej 1 003 osoby , zdało 72,3%. Dyplomy uzyskało 1 000 osób (średnia punktów 64,6). Dla porównania: średnio w województwie egzamin pisemny zdało 85%, praktyczny 76,18%, średnia wyników 69,64.

Uśrednienie nie daje nam odpowiedzi dotyczącej rzeczywistego dostosowania kształcenia zawodowego do potrzeb rynku. Najwyższa, 100% zdawalność, dotyczyła takich zawodów jak technik mechatronik, technik żywienia, technik handlowiec, technik logistyk. Niska jest zdawalność w zawodach technik elektronik (43,2%), technik pojazdów samochodowych (34,7%), technik budownictwa (15,4%). Poziom zdawalności pokrywa się z preferencjami wyboru kształcenia: modne jest kształcenie w zawodach gastronomicznych, odzieżowych, logistyki, mechatroniki, informatyki. Nie jest możliwym ocena nowych wprowadzanych kierunków: o dyplom technika awiacji ubiegało się w 2015 r. tylko 7 osób.

Dostosowanie kształcenia zawodowego do potrzeb rynku pracy jest od kilku lat przedmiotem niezwykłej uwagi. Pozytywnym zjawiskiem jest stopniowy powrót do modelu patronackiego (przedsiębiorstwa rynkowe bezpośrednio opiekują się szkołami zawodowymi dbając o jakość kształcenia). Najtrudniejszą rzeczą są zmiany świadomości. Aspiracje rodziców wyznaczają ścieżkę kariery dzieci: liceum – studia. Wybór kształcenia zawodowego uznawany jest za gorszy, za swoistą porażkę edukacyjną. W efekcie poziom kształcenia zawodowego utrzymuje się nisko, ze względu na dominację uczniów o mniejszych zasobach intelektualnych. W podobny sposób widzą szkolnictwo zawodowe pracodawcy, uznając, że do użytkowania nowoczesnych technologicznie urządzeń łatwiej jest przyuczyć zdolnego młodego człowieka po studiach (nawet humanistycznych), niż liczyć na dostarczenie właściwego fachowca ze szkoły zawodowej.

Kierowanie się opiniami potencjalnych pracodawców też nie gwarantuje dostosowania szkolnictwa do potrzeb rynku pracy. Kształcenie technika trwa 3-4 lata; przy obecnym postępie technologicznym nie sposób zapewnić kształcącemu kontaktu z wprowadzanymi na rynek nowymi formami i narzędziami pracy. Zdaniem niektórych pracodawców nie tyle wyuczona specjalizacja jest ważna, lecz wpojone podstawowe cechy wzorowego pracownika (kreatywność, słowność, terminowość, solidność).

Szkolnictwo policealne

System edukacji policealnej obejmuje 27 szkół, 192 oddziały z 3 868 uczniami. Według

danych z GUS za 2014 r. największą popularnością cieszyły się kierunki: biznes i administracja (704 osoby), higiena i bezpieczeństwo pracy (668), usługi dla ludności (474), ochrona i bezpieczeństwo (217), teleinformatyka (199). Od kilku lat wysokim popytem cieszą się formy kształcenia zawodowego pozwalające uzyskać akceptowane w UE uprawnienia pielęgniarskie (741 osób w 2014 r.) i opiekuńcze (125 osób).

Ta forma szkolnictwa przejęta została przez podmioty niepubliczne. Miasto nie ma wpływu ani możliwości kontrolowania jakości kształcenia.

Tabela 87: Niepubliczne szkoły policealne w Częstochowie.

Wykaz niepublicznych szkół policealnych w Częstochowie (stan na dzień 18 lutego 2016r.)				
Lp.	**Nazwa szkoły/placówki/ zespołu**	**Typ placówki**	**Numer zaświadczenia**	**Ulica**
1	Policealna Szkoła Detektywów i Pracowników Ochrony „LIDER”	Niepubliczna szkoła policealna ponadgimnazjalna dla dorosłych kształcąca w cyklu 2 letnim. Technik ochrony fizycznej osób i mienia	Ed.0812/3/3/00 z 17.01.2000	Aleja Jana Pawła II 95
2	Policealne Niepubliczne Studium Zawodowe	Niepubliczna szkoła policealna dla dorosłych kształcąca w systemie stacjonarnym i zaocznym w zawodach: finanse i rachunkowość, marketing i organizacja reklamy, administracja publiczna; sekretarsko – asystencki, informatyczny, menadżerski; język niemiecki, język angielski.	Ed.0812/48/00 z 04.07.2000	Al. NMP 2/5
3	Szkoła Finansów i Biznesu dla Dorosłych	Niepubliczna szkoła policealna ponadgimnazjalna dla dorosłych kształcąca w systemie stacjonarnym i zaocznym w cyklu 2 letnim Technik ekonomista, technik handlowiec, technik administracji, technik informatyk, technik organizacji reklamy, technik rachunkowości	ES.4320/49/00 z 04.07.2000	Al. NMP 2/5
4	Policealne Studium Zawodowe im. Wisławy Szymborskiej dla Dorosłych ZDZ	Niepubliczna szkoła policealna kształcąca w systemie dziennym i zaocznym w cyklu 2 letnim – technik usług kosmetycznych;	KO.III.0211/19/97/ WŻ z 05.09.1997	Jagiellońska 141
5	Policealne Studium Informatyczne dla Dorosłych – SR	Niepubliczna szkoła policealna ponadgimnazjalna dla dorosłych- technik informatyk, bezpieczeństwa i higieny pracy, organizacji reklamy, fototechnik, handlowiec, budownictwa, architektury krajobrazu, organizacji produkcji filmowej i telewizyjnej, technologii odzieży, geodeta, ochrony środowiska	Ed.4320-71/01 z 17.09.2001	Kawia 4/16
6	Policealne Studium Rachunkowości i Controllingu dla Dorosłych - SRE	Niepubliczna szkoła policealna ponadgimnazjalna dla dorosłych kształcąca w systemie zaocznym - technik: rachunkowości, administracji, ekonomista, archiwista, handlowiec, spedytor, logistyk, prac biurowych, informacji naukowej	Ed.4320-72/01 z 26.09.2001	Kawia 4/16
7	Niepubliczne Medyczne Studium Techniki Dentystycznej	Niepubliczna szkoła policealna dla młodzieży, kształcąca w systemie stacjonarnym. Technik dentystyczny	Ed.4320-73/01 z 26.09.2001	Dekabrystów 33
8	Policealne Studium Menedżerskie Częstochowskiej Szkoły Menedżerów	Niepubliczna szkoła ponadgimnazjalna zawodowa dla dorosłych kształcąca w systemie stacjonarnym i zaocznym na podbudowie programowej szkoły podstawowej – technik ekonomista	Ed.4320-79/02 z 14.03.2002	Rząsawska 40
9	Niepubliczne Medyczne Studium Techniki Farmaceutycznej dla Młodzieży	Niepubliczna szkoła policealna ponadgimnazjalna dla młodzieży, na podbudowie programowej szkoły średniej, kształcąca w systemie stacjonarnym. Technik farmaceutyczny	Ed.4320-98/02 z 28.10.2002	Dekabrystów 33
10	Policealne Studium Zawodowe "PROFESJA" dla Dorosłych zmiana nazwy od 01.02.2014r. AP Edukacja CK – Policealna Szkoła Zawodowa w Częstochowie	Niepubliczna szkoła policealna ponadgimnazjalna dla dorosłych, na podbudowie programowej szkoły średniej, kształcąca w systemie zaocznym, technik: administracji, geodeta, informatyk, ochrony fizycznej osób i mienia, rachunkowości, usług kosmetycznych, bhp, hotelarstwa, obsługi turystycznej, opiekunka środowiskowa, opiekun w domu pomocy społecznej, fototechnik, asystent osoby niepełnosprawnej, logistyk, florysta, t. turystyki wiejskiej, opiekun medyczny, t. sterylizacji medycznej, technik weterynarii	Ed.4320-116/03 z 04.07.2003	Jana III Sobieskiego 15 od 01.02.2014 AL. NMP 21, adres prowadzenia zajęć Jana III Sobieskiego15
11	Policealna Szkoła „ŻAK”	Niepubliczna szkoła policealna dla dorosłych na podbudowie programowej szkoły średniej kształcąca w cyklu 2,5 letnim. Technik: informatyk, architektury, usług kosmetycznych, usług fryzjerskich, organizacji usług gastronomicznych; pracownik socjalny, opiekun w domu pomocy społecznej, opiekunka środowiskowa	Ed.4320-121/03 z 18.09.2003	Aleja Wolności 11
12	Jednoroczna Policealna Szkoła „ŻAK”	Niepubliczna szkoła policealna dla dorosłych kształcąca w systemie zaocznym w cyklu 1 rocznym: dekorator wnętrz, pracownik ds. finansowych, grafika komputerowa, terapeuta ds. uzależnień, ogrodnik, terenów zieleni, wizażystka/stylistka, biomasażysta I (program autorski z rozszerzeniem zagadnień z zakresu masażu leczniczego), biomasażysta II	Ed.4320-125/04 z 14.01.2004	Aleja Wolności 11

		(program autorski z rozszerzeniem zagadnień z zakresu fizjoterapii);		
13	Medyczne Studium Zawodowe	Niepubliczna szkoła policealna ponadgimnazjalna dla młodzieży kształcąca w cyklu jednorocznym oraz kształcąca w cyklu 2-letnim: asystentka stomatologiczna, higienistka stomatologiczna, opiekunka dziecięca, asystent osoby niepełnosprawnej, technik usług kosmetycznych, technik masażysta,, terapeuta zajęciowy, technik dentystyczny, technik elektroradiolog, opiekun medyczny, technik farmaceutyczny, opiekunka środowiskowa, technik ortopeda, technik sterylizacji medycznej	ES.4320-128/04 z 01.07.2004	Brzezińska 6
14	Policealna Szkoła TEB Edukacja	Niepubliczna szkoła policealna ponadgimnazjalna dla dorosłych, na podbudowie programowej szkoły średniej, kształcąca w systemie stacjonarnym i zaocznym – technik: usług kosmetycznych, masażysta, opiekun medyczny, informatyk, technik rachunkowości, administracji, technik weterynarii, technik bhp;	ES.4320-136/04 z 16.09.2004	Al. NMP 14
15	Prywatne Policealne Studium Optyczne "OCULUS"	Niepubliczna szkoła policealna o 2-letnim cyklu kształcenia w systemie zaocznym dla dorosłych, na podbudowie szkoły średniej – technik optyk	ES.4320-145/04 z dnia 04.11.2004r.	Armii Krajowej 19
16	Policealne Studium Edukacji Technicznej dla Dorosłych	Niepubliczna szkoła policealna dla dorosłych na podbudowie programowej szkoły średniej, kształcąca w cyklu 2-letnim, w systemie zaocznym – technik: usług kosmetycznych, usług fryzjerskich, hotelarstwa, obsługi turystycznej, ochrony fizycznej osób i mienia, rolnik, technologii wyrobów skórzanych, agrobiznesu, obuwnik, księgarstwa, pojazdów samochodowych, mechanik, usług gastronomicznych, mechanizacji rolnictwa	ES.4320-146/05 z 10.02.2005	Kawia 4/16
17	Studium Psychologii Psychotronicznej	Niepubliczna szkoła policealna ponadgimnazjalna dla dorosłych na podbudowie programowej szkoły średniej, kształcąca w systemie zaocznym - psychotronik	ES.4320-151/05 z 30.05.2005	Jasnogórska 84/90
18	Policealne Studium Edukacji Społecznej i Ekonomii	Niepubliczna szkoła policealna ponadgimnazjalna dla dorosłych na podbudowie szkoły średniej. Technik: informatyk, administracji, rachunkowości, obsługi turystycznej, usług kosmetycznych, opiekun środowiskowa, ekonomista, usług fryzjerskich, masażysta, bhp, organizacji reklamy	ES.4320-154/05 z 12.07.2005	Al. NMP 24 lok. 12
19	Niepubliczna Policealna Szkoła TEB Edukacja	niepubliczna szkoła policealna dla dorosłych kształcąca w systemie stacjonarnym i zaocznym, w cyklu jednorocznym – wizażystka/stylistka, dekorator wnętrz, instruktor odnowy biologicznej, rejestratorka medyczna, instruktor rekreacji ruchowej, manikiurzystka	ES.4320-161/05 z 05.10.2005	Pułaskiego 4/6
20	Medyczne Centrum Szkolenia „MEDIGAP”	formy kursowe, szkolenia	ES.4320-181/06 z 01.09.2006	Aleja Niepodległości 16/18; ul. Brzezińska 6a
21	Studium Medyczne TEB Edukacja	niepubliczna szkoła policealna dla młodzieży kształcąca w cyklu nie dłuższym niż 2,5 roku – technik elektroniki i informatyki medycznej, technik elektroradiolog, technik sterylizacji medycznej, opiekun medyczny, dietetyk, terapeuta zajęciowy, technik farmaceutyczny, asystentka stomatologiczna, ratownik medyczny, technik dentystyczny, higienistka stomatologiczna, technik masażysta, opiekunka dziecięca;	Ed.4320-182/06 z 26.09.2006	Pułaskiego 4/6
22	Szkoła Policealna PIKAR	Niepubliczna szkoła policealna – ponadgimnazjalna dla dorosłych na podbudowie programowej szkoły średniej o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku - technik: elektryk, bhp, mechanik, informatyk, telekomunikacji, teleinformatyk, pojazdów samochodowych	Ed.4320-208/07 z 04.09.2007	Krasińskiego 14/24
23	Policealne Studium Ratownictwa Medycznego dla Dorosłych	Niepubliczna szkoła policealna dla dorosłych o okresie nauczania nie dłuższym niż 2,5 roku - technik: analityk, weterynarii, asystent osoby niepełnosprawnej, opiekunka środowiskowa, opiekun medyczny	Ed.4320-218/08 z 23.07.2008	Kawia 4/16
24	Szkoła Medyczna STM	Niepubliczna szkoła policealna dla młodzieży o 2-letnim okresie nauczania kształcąca w systemie stacjonarnym – opiekunka dziecięca, technik masażysta, opiekun medyczny, terapeuta zajęciowy	ES.4320-273/10 z dnia 21.09.2010r.	Al. NMP 24, lok. 8
25	Zaoczna Policealna Szkoła dla	Niepubliczna szkoła policealna dla dorosłych kształcąca w systemie zaocznym, w cyklu nie	ED. 4430.291.2011	Prusa 20

	Dorosłych „COGITO” w Częstochowie	dłuższym niż 2,5 roku – technik logistyk, technik BHP, technik administracji, technik rachunkowości, technik handlowiec, opiekun w domu pomocy społeczne;	z 31.08.2011 r.	
26	AP Edukacja Policealna Szkoła Rozwoju Zawodowego w Częstochowie	Niepubliczna szkoła policealna dla dorosłych	ED.II.4430.53.2.12 013 z dnia 20.12.2013r.	Al. NMP 21
27	AP Edukacja Policealna Szkoła Medyczna w Częstochowie	niepubliczna szkoła policealna kształcąca w systemie stacjonarnym i zaocznym: asystentka stomatologiczna, opiekunka dziecięca, technik masażysta, higienistka stomatologiczna, opiekun medyczny, technik sterylizacji medycznej	ED.4430.23.2014 z dnia 06.06.2014r.	Al. NMP 21
28	Zaoczna Policealna Szkoła dla Dorosłych „Beta Plus” w Częstochowie (od dnia 10.12.2014r. Policealna Szkoła dla Dorosłych „Cosinus Plus” w Częstochowie)	Niepubliczna szkoła policealna – ponadgimnazjalna dla dorosłych-Technik administracji, technik rachunkowości, technik usług kosmetycznych, opiekun w domu pomocy społecznej, asystent osoby niepełnosprawnej, opiekun osoby starszej, opiekunka środowiskowa	ED-II.4430.36.2014 z dnia 17-09-2014	Żwirki i Wigury 6/14
29	Policealna Szkoła Opieki Medycznej „Żak” w Częstochowie	szkoła policealna dla osób posiadających wykształcenie średnie; opiekun medyczny	ED-II.4430.40.2014 z dnia 19-09-2014	Aleja Wolności 11
30	Szkoła Policealna dla Młodzieży „COGITO” w Częstochowie	niepubliczna szkoła policealna	ED-II.4430.40.2015 z dnia 30-09-2015	Aleja Wolności 1
31	Policealne Studium Ratownictwa Medycznego dla Młodzieży SRE	niepubliczna szkoła policealna – ponadgimnazjalna na podbudowie programowej szkoły średniej - terapeuta zajęciowy, technik masażysta, technik analityk, ratownik medyczny, technik farmaceutyczny, opiekun medyczny, opiekunka dziecięca, asystentka stomatologiczna, higienistka stomatologiczna;	Ed.4320-209/07 z 25.09.2007	Kawia 4/16

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

System wsparcia edukacji

Trzon systemu wsparcia tworzą Samorządowy Ośrodek Doskonalenia, Zespół Poradni Psychologiczno – Pedagogicznych i Biuro Finansów Oświatowych. Miasto prowadzi także dwa Specjalne Ośrodki Szkolno-Wychowawcze: nr 1 na ul. Legionów 58 i nr 5 na ul. Słowackiego 35. Dodatkowo finansowana przez Miasto jest Bursa przy ul. Prusa 20.

Szkolny Ośrodek Doskonalenia służy organizacji kursów nieodpłatnych i odpłatnych dla nauczycieli, uzupełniając ofertę prowadzonego przez Marszałka Województwa – Regionalnego Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „WOM". Wprowadzona została też oferta upowszechniania dobrych praktyk (dyrektorów szkół wspierają wyznaczeni przez SOD koordynatorzy).

Zespół Poradni składa się z trzech wyspecjalizowanych w diagnozowaniu i wsparciu dzieci i młodzieży poradni psychologiczno – pedagogicznych oraz z zajmującego się doradztwem zawodowym Centrum Informacji Zawodowej.

Biuro Finansów Miejskich przejęło obsługę finansową placówek oświatowych (z wyjątkiem szkół ponadimnazjalnych), pozwalając im na zmniejszenie wydatków na obsługę księgowości.

Bursa Miejska powstała na mocy uchwały Rady Miasta z 2012 r. jednocząc system zarządu 5 istniejących internatów (ul. Jasnogórskiej 84 - b. internat TZN; ul. Kościuszki 8 - b. internat I LO; ul. Legionów 19 - b. internat Zespołu Szkół im Andersa, ul. Nowowiejskiego 8, ul. Prusa 20). Bursa nie tylko oferuje pokoje 2 i 4 osobowe dla uczniów, zapewnia wyżywienie, lecz także prowadzi zajęcia wychowawcze.

SOSW nr 1 powstał w 2000 r. po przekształceniu Szkoły Podstawowej Specjalnej nr 5. Zajmuje się opieką, nauczaniem, wychowaniem i rewalidacją dzieci i młodzieży niepełnosprawnej. W skład ośrodka wchodzą: Szkoła Podstawowa Specjalna, Gimnazjum Specjalne, Szkoła Specjalna Przysposabiająca do Pracy nr 4 oraz internat. SOSW nr 5 przy ul. Słowackiego 5 opiekuje się dziećmi i młodzieżą niepełnosprawną w stopniu znacznym. Opiekuje się 57 wychowankami w wieku od 3 do 25 lat, pochodzącymi z terenu Miasta i okolic Częstochowy. Ośrodek posiada 14 pomieszczeń do nauczania, w tym 4 gabinety terapeutyczne. Internat dysponuje 16 miejscami, w których funkcjonują 2 grupy wychowawcze.

Tabela 88: Niepubliczne placówki stanowiące część systemu wsparcia edukacji w Częstochowie.

Niepubliczne placówki stanowiące część systemu wsparcia edukacji w Częstochowie (stan na dzień 18 lutego 2016r.)				
Lp.	**Nazwa szkoły/placówki/ zespołu**	**Typ placówki**	**Numer zaświadczenia**	**ulica**
1	Ośrodek Szkolenia i Rzemiosła	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego kształcąca w systemie zaocznym i wieczorowym	20/00 z 12.01.2000r.	Aleja Kościuszki 6
2	Stowarzyszenie Księgowych w Polsce Centrum Szkoleniowe Oddziału Okręgowego w Częstochowie	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	29/2000 z 04.04.2000	Aleja Niepodległości 20/22
3	Centrum Szkoleniowe Europol	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	44/00 z 16.06.2000	Piłsudskiego 35
4	Ośrodek Szkolenia Detektywów i Pracowników Ochrony „LIDER”	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	Ed.0812/46/2000 z 27.06.2000	Jana Pawła II 95
5	Ośrodek Przygotowania i Doskonalenia Kadr w Częstochowie	Placówka pozaszkolnych form kształcenia ustawicznego	Ed.4320/77/03 z 29.01.2003	Żwirki i Wigury 6/14 lok. 4
6	Specjalny Ośrodek Wychowawczy im. św. Jana De La Salle Zgr. Braci Szkół Chrześcijańskich	Specjalny Ośrodek Wychowawczy	ES.4320-108/03 z 19.02.2003	Wyszyńskiego 38
7	Specjalny Ośrodek Wychowawczy Zgromadzenia Sióstr św. Józefa	Specjalny Ośrodek Wychowawczy	ES.4320-109/03 z 12.02.2003	Kubiny 10/12
8	Ośrodek Wychowawczo-Rewalidacyjny dla Dzieci i Młodzieży Niewidomej i Słabowidzącej PZN	pozaszkolna placówka specjalistyczna	ES.4320-110/03 z 12.02.2003	Aleja Wolności 20
9	Centrum Kształcenia Zawodowego ZDZ	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego. Uzupełnienie wiedzy ogólnej i kwalifikacji zawodowych w formach pozaszkolnych	ES.4320-111/03 z 10.02.2003	Jagiellońska 88
10	Specjalny Ośrodek Wychowawczy "Dom dla chłopców" im. św. Stanisława Kostki Zgr. SS Wynagrodzicielek Najświętszego Oblicza	Specjalny Ośrodek Wychowawczy	ES.4320-112/03 z 19.02.2003	Kubiny 2/4
11	Ośrodek Promocji i Edukacji	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ES.4320-118/03 z 25.09.2003	Aleja Niepodległości 16/18
12	Spółdzielnia Pracy „OŚWIATA”	Placówka pozaszkolnych form kształcenia	ES.4320-135/04 z 01.09.2004	Faradaya 31
13	Doradztwo i Szkolenia	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ES.4320-167/06 z 19.01.2006	1 Maja 40
14	Centrum Kształcenia Optyczno-Medycznego	Niepubliczna placówka szkoleniowa dla dorosłych – kursy i szkolenia doskonalące, zawodowe	ES.4320-171/06 z 8.05.2006	Matejki 67/69
15	Oświatowe Centrum Pedagogiczno-Językowe "Dobra Edukacja"	Niepubliczna placówka doskonalenia zawodowego i kształcenia ustawicznego	ES.4320-172/06 z 18.05.2006	Księżycowa 6
16	Centrum Szkoleniowo-Konsultingowe OMEGA	niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego dla dorosłych	Ed.4320-233/09 z 17.04.2009	Nadrzeczna 5
17	Speak Up The English School	Niepubliczna placówka oświatowa dla dorosłych – nauczanie języka angielskiego dla osób dorosłych oraz prowadzenie kursów języka angielskiego na 15 poziomach nauczania	Ed.4320-252/09 z 15.12.2009	Al. NMP 12 D
18	Work Max, Doradztwo Personalne i BHP	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego dla dorosłych. Szkolenia wstępne i okresowe w dziedzinie bezpieczeństwa i higieny pracy	Ed. 4320-255/09 z 10 grudnia 2009	Przerwy-Tetmajera 40
19	Ośrodek Szkoleniowy Centrum Nauki i Biznesu „Żak”	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego dla dorosłych, umożliwiająca kształcenie, dokształcanie i doskonalenie zawodowe	ES.4320-257/10 z 20.04.2010	Aleja Wolności 11

20	Internat 12-29 Środowiskowego Hufca Pracy Nowego Typu	niepubliczna placówka opiekuńczo-wychowawcza dla młodzieży kształcącej się poza miejscem stałego zamieszkania	ES.4320-261/10	Tkacka 5a
21	Niepubliczne Centrum Kształcenia Ustawicznego Apus	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ES.4430.278.2011 z dnia 10.01.2011r.	Jasnogórska 15 lok. 11
22	Ośrodek Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego SEP Oddział Częstochowa	ośrodek dokształcania i doskonalenia zawodowego	ED. 4430.4.2011 z dnia 19.05.2011	Kopernika 16/18
23	Niepubliczna Placówka Kształcenia Ustawicznego TEB Edukacja	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ED-II.4431.5.2.2011 z dnia 18.04.2011	Al. NMP 14
24	Niepubliczna Specjalistyczna Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna Centrum Diagnostyki i Terapii ,,IN CORPORE”	niepubliczne poradnia psychologiczno-pedagogiczna	ED.4430.296.2012 z dnia 22.08.2012r.	Kutnowska 4
25	Niepubliczna Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna „Agathum”	niepubliczna poradnia psychologiczno-pedagogiczna	ED-4430.308.2012 z dnia 20.12.2012r.	Jasnogórska 4
26	Centrum Edukacji SONARE	Niepubliczna placówka oświatowo-wychowawcza	ED.4430.311.2013 z dnia 12.04.2013r.	Wodzickiego 47
27	Niepubliczna Placówka Kształcenia Ustawicznego „DOMINATOR”	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ED.4430.312.2013 z dnia 29.05.2013r.	Szczytowa 28/30
28	AWANS Ośrodek usług Oświatowych Dorota Nowojska	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ED-II.4430.51.2.2013 z dnia 20.12.2013r.	Jana III Sobieskiego 15
29	AP Edukacja Centrum Szkoleniowe w Częstochowie	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ED-II.4430.52.2.2013 z dnia 20.12.2013r.	Al. NMP 21
30	Profesjonalna Centrum Rozwoju-Butterfly s.c.	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ED-II.4430.1.4.2014r.	Aleja Wolności 33 lok.5
31	Ośrodek Szkolenia Agentów Ochrony Zarządu Terenowego NSZZ Policjantów w Częstochowie	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ED-II.4430.9.2.2014 z dnia 13.03.2014r.	ks. J. Popiełuszki
32	Centrum Kształcenia Ustawicznego AG Edukacja	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ED.4430.18.2014 z dnia 17.04.2014r.	Jasnogórska 32/8, Kościuszki 8
33	Centrum Kształcenia Ustawicznego LUGA	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ED.4430.19.2014 z dnia 17.04.2014r.	Jasnogórska 32/8, Kościuszki 8
34	Szkoła Piosenki i Tańca Dziecięca Rewia „AKCENT”	Niepubliczna placówka oświatowo-wychowawcza	ED-4430.308.2012 z dnia 20.12.2012r.	Lenartowicza 4/7
35	Niepubliczna Specjalistyczna Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna Ośrodka Diagnozy i Rehabilitacji Dzieci i Młodzieży z Wadą Słuchu PZG	niepubliczna poradnia psychologiczno-pedagogiczna	ED-II.4430.35.2014 z dnia 23-09-2014	Aleja Niepodległości 20/22
36	Fabryka Specjalistów Radosław Szostek	Niepubliczna placówka kształcenia ustawicznego	ED-II.4430.3.2015 z dnia 17-02-2015	Okrężna 14
37	Pracownia Psychoterapii i Psychoedukacji Kowalczuk&Zespół	niepubliczna poradnia psychologiczno-pedagogiczna	ED-II.4430.17.2015 z dnia 25-03-2015	Kiedrzyńska 81a
38	ALTER EGO Centrum Szkoleniowe w Częstochowie	Niepubliczna placówka doskonalenia zawodowego i kształcenia ustawicznego	ED-II.4430.1.2016 z dnia 25-01-2016	Wolności 1

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

Formą wsparcia dla miejskiej edukacji są także koordynowane przez miasto projekty, współfinansowane przez UE.

Tabela 89: Wykaz projektów dofinansowanych w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki na lata 2007-2013.

Lp.	Tytuł projektu	Wnioskodawca, lider, partner	Źródło finansowania	Wartość projektu (PLN)	Termin realizacji w latach
1.	Razem poznajemy świat	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	74 938,85	2011-2012
2.	Edukacja paszport do przyszłości	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	122 448,21	2011-2012
3.	Indywidualizacja nauczania początkowego w Częstochowie	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	1 874 154,77	2012-2013
4.	Dobry fach to szansa pracy	Lider: Agencja Rozwoju Regionalnego w Częstochowie S.A., Partner: Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	363 923,44	2011-2013
5.	Mam zawód-mam pracę w regionie	Lider: Samorząd Województwa Śląskiego, Partner: 30 miast na prawach powiatu, w tym Gmina Miasto Częstochowa oraz Śląskie Kuratorium Oświaty	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	3 926 599,80	2011-2015
6.	Koniec języka za przewodnika	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	2 081 594,96	2012-2014
7.	Zaplanuj swoją karierę	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	1 304 732,89	2012-2014
8.	Edukacja bez granic	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	850 118,73	2013-2014
9.	Akademia młodego zawodowca	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	2 789 524,07	2013-2015
10.	Praktyka czyni mistrza	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	887 588,95	2013-2015
11.	Klucz do kariery	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	724 624,29	2013-2015
12.	Wspomaganie na piątkę	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	1 340 066,48	2013-2015
13.	Szkoła bez barier	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	3 168 320,47	2014-2015
14.	Kuźnia talentów	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	859 629,61	2014-2015
15.	Young in Europe	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	1 369 442,54	2014-2015
16.	Złap staż	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz	629 532,19	2014-2015

			Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki		
17.	Tęczowe przedszkole	Gmina Miasto Częstochowa	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	1 022 123,18	2014-2015
18.	Wsparcie -wiedza-sukces	Gmina Miasto Częstochowa/Szkoła Podstawowa nr 22 im. Gabriela Narutowicza w Częstochowie	Europejski Fundusz Społeczny w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki	269 094,01	2015

Źródło: Dane Wydziału Funduszy Europejskich i Rozwoju Urzędu Miasta Częstochowy.

Podstawowym obowiązkiem Miasta jest troska o właściwą jakość materialną bazy oświatowej. Obiekty oświatowe w Częstochowie znajdują się w starych budynkach przedwojennych bądź powojennych z lat 50-60-tych, a także młodszych tzw. Tysiąclatek. Po remoncie kapitalnym w Częstochowie są dwie szkoły: Zespół Szkolno-Przedszkolny nr 1 przy al. Jana Pawła II 95 i Szkoła Podstawowa nr 38 przy ul. Sikorskiego 56. Najpilniejszych potrzeby remontowe wynikają z zaleceń służb kontrolnych: inspekcji budowlanej, straży pożarnej, inspekcji sanitarnej. Z wykazanych przez szkoły najpilniejszych potrzeb remontowych, wybierane do realizacji są zadania, w których wyznaczony termin realizacji przez PPIS, KMPST czy PIP dobiega końcowi.
Brak środków nie pozwala nawet zrealizować tych zadań.

Tabela 90: Wartość najpilniejszych potrzeb remontowych w latach 2011- 2015.

Rok	Potrzeby szkół [zł]
2011	24 648 500
2012	23 705 500
2013	23 563 776
2014 zad. obligatoryjne	15 500 298
2015 zad. obligatoryjne	11 364 343

Źródło: Dane Wydziału Edukacji Urzędu Miasta Częstochowy.

Najpilniejsze zadania remontowe do realizacji w szkołach to :

- realizacja zaleceń KMPSP dla – ZSS nr 23, V LO, SP 21,
- likwidacja barier architektonicznych – ZS nr1, SP 53 i G18, SP17,
- wymiany instalacji wodno-kanalizacyjnych (piony i poziomy),
- remonty łazienek,
- wymiany instalacji elektrycznych,
- termomodernizacja placówek oświatowych,
- zmiana sposobu ogrzewania CO ze stałego (węgiel, miał) na gaz lub energię elektryczną.

W ramach prac Biura Inżyniera Miejskiego dokonano analiz i określono hierarchie potrzeb obiektów oświatowych w zakresie inwestycji poprawiających efektywność energetycznych. Część wyznaczonych zadań wykonuje się w ramach bieżących remontów. Większość czeka na dofinansowanie UE w ramach perspektywy 2014-2020.

Nie istnieje żaden spójny program rozwoju edukacji w Częstochowie. Jest to wynikiem

ciągłych zmian wprowadzanych w systemie oświaty, co z kolei uniemożliwia strategiczne planowanie na dłuższy okres czasu. Tym samym prowadzone inwestycje i remonty są wynikiem uznaniowej decyzji Rady powstałej przy planowaniu budżetowym. Nie ma wpływu na nie analiza związana z koniecznością dostosowania sieci szkół do zmian demograficznych. Rozwijana, dzięki wykorzystaniu środków z funduszu przeciwalkoholowego, baza sportu szkolnego poprawiła wyraźnie warunki kształcenia. Ponad 50% szkół ma boiska w stanie dobrym, przybyło od 2000r. 6 nowych hal gimnastycznych. Nie zmienia to jednak oceny całej materialnej bazy nauczania. Gdy odliczymy nowe hale gimnastyczne, blisko 80 % starszych istniejących przy szkołach wymaga generalnego remontu.

Szkolnictwo Wyższe

Częstochowski ośrodek akademicki tworzyły w 2014 r. następujące uczelnie: Politechnika Częstochowska (7 861 studentów na studiach stacjonarnych, 3 632 na studiach niestacjonarnych, ogółem 11 493), Akademia im. Jana Długosza (5 242 studentów na studiach stacjonarnych oraz 1 285 na studiach niestacjonarnych, ogółem 6 527), Akademia Polonijna (1 388 studentów), Wyższa Szkoła Zarządzania (597 studentów), Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki (364 studentów), Wyższa Szkoła Lingwistyczna (68 studentów na studiach stacjonarnych i 848 na niestacjonarnych), Centrum Języków Europejskich i Papieska Akademia Teologiczna – Wyższe Seminarium Duchowne. Ogółem na częstochowskich uczelniach kształciło się w 2014 r. 21 tys. osób.

Rozbieżne z tymi danymi (opierającymi się na informacjach z uczelni) są dane z GUS. Statystyka podaje, że w Częstochowie w 2014 r. na 6 uczelniach kształciło się 16 784 osoby, w tym 9 053 kobiety i 7 731 mężczyzn. Absolwentów, kończących częstochowskie uczelnie, przybyło: 5 549, w tym 3 368 kobiet i 2 181 mężczyzn.

Tabela 91: Dane dotyczące szkół wyższych w Częstochowie w latach 2012-2014.

Szkoły wyższe			
	2012	**2013**	**2014**
Szkoły wyższe ogółem	6	6	6
Studenci ogółem	20 522	18 721	16 784
Studenci kobiety	11 329	10 102	9 053
Studenci mężczyźni	9 193	8 619	7 731
Absolwenci ogółem	6 827	5 926	5 549
Absolwenci kobiety	4 377	3 781	3 368
Absolwenci mężczyźni	2 460	2 145	2 181

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Politechnika Częstochowska

Utworzona została w 1949 r. jako Szkoła Inżynieryjna, kształcą 160 studentów na Wydziale Mechanicznym (późniejszym Wydziale Budowy Maszyn). Rozwój uczelni związany był z kształceniem kadry pod potrzeby dużych, państwowych przedsiębiorstw; w latach 50-tych

powstał Wydział Włókienniczy i Wydział Metalurgiczny, w 1966 r. Wydział Elektryczny, w 1984 r. (po likwidacji Wydziału Włókienniczego) Wydział Budownictwa. Każdy z wydziałów miał swoje sektorowe powiązania z lokalnym przemysłem wyrażające się w praktycznym szkoleniu studentów czy we współpracy w badaniach i wdrożeniach nad nowymi technologiami.

Ten model stracił swoja rację bytu po 1990 r. i wprowadzeniu gospodarki rynkowej. Restrukturyzacja gospodarcza zmieniła zapotrzebowanie na kwalifikację zasobów ludzkich, rynek decydował o wyborze przez przedsiębiorstwa partnerów w zakresie badań i wdrożeń nowych technologii. Inwestorzy zagraniczni z zasady korzystali z dorobku innowacyjnego rodzimych krajów, przyjmując założenie o zacofaniu technologicznym Polski. Jednocześnie po 1990 r. wzrosła społeczna wartość wyższego wykształcenia, co przeniosło się na ogromny popyt wobec usług edukacyjnych na uczelniach wyższych. W szczytowym okresie przełomu XX/XXI w. na Politechnice Częstochowskiej studiowało, na studiach dziennych i zaocznych, ponad 20 tys. osób.

Równocześnie Politechnika wprowadzała zmiany w zakresie kształcenia, tak by dostosować ofertę do potrzeb nowej gospodarki. Dawny Międzywydziałowy Instytut Nauk Politycznych i Społecznych przekształcono w Instytut Zarządzania i Marketingu, a następnie w samodzielny Wydział Zarządzania. Powstał w 1992 r. Wydział Inżynierii Ochrony Środowiska. W 2005r. utworzono Ośrodek Kształcenia Międzynarodowego oferujący studia w języku angielskim na wydziałach: Inżynierii Ochrony Środowiska, Inżynierii Mechanicznej i Informatyki i Zarządzania.

W 2013 r. uczelnia kształciła młodzież na 18 kierunkach, w 90 specjalnościach. Kadrę stanowiło 809 nauczycieli akademickich, w tym 165 samodzielnych pracowników naukowych. Łącznie z administracją i obsługą pracowało 1 379 osób. Studia prowadzone były na wydziałach:

- Inżynierii Mechanicznej i Informatyki,
- Inżynierii Procesowej, Materiałowej i Fizyki Stosowanej,
- Budownictwa,
- Elektrycznym,
- Inżynierii i Ochrony Środowiska,
- Zarządzania.

W 2013 roku na studiach stacjonarnych było 7 861 studentów, 3 632 na studiach niestacjonarnych, ogółem 11 493. Rocznie uczelnie kończy ok. 3 000 absolwentów. Na studiach doktoranckich kształci się obecnie ponad 300 osób.

Badania wstępne dotyczące karier absolwentów.

Pracę w ciągu 6 miesięcy po ukończeniu studiów uzyskało 39% respondentów przeprowadzonej ankiety. Największy odsetek zatrudnionych znalazł pracę w spółce prawa handlowego (58%), w urzędach samorządowych (12%), własną działalność gospodarczą podjęło 11% absolwentów. 47% ankietowanych zatrudniona jest na czas nieokreślony. 78% zatrudnionych odczuwa satysfakcję związaną ze statusem pracującego, 68% z powodu

możliwości samorozwoju oferowanego przez firmy, 45% z tytułu uzyskiwanych zarobków. Dane ankietowe potwierdzają, że studia inżynierskie rokują większe szanse na rynku pracy niż studia humanistyczne.

Zwiększony popyt na usługi edukacyjne pozwolił Politechnice na zmodernizowanie bazy dydaktycznej. Zbudowany został nowy budynek Wydziału Zarządzania, zmodernizowano obiekt Wydziału Inżynierii Ochrony Środowiska. W 2008 r. dzięki pozyskanym środkom zmodernizowano Bibliotekę Główną, tworząc 54 multimedialne stanowiska. W 2010 r. pozyskano 10 mln zł na projekty wynikające z Planu Rozwoju Politechniki Częstochowskiej.

Politechnika miała i ma nadal ogromny wpływ na rozwój branżowy lokalnej przedsiębiorczości. Absolwenci Politechniki tworzą kadrę większości większych przedsiębiorstw częstochowskich. Dawna współpraca sektorowa Wydziału Metalurgii z Hutą Częstochowa, kontynuowana jest przez ISD, Odlewnię Wulkan i inne przedsiębiorstwa z branży metalurgicznej. Wydział Elektryczny owocował rozwojem takich form jak Pozyton, El-Q, inne; Inżynieria Środowiska - Wilga, Dospel, a także instalacjami do pozyskiwania biogazu w Miejskiej Oczyszczalni. Jakość kształcenia i efekty badawcze Politechniki bezpośrednio więc wpływają na rozwój miasta.

Akademia im. Jana Długosza

Uczelnia utworzona została w 1971 r. jako Wyższa Szkoła Nauczycielska, od 1974 Wyższa Szkoła Pedagogiczna, kształcąca kadry nauczycielskie na potrzeby b. Województwa Częstochowskiego. Przekształcenie w Akademię im. Jana Długosza nastąpiło na mocy uchwały Sejmu RP 1 października 2004 roku. W 2013 r. na 21 kierunkach (w tym 10 z prawem przyznania tytułu magisterskiego) kształciła 5 242 studentów na studiach stacjonarnych oraz 1 285 na studiach niestacjonarnych, ogółem 6 527 osób. Uprawnienia do przyznawania tytułu doktora mają kierunki: historia, literaturoznawstwo, fizyka i chemia. Kadrę stanowi 500 nauczycieli akademickich. W gronie tym blisko 140 osób to samodzielni pracownicy naukowo-dydaktyczni. AJD zatrudnia także ok. 350 pracowników, zatrudnionych w administracji i obsłudze. Akademię tworzy 5 wydziałów:

- Matematyczno-przyrodniczy,
- Filologiczno-historyczny,
- Nauk społecznych,
- Pedagogiczny,
- Artystyczny.

W rok akademicki 2015/2016 AJD weszła z blisko 30 kierunkami kształcenia. Uczelnia prowadzi studia III stopnia na kierunkach: chemia, fizyka, historia, językoznawstwo i literaturoznawstwo. Ma prawa do nadawania stopnia doktora habilitowanego na kierunku historia. Trwają starania o uzyskanie praw do nadawania stopnia doktora na innych kierunkach studiów. AJD prowadzi studia podyplomowe w ponad 60 formach.

Problemem podstawowym jest stały spadek liczby studiujących. W 2010 r. w akademii

kształciło się 8 036 studentów, w 2011 r. - 7 164, w tym roku przewiduje się zejście poniżej 5 tys. Zmiany zachodzące w skali całego kraju spowodowały spadek popytu na specjalności kształcone na AJD. Zmniejszająca się ilość dzieci powoduje, że w Częstochowie i subregionie brak jest miejsc pracy dla nauczycieli. W efekcie większość absolwentów AJD nie ma szans kariery zawodowej zgodnej ze zdobytym wykształceniem. Nie oznacza to jednak, że uczelnia nie ma wpływu na lokalną gospodarkę. Coraz bardziej cenieni są absolwenci wydziału artystycznego (plastycy) ze względu na rozwój małych i średnich firm dostrzegających swoją szansę w produktach opartych na dobrym wzornictwie. Duże instytucje rynkowe (banki, instytucje ubezpieczeniowe) cenią umiejętności kształcone na kierunkach społecznych, zwłaszcza socjologii. Możliwe jest także zainteresowanie przedsiębiorstw technologiami badanymi w instytutach chemii, fizyki, czy praktycznymi możliwościami wykorzystania badań matematycznych.

Akademia systematycznie inwestowała w rozwój bazy dydaktycznej; największą inwestycją była budowa gmachu Wydziału Nauk Społecznych na ul. Zbierskiego.

Akademia Polonijna

Uczelnia niepubliczna, powstała w 1992 r. w odpowiedzi na duży popyt związany z aspiracjami posiadania wyższego wykształcenia. Okres najlepszego rozwoju przechodziła w II połowie lat 90-tych, gdy na uczelni (w Częstochowie i na filii w Gliwicach) studiowało ponad 3 tys. osób. W tym okresie szkoła zainwestowała w budowę nowoczesnych obiektów dydaktycznych przy ul. Pułaskiego w Częstochowie. Profil kształcenia szkoła dostosowywała do rynkowego popytu. Początkowo koncentrowano się na kształceniu z zakresu języków europejskich, potem rozszerzono ofertę o zarządzanie, marketing, politologię. W ostatnim okresie dodano edukacje w zakresie opieki zdrowotnej i pielęgniarstwa.

Ostatnie wiarygodne dane o liczbie studiujących pochodzą z 2010 r. ; szkoła kształciła 1 388 studentów (rok później ok. 1 100). W ramach organizacji szkoły istnieje Instytut Ekonomii i Politologii, Instytut Zdrowia i Pielęgniarstwa, Europejska Szkoła Dyplomacji i Europejska Szkoła Tłumaczy.

Wyższa Szkoła Zarządzania

Utworzona została w 1995 r., z inicjatywy śp. Andrzeja Dziewiątkowskiego specjalizując się w kształceniu specjalistów od zarządzania i marketingu. W 2004 r. rozszerzyła profil o kształcenie w zakresie politologii, pedagogiki, pielęgniarstwa. W 2013 r. kształciła 597 osób (w 2010 r. – 1 000, w 2011 r. - 556), w tym 551 na studiach niestacjonarnych, na poziomie licencjackim i magisterskim. Poziom magisterski proponują kierunki:

- zarządzanie w oświacie, finansach, służbie zdrowia,
- marketing;

a licencjacki:

- zarządzanie,

- pielęgniarstwo,
- pedagogika.

Szkoła prowadzi także liczne studia podyplomowe i kursy zawodowe.

Wyższa Szkoła Hotelarstwa i Turystyki

Szkoła, powstała w 1999 r. z inicjatywy prof. Wiesława Gworysa, w 2011 r. kształciła 364 studentów na studiach licencjackich i magisterskich:

- turystyka i rekreacja;
- technologia żywienia.

Współpracuje z innymi uczelniami europejskimi o podobnym profilu. Oferuje różnorodne studia podyplomowe i kursy zawodowe. W ostatnim okresie koncentruje się na rozwoju usług edukacyjnym dla pokolenia senioralnego.

Wyższa Szkoła Lingwistyczna

Szkoła niepubliczna, założona w 1991 r., kształciła w 2013 r. na studiach stacjonarnych 68 osób, na niestacjonarnych 848. Ogółem wykształciła ponad 7 tys. osób. Prowadzi studia licencjackie i magisterskie:

- filologia rosyjska,
- filologia angielska,
- filologia germańska,
- pedagogika.

W ostatnim okresie wprowadziła studia on-line. Specjalizuje się we współpracy z Ukrainą (partner ukraińskiego Centrum Adaptacji Urzędników do standardów UE).

Uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego zlikwidowane zostało 30.09.2015 r. **Centrum Języków Europejskich Nauczycielskie Kolegium Języków Obcych** (prowadzące studia i dokształcanie w zakresie języków: angielski, francuski, włoski, hiszpański, rosyjski, niemiecki i inne).

Oprócz uczelni i szkół wyższych świeckich funkcjonuje w Częstochowie **Wyższe Seminarium Duchowne** i **Instytut Teologiczny.**

W początkach XXI w. Częstochowa szczyciła się 40 tysięczną rzeszą studentów, marząc o przekształceniu miasta w silny ośrodek akademicki. Projektowano utworzenie Uniwersytetu Częstochowskiego (na bazie AJD lub z połączenia AJD z Politechniką Częstochowską). Kolejne lata gorzko zweryfikowały plany. Niż demograficzny powoduje problemy stawiające pod znakiem zapytania przyszłość częstochowskich uczelni.

W całej Polsce maleje liczba kandydatów na wyższe studia. Część młodych ludzi rezygnuje z aspiracji akademickich, liczy się dla nich bardziej dobre wykształcenie zawodowe, otwierające szanse pracy w całej Unii Europejskiej. Szereg zdolnych i przedsiębiorczych

młodych ludzi wybiera studia w innych krajach UE. Przy malejącej liczbie kandydatów rośnie konkurencja ze strony cieszących się dobrą opinią innych uczelni krajowych. W rankingu czasopisma Perspektywy najlepsza częstochowska uczelnia Politechnika Częstochowska w 2015 r. znajdowała się na 42 miejscu, wśród polskich wyższych szkół (w 2014 r. – 40, w 2013 r. – 45). Coraz częściej, z powodu braku naboru studentów nasze wyższe szkoły muszą rezygnować z oceny akredytacyjnej kierunków kształcenia. W grudniu 2015 r. o odstąpieniu od takiej oceny wystąpiła do Państwowej Komisji Akredytacyjnej Politechnika Częstochowska dla Instytutu Produkcji i Technologii Materiałowej (kształcił jedynie 8 studentów).

Brak chętnych powoduje obniżenie kryterium stosowanego przy przyjęciach kandydatów. To wpływa na obniżenie poziomu nauki, rodząc negatywne oceny jakości częstochowskich wyższych szkół. To, z kolei, nie tylko rodzi skutki w postaci dalszego spadku chętnych, lecz wpływa negatywnie na kariery zawodowe absolwentów.

Uczelnie ratują się rozwijając różne formy usług edukacyjnych (studia doktoranckie, podyplomowe, kursy zawodowe). Starają się pozyskiwać środki europejskie na poprawę jakości swoich usług. Zwiększa się zakres współpracy samorządu Miasta Częstochowy z Politechniką Częstochowską i AJD. Nie zmienia to jednak, niezależnych od samych uczelni i miasta, uwarunkowań, powodujących pesymistyczną wizję przyszłości.

KULTURA

Zdiagnozowanie aktywności mieszkańców Częstochowy wyrażającej się czynnym lub biernym udziałem w zbiorowych imprezach kulturalnych, sportowych lub rekreacyjnych, pozwala nam poznać jakość kapitału społecznego.

Odpowiednio kształtowana polityka kulturalna pomaga budować społeczność świadomą swej tożsamości, otwartą, kreatywną, wrażliwą; tym samym tworzyć cechy społeczne nieodzowne dla społeczeństwa obywatelskiego, a także dla trwałego rozwoju nowoczesnej gospodarki. Aktywność kulturalna może również być samoistnym bodźcem rozwoju gospodarczego, podnosząc atrakcyjność turystyczną miasta (tym samym przyczyniając się do rozwoju usług okołoturystycznych) lub podnosząc estetyczną jakość miejscowych produktów (rozwój wzornictwa przemysłowego).

Aktywność kulturalna jest sferą indywidualnego wyboru, z natury trudno definiowalną. Stracił swoją aktualność model publicznego mecenatu, w którym państwo miało monopol na upowszechnianie kultury, a tym samym na narzucanie wartości, jakie powinny być kształtowane narzędziem kulturalnego przekazu. Mecenat publiczny nadal decydująco wpływa na kształt oferty instytucjonalnych organizatorów, ale i tu zderza się z indywidualnymi wyborami odbiorców. Ofertę kulturalną kształtują mechanizmy rynkowe; podaż równoważona jest popytem. Samorząd może wpływać na podaż oferty, w tym także jej jakość i wartość, jako

organ prowadzący instytucje kultury oraz jako mecenas, dofinansowując ofertę różnorodnych podmiotów. Może także kształtować popyt przez oddziaływanie edukacyjne budujące świadomość odbiorców. Istnieje zauważalny związek między jakością edukacji kulturalnej na poziomie szkół, a nawet wychowania przedszkolnego, a przyszłą frekwencją na koncertach w filharmonii czy spektaklach w teatrze. Znacznie większy wpływ mają jednak zachowania społeczne, niezależne od woli władzy publicznej: edukacja kulturalna w rodzinie, wpływ socjalizujący najbliższego otoczenia, moda środowiskowa.

Dane statystyczne nie oddają rzeczywistej aktywności społeczeństwa w tworzeniu i odbiorze oferty kulturalnej. Rezygnacja z pewnych zachowań, np.: odnotowany statystyczny spadek frekwencji na imprezach organizowanych przez instytucje kultury może być kompensowany innym indywidualnym wyborem (zwiększonym odbiorem oferty kulturalnej z mediów elektronicznych).

Subiektywny jest także odbiór wyrażający się w twierdzeniach, że w kulturze, zgodnie z prawem Kopernika-Greshama, gorsza moneta wypiera lepszą. Póki nie ma w kulturze zdefiniowanej hierarchii wartości, póki nie ma wspólnego, akceptowanego przez ogół celu, czemu ma służyć upowszechnienie kultury; nie sposób ustalić, która z monet jest gorsza, która lepsza.

Samorząd Miasta Częstochowy jest organizatorem dla następujących instytucji kultury:

- Biblioteki Publicznej im. dr. Władysława Biegańskiego wraz z 22 filiami,
- Teatru im. Adama Mickiewicza,
- Miejskiej Galerii Sztuki,
- Filharmonii Częstochowskiej im. Bronisława Hubermana,
- Muzeum Częstochowskiego,
- Ośrodka Promocji Kultury „Gaude Mater”,
- Miejskiego Domu Kultury.

Biblioteka Publiczna im. dr. Władysława Biegańskiego

Biblioteka Publiczna im. dr. W. Biegańskiego dysponowała w 2014 r. księgozbiorem 523 713 woluminów. Stałych czytelników miała 41 663, wypożyczeń rocznie 722 131 książek (wg GUS). Trochę inne dane pokazuje sprawozdanie roczne: wypożyczono 727 798 książek, 154 656 czasopism oraz 26 831 jednostek innych materiałów bibliotecznych. W wypożyczeniach wydawnictw książkowych dominowała literatura piękna, stanowiąc 88% udostępnionych zbiorów. Pozostałe 12% to wydawnictwa naukowe i popularnonaukowe. Podstawowa grupa użytkowników korzystających w 2014 r. z bibliotek stanowiły osoby uczące się (38%), następnie osoby pracujące (36%) i pozostali użytkownicy (27%). Bez względu na stosowaną metodykę, wyraźnie widoczny jest spadek czytelnictwa. W 2010 r. (dane GUS) 47 620 użytkowników biblioteki wypożyczyło 804 257 książek. W sprawozdaniu biblioteki za 2010 r. wypożyczono 844 196 książek, 222 009 czasopism oraz 39 771 jednostek innych

materiałów bibliotecznych.

Zgodnie z danymi GUS zasób biblioteczny w Częstochowie uzupełniony jest przez 35 bibliotek naukowych, uczelnianych, specjalistycznych, dysponujących ogółem 956 333 książkami, korzystało z nich w 2014 r. 16 068 użytkowników.

Miejską sieć placówek bibliotecznych na terenie Częstochowy tworzyły: Biblioteka Główna (Wypożyczalnia Główna, Czytelnia Naukowa i Czytelnia Czasopism, Oddział dla Dzieci i Młodzieży i działy wewnętrzne), a także 22 osiedlowe filie biblioteczne (w tym jedna specjalistyczna placówka muzyczna, 10 z wydzielonymi czytelniami i 5 filii z wydzielonymi stanowiskami obsługi dzieci i młodzieży). Biblioteka sprawowała nadzór merytoryczny, na podstawie porozumienia między Prezydentem Miasta Częstochowy a Starostą Powiatu Częstochowskiego, nad bibliotekami publicznymi w 16 gminach. Na jakość pracy wpływają problemy lokalowe; dotyczące przede wszystkim gmachu Biblioteki Głównej. Pomimo prowadzonych remontów, poprawiających warunki funkcjonowania, nie rozwiązane są kwestie podstawowe: udostępnienie zbiorów osobom niepełnosprawnym oraz przechowywanie zbiorów w, odpowiednim magazynie. Drugim odczuwalnym mankamentem jest zbyt niski poziom finansowania zakupów; nowe książki nie odtwarzają zasobu zmniejszanego ubytkami (w ciągu 4 lat, od 2010 do 2014 r. ilość książek zmniejszyła się o blisko 47 000).

Kontynuacji wymaga digitalizacja zbiorów regionalnych. Większy zdigitalizowany katalog książek, czasopism, dokumentów i opracowań o Częstochowie znaleźć można w Śląskiej Bibliotece Cyfrowej.

Tabela 92: Miejskie placówki biblioteczne w Częstochowie w latach 2010-2014.

Placówki biblioteczne					
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Biblioteki i filie	25	25	24	23	23
Pracownicy bibliotek	126	124	126	118	118
Księgozbiór	570 900	559 334	546 029	534 783	523 713
Zbiory elektroniczne zinwentaryzowane	-	385	385	380	382
Czytelnicy w ciągu roku	47 620	46 421	46 275	43 800	41 663
Wypożyczenia księgozbioru na zewnątrz	804 257	805 236	784 290	765 024	722 131
Punkty biblioteczne ogółem	4	4	0	0	0

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Biblioteka prowadzi szeroką działalność edukacyjną poprzez wystawy, spotkania, prelekcje, konkursy, warsztaty. W 2014 r., zorganizowano 1 560 imprez edukacyjno-promocyjnych, z udziałem 21 000 osób. Większość tego typu działań kierowana jest do osób młodych, zaledwie 158 z udziałem 4 120 osób adresowana była do dorosłych.

Zmniejszenie liczby wypożyczeń jest pochodną zauważalnego w całej Polsce spadku czytelnictwa książek. Z danych zawartych w Diagnozie Społecznej przygotowanej przez zespół prof. J. Czapińskiego wynika, że stałymi konsumentami książek jest nie więcej niż 1/3 mieszkańców Polski (według badań Biblioteki Narodowej 37%). Przy ograniczaniu wydatków

z budżetów domowych, rezygnacja z zakupu książki jest jedną z pierwszych decyzji. Zauważalny jest wysoki udział emerytów i rencistów wśród wypożyczających w częstochowskiej bibliotece. Starsze pokolenie, wychowane na książkach, ma tu możliwość podtrzymywania własnej aktywności kulturalnej. Biblioteka wspiera 5 funkcjonujących w Częstochowie Dyskusyjnych Klubów Książki, 2 adresowane do osób dorosłych.

Muzeum Częstochowskie

Muzeum Częstochowskie prezentuje wystawy stałe i zmienne w następujących obiektach:

- Ratusz Miejski (stała wystawa historyczna, ekspozycje czasowe),
- Galeria Dobrej Sztuki (sztuka polska, malarstwo XIX i XX wieku),
- Pawilony wystawowe (b. Muzeum Higieny i b. Szkoła Przemysłu Ludowego) w Parku Staszica,
- Zagroda Włościańska (wystawy etnograficzne) w Parku Staszica,
- Rezerwat Archeologiczny – skansen kultury łużyckiej,
- Muzeum Górnictwa Rud Żelaza w Parku Staszica,
- Kamienica ul. Katedralna 8 (wystawa przyrodnicza),
- Dom Poezji Muzeum Haliny Poświatowskiej, ul. Jasnogórska,
- Multicentrum Zodiak w Parku Staszica (zajęcia edukacyjne dla dzieci i młodzieży),
- twz. Willa Generała, ul. Wolności (Centrum Promocji Młodych i Ośrodek Dokumentacji Dziejów Częstochowy).

Wszystkie obiekty przeszły generalny remont i modernizację w okresie 2000-2010. Muzeum dysponuje dobrymi możliwościami wystawienniczymi. Pewnym problemem jest standard zaplecza do przechowywania, konserwowania i opracowywania zbiorów. Ilość i rozproszenie obiektów muzealnych, przy jednoczesnym niskim poziomie finansowania placówki, powoduje niemożność efektywnego wykorzystania zasobów.

Tabela 93: Wykaz muzealiów.

Zbiory	Ogółem	Archeologia	Etnografia	Historia	Militaria	Numizmaty	Technika	Geologia	Fotografia	Kartografia	Archiwalia	Przyroda	Sztuka
Muzealia ogółem	34 518	9960	2976	5153	582	6832	434	638	2354	76	2465	906	2142
Depozyt	282	149	118	0	0	0	0	0	0	0	0	1	14

Źródło: Sprawozdanie z działalności Prezydenta Miasta Częstochowy w roku 2015.

Dane GUS oraz dane z rocznych sprawozdań, potwierdzają stały spadek frekwencji zwiedzających wystawy muzealne.

Tabela 94: Frekwencja zwiedzających Muzeum Częstochowskie w latach 2010-2015.

Muzeum Częstochowskie- frekwencja	
2010	56 962
2011	51 026
2012	47 547
2013	36 077
2014	38 726
2015	34 660

Źródło: Dane Wydziału Kultury, Promocji i Sportu Urzędu Miasta Częstochowy.

Uczestnicy wydarzeń kulturalnych przyzwyczajeni zostali do wysokiego standardu wystawienniczego, wyznaczanego takimi przykładami jak Muzeum Powstania Warszawskiego czy Centrum Nauk „Kopernik" w Warszawie. Na tym tle nie przyciąga tradycyjna w formie oferta muzealna. Ostatnia wystawa nagrodzona prestiżową nagrodą Sybilla (Muzealne Wydarzenie Roku) była w 2003 r. „Z Dawna Polski Tyś Królową. Pamiątka z pielgrzymki do Jasnej Góry" autorstwa Reginy Rok, etnografa i Aleksandra Jaśkiewicza, historyka sztuki, przy współpracy plastycznej Jerzego Kędziory – artysty rzeźbiarza. W 2014 r. projekt „Modernizacja ekspozycji in situ w Rezerwacie Archeologicznym uzyskała nagrodę Marszałka Województwa Śląskiego i prestiżowe wyróżnienie „Wydarzenie Muzealne Roku 2014".

Dużym wydarzeniem były obchody 100-lecia Krajowej Wystawy Przemysłu i Rolnictwa w 2009 roku. Dzięki wsparciu Honorowego Obywatela Miasta Częstochowy Zygmunta Rolata powstała przy współpracy z Akademią Jana Długosza wystawa „Żydzi częstochowianie", która prezentowana była także w Nowym Jorku i innych miastach amerykańskich. Muzeum uczestniczy w takich ogólnopolskich lub regionalnych przedsięwzięciach jak Noc Muzeów, Święto Śląskiego Szlaku Zabytków Techniki INDUSTRIADA, Dni Dziedzictwa Kulturowego. Ośrodek Dokumentacji Dziejów Częstochowy organizuje cykliczne wykłady o przeszłości miasta. Centrum Promocji Młodych współpracuje ~~z~~ ze środowiskami artystycznymi z innych miast. Stałym działaniem muzeum są zajęcia edukacyjne, warsztaty i konkursy dla dzieci i młodzieży szkolnej.

Teatr im. Adama Mickiewicza

Teatr im. Adama Mickiewicza dysponuje budynkiem przy ul. Kilińskiego z dwoma scenami (scena duża i scena kameralna im. Iwo Galla). Budynek wznoszony w latach 30-tych XX w., generalna przebudowę i rozbudowę przeszedł na przełomie lat 70/80 XX wieku. Wymaga dziś poważnej modernizacji, zwłaszcza związanej z bezpieczeństwem przeciwpożarowym. Przygotowany jest kompletny projekt modernizacji, oczekujący na zapewnienie źródła finansowania. Przeprowadzano w ciągu ostatnich lat fragmentaryczne remonty poprawiające warunki prowadzenia działalności artystycznej. Działający od blisko 10 lat pod artystycznym kierunkiem Piotra Machalicy Teatr utrzymuje wysoki poziom i dobór repertuarowy potrafiący utrzymać widza.

Tabela 95: Dane dotyczące przedstawień i widzów w Teatrze im. Adama Mickiewicza w Częstochowie w latach 2010-2014.

Teatr					
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Teatr dramatyczny	1	1	1	1	1
widowiska w stałych salach teatralnych - przedstawienia	283	271	288	270	253
widowiska w stałych salach teatralnych - widzowie	77 837	72 873	75 413	70 498	68 813

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Rocznie Teatr wystawia lub współorganizuje ok. 350 spektakli i imprez. W tym:

Rok	2010	2014
Scena duża	196	249
Scena kameralna	52	31
Spektakle poza siedzibą	67	30
Inne imprezy	73	10

Źródło: Dane Wydziału Kultury, Promocji i Sportu Urzędu Miasta Częstochowy.

Zwiększenie liczby spektakli na własnej scenie dużej przyczyniło się do poprawy wyników frekwencyjnych. Frekwencja w 2014 r. wyniosła średnio 80%. Rocznie przygotowywanych jest ok. 5 premier. Ich dobór świadczy o poszukiwaniu różnych grup potencjalnych widzów; jest klasyka, teatr awangardowy, teatr dla dzieci. Dobrze rozwinięta jest działalność impresaryjna - instytucja sprowadza z zewnątrz ok. 30-40 spektakli. Silnym punktem Teatru są działania kierowane do najmłodszej publiczności. To nie tylko dobrze przygotowane, atrakcyjnie zagrane spektakle, ale także spotkania w szkołach z aktorami, wycieczki szkolne po zapleczach teatru, pomoc w przygotowywaniu sztuk amatorskich, warsztaty i saloniki poezji dla dzieci i młodzieży. Poszukiwaniom świadomego odbiorcy służy też patronat nad przeglądami teatrów szkolnych lub „czytanie dramatów" w częstochowskich kawiarniach. Znaczącą imprezą kulturalną jest organizowany od dziesięciu lat Międzynarodowy Przegląd Przedstawień Istotnych „Przez dotyk". Stanowi on formę dialogu języka scenicznego z problemami współczesnego życia, wykorzystujący zarówno klasykę sceniczną jak i awangardę. Przegląd obejmuje spektakle z różnych miast Polski oraz imprezy towarzyszące (recitale, monodramy, wystawy plastyczne).

O dobrym poziomie Teatru świadczą przyznawane wyróżnienia i nominacje w śląskim konkursie „Złote Maski". Niektóre z przedstawień częstochowskiego zespołu potrafią przez kilka lat utrzymywać wysoką frekwencję. Do takich należą komedia „Mayday" W. Pokory (na scenie od 1998 r.), „Hemar w chmurach" P. Machalicy czy dla dzieci „Kopciuszek" J. Popławskiego, „Jaś i Małgosia" R. Dorosławskiego.

Filharmonia Częstochowska im Bronisława Hubermana

Częstochowa utrzymuje filharmonię z środków własnych (choć w innych miastach jest to zadnia samorządu wojewódzkiego), wynika to z aspiracji gminy do utrzymania jej

regionotwórczej roli po likwidacji województwa częstochowskiego. Od 2012 r., po zakończeniu współfinansowanej przez UE modernizacji, Filharmonia dysponuje wysokiej klasy infrastrukturą. Sala duża mieścić może 825 widzów, sala kameralna 156. W ramach stałego zespołu funkcjonuje orkiestra symfoniczna w pełnym składzie pod dyrygenturą Adama Klocka oraz Chór Filharmonii „Collegium Cantorum" kierowany przez Janusza Siadlaka.
Oddanie obiektu po generalnym remoncie przyniosło wyraźną poprawę frekwencji.

Tabela 96: Dane dotyczące przedstawień/koncertów i widzów/słuchaczy w Filharmonii im B. Hubermana w Częstochowie w latach 2010-2014.

Filharmonia Częstochowska im. B. Hubermana					
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Filharmonia	1	1	1	1	1
przedstawienia / koncerty (w stałej sali)	56	40	95	240	246
widzowie / słuchacze (w stałej sali)	15 657	35 800	23 332	53 920	56 087

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Tabela 97: Frekwencja widzów/ słuchaczy Filharmonii im B. Hubermana w latach 2010-2015.

Filharmonia Częstochowska im. B. Hubermana - frekwencja	
2010	57 388
2011	36 480
2012	52 512
2013	87 715
2014	73 677
2015	78 338

Źródło: Dane Wydziału Kultury, Promocji i Sportu Urzędu Miasta Częstochowy.

Filharmonia Częstochowska im. B. Hubermana				
Wydarzenie	**2010**		**2014**	
	ilość	frekwencja	ilość	frekwencja
koncerty symfoniczne	31	9 810	28	14050
kameralne	6	855	20	2 435
szkolne	21	9 753	9	5 198
inne	7	4 605	16	7 895
wynajmy	16	10 155	86	54 465

Źródło: Dane Wydziału Kultury, Promocji i Sportu Urzędu Miasta Częstochowy.

Z danych wynika, że poprawa frekwencji jest zależna od ilości imprez zewnętrznych, na które Filharmonia wynajmuje sale. Stosunkowo duża frekwencja jest na koncertach kameralnych, ale także – biorąc pod uwagę rozmiar sali – satysfakcję budzi ilość słuchaczy na cyklicznych koncertach symfonicznych. Niepokoić może spadek liczby koncertów szkolnych. Wynika to jednak bardziej z zaniedbań w edukacji kulturalnej w szkołach, niż z braku aktywności Filharmonii. Wychowując przyszłego świadomego odbiorcę placówka prowadzi różnorodny program promocyjno-edukacyjny, w tym organizuje koncerty w szkołach, współorganizuje nawet imprezy muzyczne dla niemowląt i dzieci w brzuszkach.

Znaczącym wydarzeniem organizowanym przez Filharmonię jest, odbywający się od 1997 r. Festiwal Wiolinistyczny im. Bronisława Hubermana. Ponadlokalnym uznaniem cieszą się także inne cykliczne imprezy organizowane lub współorganizowane przez Filharmonię: Festiwal Jazzu Tradycyjnego Hot Jazz Spring czy Festiwal Muzyczny Rodziny Bachów.

Stała współpraca ze szkołą muzyczną oraz Akademią im. Jana Długosza przekłada się na organizację koncertów dyplomantów oraz pedagogów. Filharmonia uczestniczy także w organizacji Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Sakralnej „Gaude Mater", w prezentowaniu dorobku lokalnego środowiska jazzowego oraz renomowanych śląskich festiwali muzycznych Ars Cameralis oraz Jazz i okolice. Uznaniem publiczności cieszą się również prezentowane na scenie Filharmonii spektakle operowe i operetkowe. Nie słabnie zainteresowanie Koncertem Sylwestrowym oraz koncertami inaugurującymi sezon artystyczny.

Miejska Galeria Sztuki

Mieszcząca się przy Alei Najświętszej Maryi Panny, w pawilonach wybudowanych w latach 60-tych na potrzeby „Cepelii", Miejska Galeria Sztuki prowadzi działalność na rzecz upowszechnienia kultury z zakresu sztuk wizualnych. Dodatkowo z Galerią organizacyjnie związany jest Ośrodek Kultury Filmowej od ponad 25 lat upowszechniający sztukę filmową. Pomimo fragmentarycznie przeprowadzanych remontów obiekt mieszczący Galerię wymaga kompleksowej modernizacji, ponieważ jego obecny stan nie spełnia standardów odpowiednich do eksponowania najnowszych osiągnięć sztuki. Degradacja techniczna i funkcjonalna budynku powodują, że w bliższej perspektywie będzie musiał być wycofany z eksploatacji.

Galeria organizuje około 30 różnorodnych wystaw plastycznych rocznie. Do 2016 r. funkcjonowała jedna wystawa stała: zbiory malarstwa Zdzisława Beksińskiego. Zbiory obrazów kolekcjonowane przez Galerię liczą ok. 550 prac.

Tabela 98: Frekwencja zwiedzających Miejską Galerię Sztuki w latach 2010-2015.

Miejska Galeria Sztuki - frekwencja	
2010	26 609
2011	39 658
2012	37 411
2013	25 092
2014	33 447
2015	60 746

Źródło: Dane Wydziału Kultury, Promocji i Sportu Urzędu Miasta Częstochowy.

Dane o frekwencji nie odzwierciedlają dokładnie zainteresowania ofertą galerii. W 2010 r., według sprawozdania instytucji, frekwencja na wystawach wynosiła 26 609, w tym wejścia z opłaconymi biletami: 2 935; w 2014 r. frekwencja wzrosła do 33 447, lecz sprzedaż biletów spadła do 2 465.

Najważniejszym wydarzeniem organizowanym przez Galerię od 1991 r. jest

Międzynarodowe Triennale Sztuki „Sacrum". Triennale ma charakter interdyscyplinarny - wystawom plastycznym towarzyszą spektakle teatrów alternatywnych (m.in. Ośrodka Praktyk Teatralnych Gardzienice, Sceny Plastycznej KUL), spektakle happeningi, akcje performatywne; realizowany jest program filmowy, sesje i konwersatoria, a efektem Triennale są wydawnictwa artystyczne oraz publikacje książkowe. Istotne znaczenie dla lokalnej kultury mają takie wydarzenia jak: Ogólnopolski Konkurs im. Mariana Michalika na Obraz dla Młodych Malarzy, wystawy z cyklu Międzynarodowy Salon Martwa Natura w Fotografii, prezentowanie wystaw Ogólnopolskiego Pleneru "Jurajska Jesień" i Pleneru Miejskiego. Miejska Galeria Sztuki przykłada dużą wagę do współpracy ze szkołami artystycznymi: Zespołem Szkól Plastycznych im. Jacka Malczewskiego i Wydziałem Sztuki AJD. Prowadzona jest także edukacja kulturalna kierowana do dzieci i młodzieży szkolnej.

Ponadto Galeria propagując ideę sztuki jako elementu codziennego życia, od 2013 r. organizuje cykl działań plenerowych „Sztuka dla każdego".

Ośrodek Kultury Filmowej

Związany organizacyjnie z Miejską Galerią Sztuki, OKF cieszy się wysokim uznaniem odbiorców sztuki. Prowadzone przez OKF Kino Studyjne „ILUZJA" jest członkiem Sieci Kin Studyjnych i Lokalnych, zrzeszającej 94 kina w Polsce oraz stowarzyszenia Europa Cinemas, skupiającego 843 kina w 48 krajach. Przez dobór repertuarowy zaspokaja potrzeby kontaktu z kinem artystycznym, nieobecnym w repertuarze komercyjnych kin sieciowych.

Tabela 99: Frekwencja widzów Ośrodka Kultury Filmowej w latach 2010-2015.

Ośrodek Kultury Filmowej- frekwencja	
2010	24 261
2011	30 727
2012	32 210
2013	30 522
2014	37 503
2015	40 943

Źródło: Dane Wydziału Kultury, Promocji i Sportu Urzędu Miasta Częstochowy.

W 2010 r. w 1 134 seansach filmowych uczestniczyło 24 261 widzów, w tym 21 022 kupujących bilety. Po remoncie sali kinowej, w 2014 r. zwiększono liczbę seansów do 1 405, widzów było 37 503, w tym bilety kupiło 34 334. Udanym pomysłem był specjalny dobór repertuaru w ramach Kina Seniora. Ryzykowną lecz zakończoną sukcesem inicjatywą było wprowadzenie filmowych transmisji z przedstawień na największych scenach operowych świata, oraz filmowe wędrówki po znanych, światowych galeriach sztuki. OKF jest organizatorem konkursu na film amatorski „Częstochowa w kadrze", współorganizuje także Festiwal Filmów Dokumentalnych im. Braci Krzemińskich „Moja Mała Ojczyzna".

Ośrodek Promocji Kultury „Gaude Mater"

OPK „Gaude Mater" powstał jako biuro organizacyjne Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Sakralnej „Gaude Mater", rozwijając swoje działania szerzej w kierunku upowszechniania kultury muzycznej. W ostatnich latach funkcję organizatora festiwalu przejęło Stowarzyszenie Przyjaciół „Gaude Mater"; do czasu ustalenia formalnych praw do organizacji, OPK koncentruje się na innych działaniach związanych z upowszechnieniem kultury. Siedzibą OPK jest lokum w budynku mieszkaniowym przy ul. Dąbrowskiego 1, dysponujące małą salką umożliwiającą kameralne prezentacje.

Tabela 100: Frekwencja widzów Ośrodek Promocji Kultury „Gaude Mater" w latach 2010-2015.

Ośrodek Promocji Kultury „Gaude Mater"- frekwencja	
2010	108 925
2011	123 965
2012	36 237
2013	42 380
2014	67 444
2015	63 249

Źródło: Dane Wydziału Kultury, Promocji i Sportu Urzędu Miasta Częstochowy.

Odebranie prawa organizacji Festiwalu w sposób istotny wpłynęło na działania OPK.

W 2010 r. OPK zorganizował 174 imprezy, w tym ponad 100 muzycznych. Frekwencja łączna wyniosła 108 925 osób, w tym sprzedano 10 252 biletów. Po przejęciu organizacji festiwalu przez stowarzyszenie nastąpił wyraźny spadek frekwencyjny na imprezach OKP, odbudowywany pracowicie przez ostatnie lata. W 2014 r. zorganizowano 239 imprez, frekwencja łączna wyniosła 67 444, sprzedaż biletów 4 266.

Najważniejszymi imprezami organizowanymi lub współorganizowanymi przez OPK są cykliczne Międzynarodowe Biennale Miniatury, Noc Kulturalna (wspólna organizacja ok. 100 imprez kulturalnych oferowanych przez kilkudziesięciu publicznych i prywatnych aranżerów. Dni Europejskiej Kultury Ludowej cieszą się bardzo wysoką frekwencją (10-15 tys. widzów,), podobnie masowy jest odbiór Nocy Kulturalnej (10 tys. sprzedawanych karnetów). Istotne znaczenie dla rozwoju kultury lokalnej mają także inne cykliczne imprezy OPK: Festiwal im Kaliny Jędrusik, koncerty Classic Tea, koncerty z cyklu Jazztochowa, cotygodniowe prezentacje nowych książek, wystawy plastyczne i fotograficzne. Różnorodność i aktywność w pozyskiwaniu nowych odbiorców odbudowała pozycję OPK, czyniąc z niego centrum promocji sztuki wysokiej jakości, nie tylko muzycznej.

Miejski Dom Kultury

MDK jest najmłodszą instytucją kultury Miasta Częstochowy. Powstał 1 stycznia 2014 r., przejmując majątek placówki oświatowo-wychowawczej - Młodzieżowego Domu Kultury. Dysponuje dwoma obiektami: pałacem Hantkego przy ul. Łukasińskiego wraz z salą widowiskową na 400 miejsc i krytą pływalnią oraz budynkiem z pracowniami artystycznymi na ul. Spadzistej. Obiekt na Rakowie niedawno przeszedł generalny remont, jest dobrze

przystosowany do potrzeb instytucji.

Zasadnicza działalność statutowa MDK to realizacja zadań z zakresu edukacji kulturalnej dzieci i młodzieży oraz zwiększenie dostępności i udziału w kulturze wszystkich grup wiekowych i społecznych. W 2014 r. w zajęciach edukacyjnych uczestniczyło 9 703 dzieci; poszerzono zakres zadań, tworząc różnorodną ofertę dla seniorów. Zorganizowano 27 koncertów, w tym kierowane do kręgu senioralnego występy Z. Wodeckiego, J. Połomskiego, zespołu Kombi. Frekwencja na imprezach MDK wyniosła w 2014 r. 18 610 osób, w tym bilety sprzedano 1 568 uczestnikom. Z chwilą utworzenia Miejski Dom Kultury przejął od OPK "Gaude Mater" prowadzenie i finansowanie Zespołu Pieśni i Tańca "Częstochowa", uruchomiono także studio nagrań dla lokalnych zespołów muzycznych.

Inne instytucje i placówki kultury

Regionalny Ośrodek Kultury

Instytucja powstała w 1975 r. jako Wojewódzki Dom Kultury, od 2000 r. podległy samorządowi wojewódzkiemu. Podstawowe działania Ośrodka obejmowały wspieranie rozwoju kulturalnego gmin i miast oraz wspomaganie instytucji i placówek kultury w ich działalności kulturalnej, a także pomoc w dziedzinie rozwoju kultury dla twórców nieprofesjonalnych i amatorskich zespołów artystycznych oraz dzieci i młodzieży. Zadania były realizowane poprzez poradnictwo kulturalne, doskonalenie zawodowe pracowników kultury, edukacje kulturalną, tworzenie możliwości prezentacji i konfrontacji dorobku artystycznego oraz jego promocji w województwie i kraju, a także zagranicą.

Do organizowanych przez ROK imprez wpływających znacząco na życie kulturalne miasta należą:

- Ogólnopolski Konkurs Poetycki im Haliny Poświatowskiej,
- Międzynarodowy Konkurs Cyfrowej Fotokreacji CYBERFOTO,
- Jurajski Salon Fotograficzny,
- Konkurs Młodych Wokalistów „Talenty”,
- Wojewódzki Przegląd Zespołów Teatralnych,
- Jurajski Przegląd Grup Kolędniczych HERODY,
- Wojewódzki Konkurs Plastyczny „Papierowy Świat”.

ROK współorganizował z OPK „Gaude Mater” Dni Europejskiej Kultury Ludowej.

Archiwum Państwowe w Częstochowie

Wyodrębnione jako samodzielna placówka w 1951r. Archiwum Państwowe od 1994r. mieści się w budynku przy ul. Rejtana 13. Zasoby archiwalne obejmują 877 rejestrów zawierających 183 667 jednostek archiwalnych. Najstarsze zasoby pochodzą z XVII w., do najcenniejszych należą: księgi miejskie z XVIII w., Akta miasta Częstochowa z lat 1759-1948, akta Starostwa Powiatowego w Częstochowie z lat 1919-1939 czy akta byłego Urzędu

Wojewódzkiego w Częstochowie z lat 1975-1999; akta hitlerowskiego więzienia w Częstochowie z lat 1939-1944 czy zbiory fotografii i pocztówek z lat 1893-1984, afiszy i druków z lat 1901-1989, tłoków pieczętnych z lat 1901-1945. Archiwum organizuje wystawy cennych zbiorów, ich prezentacje i warsztaty edukacyjne.

Klasztor Ojców Paulinów na Jasnej Górze

Klasztor jest nie tylko Pomnikiem Historii Polski i zabytkiem klasy „0", ale także organizatorem różnorodnej działalności kulturalnej wpływającej na miasto. Najcenniejszym tego wyrazem są prezentacje posiadanych zasobów dzieł sztuki w muzeach i bibliotece klasztornej. Biblioteka, mieszcząca się w barokowym pomieszczeniu zbudowanym i wyposażonym w XVIII w. Zawiera ponad 15 tys. rękopisów inkunabułów i starodruków, o unikalnej wartości (w tym pierwsze polskie tłumaczenie Pisma Świętego, zbiory muzyczne z XVI w). Ogółem biblioteka posiada ponad 100 tys. wolumenów. Za jej pośrednictwem można także korzystać z bogatych zbiorów Archiwum Klasztornego.

Skarbiec – mieszczący się w budynku o wnętrzach projektowanych przez Adolfa Szyszko-Bohusza zawiera najcenniejsze dary wotywne, w tym ornaty gotyckie i renesansowej, monstrancje, krucyfiksy, biżuterie, przedmioty porcelanowe (m.in. berło Zygmunta Augusta, ornat dar królowej Bony, pamiątki po Tadeuszu Kościuszce).

Muzeum 600 – lecia – otwarte w 1982 r. prezentuje zbiory związane z historią klasztoru, w tym prezentację instrumentów dawnej orkiestry.

Arsenał – prezentacja trofeów wojennych złożonych jako wotum: buńczuki tatarskie, namioty tureckie, a także zbroje i broń rycerską, buławy hetmańskie.

Bastion św. Rocha – wystawa otwarta w 2006 r., prezentuje ponad 500 eksponatów związanych z walką o niepodległość. Do szczególnie cennych należą pamiątki związane z „Solidarnością" w tym długopis, którym podpisano Porozumienia Gdańskie i noblowski medal Lecha Wałęsy.

Szczególną atrakcją kulturalną jest Golgota Jasnogórska autorstwa Jerzego Dudy-Gracza, umieszczona w galerii nad Kaplicą Różańcową.

Cennym wkładem do lokalnej kultury jest funkcjonowanie Stowarzyszenia Kapela Jasnogórska. Stowarzyszenie zajmuje się m.in. opracowywaniem zachowanych w archiwum jasnogórskim utworów muzycznych, a także przygotowywaniem ich do wykonania, nagrania i publikacji. Najbardziej znany cykl płyt, który został wydany staraniem Stowarzyszenia zatytułowany jest „Jasnogórska Muzyka Dawna".

W Klasztorze Jasnogórskim rocznie odbywa się kilkadziesiąt różnorodnych imprez kulturalnych (koncertów, wystaw, spektakli teatralnych, projekcji seansów filmowych) kierowanych głównie do pielgrzymów. W 2016 r. Klasztor odznaczony został przez Ministra Kultury odznaką „Zasłużony dla kultury polskiej".

Muzeum Archidiecezji Częstochowskiej

Istniejące od 1997 r. w budynkach Wyższego Seminarium Duchownego muzeum prezentuje sztukę sakralną, w tym m.in. rzeźby z XV w., obrazy barokowe, numizmaty, szaty obrzędowe.

Muzeum Monet i Medali im Jana Pawła II

Powstałe w 2006 r. z inicjatywy lokalnego przedsiębiorcy Krzysztofa Witkowskiego mieści w specjalnie wybudowanym obiekcie kolekcję ponad 9 tysięcy medali i numizmatów poświęconych pamięci Papieża Polaka (największy tego rodzaju zbiór na świecie). Cyklicznie w Muzeum organizowane są spotkania o tematyce kulturalnej (odczyty, prelekcje, prezentacje książek).

Muzeum Produkcji Zapałek

Powstałe w oryginalnych zabudowaniach istniejącej od XIX w. fabryki zapałek, prezentuje oprócz zbiorów, także tradycyjny cykl produkcyjny na oryginalnych maszynach z lat 30-tych. Dodatkowo organizowane są tu prezentacje książek, odczyty, warsztaty i wystawy plastyczne. Muzeum wpisane jest do Szlaku Zabytków Techniki Województwa Śląskiego.

Muzeum Historii Kolei

Zbiór przedmiotów, narzędzi i urządzeń związanych z rozwojem linii kolejowych. Z powodu problemów organizacyjnych, obecnie Muzeum funkcjonuje tylko z okazji Industriady.

Galeria Sztuki Odlewniczej im prof. Wacława Sakwy

Unikatowy zbiór dokumentujący osiągnięcia technologiczne i wzornicze Wydziału Metalurgii Politechniki Częstochowskiej.

Planetarium przy Akademii Jana Długosza

Otwarte w 2007 r. z inicjatywy dr. Bogdana Wszołka kino sferyczne z systemem Digistar 3 SP, prezentujące pokazy nieba wraz z wykładami dla miłośników astronomii.

Galeria Konduktorownia

Prowadzona przez Regionalne Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych, powstałe w ramach programu Ministerstwa Kultury „Znaki Czasu" w 2004 r. Galeria funkcjonuje od 2007 r. w budynku zmodernizowanym i wyposażonym przez miasto.

Organizuje rocznie ok. 40 wydarzeń artystycznych (w tym wystaw plastycznych, koncertów, zajęć warsztatowych). Dysponuje własną kolekcją ok. 100 prac, zgromadzoną w ramach realizacji programu Ministerstwa Kultury „Znaki Czasu".

Muzeum Wyobraźni Tomasza Sętowskiego

Autorska galeria prac jednego z najpopularniejszych współczesnych malarzy

pochodzących z Częstochowy.

Akademickie Centrum Kultury i Sporu przy Politechnice Częstochowskiej

Powstałe w 1994 r. na bazie Klubu „Politechnik" centrum zajmuje się organizacją i promocją kultury studenckiej. W ramach ACKiS funkcjonują:

1. Teatr Politechniki „4xlepsi",
2. Dyskusyjny Klub Filmowy „Rumcajs".

Centrum zajmuje się także organizacją kulturalnej Wiosny i Jesieni Studentów, prowadzi regionalne eliminacje do festiwalu FAMA. Rocznie organizuje ok. 30 koncertów estradowych oraz kilkadziesiąt innych imprez (spektakli teatralnych, wystaw plastycznych i fotograficznych), otwartych dla wszystkich mieszkańców Częstochowy.

Stowarzyszenia wpływające na aktywność kulturalną mieszkańców Częstochowy

- Częstochowskie Stowarzyszenie Plastyków im J. Dudy-Gracza (organizacja wystaw i plenerów plastycznych),
- Częstochowskie Towarzystwo Naukowe (odczyty, prelekcje, edycja rocznika „Ziemia Częstochowska"),
- Fundacja Art Camera (promocja sztuki fotograficznej),
- Fundacja Kulturoholizm (promocja sztuki alternatywnej),
- Fundacja Oczami Brata (działania na rzecz i z udziałem osób niepełnosprawnych),
- Jurajski Fotoklub Rzeczpospolitej Polskiej (promocja sztuki fotograficznej),
- Klub Miłośników Historii Ziemi Częstochowskiej im. J. Pietrzykowskiego (organizacja sympozjum regionalistów),
- Polskie Stowarzyszenie Jazzu Tradycyjnego (Festiwal Hot Jazz Spring i koncerty muzyki jazzowej),
- Polskie Towarzystwo Numizmatyczne (wystawy zbiorów, publikacje informacyjne),
- Regionalne Towarzystwo Zachęty Sztuk Pięknych (galeria Konduktorownia),
- Stowarzyszenie Przyjaciół Częstochowskiego Teatru Tańca,
- Stowarzyszenie Architektów Polskich SARP – oddział w Częstochowie (dbałość o jakość architektury, przestrzeni i środowiska),
- Stowarzyszenie Artystyczne Impresja (turnieje tańca),
- Stowarzyszenie Basilica Cantans (chór),
- Stowarzyszenie Garnizon Fortecy Częstochowskiej (rekonstrukcje historyczne),
- Stowarzyszenie Jazzowe (koncerty jazzowe),
- Stowarzyszenie Historyczne Reduta (promocja najnowszej historii lokalnej, opieka nad zabytkami militarnymi z okresu II wojny światowej),
- Stowarzyszenie Komunikat (organizacja Festiwalu Dekonstrukcji Słowa „Czytaj"),
- Stowarzyszenie kultura.pl (promocja folkloru),
- Stowarzyszenie Kultury Hip-Hopowej „Przybij piątkę" (koncerty muzyczne),

- Stowarzyszenie Proartystyczne Integracja (Teatr from Poland, imprezy alternatywne),
- Stowarzyszenie Przyjaciół Gaude Mater (festiwal „Gaude Mater", Święto Muzyki),
- Stowarzyszenie Trzydzieści Cztery (organizacja Nocy Kultury Niezależnej),
- Stowarzyszenie Sympatyków Collegium Cantorum (muzyka chóralna),
- Stowarzyszenie Śpiewacze Pochodnia (chór środowiska rzemieślniczego),
- Towarzystwo Literackie Galeria (promocja książek, wydawanie periodyku „Galeria"),
- Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza, Oddział w Częstochowie,
- Towarzystwo Muzyczne (Dni Muzyki Organowej),
- Towarzystwo Przyjaciół Częstochowy (wydawanie periodyku Almanach Częstochowy),
- Towarzystwo Przyjaciół Sztuk Pięknych im. Wereszczyńskiej (wspieranie nieprofesjonalnej twórczości plastycznej),
- Towarzystwo Upowszechniania Sztuki Baletowej Terpsychora (promocja baletu),
- Związek Studentów Polskich (kultura studencka),
- Związek Harcerstwa Polskiego (szeroka działalność interdyscyplinarna),
- Związek Polskich Artystów Plastyków, oddział częstochowski (plenery i wystawy plastyczne).

Uzupełnieniem istniejącego potencjału społecznego są Uniwersytety Trzeciego Wieku.

- Uniwersytet Trzeciego Wieku przy AJD funkcjonuje od 20 lat. Skupia ok. 800 słuchaczy. Oprócz różnorodnych wykładów otwartych prowadzonych przez kadrę naukową z AJD, prowadzi także zajęcia z zakresu plastyki. Organizuje zbiorowy udział słuchaczy w koncertach Filharmonii, spektaklach teatralnych itp. wydarzeniach kulturalnych.
- Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wydziale Zarządzania Politechniki Częstochowskiej istniejący od 2004 r., skupia ok. 400 słuchaczy. Przy UTW funkcjonuje klub literacki „Fraszka", klub plastyków „Werniks", chór Canto Cantores.
- Uniwersytet Trzeciego Wieku na ul. Ogrodowej 45 – skupia ok. 200 słuchaczy.
- Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Akademii Polonijnej – ok. 100 słuchaczy.
- Uniwersytet Trzeciego Wieku przy Wyższej Szkole Lingwistycznej – ok. 150 słuchaczy.

Zestawienie organizacji ukazuje siłę i różnorodność środowisk artystycznych. Twórczość częstochowian zyskuje uznanie znacznie przekraczające granice lokalności.

Muzyka

W kręgu miłośników muzyki poważnej dostrzegane są osiągnięcia rodziny Łukaszewskich: zmarłego w 1978 r. kompozytora Wojciecha Łukaszewskiego i jego synów Marcina i Pawła, kompozytorów i pedagogów z Uniwersytetu Muzycznego im F. Chopina w Warszawie. Ze środowiskiem krakowskim związany jest obecnie inny częstochowski kompozytor Juliusz Łuciuk. Znakomity pianista z Częstochowy Andrzej Jasiński naucza w Katowicach. Sukcesy na scenach operowych odniosła częstochowianka Katarzyna Suska –

Zagórska. Słynie z dobrego poziomu Orkiestra Symfoniczna Filharmonii, mająca w swoim dorobku liczne tournée artystyczne po krajach Europy i Ameryki. Utrzymała się tradycja chórów reprezentujących wysoki poziom; najstarszym z nich jest rzemieślniczy Pochodnia.

W muzyce młodzieżowej wizytówką miasta stały się osiągnięcia rodziny Pospieszalskich. Dużą popularnością w kraju cieszy się Zygmunt „Muniek" Staszczyk, Janusz „Yanina" Iwański, Józef „Ziut" Gralak, zespół Habakuk.

Sztuki wizualne

Najbardziej rozpoznawalnym w świecie twórcą częstochowskim jest rzeźbiarz Jerzy Kędziora. Z Częstochowy pochodził Jerzy Duda-Gracz. Wybitnym przedstawicielem rodzimego środowiska plastycznego jest artysta malarz abstrakcjonista Stefan Gierowski. Dużą popularnością cieszą się prace współcześnie tworzących artystów, m.in. Tomasza Sętowskiego, Jacka Pałuchy, Jacka Łydżby, Włodzimierza Karankiewicza, Magdaleny Snarskiej, Mariana Panka, Adama Patrzyka, Jacka Sztuki, Krystyny Szwajkowskiej, Marty Frej, Wojciecha Prażmowskiego, Jacentego Dędka, Bartosza Frączka, grupy MONSTFUR.

Teatr, sztuka filmowa

Z Częstochowy pochodzą znani i cenieni reżyserzy młodszego pokolenia Łukasz Wylężałek i zdobywca Złotych Lwów na Festiwalu Polskich Filmów Fabularnych w Gdyni - Dariusz Gajewski. Aktorzy częstochowscy, poza podejmowaną na rodzimej scenie działalnością artystyczną, znani są także z gry w popularnych produkcjach telewizyjnych (m.in. Teresa Dzielska, Michał Kula, Marek Ślosarski). Związaną z Częstochową legendarną postacią jest Kalina Jędrusik - aktorka teatralna i filmowa, artystka kabaretowa.

Literatura

W kanon literatury polskiej wpisała się twórczość nieżyjących już częstochowian: Haliny Poświatowskiej, Ludmiły Marjańskiej, Władysława Terleckiego. Na listę lektur szkolnych trafiła książka Andrzeja Kalinina; ceniony jest dorobek literacki Irit Amiel i Henryka Bardijewskiego. Nominację do Literackiej Nagrody NIKE uzyskała przedstawicielka młodego pokolenia Wioletta Grzegorzewska. Nagradzany w prestiżowych konkursach jest nowelista Janusz Mielczarek.

Z powyższego, skróconego zestawienia uwidacznia się potencjał środowisk artystycznych i twórczych Częstochowy.

Bazą organizacyjną życia kulturalnego są oprócz instytucji kultury także inne obiekty oraz lokale komercyjne.

Funkcjonująca od 2012 r. Hala Sportowa na ul. Żużlowej, wykorzystuje dużą salę widowiskową (na 7 tys. miejsc) organizując koncerty i imprezy o charakterze popularnym.

Występowały tu takie zespoły jak Perfekt, Budka Suflera, Dżem, planowane są Noce Kabaretowe. Drugi duży obiekt sportowy Hala Polonia organizuje m.in. turnieje tańca, koncerty zespołów amatorskich (dzieci, młodzież).

Do lokali znanych z organizacji różnorodnych imprez kulturalnych należą m.in.:

- Teatr from Poland (koncerty, spektakle teatralne, wystawy plastyczne),
- Cafe Belg (koncerty, czytania dramatów, spotkania z twórcami, wystawy plastyczne),
- Carpe Diem (koncerty),
- Klub Rura (koncerty),
- Cafe Skrzynka (wystawy plastyczne),
- Piwiarnia Oslo (koncerty, wystawy, prezentacje fotograficzne),
- Klub Muzyczny Meta (koncerty rockowe i blues)
- Pub Twoja Kolej (koncerty)
- Klubokawiarnia Ironia (koncerty)
- Klub Muzyczny Wędrowne Klimaty (koncerty).

Miasto adresuje swoją ofertę kulturalną do różnych grup mieszkańców, organizując kilka dużych festiwali plenerowych o odmiennym charakterze i zróżnicowanych odbiorcach:

- Festiwal Kultury Alternatywnej Frytka OFF, który odbywa się od 6 lat w Częstochowie ma charakter ponadlokalny. Co roku gromadzi 8 tys. widownię z Częstochowy i Śląska. Jego celem jest popularyzowanie kultury polskiej i zagranicznej, funkcjonującej poza obrębem tzw. nurtu popularnego: muzyki, teatru, sztuk plastycznych, filmu. Posiada również walor edukacyjny. Festiwalowi towarzyszą bezpłatne warsztaty: tańca, teatru, filmu, śpiewu. Wśród blisko 2 tys. wykonawców, którzy zaprezentowali się podczas dotychczasowych edycji, były zarówno zespoły muzyczne i teatralne będące wyznacznikami nurtu kultury niezależnej.
- Nagrodzony Złotym Liściem Retro Festiwal Częstochowa ma charakter imprezy otwartej, niebiletowanej, dlatego też na Placu Biegańskiego, w centrum Częstochowy, uczestniczy w nim kilkutysięczna publiczność. Repertuar imprezy – przeboje dwudziestolecia - dedykowany jest w szczególności starszym mieszkańcom miasta, a wykonawcy – popularni aktorzy i wokaliści (plejada gwiazd krajowej sceny muzycznej i teatralnej wraz z zespołem Makabunda) przyciągają melomanów w średnim wieku.
- Festiwale Hip Hop Elements i Reggae ON Częstochowa gromadzą młodszą widownię i są adresowane do fanów konkretnych gatunków muzycznych.

Najbardziej znanym i cieszącym się największym prestiżem wydarzeniem kulturalnym w Częstochowie jest Międzynarodowy Festiwal Muzyki Sakralnej, odbywający się od 1991r. w pierwszych dniach maja. Stanowi on muzyczną wizytówkę miasta i regionu. Od początku istnienia jego głównym celem jest prezentacja muzyki trzech największych religii monoteistycznych: Chrześcijaństwa, Judaizmu i Islamu. Drugą ważną misją Festiwalu jest

promocja muzyki polskiej. Co roku w programie znajdują się koncerty prawykonań festiwalowych, podczas których prezentowane są utwory pisane na zamówienie festiwalu, bądź dla festiwalu. Festiwal wielokrotnie otrzymywał nagrody i wyróżnienia za promocję polskich kompozytorów i polskiej muzyki sakralnej na arenie międzynarodowej (Nagroda Brata Alberta, nominacja do Nagrody TOTUS). W ciągu minionych lat odbyło się ponad 200 premier. Wspólnie z warszawskim Instytutem „Musica Sacra", organizowany jest Międzynarodowy Konkurs Kompozytorski na utwór sakralny do tekstu łacińskiego, na chór mieszany a cappella. W konkursie biorą udział młodzi kompozytorzy z całego świata. Interdyscyplinarnego charakteru nadają Festiwalowi imprezy towarzyszące: wystawy plastyczne, spektakle teatralne, sesje i seminaria naukowe oraz Etno*c. Od 2007 r. festiwal należy do Światowego Stowarzyszenia Festiwali Muzyki Sakralnej. Uczestniczy w nim co roku ok. 1000 wykonawców, przybywają zespoły z wielu krajów świata. Frekwencja na koncertach festiwalu szacowana jest na 6 tys. odbiorców. Od 2014 r. organizatorem festiwalu jest Stowarzyszenie Przyjaciół Gaude Mater, a festiwal wyszedł poza ramy lokalne, organizując koncerty w różnych miastach Polski.

Drugim znaczacym wydarzeniem z kręgu muzyki poważnej jest Festiwal Wiolinistyczny im. Bronisława Hubermana, który miał swoja pierwszą edycję w 1997 roku. Dwukrotnie gościem festiwalu był Joshua Bell, światowej sławy wirtuoz skrzypiec.

Częstochowa z sukcesami włącza się w organizację markowych, cieszących się uznaniem krytyków i publiczności wydarzeń artystycznych realizowanych przez śląskie instytucje i stowarzyszenia kulturalne. Należą do nich m.in. Festiwal Ars Cameralis (częstochowskimi gwiazdami byli np. Michael Nyman, Agnieszka Duczmal) oraz festiwal *jaZZ i okolice* (ostatnio David Krakauer).

Do największych cyklicznych imprez masowych organizowanych bądź współorganizowanych przez miasto należą:

- Dni Samorządu Terytorialnego 27 maja (ok. 4 000 odbiorców każdego roku),
- Festiwal kultury alternatywnej Frytka OFF (ok. 5 000 odbiorców każdego roku),
- Dni Częstochowy, organizowane po Święcie Miasta 26 sierpnia (ok. 6 000 odbiorców każdego roku),
- uroczystości z okazji Święta Niepodległości (ok. 2 000 odbiorców każdego roku),
- Sylwester na pl. Biegańskiego (ok. 3 000 odbiorców każdego roku).

Istotnym wydarzeniem są Dni Europejskiej Kultury Ludowej (współorganizator Miejski Dom Kultury) związane z Dożynkami Jasnogórskimi i organizowaną przez Ośrodek Doradztwa Rolniczego wystawą rolniczą. Dni wypełnione są prezentacjami folkloru polskiego oraz z innych krajów europejskich (co roku na zaproszenie Zespołu Pieśni i Tańca „Częstochowa" przyjeżdżają zespoły z 8-10 krajów).

Od czterech lat realizowany jest letni projekt "Aleje - tu się dzieje!", którego celem jest ożywienie kulturalne najważniejszej arterii miejskiej oraz promocja lokalnych twórców. Przestrzeń „Alejowa" po modernizacji z centralnym punktem w postaci placu Biegańskiego stała

się miejscem realizacji wielu wydarzeń kulturalnych. Każdemu z dni tygodnia przypisano inny charakter artystyczny i styl. W ramach projektu "Aleje - tu się dzieje!" zrealizowano trwałe murale „Oko Cyklopa" Jacka Sztuki i „Wieży Babel" Tomasza Sętowskiego. I tak np. w 2015 r. zrealizowano 141 przedsięwzięć:

- 71 koncertów i wydarzeń muzycznych;
- 14 spotkań literackich;
- 4 spotkania podróżnicze;
- 9 spotkań filmowych;
- 10 spotkań fotograficznych;
- 18 spektakli teatralnych;
- 15 wydarzeń tanecznych i sportowo-rekreacyjnych.

Innymi dużymi projektami realizowanymi lub wspieranymi przez miasto były:

- Festiwal Filmów Wakacyjnych LEŻAK FORTUM,
- Międzynarodowy Festiwal Jazzu Tradycyjnego Hot Jazz,
- Juwenalia,
- Międzynarodowy Turniej Drużyn Policyjnych,
- Marsz Różowej Wstążki,
- Red Bull Tour Bus,
- Jasne, że Święta,

Wsparcie z budżetu miejskiego pozwoliło także na organizację takich przedsięwzięć jak:

- Święto Palmy Wielkanocnej połączone z Jarmarkiem Wielkanocnym oraz Targi Bożonarodzeniowe,
- Industriada w Częstochowie,
- eliminacje regionalne festiwalu „FAMA ",
- festiwal „Muzyczna Scena Integracji",
- Międzynarodowy Festiwal Muzyczny Rodziny Bachów,
- Projekt ART.eria,
- Plener Miejski,
- Przegląd Autorskich Kabaretów,
- Festiwal Uczelni Wyższych,
- Międzynarodowe Święto Muzyki,
- Festiwal Dekonstrukcji Słowa „Czytaj"!,
- Zapal się na Niebiesko dla Autyzmu,
- Noc Kultury Niezależnej,
- Festiwal Kulinarny „Aleja Dobrego Smaku",
- Festiwal Filmów Optymistycznych Multimedia Happy End,
- Festiwal Ars Cameralis.

Wskazane przykłady pokazują różnorodność pojawiającej się oferty kulturalnej: koncerty muzyki popularnej, jazzu i tzw. niezależnej. Popularyzują one także czytelnictwo, niezależną sztukę filmową, działania teatralne i fotograficzne. Wielu z zaproszonych na te wydarzenia artystów nie miałoby szans zaprezentowania się częstochowskiej publiczności, ze względu na niszowy charakter ich twórczości lub wymogi techniczne, które są niezbędne do realizacji ich prezentacji artystycznej. W każdym projekcie realizowanym przez siebie Miasto włącza artystów z Częstochowy lub lokalne stowarzyszenia artystyczne mogące zaprezentować w ten sposób szerszej publiczności swoje osiągnięcia. Przykładem akcja „Aleje - tu się dzieje!" oraz Festiwal Frytka OFF. Bezpłatny wstęp na te wydarzenia umożliwia zetknięcie się z kulturą wszystkim mieszkańcom Częstochowy, często tym, którzy mają ograniczone mozliwości finansowe. Oferta koncertów i wydarzeń kulturalnych zaproponowanych przez Miasto z założenia stanowi uzupełnienie oferty proponowanej przez częstochowskie kluby komercyjne, instytucje i stowarzyszenia.

Szkolnictwo artystyczne

Tabela 101: Szkoły artystyczne w Częstochowie w latach 2010-2014.

Szkoły artystyczne					
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**
Ogólnokształcące szkoły artystyczne dające uprawnienia zawodowe					
ogółem	3	3	3	3	3
oddziały	10	10	16	16	16
pomieszczenia szkolne	60	60	45	-	-
uczniowie	387	388	389	388	389
absolwenci	76	72	3	70	69
Szkoły artystyczne niedające uprawnień zawodowych					
ogółem	1	1	1	1	1
pomieszczenia szkolne	0	0	20	-	-
uczniowie	170	175	182	176	177
absolwenci	18	23	11	21	21

Źródło: Główny Urząd Statystyczny w Katowicach, www.stat.gov.pl.

Zespół Szkół Plastycznych im. Jacka Malczewskiego

Powołany przez Ministra Kultury w 2002 r. Szkoła kontynuuje tradycje powstałego w 1947 r. Liceum Plastycznego. Zespół obejmuje, wspólnie kierowane dwie szkoły: Ogólnokształcącą Szkołę Sztuk Pięknych (gimnazjalną i ponadgimnazjalną) oraz Liceum Plastyczne. W zakresie kształcenia zawodowego program szkół obejmuje natomiast przedmioty zaproponowane przez Ministerstwo Kultury: rysunek i malarstwo, rzeźbę, podstawy projektowania, fotografię, rysunek zawodowy, historię sztuki i inne zajęcia kierunkowe.

Przygotowanie artystyczne nie kończy się na zajęciach szkolnych- uzupełnieniem edukacji są coroczne plenery malarskie, praktyki odbywane według odpowiedniego kierunku, a także lekcje muzealne, objazdy po zabytkach, liczne wizyty w galeriach, możliwość prezentowania własnej twórczości na organizowanych przez szkołę wystawach. Szkoła oferuje trzy kierunki nauczania: ceramikę artystyczną, jubilerstwo oraz grafikę użytkową. Absolwent po zdaniu egzaminu otrzymuje tytuł plastyka.

Szkoła prowadzi ożywioną wymianę kulturalną z podobnymi szkołami z Francji, Niemiec, Włoch, Portugalii. Stale współpracuje z wyższymi szkołami sztuk pięknych. Wspierana jest przez uznanych plastyków, absolwentów lub pedagogów (Jerzego Kędziorę, Andrzeja Desperaka, Tomasza Sętowskiego i innych).

W ciągu ostatnich lat dzięki dotacjom z UE przeprowadzono rozbudowę, generalny remont i modernizację budynku szkolnego przy ul. Pułaskiego. Dzięki temu szkoła dysponuje dobrą bazą dydaktyczną.

Zespół Szkół Muzycznych im. Marcina Józefa Żebrowskiego

Szkoła kontynuuje ponad 100 letnie tradycje szkolnictwa muzycznego w Częstochowie. Mieści się w dwóch budynkach przy ul. Jasnogórskiej. Uczniowie mogą korzystać z internatu (43 miejsca).

W skład zespołu wchodzi:

- Państwowa Szkoła Muzyczna I stopnia (kształcenie 6 i 4 lata),
- Państwowa Szkoła Muzyczna II stopnia (kształcenie 6 lat),
- Państwowa Ogólnokształcąca Szkoła Muzyczna II stopnia (kształcenie 6 lat).

Nauka w szkole II stopnia prowadzona jest na wydziale instrumentalnym i na wydziale rytmiki. Ukończenie nauki i zdanie egzaminu zawodowego skutkuje przyznaniem tytułu muzyk -instrumentalista lub muzyk - nauczyciel rytmiki. Oprócz realizacji programu nauczania (w części artystycznej wskazanego przez Ministra Kultury), szkoła organizuje imprezy prezentujące osiągnięcia wszystkich uczniów:

- popisy uczniów w sali koncertowej Filharmonii Częstochowskiej,
- popisy zespołów kameralnych, instrumentalnych i wokalnych,
- audycje muzyczne uczniów poszczególnych klas instrumentalnych.

Uczniowie uczestniczą także w przesłuchaniach, konkursach, festiwalach regionalnych, ogólnopolskich i międzynarodowych. Szkołę wspiera liczne i wpływowe grono absolwentów – twórców kultury (m.in. Pospieszalscy, Yanina Iwański).

Wydział Sztuki Akademii im. Jana Długosza

Powstał jako Wydział Wychowania Artystycznego w 1990 r., z dwoma Instytutami: Muzyki i Plastyki. Obecna nazwa wprowadzona została w 2012 r. Kształci na kierunkach:

- studia I stopnia: instrumentalistyka (od 2004 r.), malarstwo (od 2005 r.), grafika (od 2007 r.);

- studia II stopnia: malarstwo (od 2009 r.), grafika (od 2009 r.).

Instytut Muzyki powstał w 1990 r. Strukturę Instytutu Muzyki tworzą trzy Zakłady: Teorii i Pedagogiki Muzycznej, Dydaktyki Instrumentalnej oraz Dyrygowania. W ich ramach prowadzone są badania naukowe dotyczące muzykologii, teorii muzyki, socjologii muzyki, jak też szeroka działalność artystyczna w dyscyplinach: dyrygentury, kompozycji, instrumentalistyki i wokalistyki. Instytut od lat prowadzi ścisłą współpracę z Filharmonią Częstochowską, Ośrodkiem Promocji Kultury „Gaude Mater" oraz Regionalnym Ośrodkiem Kultury w Częstochowie. Wynikiem tej współpracy są koncerty z udziałem pedagogów i studentów – dyrygentów, solistów oraz zespołów studenckich. Organizowany od 2012 r. cykl Akademickich Koncertów Kameralnych spotyka się z dużym zainteresowaniem publiczności. Instytut współpracuje z uczelniami zagranicznymi: Uniwersytetem w Hradec Králové (Czechy), Uniwersytetem w Kłajpedzie (Litwa), Katolickim Uniwersytetem w Rużomberku oraz Uniwersytetem w Żylinie (Słowacja). Od roku 2012 w Instytucie regularnie zatrudniani są profesorowie wizytujący, reprezentujący uczelnie z Czech, Litwy, Niemiec i Ukrainy. Od stycznia 2013 roku, zajęcia prowadzone są w nowoczesnym budynku przy ul. Zbierskiego w Częstochowie.

Instytut Plastyki funkcjonuje od 1990 r. jako kontynuator utworzonego w latach 70-tych Zakładu Wychowania Plastycznego. W strukturze Instytutu Sztuk Pięknych funkcjonują: Katedra Grafiki, Katedra Malarstwa, Zakład Komunikacji Wizualnej, Zespół Rzeźby, Zespół Wychowania przez Sztukę. Obecnie realizowane są specjalności:

- I st.: nauczycielska; specjalizacje: malarstwo, grafika, fotografia, rzeźba, komunikat wizualny – multimedia i intermedia,
- II st.: nauczycielska; specjalizacja: komunikacja wizualna i kreacja multimedialna.

Rozwój jakościowy kadry ówczesnego Instytutu Plastyki przyczynił się do powołania kolejnych kierunków:

- Malarstwo I st. (rok 2005/2006) ze specjalizacją Malarstwo sztalugowe,
- Grafika I st. (rok 2007/2008) ze specjalizacjami Grafika warsztatowa i Grafika użytkowa,
- Malarstwo II st. (rok 2009/2010) ze specjalizacją Malarstwo sztalugowe, Malarstwo w architekturze i urbanistyce,
- Grafika II st. (rok 2009/2010) ze specjalizacjami Grafika warsztatowa i Grafika użytkowa.

Oprócz wspomnianych kierunków Instytut posiada w swojej ofercie dydaktycznej studia podyplomowe z zakresu: Studium scenografii teatralnej, filmowej i telewizyjnej, Książka i plakat, Komputerowa grafika wydawnicza.

W zakresie badań i dydaktyki, Instytut rozwinął szeroką współpracę z podobnymi instytucjami. Pośród współpracujących uczelni należy wymienić: Akademię Sztuk Pięknych w Katowicach, Akademię Sztuk Pięknych w Krakowie, Akademię Sztuk Pięknych w Warszawie,

Uniwersytet im. M. Kopernika w Toruniu, Uniwersytet Artystyczny w Poznaniu, Wydział Sztuki Uniwersytetu Śląskiego w Cieszynie, Universität Koblenz – Landau, Katolicki Uniwersytet w Ružomberku i Uniwersytet w Żylinie.

Szkoły artystyczne zapewniają społeczności częstochowskiej dobrze przygotowanych profesjonalnych twórców i uczestników życia kulturalnego. Ich aktywność przenosi się na różnorodność projektu (zainicjowanie festiwalu Gaude Mater, powstanie towarzystwa Zachęta i galerii „Konduktorownia", rozwój fotografiki artystycznej). Efekty pracy szkolnictwa zawodowego widać także w branżach gospodarczych opartych na dobrej jakości wzornictwa.

Dzięki wykształconej kadrze powstało w Częstochowie profesjonalne studio nagrań Edycji św. Pawła. Korzystali z niego m.in: Zakopower, Janusz Radek, Ziyo, Mietek Szcześniak, New Life Music, Arka Noego, Brathanki, Janusz Yanina Iwański, bracia Pospieszalscy, Tie Break, Querido Matias, Przemienienie, Teatr A, Pomoc Duchowa.

Jakość wykształcenia plastycznego widoczna jest w sukcesach rynkowych takich branż jak drukarstwo (Viperprint, Garmond), produkcja ozdób (Neo-Spiro, Justyś), produkcja zabawek (Mario Inex, Kaja), produkcja wózków dla dzieci (Deltim), krawiectwo artystyczne, jubilerstwo, przetwórstwo szkła (huta szkła Stolzle, produkcja bombek choinkowych), dekoracje wnętrz.

Istotnym problemem jest jednak zawężanie zakresu edukacji kulturalnej. Programy szkolne w zbyt małym zakresie wymagają dbałości o rozwój artystycznej kreatywności uczniów. W praktyce edukacja kulturalna zależna jest przede wszystkim od jakości wychowania rodzinnego. Wychowanie domowe decyduje o przekazywaniu podstawowych wzorców, rodzice finansują możliwości korzystania przez dzieci z oferty edukacji kulturalnej. Bariery mentalnościowe i finansowe stanowią o wzroście liczby osób wykluczonych z aktywności kulturalnej. Likwidacja Młodzieżowego Domu Kultury (prowadzącego działalność w oparciu o prawo oświatowe, na zasadzie zajęć pozalekcyjnych) i powołanie w to miejsce Miejskiego Domu Kultury - instytucji kultury z podstawowym zadaniem statutowym prowadzenia działalności w zakresie edukacji kulturalnej - jest ze strony samorządu próbą upowszechnienia wiedzy o kulturze i prowadzenia edukacji kulturalnej wśród najmłodszych mieszkańców, ale także zwiększenia dostępności i udziału w kulturze wszystkich grup wiekowych i społecznych Częstochowy.

Deficyt edukacji kulturalnej prowadzi do funkcjonalnego analfabetyzmu, a tym samym zaniku możliwości komunikacyjnych. Zanika także kreatywność, umiejętność myślenia i wyobraźni, niezbędna w nowoczesnej gospodarce. Szkoła, bez edukacji kulturalnej, kształtuje przyszłych pracowników zdolnych tylko odtwarzać narzucone wzorce.

Ochrona dziedzictwa kulturowego

W rejestrze Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków wpisanych jest 150 nieruchomości, chronionych ze względu na wartości kulturowe. Wśród nich jest 15 obiektów sakralnych, ok.

100 kamienic, 4 pałace fabrykantów, dwa budynki bankowe. Oprócz najważniejszego zespołu zabytkowego – Klasztoru Jasnogórskiego, pod nadzorem konserwatora zabytków są strefy urbanistyczne: Stare Miasto, Aleja Najświętszej Maryi Panny i otoczenie Jasnej Góry.

Ochronę zabytków uwzględniania się w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego poprzez ustanowienie ochrony konkretnych obiektów; przedmiotu ochrony i obowiązujących sposobów postępowania. W 2016 roku w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego obszaru położonego w Częstochowie w dzielnicach Zawodzie-Dąbie i Stare Miasto, ustanowiono taką ochronę dla układu urbanistycznego Starego Miasta i 26. innych zabytków wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków. W trakcie przygotowania są kolejne plany obejmujące m.in. obszary Alei Najświętszej Maryi Panny i otoczenia Jasnej Góry.

Miasto w praktyce dwutorowo realizuje zadania z zakresu ochrony dziedzictwa materialnego. Podstawowym działaniem jest inwestowanie w odrestaurowanie należących do miasta obiektów zabytkowych. W okresie ostatnich 10 lat odrestaurowano:

- kamienicę mieszczańską ul. Katedralna 8,
- kamienice kupiecką Al. NMP 24,
- Ratusz Miejski i sąsiadujący budynek Odwachu,
- kamienicę „Popówka” (dawna siedziba parafii prawosławnej) Al. NMP 47,
- fronton Liceum im. Sienkiewicza (dawny klasztor mariawitek),
- pałac Hantkego na Rakowie,
- Renowacja Parków Podjasnogórskich wraz z obiektami z okresu Wystawy 1909 r. (Muzeum Higieniczne, Szkoła Sztuki Ludowej, Zagroda Włościańska, Obserwatorium).

Dodatkowo z budżetu miasta od 2005 r. udzielano dotacji dla prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych. Do 2014 r. przeznaczono na ten cel 2,5 mln zł, dotując 41 zadań, oszacowanych na 17,5 mln zł.

Najważniejszymi osiągnięciami w zakresie renowacji obiektów zabytkowych były:

- renowacja zabytków Jasnej Góry (bastion św. Rocha, wieża, Bazylika),
- rewitalizacja parafii św. Zygmunta,
- remont dworca kolejowego Stradom,
- renowacja części budynków fabrycznych w zakładach włókienniczych Polontex,
- renowacja Archikatedry Częstochowskiej.

Wyzwaniem dla Miasta pozostaje renowacja zabytkowych kamienic mieszkalnych, w tym Domu Księcia (ul. Wolności 44) i kamiennicy Al. NMP 49, renowacja zabytkowych budynków szkolnych (LO im Słowackiego, Zespół Szkół na ul. Targowej), rewitalizacja parku i pałaców w zespole b. zakładów włókienniczych „Motte” (ul. Krakowska 80).

Istotnym problemem, trudnym ze względu na problemy własnościowe, jest renowacja

kamienic na Starym Mieście, zespołów fabrycznych „Motte", „Peltzery", „Warta", osiedli robotniczych na Rakowie i w dzielnicy Trzech Wieszczów. Bolesną stratą byłoby zniszczenie, wyłączonego z funkcjonowania, budynku bankowego z XIX w. (Al. NMP 34). Zagrożona jest także przyszłość zaniedbanych zabytków pożydowskich: cmentarza na ul. Złotej, mykwy na ul. Garibaldiego.

Ochrona dziedzictwa kulturowego ma nie tylko wymiar materialny. Istotna jest promocja walorów, uzmysłowienie znaczenia dla wzmocnienia tożsamości lokalnych. Cenna tu jest praca zespołu ODDC przy Muzeum Częstochowskim prowadzącego regularne wycieczki po zabytkowych obiektach. Spory wkład mają także działacze NOT, skupieni wokół inicjatywy tworzenia Muzeum Techniki. Docenić też należy takie społeczne akcje, jak ochrona i promocja linii bunkrów z okresu II wojny światowej przez stowarzyszenie Reduta. Wcześniejsze podobne oparte na indywidualnym entuzjazmie działania utworzyły takie formy ochrony jak: Muzeum Produkcji Zapałek, Muzeum Kolei, stała wystawa zabytków telekomunikacyjnych, Muzeum Górnictwa Rud Żelaza.

SPORT, REKREACJA, TURYSTYKA

Ostatnie ćwierćwiecze jest okresem zmian dotykających nie tylko spraw gospodarczych, lecz i sfery społecznej. Odszedł w niepamięć model, gdy państwo było podstawowym organizatorem działań na rzecz zagospodarowania czasu wolnego obywateli. Zaniknął więc także model celowego działania poprzez sport na rzecz poprawy kondycji zdrowotnej dzieci i młodzieży. W coraz bardziej ograniczonym stopniu sport postrzegany jest jako środek budowania prestiżu państwa (samorządu).

Pojawiła się komercjalizacja usług organizacji czasu wolnego. Inwestowanie w rozwój kariery sportowej zależne jest bardziej od determinacji rodziców, niż od wsparcia publicznego.

Wzrasta w miastach moda na zdrowy styl życia, a w związku z tym amatorska aktywność fizyczna. Charakterystyczne jest, że tego typu aktywność dotyczy bardziej pokolenia dojrzałego (35+), niż dzieci i młodzieży. Nadal wysoki jest poziom absencji na szkolnych zajęciach wychowania fizycznego; nie przyrasta znacząco liczba młodych osób regularnie ćwiczących w klubach. Zauważalna za to jest rosnąca liczba dojrzałych osób uczestniczących w marszach, w masowych biegach czy wycieczkach rowerowych.

Tabela 102: Kluby sportowe w latach 2010 i 2014.

	2010	2014
Kluby sportowe	78	77
Sekcje sportowe	190	166
Członkowie	6 920	6 737
Ćwiczący ogółem,	6 263	6 174

w tym:		
- mężczyźni	4 571	4 399
- kobiety	1 692	1 775
Ćwiczący do lat 18,	4 518	4 074
w tym:		
- chłopcy	3 230	2 941
- dziewczęta	1 288	1 133

Źródło: Dane GUS. Województwo Śląskie 2015 – podregiony, powiaty, gminy.

Poziom aktywności nie odbiega od średniej w województwie śląskim. Ogółem w województwie w 1378 klubach ćwiczą 104 432 osoby, w tym 72 463 w wieku do 18 lat. W miastach porównywalnych z Częstochową wygląda to następująco:

Tabela 103: Tabela Kluby sportowe w miastach woj. śląskiego.

	Kluby sportowe	Ćwiczący (ogółem)	Ćwiczący (do lat 18)
Województwo śląskie	1 378	104 432	72 463
Częstochowa	77	6 174	4 074
Katowice	100	9 927	5 982
Bielsko - Biała	49	4 277	2 746
Gliwice	46	4 855	3 491
Rybnik	41	3 287	1 122
Sosnowiec	28	2 586	2 010

Źródło: GUS Katowice. Województwo Śląskie 2015 – podregiony, powiaty, gminy.

Częstochowa dysponuje stosunkowo dużą bazą obiektów sportowych.

Stadiony

Miejski Stadion SGP Arena Częstochowa, ul. Olsztyńska 123/127, oddany w użytkowanie Stowarzyszeniu CKM Włókniarz Częstochowa. Jest to jedyny stadion o pojemności powyżej 10 tys. widzów. Stadion został w ostatnim dziesięcioleciu zmodernizowany, zaopatrzony w oświetlenie, przystosowany do sportu żużlowego.

Miejski Stadion Piłkarski Raków, ul. Limanowskiego 83, obiekt przystosowany do ponad 3 tys. widzów. Stadion dysponuje nowymi boiskami treningowymi; obiekt wymaga modernizacji. Wykorzystywany jest przez klub sportowy Raków, dla rozgrywek ligowych.

Oprócz tych 2 dużych obiektów miasto dysponuje 7 mniejszymi boiskami piłkarskimi: stadion Skra, ul. Loretańska 20 (wybudowany w 2010 r., od 2016 roku przyjęty przez Miasto od klubu Skra), Stadion KOS Victoria 1922, ul. Krakowska 80 (przedwojenny obiekt wymagający modernizacji), boiska: ul. Mała Warszawka, ul. Lourdyjska, ul. Kopalniana, ul. Sabinowska; boisko przyszkolne na ul. Starzyńskiego. Dodatkowo funkcjonuje zmodernizowany przed 15 laty Miejski Stadion Lekkoatletyczny przy ul. Dąbrowskiego 58/64.

W ramach rozbudowy szkolnej bazy sportowej powstało 19 boisk do koszykówki, 14 do piłki ręcznej i 13 do siatkówki.

Tabela 104: Przyszkolne obiekty sportowe.

Przyszkolne obiekty sportowe	
Rodzaj obiektu	**Numer szkoły**
Boisko do koszykówki	Szkoły Podstawowe nr 38, 46, 50, 13, 11, 32 Gimnazja nr 1, 17, 5, 13, 11 Licea Ogólnokształcące: III LO, VI LO Zespoły Szkół: - Zespół Szkolno - Przedszkolny nr 1 - Zespół Szkół Gastronomicznych - Zespół Szkół Technicznych - Zespół Szkół Samochodowo-Budowlanych Techniczne Zakłady Naukowe
Boisko do piłki ręcznej	Szkoły Podstawowe nr 38, 50, 48, 39, 13, 11, 32 Gimnazja nr 1, 5, 13, 11 Zespoły Szkół: - Zespół Szkolno - Przedszkolny nr 1 - Zespół Szkolno - Przedszkolny nr 3 - Zespół Szkół Gastronomicznych - Zespół Szkół Samochodowo-Budowlanych Techniczne Zakłady Naukowe
Boisko do siatkówki	Szkoły Podstawowe nr 50, 39, 11, 13, 32 Gimnazja nr 1, 5, 13, 11 Licea Ogólnokształcące: III LO Zespoły Szkół: - Zespół Szkół Gastronomicznych - Zespół Szkół Samochodowo-Budowlanych Techniczne Zakłady Naukowe
Boiska do tenisa ziemnego	Szkoły Podstawowe nr 1, 48, 13, 11 Gimnazja nr 3, 11, 12, 13 Zespoły Szkół: - Zespół Szkolno - Przedszkolny nr 1
Boiska uniwersalne	Szkoły Podstawowe nr 37, 35, 36, 53, 24, 1, 49, 52, 14, 48, 25, 8, 33, 42 Gimnazja nr 16, 18, 20, 22, 21, 8, 9, 12 Licea Ogólnokształcące: II LO, VIII LO Samorządowe Zespoły Szkół: - Zespół Szkół nr 2, 3, 15 - Zespół Gimnazjów im. J. Piłsudskiego - Zespół Szkół Przemysłu Mody i Reklamy - Zespół Szkół im. B. Prusa
Hale sportowe	Szkoły Podstawowe nr 21, 53 Gimnazja nr 7, 18 Licea Ogólnokształcące: III LO, IV LO, VII LO, IX LO Zespoły Szkół: - Zespół Szkół nr 3
Sale gimnastyczne: - uniwersalne	Szkoły Podstawowe nr 26, 35, 31, 50, 48, 49, 14, 8, 33, 13, 2, 42 Gimnazja nr 16, 22, 3, 8, 9, 13, 2 Licea Ogólnokształcące: IV LO, VIII LO Samorządowe, IX LO Zespoły Szkół: Zespół Szkolno - Przedszkolny nr 2

	Zespół Szkół nr 1, 3 Zespół Szkół Specjalnych nr 23 Zespół Szkół Zawodowych Specjalnych Zespół Szkół Samochodowo-Budowlanych Zespół Szkół Przemysłu Mody i Reklamy Zespół Szkół Mechaniczno-Elektrycznych Techniczne Zakłady Naukowe
- pomocnicze	Szkoły Podstawowe nr 37, 35, 38, 46, 36, 53, 12, 47, 24, 21, 22, 1, 49, 52, 48, 8, 39, 13, 32, 42 Gimnazja nr 17, 18, 20, 22, 21, 3, 8, 5, 13, 7, 12 Licea Ogólnokształcące: II LO, VI LO, VIII LO Samorządowe, IX LO Zespoły Szkół: Zespół Szkolno - Przedszkolny nr 1, 3 Zespół Szkół nr 2, 15 Zespół Szkół Gastronomicznych Zespół Szkół Technicznych Zespół Gimnazjów im. J. Piłsudskiego Zespół Szkół Ekonomicznych Zespół Szkół Mechaniczno-Elektrycznych Zespół Szkół im. B. Prusa Techniczne Zakłady Naukowe
Pływalnie kryte	Szkoły Podstawowe nr 2, 48 Gimnazja nr 2, 3 Licea Ogólnokształcące: II LO
Inne obiekty sportowe (np. bieżnie, skocznie)	Szkoły Podstawowe nr 33, 52, 53 Gimnazja nr 18, 21 Licea Ogólnokształcące: IV LO Techniczne Zakłady Naukowe

Źródło: Dane Wydziału Kultury, Promocji i Sportu UM Częstochowy

Oprócz obiektów przyszkolnych istnieją:

- Miejskie Korty Tenisowe ul. 3 Maja 1 (obiekt MOSiR)
- korty tenisowe na terenie MSP Raków, ul. Limanowskiego 83 (MOSiR)
- korty tenisowe KOS Victoria, ul. Krakowska 80 (klub)
- tor mini żużlowy, ul. Brzegowa (klub)
- skate park, Park Wypoczynkowy Lisiniec (MOSiR)
- skate park, Promenada Czesława Niemena
- strefa tenisa stołowego, Pasaż Stasieckiego
- tor rowerowy, Promenada Czesława Niemena
- pływalnia letnia, ul. Dekabrystów 45 (MOSiR – zmodernizowana i oddana do użytku kilka lat temu)
- Sztuczne Lodowisko/ Kompleks boisk wielofunkcyjnych ul. Boya-Żeleńskiego 6/8 (MOSiR zmodernizowane kilka lat temu).

Hale i kryte obiekty sportowe

Hala Sportowa Częstochowa, ul. Żużlowa, sala arena główna dla 7 100 widzów (miejsc siedzących), obiekty uzupełniające (sale treningowe, siłownie, szatnie, pomieszczenia socjalne i gastronomiczne). Oddana do użytkowania w 2012 r., zarządzana przez Hala Sportowa Częstochowa Sp. z o.o.

Hala Sportowo-Widowiskowa „Polonia", ul .Dekabrystów 43, obiekt dla 3 000 widzów (miejsc siedzących), obiekty towarzyszące (siłownia, szatnie, pomieszczenia socjalno-gastronomiczne, sala konferencyjna oraz biura MOSiR). Obiekt zarządzany przez MOSiR, wybudowany w latach 80-tych XXw., wymaga modernizacji.

Sala Sportowa Częstochowianka, ul. Rejtana 7 C, na 190 widzów (miejsc siedzących). Zarządzana przez MOSiR, obiekt wymagający modernizacji.

Sala Sportowa na terenie MSP Raków, ul. Limanowskiego 83. Obiekt wymagający modernizacji, w zarządzie MOSiR.

Akademickie Centrum Sportowe (obiekt Akademii im. Jana Długosza z 2 halami sportowymi i zapleczem, oddany do użytku w 2008 r.).

Akademickie Centrum Kultury i Sportu Politechniki Częstochowskiej (hala sportowa dla 200 widzów)

Pływalnia Kryta MDK, ul. Łukasińskiego 58 (obiekt zmodernizowany w 2008 r.)

Pływalnia Kryta MOSiR, Aleja Niepodległości 20/22 (obiekt wymaga gruntownej modernizacji)

Strzelnica Sportowa, ul. św. Andrzeja (obiekt użytkowany przez prywatnego właściciela, wymaga generalnego remontu).

Tabela 105: Frekwencja w miejskich obiektach sportowych.

	Lata				
	2011	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**
Hala Sportowa Częstochowa					
Frekwencja ogółem	-	44 648 (IX – XII)	252 195	251 590	260 902
Hala Sportowo - Widowiskowa „Polonia"					
Frekwencja ogółem, w tym:	143 750	151 600	123 200	118 920	137 750
a) Imprezy sportowo-rekreacyjne, w tym:	37 340	42 200	29 400	26 270	35 690
- kibice	33 690	37 900	26 500	23 870	31 840
- uczestnicy zawodów	3 650	4 300	2 900	2 400	3 850
Sala Sportowa „Częstochowianka"					
Frekwencja ogółem, w tym:	33 627	30 115	46 276	37 790	38 915
a) Imprezy sportowo-rekreacyjne, w tym:	24 855	22 432	35 100	28 595	29 303
- kibice	6 215	5 332	7 740	7 140	6 875
- uczestnicy zawodów	18 640	17 100	27 360	21 455	22 428
Miejski Stadion Lekkoatletyczny					
Frekwencja ogółem, w tym:	45 033	43338	45 322	44 502	40 608
a) Imprezy sportowo-rekreacyjne, w tym:	10 670	11 630	10 085	9 265	10 020
- kibice	1 850	1 750	2 500	1 800	1 970
- uczestnicy zawodów	8 820	9 880	7 585	7 465	8 050

Miejski Stadion Piłkarski „Raków”					
Frekwencja ogółem, w tym:	160 900	182 000	184 400	199 100	217 100
a) Imprezy sportowo-rekreacyjne, w tym:	68 000	43 000	40 400	44 100	57 100
- kibice	60 950	36 000	33 100	33 900	50 800
- uczestnicy zawodów	7 050	7 000	7 300	10 200	6 300
Miejski Stadion SGP „Arena Częstochowa”					
Frekwencja ogółem, w tym:	95 146	100 439	b.d.	b.d.	b.d.
a) Imprezy sportowo-rekreacyjne, w tym:	89 080	99 085	b.d.	b.d.	b.d.
- kibice	86 030	98 735	b.d.	b.d.	b.d.
- uczestnicy zawodów	3 050	350	b.d.	b.d.	b.d.
Pływalnia Kryta Aleja Niepodległości					
Frekwencja ogółem, w tym:	89 402	87 836	85 762	92 533	95 721
a) Imprezy sportowo-rekreacyjne, w tym:	500	330	410	350	440
- kibice	400	200	310	250	320
- uczestnicy zawodów	100	130	100	100	120
Pływalnia Letnia					
Frekwencja ogółem, w tym:	33 952	34 284	55 636	38 291	59 563
a) Imprezy sportowo-rekreacyjne, w tym:	900	210	2 890	495	1 130
- kibice	100	50	200	50	200
- uczestnicy zawodów	800	160	2 690	445	930
Sztuczne Lodowisko					
Frekwencja ogółem, w tym:	36 340	44 650	85 648	54 950	56 454
a) Imprezy sportowo-rekreacyjne, w tym:	350	1 346	1 270	1 110	1 040
- kibice	100	350	420	310	290
- uczestnicy zawodów	250	996	850	800	750
Miejska Ślizgawka					
Frekwencja ogółem	21 262	14 019	15 020	9 675	9 239

Źródło: Dane Wydziału Kultury, Promocji i Sportu UM Częstochowy

Zauważalny jest deficyt pływalni, zarówno krytych, jak i otwartych. Jest to istotne wyzwanie ze względu na konieczność zapewnienia dzieciom dostępności do zajęć rekreacyjnych, jako profilaktyki przeciwdziałającej coraz powszechniejszym schorzeniom kręgosłupa.

Drugim istotnym wyzwaniem jest przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia w dostępie do rekreacji i sportu. Koszt ponoszony przez rodziców, by dziecku zapewnić minimalną możliwość rozwoju sportowego (zajęcia 1 raz w tygodniu prowadzone przez instruktora) wynosi od 100-200 zł miesięcznie. Jest to bariera utrudniająca rozwój zdolności dzieci z rodzin uboższych.

Model upowszechnienia sportu w szkołach opiera się na współzawodnictwie sportowym dziewcząt i chłopców organizowanym przez Szkolny Związek Sportowy. W roku szkolnym 2014/2015 w organizowanych igrzyskach Szkolnego Związku Sportowego we współzawodnictwie sportowym dziewcząt i chłopców wzięło udział 48 szkół podstawowych, 28 gimnazjów i 24 szkoły ponadgimnazjalne. Rozgrywki szkolne były prowadzone w dyscyplinach sportowych, takich jak: piłka siatkowa, siatkówka plażowa, koszykówka, piłka

ręczna, piłka nożna, lekka atletyka, tenis stołowy, pływanie, łyżwiarstwo, szachy, dwubój, kolarstwo, badminton, gry i zabawy. We współzawodnictwie sportowym szkół uczestniczyło ogółem ok. 12 000 uczniów.

Tabela 106: Klasyfikacja najlepszych szkół w roku szkolnym 2014/2015.

Szkoły podstawowe	
Dziewczęta	**Chłopcy**
Szkoła Podstawowa nr 36	Szkoła Podstawowa nr 36
Szkoła Podstawowa nr 13	Szkoła Podstawowa nr 38
Szkoła Podstawowa nr 48	Szkoła Podstawowa nr 13
Szkoła Podstawowa nr 38	Szkoła Podstawowa nr 31
Szkoła Podstawowa nr 39	Szkoła Podstawowa nr 29
Szkoła Podstawowa nr 34	Szkoła Podstawowa nr 39
Gimnazja	
Dziewczęta	**Chłopcy**
Gimnazjum nr 3	Gimnazjum nr 3
Gimnazjum nr 7	Gimnazjum nr 22
Gimnazjum nr 12	Gimnazjum nr 12
Gimnazjum nr 14	Gimnazjum nr 8
Gimnazjum nr 13	Gimnazjum nr 18
Gimnazjum nr 8	Gimnazjum nr 14
Szkoły ponadgimnazjalne	
Dziewczęta	**Chłopcy**
- VII LO im. M. Kopernika	IX LO im. C.K. Norwida
- IX LO im. C.K. Norwida	IV LO im. H. Sienkiewicza
- Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących im. S. Żeromskiego	Techniczne Zakłady Naukowe
- Zespół Szkół im. J. Kochanowskiego	- Zespół Szkół Technicznych i Ogólnokształcących im. S. Żeromskiego
- IV LO im. H. Sienkiewicza	VII LO im. M. Kopernika
- VIII Liceum Samorządowe	II LO im. R. Traugutta

Źródło: Sprawozdanie z działalności Prezydenta Miasta Częstochowy w roku 2015.

Wadą tego typu współzawodnictwa jest skupienie uwagi na sukcesach, bez punktowania masowości udziału uczniów w zajęciach WF i sportowych imprezach. Oprócz współzawodnictwa szkół Miasto finansuje Dzielnicowe Ośrodki Sportu Szkolnego, zwiększając w ten sposób dostępność do przyszkolnej bazy sportowej w godzinach popołudniowych. Oprócz tego przeznaczane jest ok. 3 mln zł rocznie na szkolenie sportowe dzieci i młodzieży oraz osób niepełnosprawnych przez kluby sportowe (w 2016 r. przeznaczono 4 mln zł). W 2014 r. zajęcia sportowe były prowadzone w ok. 110 sekcjach, zrzeszających ok. 6 000 zawodników, w tym ok. 4 200 zawodników do lat 18. Zajęcia prowadziło ok. 220 szkoleniowców.

Dotacja Miasta pokrywa koszt wynajmowania od MOSiR-u obiektów sportowych, umożliwiających trenowanie. W większości klubów koszt zatrudnienia trenera, wyjazdów na zawody itp. pokrywają rodzice trenujących lub sponsorzy.

Trzy zawodowe kluby sportowe traktowane są w sposób uprzywilejowany przez Miasto, ze względu na ich znaczenie dla promocji Częstochowy. Jest to:

- Klub Sportowy AZS Częstochowa Sportowa Spółka Akcyjna, uczestnik rozgrywek Profesjonalnej Ligi Piłki Siatkowej;
- Stowarzyszenie Częstochowski Klub Motocyklowy Włókniarz;
- RKS Raków Częstochowa S.A., uczestnik rozgrywek piłkarskiej II ligi.

Oprócz wspomnianych dyscyplin sportowcy częstochowscy odnosili i odnoszą sukcesy w zawodach międzynarodowych i krajowych w następujących dyscyplinach:

- sporty lotnicze (Janusz Darocha – wielokrotny mistrz świata, Włodzimierz Skalik, a obecnie młody zawodnik Marcin Skalik),
- piłka nożna kobiet,
- tenis stołowy,
- podnoszenie ciężarów,
- kolarstwo,
- sporty walki,
- lekkoatletyka.

Dobrze zorganizowany jest system szkolenia i promowania zdolnych zawodników piłki siatkowej. System szkolenia obejmuje treningi w szkołach w ramach Dzielnicowych Ośrodków Sportu Szkolnego (ok. 140 trenujących), wyspecjalizowany w piłce siatkowej zespół szkolny w LO im. Norwida oraz zawodowy klub AZS. Budowany i konsekwentnie realizowany przez kilkadziesiąt lat model stworzył z Częstochowy swoistą „stolicę polskiej siatkówki" (w ciągu ostatnich 15 lat większość zawodników kadry narodowej miała za sobą epizod gry w Częstochowie). Podobny model o szerokich podstawach szkolenia dzieci i młodzieży istnieje w piłce nożnej, lekkoatletyce, kolarstwie.

Moda na sportowy styl życia powoduje zwiększone zainteresowanie sportem amatorskim w grupie wiekowej 35+. W Amatorskiej Lidze Piłki Nożnej, Lidze 40-latków w Siatkówce, Lidze Futsalu i Amatorskiej Lidze Siatkówki stale uczestniczy ponad 1 000 osób. Osoby w wieku 60+ przez prawie cały rok korzystały z programu „Aktywny Senior". Program obejmował zajęcia typu callanetics, gimnastykę w wodzie, zajęcia ogólnorozwojowe, marsze Nordic Walking w parkach podjasnogórskich oraz zajęcia ruchowe na placach rekreacji ruchowej. W organizowanych przez klub Zabiegani Częstochowa masowych imprezach biegowych bierze udział 200 -1 500 osób. Podobna ilość częstochowian uczestniczy w marszach Nordic Walking.

Ożywione zainteresowanie sportem wśród osób dojrzałych skutkuje przyrostem usług z zakresu fitness. W mieście funkcjonuje 15 komercyjnych klubów fitness, w tym także dysponujące dobrym zapleczem i szeroką ofertą usług jak Centrum Sportowo-Rekreacyjne Scout (od sportu rowerowego, przez ściankę wspinaczkową, do gimnastyki relaksacyjnej). Rozwój tego typu obiektów jest świadectwem, że rola usług komercyjnych w organizowaniu aktywnego zagospodarowania czasu wolnego będzie wrastać.

Inny model rekreacji spowodował istotne zmiany w zakresie turystyki kwalifikowanej, niegdyś upowszechnianej przez PTTK. Tradycyjna oferta jest obecnie kierowana prawie

wyłącznie do młodzieży szkolnej (ogólnodostępne imprezy turystyczne - rajdy piesze i rowerowe, wycieczki autokarowe, imprezy na orientacje, biwaki, złazy, konkursy o tematyce turystycznej i krajoznawczej). Zbiorowe wycieczki organizowane są także dla grup seniorów w ramach Uniwersytetów III Wieku. Rodzaj turystyki nazywanej kwalifikowaną (piesza, górska, narciarska, rowerowa, wspinaczka skałkowa i wysokogórska, speleologia) stała się domeną prywatnych zachowań. Do pozytywów zaliczyć tu można takie zjawiska jak organizacja spływów kajakowych na rzece Warta oraz odtworzenie się zwyczaju zbiorowych wycieczek rowerowych po okolicach Częstochowy. Modne stają się rajdy samochodami terenowymi, motocyklami lub quadami (choć dochodzi na obszarze Częstochowy do konfliktów między amatorami rekreacji zmotoryzowanej i rowerowej lub pieszej). Coraz popularniejsza staje się turystyka konna, co jest widoczne w zwiększającej się ilości stadnin, stajni turystycznych czy wyznaczonych szlaków konnych. Przybywa także uczestników takich form rekreacji jak paintball, „szkoły przetrwania", biegi crossowe, lotniarstwo i paralotniarstwo.

Zainteresowanie tego typu aktywnością jest w Częstochowie mniejsze, niż w innych dużych miastach województwa śląskiego (pomimo bezpośredniego sąsiedztwa z atrakcyjnymi turystycznie obszarami Jury Krakowsko-Częstochowskiej).

Turystyka

Paradoksalnie Częstochowa, jedno z najbardziej rozpoznawalnych polskich miast na świecie, nie jest znaczący ośrodkiem pod względem rozwoju usług turystycznych.

Tabela 107: Miejsca noclegowe w wybranych miastach województwa śląskiego w 2014r.

	Obiekty hotelowe	Miejsca w obiektach	Noclegi całoroczne			Udzielone noclegi	
			Ilość	Korzystający ogółem	Turyści zagraniczni	Ogółem	Turyści zagraniczni
Częstochowa	12	2 456	1 988	187 654	31 943	237 334	46 936
Bielsko-Biała	20	1 756	1 696	109 804	37 743	208 821	68 495
Gliwice	19	1 726	1 726	90 658	21 110	212 149	57 010
Katowice	23	3 790	3 790	313 826	82 064	569 978	153 751

Źródło: Urząd Statystyczny w Katowicach, "Turystyka w województwie śląskim w 2014r."

W ewidencji Wojewody Śląskiego znajduje się 12 obiektów hotelowych w Częstochowie, w tym 7 hoteli, 1 inny obiekt hotelowy, 4 inne obiekty (w tym 1 kemping i 1 ośrodek szkoleniowo-wypoczynkowy). W ewidencji Prezydenta Miasta jest dodatkowo 14 obiektów, 18 funkcjonuje poza ewidencją.

Ogółem w obiektach wpisanych do ewidencji Wojewody jest 2 456 miejsc noclegowych, w tym w obiektach hotelowych 808. Obłożenie miejsc noclegowych ma charakter sezonowy. Wśród 187 564 osób korzystających z obiektów hotelowych, najwięcej (30 168) było w sierpniu. Średnie obłożenie w roku wynosiło 48%, od maja do sierpnia przekraczało 60-70%. Wśród 237 334 turystów korzystających z wszystkich obiektów wpisanych do ewidencji

Wojewody, 38 594 przybyło w sierpniu. Przy obłożeniu miejsc, średnio 33,2%, w sierpniu przekraczało ono 50%

Podregion częstochowski, mimo atrakcyjności turystycznej zdecydowanie ustępuje podregionowi bielskiemu, notując wskaźniki poniżej średniej województwa

Tabela 108: Turystyczne obiekty noclegowe[a] według podregionów w 2014r. (stan w dniu 31 VII)

Wyszczególnienie	Obiekty		Miejsca noclegowe		
	ogółem	na 100 km²	ogółem	na 100 km²	na 1000 ludności
Województwo	**636**	**5,2**	**44 996**	**364,8**	**9,8**
podregiony:					
Bielski	346	14,7	23 112	982,0	34,7
Bytomski	47	3,0	2 927	185,7	6,6
Częstochowski	39	1,3	3 619	118,7	6,9
Gliwicki	38	4,3	2 649	301,5	5,5
Katowicki	42	11,1	5 543	1 458,5	7,4
Rybnicki	36	2,7	1 671	123,6	2,6
Sosnowiecki	49	2,7	3 502	194,7	5,0
Tyski	39	4,1	1 973	209,0	5,0

[a] dotyczy obiektów posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych
Źródło: Urząd Statystyczny w Katowicach, "Turystyka w województwie śląskim w 2014r."

Tabela 109: Wykorzystanie turystycznych obiektów noclegowych[a] według podregionów w 2014r.

Wyszczególnienie	Korzystający z noclegów		Udzielone noclegi		Stopień wykorzystania	
	ogółem	w tym turyści zagraniczni	ogółem	w tym turystom zagranicznym	miejsc noclegowych	pokoi[b]
					w %	
Województwo	**2 017 940**	**321 719**	**4 689 559**	**620 363**	**30,6**	**38,7**
podregiony:						
Bielski	747 970	84 723	2 367 075	168 680	30,2	35,1
Bytomski	117 805	18 629	225 232	36 552	24,5	33,0
Częstochowski	223 932	35 219	325 803	50 829	28,9	38,9
Gliwicki	159 898	37 763	321 169	83 593	34,0	43,7
Katowicki	393 918	89 441	765 132	172 488	38,8	47,8
Rybnicki	77 962	11 290	156 117	24 342	27,3	35,6
Sosnowiecki	192 614	26 250	338 662	41 053	27,0	34,8
Tyski	103 841	18 404	190 369	42 826	27,5	37,0

[a] dotyczy obiektów posiadających 10 i więcej miejsc noclegowych, [b] dotyczy hoteli, moteli, pensjonatów i innych obiektów hotelowych.
Źródło: Urząd Statystyczny w Katowicach, "Turystyka w województwie śląskim w 2014r."

Najwięcej turystów zatrzymało się na nocleg w turystycznych obiektach noclegowych zlokalizowanych na terenie powiatu cieszyńskiego (415,5 tys.), Katowic (313,8 tys.), Częstochowy (187,6 tys.) i powiatu bielskiego (134,5 tys.). Stanowili oni 52,1% ogółu turystów odwiedzających województwo śląskie. Najwięcej obcokrajowców zatrzymało się

w turystycznych obiektach noclegowych zlokalizowanych na terenie: Katowic (82,1 tys.), powiatu cieszyńskiego (40,1 tys.), Bielska-Białej (37,7 tys.) oraz Częstochowy (31,9 tys.). Łącznie stanowili oni 59,6% ogółu obcokrajowców odwiedzających województwo śląskie. Pod względem liczby udzielonych noclegów dominował powiat cieszyński (32,5% udzielonych noclegów w województwie), w dalszej kolejności Katowice (12,2%), powiat bielski (8,6%), Częstochowa (5,1%) i powiat żywiecki(5,0%). Najwięcej noclegów udzielono cudzoziemcom w obiektach zlokalizowanych w Katowicach (153,8 tys.), powiecie cieszyńskim (80,0 tys.), Bielsku-Białej (68,5 tys.), Gliwicach (57,0 tys.) i Częstochowie (46,9 tys.). Najwyższy stopień wykorzystania miejsc noclegowych zanotowano w obiektach zlokalizowanych w: Katowicach (42,9%), powiecie kłobuckim (41,4%), Sosnowcu (40,4%), Rudzie Śląskiej (40,3%), powiecie bieruńsko-lędzińskim (38,6%), Częstochowie 33,2%; natomiast najniższy w powiecie częstochowskim (14,4%) i lublinieckim (16,3%). Najwyższy stopień wykorzystania pokoi w obiektach hotelowych odnotowano m.in. w: Katowicach (50,8%), Częstochowie (48,4%) i Gliwicach (47,1%), natomiast najniższy w powiecie częstochowskim (13,3%).

Przeciętne wyniki w zakresie świadczonych usług hotelowych są zaskakujące wobec niesłabnącej roli Jasnej Góry jako światowego centrum pielgrzymkowego. W 2015 r. na Jasną Górę przybyło 3,7 mln pielgrzymów (w 2012 r. – 3,3 mln), w tym na 204 pielgrzymki ogólnopolskie 982 tys. (w 2012 r. na 203 ogólnopolskie – 780 tys.). W 267 pielgrzymkach pieszych przybyło 122 tys. osób. Klasztor zwiedzało 3 882 zorganizowanych grup z 74 krajów, łącznie 90 838 pielgrzymów zagranicznych. Ta liczba także wzrosła, w 2012 r. było 80 tys. obcokrajowców. Największy tu jest przyrost pielgrzymów z Niemiec (w 2012 r. 10 tys.; w 2015 25,9 tys.).

Klasztor dysponuje własną bazą noclegową i gastronomiczną. Bezpośrednio zarządza Domem Pielgrzyma im. Jana Pawła II (200 miejsc), w okresie od maja do października oferowane są tanie noclegi w Halach (485 miejsc w pokojach 2-9 osobowych). Współpracuje w zakresie obsługi pielgrzymów z Domem Rekolekcyjnym przy ul. Św. Barbary (80 miejsc) i Domem Rekolekcyjnym św. Kacpra (160 miejsc). Nieduże, w stosunku do liczby przybywających na Jasną Górę pielgrzymów, zainteresowanie noclegami w hotelach częstochowskich wynika z tradycyjnego modelu ograniczającego zainteresowanie przybywających do obszaru Jasnej Góry. Większość pielgrzymek organizowana jest w sposób zatrzymujący przybywających tylko na uroczystości religijne.

Miasto nie ma oferty będącej wyraźnym magnesem przyciągającym pielgrzymów. Jedynym udanym eksperymentem była komercyjna inwestycja – budowa Parku Miniatur obiektów sakralnych na Złotej Górze. Przy Parku istnieje kemping oferujący 120 miejsc noclegowych; rocznie Park odwiedza kilkanaście tysięcy osób.

Miasto także dysponuje własną bazą noclegową – kempingiem „Oleńka" - dysponującym 480 miejscami noclegowymi w bezpośrednim sąsiedztwie Jasnej Góry. Obiekt zapewnia 400 miejsc na polu namiotowo-caravaningowym, w tym 100 przyłączy elektrycznych i zdroje z wodą pitną. Ponadto, w 5 domkach campingowych oferuje 80 miejsc noclegowych

w pokojach 3- i 4- osobowych. Kemping wielokrotnie wyróżniony był w ogólnopolskich konkursach. W porozumieniu z inwestorem z Warszawy na wydzielonej z terenu kempingu działce wznoszony jest hotel wyższej kategorii.

W 2004 r. postała Częstochowska Organizacja Turystyczna zrzeszająca Urząd Miasta Częstochowy, zakon OO Paulinów z Klasztoru Jasnogórskiego i Leśniowskiego, Związek Gmin Jurajskich, samorządy z powiatu częstochowskiego, organizacje społeczne specjalizujące się w usługach turystycznych (PTTK), Polską Izbę Turystyki, komercyjnych organizatorów usług turystycznych (właścicieli hoteli i biur turystycznych). Celem CzOT jest koordynacja działań w zakresie organizowania imprez i promowania turystycznej atrakcyjności miasta i regionu częstochowskiego. CzOT prowadzi biuro informacji turystycznej w lokalu przy Alei NMP. Zbudowana została sieć kilkudziesięciu infomatów, prowadzony jest specjalny portal Miejski System Informacji Turystycznej, przekazujący dane o atrakcjach turystycznych, imprezach, usługach hotelowych i gastronomicznych oraz o innych działaniach okołoturystycznych. CzOT promuje region częstochowski na liczących się międzynarodowych targach turystycznych. Wydaje także foldery i przewodniki po mieście i okolicach. Z pozyskanych środków europejskich wykonano opracowania dotyczące wykorzystania atrakcyjności turystycznej rzeki Warty, Muzeum Zapałek oraz tradycyjnych szlaków pielgrzymek pieszych (Drogi Maryjne). CzOT jest także bezpośrednim organizatorem imprez promocyjnych, takich jak:

- Targi Wielkanocne „Święto Palmy Wielkanocnej”,
- Święto Szlaku Zabytków Techniki INDUSTRIADA,
- Festiwal Kulinarny „Aleja Dobrego Smaku”,
- Targi Bożonarodzeniowe „Gwiazdkowa Aleja”.

Najbardziej masową imprezą przyciągającą pielgrzymów z Jasnej Góry na teren miasta są Dożynki Jasnogórskie, łączące się ze zlokalizowaną w Alei NMP Wystawą Rolniczą Dniami Europejskiej Kultury Ludowej. Impreza współorganizowana przez Śląski Ośrodek Doradztwa Rolniczego, OPK „Gaude Mater”, ROK, CzOT i inne instytucje przyciąga ponad 10 tys. uczestników.

Szansą przyciągnięcia turystów jest także organizacja Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Sakralnej „Gaude Mater” (koncert inauguracyjny odbywa się na Jasnej Górze, kolejne koncerty organizowane są na terenie miasta).

Brak jest jednak badań analizujących uczestnictwo w tych imprezach, tym samym nie sposób ocenić ich wpływu na podniesienie atrakcyjności turystycznej miasta i związany z tym wzrost wpływów z usług turystycznych. Nie jest także możliwe ustalenie, w jakim stopniu atrakcyjne sąsiedztwo Jury Krakowsko-Częstochowskiej wpływa na wzrost usług turystycznych w Częstochowie. Z perspektywy centrum województwa „bramą turystyczną” Jury jest Zawiercie. Największy napływ aktywnych turystów dostrzegany jest w gminach powiatu zawierciańskiego i myszkowskiego: skałki kroczyckie, Ogrodzieniec, zamki Mirów i Bobolice. Bliżej Częstochowy dużą popularnością wśród turystów cieszy się Olsztyn i Złoty Potok. Nie istnieją jednak silne związki między turystyką jurajską a napływem turystów do Częstochowy.

PODSUMOWANIE

Diagnoza Częstochowy potwierdza słuszność wskazań zawartych w Karcie Lipskiej na rzecz zrównoważonego rozwoju miast europejskich przyjętej podczas spotkania ministrów w dniach 24-25 maja 2007 r.:

„Nasze miasta mają unikalne wartości kulturowe i architektoniczne, silne mechanizmy integracji społecznej oraz wyjątkowe możliwości rozwoju gospodarczego. Są one centrami wiedzy oraz źródłami wzrostu i innowacji. Jednocześnie jednak występują w nich problemy demograficzne, nierówność społeczna, wykluczenie społeczne niektórych grup ludności, brak tanich i odpowiednich mieszkań oraz problemy ekologiczne. W dłuższej perspektywie miasta nie będą mogły spełniać swojej funkcji motorów postępu społecznego i wzrostu gospodarczego, określonej w strategii lizbońskiej, jeżeli nie uda nam się utrzymać równowagi społecznej w miastach i pomiędzy nimi, gwarantując różnorodność kulturową i wysokiej jakości standardy w zakresie projektowania, architektury i środowiska".

Karta zaleca opracowanie programów zintegrowanego rozwoju dla miasta jako całości. Programy powinny:

- *„opisywać mocne i słabe strony miast i dzielnic w oparciu o analizę bieżącej sytuacji,*
- *określać spójne cele rozwoju dla obszaru miejskiego i tworzyć wizję dla miasta,*
- *koordynować różne terytorialne, sektorowe i techniczne plany i strategie oraz zapewniać, że planowane inwestycje przyczynią się do promowania równomiernego rozwoju obszaru miejskiego,*
- *koordynować i skupiać pod względem przestrzennym wykorzystanie funduszy przez uczestników sektora publicznego i prywatnego oraz,*
- *być koordynowane na poziomie lokalnym i miejskim oraz angażować obywateli i innych partnerów, którzy mogą wnieść znaczny wkład w kształtowanie przyszłej jakości każdego obszaru w wymiarze gospodarczym, społecznym, kulturalnym i ekologicznym".*

W Polsce zalecenia wynikające z Karty Lipskiej znajdują się w podstawowych dokumentach strategicznych: *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, miasta, obszary wiejskie* (KSRR) oraz *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030* (KPZK 2030). Bezpośrednim rozwinięciem unijnej polityki wobec miast jest Krajowa Polityka Miejska 2023, przyjęta w październiku 2015 r. Zawarta jest w niej długofalowa wizja rozwoju polskich miast:

Polskie miasta są przyjazne dla mieszkańców jako miejsca oferujące wysoką jakość życia oraz dla przedsiębiorców jako miejsca atrakcyjne do lokowania i prowadzenia biznesu. Są nowoczesne i konsekwentnie rozwijane. Główne polskie ośrodki miejskie są konkurencyjne w skali ponadregionalnej i coraz lepiej widoczne na gospodarczej mapie Europy, pozostałe są

silnymi ośrodkami, motorami rozwoju w skali regionalnej i lokalnej. Małe miasta czerpią korzyści rozwojowe wynikające z partnerskiej współpracy z regionalnymi centrami oraz otaczającymi je obszarami wiejskimi, jednocześnie same będąc katalizatorami pożądanych przemian na tych obszarach. Polskie miasta są spójne społecznie, ekonomicznie i przestrzennie, również dzięki wysiłkom dotyczącym rewitalizacji najbardziej zdegradowanych ich części, i obsługiwane przez efektywny transport publiczny. Są otwarte i dostępne, rozwijają się w sposób zrównoważony w kierunku miast zwartych przestrzennie, ale jednocześnie niepozbawionych dobrze zorganizowanych przestrzeni publicznych i terenów zieleni. Są także sprawnie zarządzane – w sposób skuteczny, efektywny i partnerski, poprzez coraz bardziej zintegrowane działania obejmujące całe miejskie obszary funkcjonalne oraz aktywną współpracę z mieszkańcami. Polskie miasta w widoczny sposób ograniczają zużycie zasobów, w tym zwłaszcza energii, i coraz lepiej przygotowują się do skutków zmian klimatu.

Częstochowa, zgodnie z ta wizją, powinna utrzymać swoją funkcję silnego ośrodka regionotwórczego. Dążenie do spójności społecznej, ekonomicznej i przestrzennej powinno determinować sposób zarządzania obszarem obejmującym zarówno samo miasto, jak i jego bezpośrednie otoczenie funkcjonalne.

Podstawowe problemy Częstochowy wynikają z niekorzystnych zmian demograficznych, dotykających w podobnym stopniu większość dużych polskich miast. Nie istnieją proste recepty; wątpliwe też jest, by bodźce materialne w sposób istotny wpłynęły na zwiększenie dzietności w rodzinach. Zjawiska demograficzne są odzwierciedleniem przemian kulturowych, a takowe nie są sterowalne politycznie. Wyzwaniem dla władz samorządowych jest reorientacja usług publicznych, dostosowanie ich do zmian demograficznych; dążenie by przy zmniejszającej się liczbie mieszkańców rosła jakość ich życia. To określenie jakości życia powinno, zgodnie z wskazaniami Krajowej Polityki Miejskiej, obejmować: szeroko rozumiane warunki obiektywne (np. materialne warunki *życia, zdrowie, edukację, aktywność ekonomiczną i kulturalną, czas wolny i relacje społeczne, osobiste bezpieczeństwo, jakość państwa i jego zdolność do zapewnienia ludziom podstawowych praw, jakość infrastruktury, środowiska przyrodniczego) oraz dobrobyt subiektywny, określany także jako dobrostan i rozumiany jako satysfakcja, jaką czerpią ludzie z różnych aspektów życia jako całości, samopoczucie psychiczne i odczuwane stany emocjonalne*=.

Częstochowa nie jest i w przewidywalnej przyszłości nie będzie miastem bogatym. Niższe od średniej krajowej są tu przeciętne zarobki i emerytury. Znacząco niższy od centrum województwa śląskiego jest poziom PKB per capita, niższe są także nakłady inwestycyjne. W perspektywie kilku najbliższych lat wzrost PKB w regionie częstochowskim będzie niższy niż średni wzrost w województwie śląskim; tym samym może znacząco zwiększyć się zróżnicowanie w warunkach życia w Częstochowie w odniesieniu do innych dużych miast Polski: Katowic, Krakowa, Wrocławia. W pesymistycznym scenariuszu prowadzić to może do zwiększenia migracji młodych, najlepiej wykształconych i najbardziej przedsiębiorczych osób w poszukiwaniu lepszej płacy czy większych szans awansu zawodowego.

Miasto tracące najlepsze zasoby ludzkie nie jest zdolne do gospodarczego rozwoju. Pozostanie na etapie produkcji i usług opartych na wykorzystaniu prostych umiejętności zawodowych. Omijać Częstochowę będą inwestycje twórczo wykorzystujące nowe technologie, przynoszące najwyższą wartość dodaną, a tym samym szanse na lepsze płace i satysfakcjonującą karierę zawodową.

Podnoszenie jakości życia mieszkańców jest dla Częstochowy istotnym narzędziem dla odwrócenia niekorzystnych trendów migracyjnych. Celem powinno być nie tylko zatrzymanie własnych, najlepszych zasobów ludzkich, lecz także przyciągnięcie kolejnych obywateli, zwłaszcza młodych rodzin z dziećmi, by w ten sposób uzupełnić ubytki powodowane ujemnym przyrostem demograficznym.

Każde miasto ma inną specyfikę, wynikającą z lokalnych tradycji. Bezkrytyczne naśladownictwo wzorów innych dużych miast nie jest drogą gwarantującą trwałość rozwoju. Prowadzić może do pułapki nigdy nie spełnionych wygórowanych aspiracji, rodząc w efekcie niechęć mieszkańców do własnego miasta.

Problemy demograficzne determinować powinny politykę miejską. Częstochowa powinna być miastem przyjaznym dla seniorów. Zgodnie z Krajową Polityką Miejską miasta przyjazne seniorom powinny uwzględniać różnorodność potrzeb osób starszych, aby przeciwdziałać ich wykluczeniu, promować wnoszony przez nie wkład w życie społeczne i kształtowanie tożsamości miasta, szanować ich decyzje i sposób życia, a także być gotowe na wprowadzanie odpowiednich zmian we wszystkich obszarach funkcjonowania miasta. Potrzebne jest zwiększenie podaży i dostępności usług zdrowotnych i opiekuńczych oraz tworzenie i popularyzacja działań umożliwiających aktywne starzenie się (np. w zakresie kultury czy edukacji). Jednocześnie możliwe jest tworzenie miasta przyjaznego rodzicielstwu. A więc powinno się prowadzić działania zmierzające do zwiększania dostępności usług opiekuńczo-wychowawczych dla dzieci, m.in. poprzez zwiększanie liczby miejsc w żłobkach, klubach dziecięcych, przedszkolach oraz rozwijanie infrastruktury w tym zakresie z uwzględnieniem zmieniających się uwarunkowań demograficznych. Przyjazność wobec seniorów i wobec rodzicielstwa to działania wzajemnie się uzupełniające. Istotą ich nie jest tylko ukierunkowanie usług publicznych, lecz i właściwe zagospodarowanie i wykorzystanie miejskiej przestrzeni. Specyficzne potrzeby tych grup społecznych powodują, że nową ścieżkę rozwoju może stanowić wykorzystanie elementów koncepcji slow city, dbających w sposób szczególny o kwestie wspierające wysoką jakość życia: jakość środowiska przyrodniczego, atrakcyjność i dostępność przestrzeni, promowanie produktów regionalnych, rozwój infrastruktury preferującej transport pieszy i rowerowy.

Dobrobyt, tak indywidualny jak i zbiorowości, rodzi się z oszczędności, tworzonych racjonalnym gospodarowaniem posiadanymi zasobami. Częstochowa, nie będąca miastem bogatym, nie dysponująca nadzwyczajnymi źródłami wpływów finansowych, powinna szczególną uwagę przywiązywać do planowania swojego rozwoju. Problemem wpływającym

bezpośrednio na koszt zarządzania miastem jest zbyt duży w stosunku do liczby mieszkańców obszar Częstochowy. Co gorsze, problemy pogłębia niekontrolowany proces „rozlewania się" miasta na obszary sąsiednich gmin. Następuje chaotyczne rozpraszanie zabudowy, wymuszające na samorządzie inwestycje w poprawę dostępności nowych domów do infrastruktury komunalnej. Optymistyczne założenia z lat 90-tych XX w. prowadziły do planowania rozwoju usług publicznych dla populacji liczącej 300 tys. mieszkańców. W zderzeniu z rzeczywistością, z wizją miasta 200 tysięcznego, ponosimy poważne koszty przeinwestowania. Dotyczy to prawie każdej sfery usług zbiorowych, od sieci usług edukacyjnych, przez zbiorowy transport publiczny, po zaopatrzenie w wodę, odprowadzanie i oczyszczenie ścieków. Odczuwalne jest to w postaci coraz niższego standardu wykonywania tych usług (powodowanego dekapitalizacją majątku) jak i w postaci coraz wyższych opłat za świadczone usługi komunalne.

Zdecydowana większość budynków mieszkalnych i obiektów publicznych powstawała ponad ćwierć wieku temu, w innych realiach gospodarczych. Widoczne to jest zwłaszcza w wysokiej energochłonności tych budynków, a tym samym wysokim koszcie ich utrzymania. Dostrzegalna jest także niska jakość życia w nich, zwłaszcza w sensie występowania barier architektonicznych utrudniających mobilność osób starszych, niepełnosprawnych, rodziców z małymi dziećmi. Nagminny jest brak miejsc parkingowych zabezpieczających potrzeby mieszkańców bloków mieszkalnych; deficyt ten prowadzi do „dzikiej parcelacji" przestrzeni publicznej. Stan techniczny blisko 1/3 dróg publicznych wymaga ich całkowitej modernizacji, a właściwie budowania od nowa.

Rosnące wymagania formalne, wprowadzane ze względów bezpieczeństwa, w zderzeniu z dekapitalizacją przestarzałych budynków, mogą w perspektywie kilku najbliższych lat pozbawić miasto przynajmniej jednego obiektu szpitalnego i kilku budynków szkolnych.

Stan istniejącej substancji powoduje, że główny wysiłek finansowy powinien być skupiony na remontowaniu, modernizacji i odtwarzaniu tego co już istnieje. Zgodnie z nowymi regulacjami prawnymi polityka przestrzenna powinna ograniczać proces rozpraszania zabudowy, utrudniać zajmowanie nowych terenów typu „greenfields", zarówno pod przemysł, jak i pod mieszkalnictwo. Pierwszeństwo powinno mieć, w przypadku budownictwa mieszkaniowego, uzupełnianie zabudowy w zwartych obszarach miejskich oraz poszerzanie zabudowy istniejących osiedli (Parkitka, Wyczerpy). Taki rygoryzm wynika z rachunku kosztów zapewnienia mieszkańcom możliwie najpełniejszego dostępu do usług publicznych, w tym edukacyjnych, opieki przedszkolnej, pomocy dla seniorów i osób niepełnosprawnych. W przypadku inwestycji gospodarczych, miasto dysponuje wystarczającym zasobem przygotowanych infrastrukturalnie terenów poprzemysłowych, by sprostać potrzebom inwestorów bez konieczności zajmowania i niszczenia terenów zielonych.

W przypadku nowych inwestycji warto tu także przypomnieć wskazanie Krajowej Polityki Miejskiej: „*Miasta powinny prowadzić inwestycje infrastrukturalne w sposób racjonalny*

i wpisujący się w zasady rozwoju zrównoważonego. Oznacza to w szczególności dążenie do osiągnięcia maksymalnych efektów przy minimalnych kosztach (przede wszystkim finansowych, ale także dotyczących innych zasobów, np. przestrzeni). Punktem wyjścia do rozważania każdej inwestycji powinna być odpowiedź na pytanie, czy faktycznie jest ona potrzebna. Generalną zasadą musi być maksymalne wykorzystanie istniejącej już infrastruktury (co czasem może wymagać niewielkich działań inwestycyjnych lub modyfikacji systemu, aby móc te możliwości wykorzystać). Dopiero, gdy są one niewystarczające, należy planować realizację nowej inwestycji.". Każda źle zaplanowana, a tym samym ekonomicznie nieefektywna inwestycja, jest zbędnym kosztem obciążającym budżet miejski, zabierającym środki, które powinny służyć rozwojowi.

Szczególnym wyzwaniem jest rewitalizacja zaniedbanych obszarów miasta. Z danych zebranych w Diagnozie rysuje się obszar, gdzie zdegradowana tkanka substancji miejskiej potęguje występowanie problemów społecznych. Coraz istotniejszym zjawiskiem staje się przestrzenne odzwierciedlenie nierówności materialnych. Tworzą się osiedla, enklawy bogatych; czasem świadomie odgradzane od sąsiedztwa. Równocześnie pojawia się zjawisko „złych adresów"; mieszkaniec ul. Małej, Koziej lub Garncarskiej kwalifikowany jest jako „element wykluczony". Proces wykluczenia zaczyna się, tym samym, z chwilą urodzenia pod złym adresem. Potem przenosi się na zmniejszone szanse dostępu do lepszej opieki przedszkolnej, edukacji, a tym samym w przyszłości do rynku pracy. Utrzymująca się, mimo zmian gospodarczych, stała wielkość populacji korzystającej z podstawowych form pomocy społecznej, jest jednym z wskaźników potwierdzających trwałość zjawiska wykluczenia. Zjawisko wykluczenia nie wynika tylko z ubóstwa materialnego. Rodzi się także, gdy w domu brak dobrych wzorców zachowań, gdy dziecko nie ma szansy kontaktu z dobrami kultury, gdy nie może dowartościować swojego mniemania o sobie sukcesami w sporcie. Każdy człowiek rodzi się obdarzony indywidualnymi zdolnościami; wykluczenie to marnowanie szans twórczego wykorzystania tych uzdolnień.

Rozwój Częstochowy w ostatnim ćwierćwieczu powielał błędy popełniane przez większość miast europejskich. Pustoszenie starych dzielnic w centrum, zaniedbania społeczne w wielkich osiedlach bloków mieszkalnych, „rozlewanie się miasta", kosztowne w utrzymaniu i konfliktogenne rozproszenie zabudowy, dopuszczenie do dominacji dużych centrów usługowo-handlowych, podporządkowanie planowania rozbudowy układu komunikacyjnego potrzebom indywidualnych posiadaczy samochodów; są to zjawiska o charakterze globalnym. Polityka miejska, tak na szczeblu unijnym jak i krajowym, jest próbą skłonienia samorządów miejskich, by szukając dróg rozwoju nie odtwarzali „starych błędów".

Nowym istotnym trendem jest zobowiązanie miast do prowadzenia polityki uwzględniającej negatywne zjawiska zmian klimatycznych. Zarządzanie miastem powinno przyczyniać się do realizacji nałożonego przez UE na Polskę zobowiązania ograniczenia emisji CO2, poprawy efektywności energetycznej i zwiększenia udziału energii ze źródeł odnawialnych. Równie istotna powinna być konstatacja (zawarta także w Krajowej Polityce

Miejskiej): *Gęsto zaludnione obszary zurbanizowane wpływają na środowisko przyrodnicze i przyczyniają się do zmiany klimatu. Miejska wyspa ciepła jest efektem specyficznego przebiegu procesów wymiany energii między podłożem a atmosferą. Wpływ na jej powstawanie ma ograniczenie ruchu powietrza, spadek wilgotności i zmieniony bilans cieplny obszarów zabudowanych. Temu zjawisku sprzyja występowanie powierzchni kumulujących ciepło (np. asfalt, beton, pokrycia dachów itp.) oraz zmniejszanie udziału terenów biologicznie czynnych w strukturze miast"*. Wartością Częstochowy jest duża ilość terenów zielonych. Wskaźnik ten mierzony jest na całej powierzchni rozrzuconego miasta; beztrosko więc traktuje się stałe pogarszanie sytuacji na terenach o zwartej zabudowie, gęsto zaludnionych. Nagminne jest wycinanie dorodnych drzew (ograniczając w ten sposób produkcję tlenu) lub zamienienie trawników w wybetonowane parkingi. Nie ma praktyki kompensowania tego typu działań tak by zachowany był bilans „tlenowy" czy bilans zdolności retencyjnej ziemi. Zmniejszenie zdolności retencyjnej prowadzi do wzrostu zagrożeń powodziowych, to przenosi się na coraz kosztowniejsze inwestycje zabezpieczające. Zmniejszanie zdolności absorpcji CO2 i przetwarzania na czysty tlen przez zieleń, powoduje wzrost zanieczyszczeń powietrza atmosferycznego. To, z kolei, wymusza – by spełnić wymogi unijne – kosztowniejsze działania w zakresie ograniczenia spalania węgla w lokalnych lub przydomowych kotłowniach oraz ograniczenia wjazdów do centrum niespełniających ekologicznych norm pojazdów. Tańsze i prowadzące do wzrostu jakości życia mieszkańców są działania wykorzystujące naturalne atuty Częstochowy; wskazana w Krajowej Polityce Miejskiej budowa błękitno-zielonej infrastruktury. *„Idea błękitno-zielonej infrastruktury podkreśla niezbędną integrację obszarów zielonych z siecią hydrograficzną, przy jednoczesnym dostosowaniu do kontekstu społeczno-gospodarczego. Formą jej realizacji jest tzw. zwrot miast ku rzekom, który dotyczy przede wszystkim nadania nowych funkcji nabrzeżom czy stworzenie linearnego systemu parków w oparciu o układy hydrograficzne. Zagospodarowanie dolin rzecznych i nabrzeży daje szansę na utworzenie przyjaznych mieszkańcom przestrzeni publicznych, które mają duży potencjał w zakresie rozwoju lokalnego, a ponadto pozytywnie wpływają na system przyrodniczy miasta, o ile są powiązane z innymi obszarami otwartymi w mieście*".

Kolejne istotne wskazanie Krajowej Polityki Miejskiej dotyczy form promocji: *„Samorządy lokalne powinny dbać o dobry wizerunek miasta, traktując go jako unikalny zasób, wzmacniać go i promować wśród przedsiębiorców, inwestorów, turystów i samych mieszkańców. Jednym z warunków skuteczności działań w tym zakresie jest znajomość potencjału inwestycyjnego własnego miasta i umiejętne definiowanie najbardziej perspektywicznych branż, dla których lokalizacja w mieście byłaby optymalna. Samorządy powinny prowadzić działania mające na celu budowanie tożsamości miasta wśród lokalnej społeczności. Ważne jest, aby osoby, które miasto opuściły, nadal się z nim identyfikowały, utrzymując kontakt i pełniąc funkcję jego „ambasadorów". Jednocześnie perspektywa powrotu powinna stanowić dla nich atrakcyjną alternatywę".*

Marka Częstochowa ma swoją wymierną wartość; nasze miasto jest jednym z kilku polskich miast dobrze rozpoznawalnych na świecie, budzącym pozytywne skojarzenia. To nie jest miejsce anonimowe. Nie jest zadaniem łatwym i szybkim do wykonania zmiana przyzwyczajeń pielgrzymów, a tym samym wpływ na rozwój miejskich usług turystycznych. Ale warto mieć na uwadze, że ludzie przybywający na Jasną Górę z Polski i z 74 krajów całego świata mogą być swoistymi „promotorami" Częstochowy; ich dobre wrażenia z pobytu, przekazane w środowisku, może rzutować na decyzje o lokalizacji inwestycji. Miasto, w którym się dobrze żyje, cenione i lubione przez mieszkańców, staje się także miastem cenionym i lubionym przez turystów i inwestorów.

Przedłożona Diagnoza ukazuje różnorodne problemy pojawiające się na obszarze miasta Częstochowy. Nie jest materiałem promocyjnym, ani krytycznym. Jest rodzajem lustra próbującego możliwie wiernie oddać rzeczywisty obraz.

Diagnoza służyć powinna jako punkt wyjścia dla sformułowania:

- Strategii Rozwoju Miasta,
- Gminnego Programu Rewitalizacji,
- nowego Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego;

oraz programów sektorowych, w tym szczególnie potrzebnych:

- Programu Rozwoju Układu Komunikacyjnego,
- Programu Rozwoju Mieszkalnictwa,
- Programu Rozwoju Usług Edukacyjnych.